

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI

**IULIUS CLAUDIUS ve FLAVIUSLAR DÖNEMİ'NDE
DAMNATIO MEMORIAE KARARININ ANITLAR,
PORTRELER ve SİKKELER ÜZERİNDE UYGULANIŞI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

Minel ÇAVDAR

BURSA 2021

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
ARKEOLOJİ BİLİM DALI

IULIUS CLAUDIUS ve FLAVIUSLAR DÖNEMİ'NDE
DAMNATIO MEMORIAE KARARININ ANITLAR,
PORTRELER ve SİKKELER ÜZERİNDE UYGULANIŞI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Minel ÇAVDAR

0000-0002-8067-9847

Danışman:

Prof. Dr. Derya ŞAHİN

BURSA 2021

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı:	Minel ÇAVDAR
Üniversite:	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitüsü:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim/Anasanat Dalı:	Arkeoloji
Bilim/Sanat Dalı:	Arkeoloji
Tezin Niteliği:	Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı:	X+277
Mezuniyet Tarihi:	...../...../20....
Tez Danışman:	Prof. Dr. Derya ŞAHİN

IULIUS CLAUDIUS ve FLAVIUSLAR DÖNEMİ'NDE DAMNATIO MEMORIAE KARARININ ANITLAR, PORTELER ve SİKKELER ÜZERİNDE UYGULANIŞI

Damnatio Memoriae terimi, 17. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nda uygulanan hafızadan silme yöntemi için kullanılmıştır. Bu uygulamanın, Roma İmparatorluğu'nun kültürel hafızasına etkisi de oldukça önemlidir. Olumsuz etkileri bir yana aslında hafızadan silinmek istenen kişinin süreç içerisinde daha kalıcı bir hal aldığı da yadsınamaz. Bu uygulama kişinin onurunu zedelemek, itibarsızlaştırmak adına portrelerine, sikkelerine ve ardında bıraktığı anıtsal yapılara ihanet etmek üzerine kuruludur. Bu materyalleri parçalamak, gülünç duruma düşürmek, dönüştürmek ve imha etmek bu uygulamada yapılması gerekenleri oluşturur.

Caligula, Nero ve Domitianus baz alınarak oluşturulan çalışmada, Roma İmparatorluğu'nun üç büyük önemli isminin anıtlarına, portrelerine ve anıtsal materyallerine zarar verilmiştir. Bu anlamda çalışmada bu zararların nasıl ve ne şekilde uygulandığı aktarılmıştır. Aynı zamanda damnatio memoriae adı altında aktarılan uygulamanın aslında “zamansız” bir uygulama olduğu geçmişte ve günümüzdeki uygulama örnekleri de verilerek, Roma İmparatorluğu uygulamasının nasıl gerçekleştirildiğine ilişkin çıkarımlarda bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler:

Anıt, Damnatio Memoriae, Heykel, Roma İmparatorları, Tahrip.

ABSTRACT

Name and Surname: Minel ÇAVDAR
University: Bursa Uludag University
Institution: Social Science Institution
Field: Archaeology
Branch: Archaeology
Degree Awarded : Master
Page Number: X+277
Degree Date : ...../...../20....
Supervisor/s: Prof. Dr. Derya ŞAHİN

THE EXECUTION OF DAMNATIO MEMORIAE JUDGMENT ON MONUMENTS, PORTRAITS AND COINS IN JULIO CLAUDIAN DYNASTY AND FLAVIAN DYNASTY PERIODS.

The term Damnatio Memoriae was a method used in the roman empire in 17th century for deletion of names from History. The effect of this practise is very important to the cultural memory of the roman empire. Besides the negative effects we cant deny that the person who was deleted by this method was instead more likely to be remembered. This practice was applied by damaging and discrediting the remainings of the person who had been damnatio memoriae, such as disgracing their monumental buildings, portraits and coins. Implementation of Damnatio Memoriae is by destroying and disgracing or transforming the material memory of the individual.

In this study which is based on the Caligula, Nero and Domitianus you will see that the three important names of the roman empire had seen subject of this method. Their portraits and monuments, monumental materials was damaged or destroyed in order to disgrace them. In context this study explains the ways of damaging of such materials. This study also mention with example from the past and today, the damnatio memoriae is a practice without a “definitive time”, and focuses on how the roman empire implemented it.

Key Words:

Damnatio Memoriae, Destruction, Monument, Roman Emperors, Sculpture.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Roma İmparatorluğu'nun üç önemli imparatoru olan Caligula, Nero ve Domitianus'un haklarında çıkarılan damnatio memoriae kararının, somut deliller ışığında uygulama şekilleri ele alınarak hazırlanmıştır. Kararın, yalnızca Roma İmparatorluğu başlangıcında ortaya çıkmadığı çok daha erken dönemlerde uygulandığı geçmişten günümüze hayatın her alanında karşılaşılabilecek denli bir kavram olduğu göz önünde bulundurulmuştur.

Tez konusunu bana öneren ve çalışabileceğim konusunda yüreklendiren, manevi anlamda, bilgi kaynağı anlamında desteklerini esirgemeyen Sn. Prof. Dr. Derya ŞAHİN Hocam'a sonsuz şükranlarımı sunarım.

Ayrıca, Bursa Uludağ Üniversitesi Öğr. Gör. Naci ZEYREK, Arş. Gör. Dr. Ali ALTIN ve Sn. Arkeolog Recep OKÇU'ya tez konusu seçildiği aşamada konuya ilişkin, verdikleri fikirlerinden dolayı teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca yine Bursa Uludağ Üniversitesi Arkeoloji bölümü araştırma görevlilerinden Sn. Gonca GÜLSEFA ve Sn. Serap ALA ÇELİK'e ilgilerinden ve tüm yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Tezimin konusunu araştırdığım andan son ana kadar, bakış açımı geliştirmemde ve çalışmanın her alanında bana manevi destekte bulunan ve fikir alışverişinde bulunabildiğim, yardımlarını asla esirgemeyen kıymetli dostlarım; Osman SERT, Şükrü Can KARACA, Cihan ÇALIŞKAN, Süha CURA, Muhammed ÇINAR, Ece Zekiye ERİK, Gamze BUDAK, Hülya SUBAŞI'na teşekkürü borç bilirim.

Her zaman maddi ve manevi desteklerini üzerimde hissettiğim annem, babam, ablam ve kız kardeşime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Minel ÇAVDAR

Bursa 2021

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
TEZ ONAY SAYFASI.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
GİRİŞ	1
1. DAMNATIO MEMORIAE TERİMİ VE UYGULAMA METODU.....	3
1.1. ERKEN ÖRNEKLER	6
1.1.1. Akkad Uygarlığı	6
1.1.2. Mısır Uygarlığı	9
1.1.3. Assur Uygarlığı.....	15
2. ROMA CUMHURİYET DÖNEMİ ÖRNEKLERİ	18
3. ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ.....	21
3.1. IULIUS- CLAUDIUS'LAR HANEDANLIĞI	22
3.1.1. Gaius Iulius Caesar Germanicus.....	23
3.1.1.1. Caligula'nın Görsellerinin İmhası ve Parçalanması (Levha 26-33).....	24
3.1.1.1.1. Caligula'nın Sikkeleri Üzerinde Gerçekleştirilen Uygulamalar (Levha 34-36).....	28
3.1.1.2. Caligula'nın Yeniden İşlenen Portreleri (Levha 37-54).....	31
3.1.1.2.1. Caligula / Augustus (Levha 37-40)	31
3.1.1.2.2. Caligula / Tiberius (Levha 41-43).....	33
3.1.1.2.3. Caligula / Claudius (Levha 44-52)	34
3.1.1.2.4. Caligula / Titus (Levha 53-54)	36
3.1.2. Nero Claudius Caesar Augustus Germanicus.....	37
3.1.2.1. Nero'nun Görsellerinin İmhası ve Parçalanması (Levha 55-66)	39
3.1.2.1.1. Nero'nun Sikkeleri Üzerinde Gerçekleştirilen Uygulamalar (Levha 67-73)	46
3.1.2.2. Nero'nun Yeniden İşlenen Portreleri (Levha 74-94)	49
3.1.2.2.1. Nero / Augustus (Levha 74-75).....	50
3.1.2.2.2. Nero / Claudius (Levha 76)	50
3.1.2.2.3. Nero / Vespasianus (Levha 77-84)	51
3.1.2.2.4. Nero / Titus (Levha 85-87).....	53

3.1.2.2.5. Nero / Domitianus (Levha 88-94)	54
3.2. DÖRT İMPARATOR DEVRİ ÖRNEKLERİ.....	56
3.2.1. Servius Sulpicius Galba	57
3.2.2. Marcus Salvius Otho.....	58
3.2.3. Aulus Vitellius	60
3.3. FLAVIUS HANEDANLIĞI	61
3.3.1. Titus Flavius Domitianus.....	61
3.3.1.1. Domitianus'un Görsellerinin İmhası ve Parçalanması (Levha 95-100)..	64
3.3.1.1.1. Domitianus'un Sikkeleri Üzerinde Gerçekleştirilen Uygulamalar (Levha 101-104)	67
3.3.1.2. Domitianus'un Yeniden İşlenen Portreleri (Levha 105-113).....	69
3.3.1.2.1. Domitianus / Titus (Levha 105)	69
3.3.1.2.2. Domitianus / Nerva (Levha 106-110)	70
3.3.1.2.3. Domitianus / Traianus (Levha 111-113)	72
4. YAKIN DÖNEM ÖRNEKERİ.....	74
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	76
KATALOG	82
KISALTMALAR VE KAYNAKÇA.....	145
LEVHALAR LİSTESİ.....	153
LEVHALAR	162
ÖZGEÇMİŞ	275

GİRİŞ

Çalışmanın konusunu oluşturan *damnatio memoriae* terimi Roma İmparatorluğu'nda uygulanan bir çeşit kültürel hafızadan silme yöntemi için 17. yüzyılda Christoph Schreiter ve Johann Heinrich Gerlach tarafından kullanılmıştır. Bu uygulamanın Roma İmparatorluğu'nda ilk olarak resmi olmamakla birlikte Caligula, ardından resmi bir kararla Nero ve ardından da Domitianus için uygulandığı bilinmektedir. Çalışma bu üç önemli imparatorun anıtsal materyallerine verilen kasıtlı zarar ve yok edilişi baz alınarak aktarılacaktır. Ancak uygulama çağlar boyunca gerçekleştirilmiş ve günümüzde de belli alanlarda gerçekleştirilmeye devam etmektedir.

Çalışma oluşturulurken “Roma” tabanlı kaynak taraması için kütüphane araştırması yapılmış ve internet kaynakları taranmıştır. Bu anlamda E. Varner'in 2004 yılında Boston'da *Monumenta Graeca et Romana*'da yayımlanan 10. kitap serisinden “*Mutilation and Transformation Damnatio Memoriae and Roman Imperial Portraiture*” tezin oluşturulma süresinde son derece önemli bir yere sahiptir. Konunun şekillenmesinin ve tez yazım sürecinin en önemli eserlerden birisi olmuştur.

Bu anlamda bir diğer önemli kaynak ise H. Jucker ve D. Boschung'un 1989'da Berlin'de yayımlanan “*Die Bildnisse Des Caligula*” adlı kitapları portrelere ilişkin bakış açısına ve aktarma konusundaki kabiliyetine önemli ölçüde katkı sağlamışlardır.

M. Bergmann ve P. Zanker'in 1981 yılında Berlin'de JdI'da yayımlanan “*Damnatio Memoriae*” *Umgearbeitete Nero – Domitiansportrats. Zur Ikonographie Der Flavischen Kaiser und Des Nerva*” adlı eserleri çalışma içinde sıklıkla başvuru ve çalışmanın nasıl ilerleyeceği konusunda yardım eden önemli bir kaynak olmuştur.

Çalışma oluşturulurken bilhassa dönemi tarihsel açıdan değerlendirebilmek ve anlayabilmek için birçok antik kaynağa başvurulmuştur. Bu noktada ilk olarak Suetonius'un “*On İki Caesar'ın Yaşamı*” çevirisini Gül Özaktürk'ün yaptığı eser, dönemi tarihsel, sosyolojik ve psikolojik açıdan değerlendirme ve anlamada son derece önemlidir. Cassius Dio'nun “*Roman History*”, Tacitus'un “*Annals*” ve “*Historia*” adlı eserleri, Plinius Maior “*Naturalis History*” ve Plinius Minor'un “*Epistulae Panegyricus*”

eserleri, Plutarch'ın "The Paralel Lives", çalışma oluşturulurken döneme ışık tutan eserler olmuşlardır.

Tez, Roma İmparatorluğu'nun Caligula, Nero ve Domitianus yönetimi altında yaşanan aşırılıklar, zorbalıklar ve diktatörlük rejimi sonucunda, Roma'nın hafızasından çıkarılmak istenen İmparatorları konu almaktadır. Bu anlamda bu üç imparatorun hafızadan çıkarma işlemlerinin nasıl ve ne şekilde gerçekleştirildiği, Roma İmparatorluğu'nun her eyaletinde aynı durumun uygulanıp uygulanmadığı ve söz konusu uygulamanın, daha çok Roma merkezli mi olduğu, sorularının cevaplarını aramaktadır. Bu anlamda söz konusu imparatorların yıkımının somut delilleri olan anıtsal materyallerinden örnekler seçilmiş ve bu örnekler seçilirken daha çok yıkımın en çarpıcı şekilde gösterilebileceği objeler seçilmeye dikkat edilmiştir. Çalışmanın katalog bölümünde bu eserlere yer verilmiştir. Söz konusu materyallerin, tahrip edilen portre ve sikkelerinin çizime elverişli görülen parçalarının AutoCAD ve Illustrator çizim uygulamaları ile oluşturulan tahribin daha net bir şekilde görülebilmesi için çizimleri yapılmıştır. Bulunan, çalışmada yer verilen tahrip edilen anıtsal materyaller, dönüştürülen portreler ve sikkeler ile eyaletlere ilişkin grafikler oluşturulmuştur, bu grafikler çalışmanın sonuç bölümü açısından oldukça önemlidir.

Ayrıca çalışmanın ilk bölümünü oluşturan "Erken Örnekler" başlığı altında verilen Akkad, Mısır ve Assur Dönemi uygulamaları, çalışmanın sorularından biri olan damnatio memoriae uygulaması yalnızca Roma İmparatorluk Dönemi'nde mi gerçekleşti? Kökeni nereye dayanmaktadır? Sorularının cevaplarını vermektedir. Kökeni tam olarak tespit edilememekle birlikte arkeolojik verilere göre ilk olarak Akkadlar da görüldüğü anlaşılmıştır.

Son olarak "Yakın Dönem Örnekleri" başlığı altında yakın dönemden de uygulamaya ilişkin örnekler verilerek dönemler arası karşılaştırma yapılmış akabinde değerlendirme ve sonuç bölümü ile çalışma sonlandırılmıştır.

1. DAMNATIO MEMORIAE TERİMİ VE UYGULAMA METODU

Bireyler bir araya gelerek aileleri, aileler ise bir araya gelerek toplumları oluşturmaktadır. Oluşan toplumlarda elbette ki bağlayıcı bazı kurallar olmak zorundadır. Örfi hukuk bu şekilde doğmuştur. Yazısız kuralların toplum içinde geçerli kabul edildiği ve kişilerin bu kurallara uymakla yükümlü oldukları kurallardır. Toplum düzenini bozan herkes, yaşadıkları toplumun örf, adet, geleneklerine göre bir şekilde cezalandırılmışlardır¹.

Çalışmanın konusunu oluşturan damnatio memoriae kararı Roma imparatorluğu döneminden itibaren tam anlamıyla uygulanmasına karşın Roma Cumhuriyet döneminde de uygulandığı bilinmektedir. Karar, uygulanan kişilerin tüm hatırlatıcı unsurlarının bir şekilde ortadan kaldırılması kararıdır. Latince olan bu terimin Türkçe karşılığı “Anıların Lanetlenmesi”dir. Bu terim antik bir terim olmamakla beraber 17. yüzyılda Christoph Schreiter ve Johann Heinrich Gerlach tarafından kullanılmıştır². Eğer kişi, bir suç işlediyse maiestas ve perduellio yani vatan hainliği ile suçlanırsa bu kişi için birçok ölümcül cezai yaptırım mevcuttur. Bu kişinin kim olduğundan ziyade nasıl biri olduğuyula ilgilidir. Ordunun, senatonun veya imparatorun kararıyla gerçekleştirilebilir³. Kişinin anısı lanetlenir ve evi, heykelleri, adına basılan sikkeleri, yani tüm anısal materyalleri, kişi tarafından yazılmış kitaplar imha edilir, tahrip edilir, depolanır veya dönüşüme uğrardı. Depolama işlemi gerçekleştirilen portreler hayatta kalabilmişlerdir. İmparator portreleri tek ve değiştirilemez olmasına karşın hakkında damnatio memoriae kararı çıkarılan imparatorların portreleri belli bir sistem içinde bilinçli olarak tahrip edilir veya başka bir imparator portresine dönüştürülürdü⁴.

Adına damnatio memoriae kararı çıkarılan kişiler tüm resmi kayıtlardan çıkarılmak istenmiş ve sanatsal unsurları yok edilmiştir. Bu kararın uygulandığı kişi için ciddi anlamda bir yıkımdır. Roma toplumunun kültürel hafızasını değiştirmiş ve olumsuz yönde etkilemiş bir karardır. Bu kişilerin ölüm günleri şükran günü olarak kutlanmış, doğum günleri ise onlar için kötü alamet günleri arasında olmuştur⁵.

---

¹ Duymuş 2009: 26.

² Varner 2001: 41.

³ Varner 2001: 41.

⁴ Varner 2004: 1.

⁵ Varner 2001: 41.

Antik yazarlar, memoriae ile, bilinçli olarak uygulamanın ve kinin net ifadesi için daha güçlü fiilleri kullanmışlardır. Bu fiiller; damnare, condemnare, accusare, abolere ve erader'dir. Bu fiiller lanetlemek, suçlamak, mahkûm etmek hiç var olmamış gibi ortadan kaldırmak anlamlarına gelmektedir⁶. Ölüm cezasına çarptırılan kişinin anısına uygulanan utanç verici yaptırımlar (memoria damnata ya da memoria accussare), ihanet, devlete karşı işlenen suçlar sonrası uygulanmaktadır. İsimleri belgelerden çıkarılarak, anıtları yok edilmiştir. Damnatio memoriae, olumsuz ve aşırı davranışları sebebiyle imparatorların yaşamları boyunca ve ölümlerinden sonra gerçekleştirilmiştir ve söz konusu karar senato tarafından yayınlanmıştır⁷.

Roma İmparatorluğu döneminde en yaygın uygulamasının gerçekleştirildiği damnatio memoriae kararı, Iulius Claudius hanedanlığından ilk olarak 37-41 yıllarında hüküm süren İmparator Caligula'ya daha sonra ise 54-68 yıllarında hüküm süren İmparator Nero'ya uygulanmıştır. Kararın Caligula üzerinde tam olarak uygulanıp uygulanmadığı tartışmalı bir konudur ve daha sonra sırasıyla Domitianus, Commodus, Geta ve Elagabalus için uygulanmıştır. Resmi olarak bilinen uygulamalar söz konusu imparatorlar içinse de Galba, Otho, Vitellius için de uygulandığı bilinmektedir.

Damnatio Memoriae kararının Roma İmparatorluğu'nda uygulama şekli materyale göre değişkenlik göstermektedir. Portrelerde uygulama şekli genel olarak duyu organlarına yönelik olmuştur. Gözler, kulaklar, burun ve ağız hedef olarak görülmektedir. Duyu organlarına zarar vermedeki amaç, kararın uygulandığı kişinin tam olarak görmemesi, duymaması, konuşmaması için olmalıdır. Yani ölümden sonra ölüm uygulaması gerçekleştirilmiştir. Yüzde gerçekleştirilen saldırı "T" şeklindedir. Kişi bu saldırı sonrasında yine de tanınabilir durumdadır⁸. Portre üzerinde kasıtlı hasar gerçekleştirilirken kullanılan araçların izleri bazı durumlarda portre üzerinde bırakılmıştır ve hala görülebilmektedir⁹. Ölüm sonrası devam eden yaptırımların bir amacı da sonraki imparatorlara yapılmış olan siyasi bir uyarı olmalıdır.

Damnatio Memoriae kararının uygulandığı portreler için kasıtlı hasar verme dışında bir başka yöntem ikincil kullanımdır. Kararın uygulandığı portrenin yüzü bir başka kişinin yüzüne dönüştürülür. Bu şekilde, kararın uygulandığı kişi bir başkasına

---

⁶ Varner 2004: 2.

⁷ Berger 1953: 423.

⁸ Varner 2004: 4.

⁹ Varner 2001: 42.

dönüşmüş olacağı için kınanmış imparatorun izleri silinmiş olacaktı¹⁰. Sonuç olarak bir mermer bloğundan yeni bir portre yapılmasına oranla oldukça az maliyetli olduğundan dönüştürme işlemi tercih edilen bir yöntem olmuştur. Gözler, kulaklar ve burnun konumunu portrenin orijinal hali belirlemiştir. Hatta bazı durumlarda bu bölgelerde herhangi bir değişiklik yapılmamıştır¹¹.

Kararın uygulandığı sikkelerde ise durum farklıdır. Sikkelerde damnatio memoriae kararının uygulanıp uygulanmadığı tartışmalı bir konudur. Fakat yine ele geçen bazı sikkelerde kararın izleri görülebilmektedir. İlk olarak sikkelerde bu karar uygulanırken, toplatılıp ikincil bir kullanım geçirebilmektedir. Bu durum countermark ibaresi ile sağlanmıştır. Tedavülden kalkan sikkelere countermark damgası vurulmuştur ve bu şekilde sikkeler tekrar kullanıma koyulmuştur. Diğer bir yöntem sikkelerin tamamen toplatılıp eritilmesi yönündedir. Ancak bu durum da yine eyaletlerin inisiyatifine bırakılmıştır ve bazı bölgelerde sikkeler tedavülden kaldırılmamıştır. Örneğin senato, Caligula'nın 43 yılında bronz sikkelerinin toplatılmasını ve eritilmesini emretmiştir. Fakat bu durum yapılan araştırmalara göre Roma'daki darphanelerle sınırlı kalmıştır. Bu durumda yukarıda bahsedilen Roma merkez ve eyaletlerindeki uygulama farklılığına işaret etmektedir¹². Ayrıca, halkın nefretini yansıtabildiği örnekler de oldukça fazladır. Çalışmanın katalog bölümünde de yer verilen birçok sikkede görülen saldırı, olasılıkla halktan kimselerin kınanmış imparatora olan nefretlerini dile getirmenin bir yöntemi olarak görülmüş ve portrelerde karşılaşılan kasıtlı saldırı sikkelere de yansımıştır.

İmparatorların adına yapılan, inşa ettirilen anıtsal yapılar ve yine onların adına yapılan tüm materyaller için karar uygulanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ileriki bölümlerinde görüleceği gibi örneğin Nero'nun devasa Domus Aurea'sı farklı inşalarla gölgelenmiştir. Ya da Domitianus'un Forum Transitoria'sı Nerva döneminde isim değiştirerek Nerva Forumu adını almıştır. Yazıtlar üzerinden isimler, unvanlar çıkarılmıştır. Rölyeplerde ise söz konusu kınanmış imparatorun portresi dönüşüm geçirmiş ya da farklı bir amaç için rölyef tekrar kullanılmıştır.

---

¹⁰ Varner 2004: 1.

¹¹ Varner 2004: 12.

¹² Varner 2004: 25.

Çalışmanın ileriki bölümlerinde söz konusu uygulamalar, tez konusunu oluşturan imparatorlar için ayrı ayrı ele alınacaktır.

1.1. ERKEN ÖRNEKLER

Damnatio Memoriae teriminin modern bir terim olduğu ve Roma İmparatorluğu'ndaki uygulama için kullanıldığından söz edilmişti. Ancak uygulama olarak oldukça eskiye dayanmaktadır. Çalışmanın sorularından birini oluşturan uygulamanın kökenini bulmak tam anlamıyla mümkün olmasa da ele geçen verilere göre Mezopotamya'da MÖ 3000'lere dayandırılmaktadır¹³. Çağlar boyunca suç ve ceza kavramı birbirinin tamamlayıcısı olmuştur. Günümüzde de durum bu şekildedir cezalandırmalar farklı olsa da her suçun bir cezası vardır. Bu duruma örnek verilecek olursa Mezopotamya toplumlarında “suya atılma” olarak adlandırılan bir ceza yöntemi vardır. Bu ilk olarak çivi yazılı tabletlerden anlaşıldığı üzere Sümerliler'de ortaya çıkmıştır. Kişi işlediği suçun cezasını çekmek için suya atılmıştır¹⁴. Suya atılma yine bir suç tespit yöntemi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Anıların lanetlenmesi de bu noktada bir cezalandırma yöntemidir ve ele geçen verilere göre ilk olarak Akkadlar'da karşımıza çıkmaktadır.

1.1.1. Akkad Uygarlığı

Ele geçen arkeolojik verilere göre anıların lanetlenmesi uygulaması ilk olarak Akkadlar'da karşımıza çıkmaktadır. Akkad'ların tarih sahnesinde olduğu yıllar tartışmalı olmasına karşın bu döneme ilişkin standart tarihleme MÖ 2340 ile 2159 yıllarıdır¹⁵. Burada Akkad hükümdarına ait bir bakır baş ele geçirilmiştir. Söz konusu bakır baş, Ninova'da İstar Tapınağı yakınlarında bulunmuştur. Başın Kral Sargon'a ait olduğu düşünülmektedir (Resim 1-2-3). Baş, 1931 yılında İngiliz arkeologlar tarafından bulunmuştur.

Carl Nylander; antik çağ sanatının bazı eserlerinde meydana gelen hasarların, kasıtlı olduğunu, zamanın bir getirisi olan doğal erozyondan kaynaklanmadığını öne sürmüştür. Yakın doğuluların özellikle Asurlular ve Babillilerin kendi doğalarında bulunan aşırı şiddet, daha önceden materyaller üzerinde meydana getirilen hasarı

---

¹³ Bahrani 1995: 377.

¹⁴ Duymuş 2009: 32.

¹⁵ Kuhrt 2010 a: 57.

açıklamak için yeterli görülmüştür. Ancak, Kral Sargon'a ait olduğu ve kasıtlı hasara maruz kaldığı düşünülen bakır başın durumunu, C. Nylander “*siyasi ikonoklazm*” ifadesiyle açıklamıştır¹⁶.

Tahribat dört ana alanda gerçekleştirilmiştir. Bu alanlardan en belirgin olanı sol gözdeki boşluk deliğidir, burada güçlü keskin bir aletin kullanıldığı net bir şekilde görülmektedir¹⁷. Sağ gözde ise hasar oluşturulmamıştır ancak sağ gözün alt bölümünde çekiç benzeri bir alet ile defalarca kez saldırıya uğramıştır ve izleri görülebilmektedir. Burnun ise üst kısımlarında net şekilde keski izlerini görebilmekteyiz. Yine her iki kulak da keski izleri ve darbelerin kesildiği, kırıldığı görülmektedir. Ayrıca başın sakal kısmı da tahrip edilmiştir ve sakalın uçları eğik olarak kırılmıştır. Bu durumda bir göz, burun, sakal ve de kulaklara kasıtlı olarak zarar verilmiştir¹⁸. Baş şuan da Bağdat Müzesi'nde bulunmaktadır¹⁹.

Çalışmanın ilk bölümünde anıların yok edileceği kişinin somut materyallerine verilen zararların daha çok duyu organlarına yönelik olduğundan bahsedilmişti. Akkadlar'da ilk olarak karşımıza çıkan Sargon'a ait olduğu düşünülen bakır başta da göz, burun ve kulaklara verilen zararlar göz önüne alındığında, arada çok uzun bir zaman dilimi olmasına karşın Roma'daki uygulama ile benzer şekilde gerçekleştirildiği görülmektedir.

Anıların ortadan kaldırılması işlemi bir başka deyişle itibarsızlaştırmaktır. Çünkü anısı silinen kişiye ait somut materyaller yakılır, yıkılır, karalanır ve yok edilirdi. Bu noktada Akkad İmparatorluğu'nun kurucusu Sargon'un temsili olan bakır başa, neden böylesine bir zarar verilmiş olabilir sorusunun net bir yanıtı yoktur. Ancak, gözde oluşturulan boşluk deliği, gözlerdeki değerli taşların çalınmış olabileceği sorusunu gündeme getirir. Fakat gözlerin değerli taşlardan oluştuğu da kesin değildir. Ayrıca, kulak, burun ve sakala verilen zarar bu şekilde açıklanamaz. Çünkü bu bölgelerde bir değerli taş olma olasılığı yoktur. Bu durumda hırsızlık amacıyla yapılmış dahi olsa, söz konusu değerli bakır başın orada bırakılması mantıklı değildir. Bu durumda bir hırsızlık söz konusu değilse akla gelmesi gereken durum C. Nylander'in ifadesiyle “*siyasi ikonoklazm*” olmalıdır. Burada ayırımı yapılması gereken durum “özün ve kimliğin

---

¹⁶ Bahrani 1995: 371.

¹⁷ Nylander 1980: 329.

¹⁸ Nylander 1980: 330.

¹⁹ Varner 2004: 12.

tamamen ortadan kaldırılması mı yoksa itibara yönelik uygulanan şiddet mi?” Bu soruya net bir cevap verebilmek için, uygulama yapılmış nesnenin ne olduğuna ve neyi temsil ettiğine dikkat etmek gerekmektedir²⁰. Sargon’un temsiline uygulanmış durum itibar karalama üzerine kurulu olmalıdır ve bilinçli olarak yerinde bırakılmıştır. Sargon’un temsiline uygulanmış şiddet, sembolik propagandacı bir sakatlamamanın ürünüdür²¹.

Akkadlara ilişkin bir başka örnek ise Sargon’un torunu Naram-Sin’e aittir (Resim 4). Naramsin, Akkad İmparatorluğu’nun önemli hükümdarlarından biridir. Naram-Sin MÖ 2260 – 2223 yılları arasında hüküm sürmüş olmalıdır²². İran’ın güneybatısında bulunan Susa, kişilerin somut materyallerine verilen zararların ve kaçırılması uygulamasının, en iyi örneklerini sunmaktadır. Elamit hükümdarı Shutruk-Nahunte MÖ 1158 yılında, bir baskın düzenleyerek Babil’in bazı şehirlerinden ganimet olarak parçalanmış heykel ve anıtları getirmiştir. Bu ganimetleri çok sayıda zafer steli ve kraliyet heykeli oluşturmaktadır²³. Ganimetler arasında en iyi bilinen eser ise Naram-Sin’in zafer stelidir ve Naram-Sin’den bin yıl kadar sonra Susa’ya götürülmüştür. Shutruk-Nahunte Babil’e geldiğinde Naram-Sin, efsanevi hükümdar olmuştu ve Babil’de Sippar şehrinde duruyordu. Stelin konusunu, İran’lı bir dağ halkı olan Lullubi’nin fethi oluşturmaktadır²⁴.

Stelde Naram-Sin’in propagandası söz konusudur. Stelin sağ tarafında Lullubi hükümdarının Naram-Sin’e yalvarışı ve af dilemesi konu edilmiştir. Diğer tarafta ise Naram-Sin daha büyük ve ihtişamlı şekilde bir ayağı ölü bir düşmanın üzerine basılı olarak tasvir edilmiştir. Stelde iki yazıt söz konusudur. Biri iyi korunmuştur ancak diğeri tamamen silinmiştir. Korunan yazıt dağın yüzeyine Shutruk-Nahunte tarafından yazılmıştır ve steli Sippar’dan nasıl Susa’ya getirdiğini, tanrısı Inshushinak’a nasıl adadığını anlatmıştır. Ancak diğeri yazıt neredeyse tamamen silinmiştir. Fakat stelin bir düşmana karşı kazanılan zaferin anısına yapıldığını anlamak için yeterlidir. Buradaki yazıtın tamamen yok olmaya yüz tutmasının nedeni, zaman içinde doğal yollarla olduğu varsayılmıştır. Ancak, yakın bir zamanda yapılan incelemeye göre, stelin alt bölümünde

---

²⁰ Nylander 1980: 330.

²¹ Nylander 1980: 332.

²² Kuhrt 2010 a: 58.

²³ Bahrani 1995: 369.

²⁴ Köroğlu 2011: 81.

gerçekleşen genel erozyonun, kasıtlı silindiği düşünülen yazıtın bölümündeki erozyondan farklı olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle yazıtın Shutruk-Nahunte tarafından kasıtlı olarak silinmiş olma ihtimali ortaya çıkmıştır. Shutruk-Nahunte Babil'den getirdiği birçok eserde, yazıtları silerek, kendisinin bu eserleri nasıl getirdiğini anlatan kendi yazıtları ile değiştirdiği anlaşılmaktadır²⁵. Naram-Sin Steli şuanda Paris Louvre Müzesi'nde sergilenmektedir²⁶.

Çalışmanın konusunu oluşturan damnatio memoriae, anıların silinmesi, lanetlenmesi anlamına gelmektedir. Akkad döneminden verilen iki örnekte birbirinden çok farklı görünse de özde aynı amaç bulunmaktadır. İlk olarak verilen Sargon'a ait olduğu düşünülen bakır başta bir itibarsızlaştırma, zarar verme söz konusudur. Naram-Sin 'in zafer stelinde ise başka bir bölgeye taşınan stelin yazıtı taşıyan hükümdarın kendi yazıtı ile silinerek değiştirilmiştir. Yapılan işlem farklı olsa da aslında aynı olan bu uygulama, aynı zamanda iktidar mücadelesi, itibarsızlaştırma ve yok etme üzerine kuruludur fakat her çağda farklı şekillerde kendini göstermiştir.

1.1.2. Mısır Uygarlığı

“Anıların Lanetlenmesi” uygulaması Mısır'da da çok kez karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda verilecek ilk örnek III. Tutmosis ve firavun Hatshepsut'dur. Mısır'da 18. Sülalenin ilk dönemlerinde kraliçelerin gücü git gide artmaktadır. I. Amenofis'in yeğeni ve onun ardılı I. Tutmosis'in kızı olan Hatshepsut bu dönemin ileri gelen kadın hükümdarlarından olmuştur. Hatshepsut, firavun olan üvey kardeşi II. Tutmosis ile evlenmiş ve hiç erkek çocuğu olmamıştır. Fakat II. Tutmosis'in erkek bir çocuğu olmuştur. II. Tutmosis ölümünden hemen sonra MÖ 1479 yılında daha çocukken III. Tutmosis tahta çıkmıştır. Hatshepsut üvey oğlunu vekâleten bir süre devleti yönetmiştir²⁷. Hatshepsut son derece hırslı ve başarılı bir hükümdar olarak tanımlanmıştır. Çok geçmeden Amon barkası töreni esnasında firavun olduğunu, tanrıların isteği üzerine ilan etmiş ve taç giymiştir²⁸. III. Tutmosis bir süre onaylamadığı halde Hatshepsut'un kendini dişi bir firavun olarak ilan etmesine göz yummuştur.

---

²⁵ Bahrani 1995: 370.

²⁶ Köroğlu 2011: 81.

²⁷ Freeman 1996: 46.

²⁸ Hornung 2004: 91.

Hatshepsut, yöneticiliğinin yedinci yılına kadar bir kraliçe gibi tasvir edilmiştir. Fiilen III. Tutmosis'in tahtına ortak olmuş ve tapınaklar üzerine kendisini firavun olarak betimletmiştir²⁹. Hatshepsut, başlarda son derece normal bir kraliçe gibi tasvir edilmesine karşın sonralara doğru maskülen bir havaya bürünmüştür. Çünkü Hatshepsut'un firavun rolü vardır ve kadın olarak kabul görmesi zordur bu nedenle de çok sayıda sakallı tasviri söz konusudur. Hatshepsut, barışçı bir dönem yaşatmasına rağmen savaşçı kişiliği varmışçasına takma adlar taktırmıştır. Bunun nedeni kraliyet süresince kendisini bir erkek ya da erkek bir sfenks olarak betimlemek zorundadır. Tüm bunlara karşın Hatshepsut kadınlığını ön plana çıkararak kendisini “dişi horus” , “Ra'nın kızı” olarak tanımlamıştır³⁰.

Hatshepsut döneminde MÖ 1505-1483 yılları arasında herhangi bir sefer düzenlenmemiştir. Fakat çok büyük ve önemli inşaatlar söz konusudur. Hiksosların tahrip ettiği mabetlerin tamir edildiği bilinmektedir³¹.

Bir barış ve esasen nefes alma dönemi olarak tanımlanan Hatshepsut dönemi, MÖ 1483 yılında 60 yaşında olan Hatshepsut'un ölmesiyle son bulmaktadır ve yerine III. Tutmosis geçerek kendini kral ilan ettirmiştir. Başlarda Hatshepsut'un hatıralarına her ne kadar saygı duymuş olsa da sonralara doğru içerisindeki kine yenik düşmüştür. Nihayetinde aralarında her zaman bir iktidar mücadelesi olmuştur. III. Tutmosis, Hatshepsut'un ölümünün ardından onun hatırasını tümüyle yok etmek için adını her yerden sildirmiştir. Bunun nedeni Hatshepsut'un yaptığı her iş onun tarihe geçmesini sağlayacaktır fakat bu durum III. Tutmosis tarafından hoş karşılanmamaktadır. Bu nedenle Hatshepsut'u tarihi kayıtlardan silmek istemiştir³². Aynı zamanda Hatshepsut'un baş memuru görevinde olan Senenmut'u kutsayan anıtlara da saldırıda bulunmuş ve tarihi kayıtlardan silinmek istenmiştir³³.

Hatshepsut hükümdarlık süresi boyunca Mısır'a son derece barışçıl, rahat bir dönem yaşatmıştır. Ancak buna rağmen tarihi kayıtlardan silinmek istenmiştir. Yukarıda anlatıldığı üzere III. Tutmosis ile arasında bir iktidar mücadelesi söz konusudur. Hatshepsut ilk kadın firavundur bu anlamda oldukça önemli bir tarihi değerdir. Her ne

---

²⁹ Erdan 2015: 20.

³⁰ Hornung 2004: 91.

³¹ İnan 1956: 103.

³² İnan 1956: 104.

³³ Varner 2004: 13.

kadar kendisini yer yer erkeksi tasvir ettirse de kadın firavun olmak oldukça zorlu bir süreci beraberinde getirmiştir. Ölümünün ardından tarihi kayıtlardan silinmek istenmesi belki de kadınlığının vermiş olduğu bir sonuçtur.

Hatshepsut'un kayıtlardan silinmeye başlaması MÖ 1458 civarlarına denk gelmektedir. Onun adını simgeleyen hiyeroglifler anıtlardan ve dikili taşların tepelerinden dahi silinmiştir. O dönemin inancı düşünüldüğünde öteki dünyanın garanti altında olması için kitabelerin üzerine kazınmış isimlerin varlığı son derece önemlidir³⁴. Hatshepsut, ölümünden sonra bedeninin rahatsız edileceğinden korkmuş ve sitenin arkasındaki vadilerde kendisi için iki anıtmezar yaptırmıştır³⁵.

Arkeolog H. E. Winlock, 200 Hatshepsut sfenksinin olduğunu düşünüyordu. Hatshepsut'un kral ve firavun olarak taşıdığı *uraeus*³⁶ bu Hatshepsut temsillerinin birçoğundan keskinlerle kırılmıştır (Resim 5-6). Burunlar saldırıya uğramış ve de gözler oyulmuştur. Bu noktada burun ve gözlerdeki tahrip, Akkad hükümdarı kral Sargon'a ait olduğu düşünülen bakır başta görülen tahribi anımsatmaktadır³⁷. Ayrıca her iki örnek de bu durumda, Roma İmparatorluk döneminde görülen *damnatio memoriae* kararıyla ciddi anlamda benzerlik gösterdiği göze çarpmaktadır.

Anısı silinmek istenmiş bir diğer Mısır hükümdarı ise IV. Amenofis yani Akhenaton'dur. MÖ 1353-1336 yılları arasında hüküm sürmüştür³⁸. IV. Amenofis, Aton kültüne inanarak adını değiştirmiştir. Akhenaton, "*Aton'un Dindar Hizmetkârı*" anlamına gelmektedir. Akhenaton, Mısır'ın kendi tanrılarına inanmak yerine Aton'a inanmayı tercih etmiştir ve tek tanrılı bir din yaratmayı amaçlamıştır. Bu anlamda yapmaya çalıştığı dinsel ve sosyal bir devrim olarak düşünülebilir³⁹. Çünkü Mısır'da çok sayıda kült vardır. Bunların başında ise resmi olarak Amon kültü yer alıyordu. Güneşe tapmak ve onu ilah kabul etmek hemen hemen tüm kavimlerde görülebilen bir durumdur. Fakat Mısır'da Aton kültü her zaman ikinci planda kalmıştı. IV. Amenofis henüz tahta geçmeden daha Aton kültü rağbet görmeye başlamıştı, ancak Amon

---

³⁴ Freeman 1996: 48.

³⁵ Freeman 1996: 47.

³⁶ Antik Mısır'da ilahi gücün, egemenliğin sembolü olarak kullanılmış olan Mısır kobrasının stilize edilmiş şeklidir.

³⁷ Varner 2004: 13.

³⁸ Hornung 2004: 105.

³⁹ Freeman 1996: 52.

kültünün yerine geçebilecek kudrette değildir⁴⁰. Mısır geleneklerine bağlı bir toplumdur. Bu anlamda gerçekleştirilen dini devrim toplumu korkutmuştur. Kral başkenti de değiştirmişti ve yeni başkent için Memfis ile Teb arasında bir başkent seçmiştir. Başkentün günümüzdeki adı el-Amarna'dır. Başkent, buraya tapınaklar, saraylar, mahalleler inşa edildikten sonra taşındı. Ancak burası saray mensuplarının yaşam alanı ve tanrı Aton'un kült merkezi olarak kullanılmış olmalıdır⁴¹. Aton kültü, eski inançlarına göre çok daha sadedir. Heykelleri ve kapalı mabedi yoktur. Ancak üstü açık mabedi vardır ve bu bölgeye güneş, tam anlamıyla etki edecek şekilde yapılmıştır⁴².

Dinsel inanışlar Mısır için oldukça önemliydi. Bu uğurda IV. Amenofis Mısır'ın kültürel hafızasını yok saymıştı. Birçok tapınağı kapattı ve halka açtı. Halkın festivalleri bir daha yapılmadı. Toprak kullanım hakları firavuna devredildiği için devletin ekonomik yapısı bozuldu. "Amon" adı ve çoğul tanrıları anımsatabilecek her şey tapınlardan silindi⁴³. Kraliyet sarayı başkente yerleştikten hemen sonra Akhenaton geçmişi silmek için ilk girişimlerinde bulunmuştur. "İkonakırıcı" olarak adlandırılacak bazı gruplar oluşturarak Yukarı Nübye'deki Soleb gibi en akla gelmeyecek alanlara varıncaya kadar "Amon" adını gördükleri her yere keskinleriyle zarar vermişlerdir. Bu alanlar obelisklerin tepesi, sütunların altın kaplamalarının altı, arşivlerdeki çivi yazılı mektuplara, tapınlardaki yazılara varana kadar her yere zarar vermişlerdir. Hayvan biçimindeki tanrıların adına dahi bu denli zarar verilmemiştir. Ancak yukarıda değinildiği gibi "tanrılar" hiyeroglifi bile zarar görmüştür. Kral din devrimi olarak adlandırılacak bu dönemi saltanatının dokuzuncu yılında tamamlamıştır bu yıllar MÖ 1345-1344 yıllarıdır⁴⁴. IV. Amenofis, Mısır'ın diğer tanrıları arasında Aton kültünü ayrıcalıklı kılsaydı ya da vurgulasaydı belki de bir karışıklığa yol açmayacaktı. Ancak, o, Mısır'ın tanrılarına ve bilhassa Amon kültüne adeta savaş açmıştır⁴⁵. Burada Akhenaton'un bir kültü yok etmek için yapmış olduğu uygulama görülmektedir. Bu elbette ki bir anıların silinmesi uygulamasıdır. Uygulama bir kişiye değil, bir kişi tarafından bir kültü yapılmış olsa da, burada Mısır'ın kültürel hafızası zarar görmüştür.

---

⁴⁰ İnan 1956: 108.

⁴¹ Hornung 2004: 108.

⁴² İnan 1956: 109.

⁴³ Freeman 1996, 53.

⁴⁴ Hornung 2004: 108.

⁴⁵ Freeman 1996: 52.

Akhenaton, Aton kültürünün peygamberi olarak görülmüştür. Bu nedenle Aton kültürüne halkı yakınlaştırmak amacıyla, kraliyet ailesinin ve halkın samimi tasvirleri yapılmıştır. Bu samimi, sevgi ve duygusallık barındıran betimlemelerin arkasında Aton kültürünün olduğu mesajı verilmek istenmiştir. Yani burada dini bir propaganda söz konusudur. Ancak Akhenaton'un dini Aton kültürüyle halk arasında ciddi bir uçurum vardır.

Akhenaton, devletin diniyle ne kadar uğraşmışsa da, Mısır imparatorluğu sarsılmaya başlamıştır⁴⁶. Akhenaton'un son zamanlarına ait olan bilgiler çok fazla yoktur. Ancak Mitamin prensesi Nefertiti ile evli olduğu ve ondan iki kızı olduğu bilinmektedir ve o nedenle büyük kızı Meritaton'un kocası Semenkhare'yi krallığa ortak etmiştir. Akhenaton hükümdarlığının son zamanlarında Amon rahipleriyle tekrar anlaşmış olmalıdır. Kraliçe Nefertiti bu nedenle Akhenaton'a kızarak, ondan ayrı yaşamış ve Aton kültürüne sadık kalmıştır. Büyük damadı ve Akhenaton üç yıl kadar birlikte hüküm sürdükten sonra hemen hemen aynı zamanlarda ölmüş ve yerine küçük damadı Tutankhamon geçmiştir⁴⁷. Mısır tarihinde çok rolü bulunmayan Tutankhamon kısa bir süre krallık yaptıktan sonra ölmüştür. Ardından tahta Akhenaton'un eski bir memuru olan Ay geçmiştir. Fakat onun da krallığı kısa sürmüştür⁴⁸. 18. Sülalenin son devirlerinde tahta Horemhep çıkmıştır. Horemhep Akhenaton'un izlerini silmeyi düşünmez ancak bir restorasyon çalışmasına girişir. Tarihi kayıtları değiştirme ve onlara zarar verme girişimi, birçok araştırmacıyı yanıltmıştır. Fakat Horemhep, Akhenaton'un anılarını silmek için herhangi bir uygulamada bulunmamıştır. Bu döneme ait tapınaklardaki malzemeleri kendi inşa ettiği binalarda kullanmıştır. Yani bir bakıma eski krallığı örnek almıştır⁴⁹.

Akhenaton'u tarihi kayıtlardan silme girişimi Ramsesler Dönemi'ne denk gelmektedir. Onlar III. Amenofis'ten sonra ilk meşru kralı Horemhep kabul ederler bu durum tarihsel olarak MÖ 1319-1292 yıllarına tekabül etmektedir. Çalışmada değinilen Hatshepsut gibi el-Amarna kralları da dışlanmıştır ve silinme girişiminde bulunulmuştur. Paramessu MÖ 1292'de tahta çıkar I. Ramses ismiyle ve 19. Hanedanlığı kurar. Bu dönemden itibaren yirmi yıl kadar süren İkonakırıcı faaliyetler ile

---

⁴⁶ Hornung 2004: 109.

⁴⁷ İnan 1956: 109.

⁴⁸ İnan 1956: 111.

⁴⁹ Hornung 2004: 113.

el-Amarna izleri silinmeye çalışılmıştır. Bu anlamda yapılan çalışmalar; tapınaklar üzerindeki isimlerin keski ile silinesi, “sapkın krallar” olarak adlandırılan kralların isimlerinin kral listelerinden çıkarılması gibi pek çok anı silme ile bu dönemde karşılaşılmaktadır⁵⁰. Yukarıda da bahsedildiği üzere, şehir Akhenaton’un ölümünün ardından çok büyük ölçüde tahrip edildi ancak kral saraylarının ve yanındaki haremelerin ve de Aton kültü için yapılmış Büyük Tapınağı’nın ve idari büroların haritalarını çıkarabilecek ölçüde hayatta kaldılar⁵¹.

Akhenaton’un kraliyet temsilleri çok kez dönüşüme uğramıştır. Akhenaton’un küçük eşi Kiya’yı onurlandıran birçok temsil kabartmalar ve yazıtlar, Nefertiti Meretaten veya Ankhesenpaaten tarafından kızlarından birini tasvir etmek için dönüştürülmüştür. Bu nedenle Kiya neredeyse tarihi kayıtlardan kaybolmuştur. Kiya genel olarak Kopenhag’da bulunan iki kabartma üzerinde olduğu gibi değiştirilmiş “Nubian Peruğuna” ya da New York’da ki bir kabartmaya çevrilerek yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca yazıtlar, Meretaten ve Ankhesenpaaten’i onurlandırmak adına yeniden tanımlanmıştır. Kiya’nın hafızalardan silinmek istenmesinin nedeni tam olarak bilinmemektedir. Ancak Kiya’nın anıtlarının bu dönüşümünü belki de Nefertiti’nin ve de kızlarının saltanatın son dönemlerine doğru artan önemi ve etkisinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Akhenaton’un ölümünün ardından, onu ve ailesini onurlandıran anıtlar, Akhenaton’un yeni tek tanrılı dini Aton kültü için yapılan referanslar sistematik olarak yok edildi. Mısır hükümdarları için yapılmış olan heykel temsilleri de politik açıdan bir çok kez dönüştürülmüştür. III. Amenofis’in temsilleri diğer krallardan daha fazla üretilmiştir ve II. Ramses’in birçok heykeli III. Amenofis’in heykellerinden dönüştürülmüştür⁵².

III. Amenofis’in eşi kraliçe Tiye’nin de temsillerinden bazıları II. Arsinoe’nin temsillerine dönüştürülmüş olabilir fakat Ptolemaioslar döneminden sonra durum değişmiştir. Tiye’nin heykeli büyük ölçüde değiştirilmiştir. Takılar çıkarılmış, peruğunun alt kısımları daralmış ve gözler yeniden düzenlenmiştir. Tiye’nin modius tacı Isis Tepesi’nde değiştirilmiştir. Kraliçe Tiye’nin temsillerinin düzenlenmesindeki amaç, iki popüler kraliçe ve onun yeniden çalışması arasındaki benzerlikler nedeniyle

---

⁵⁰ Hornung 2004: 114.

⁵¹ Freeman 1996: 54.

⁵² Varner 2004: 13.

Ptolemaios sanatçıları tarafından kasıtlı olarak belirlenmiş olabilir. Bu anlamda Tiye için yapılmış düzenleme Roma İmparatorluk döneminde yapılan uygulamadan farklı ve olumlu bir uygulama olarak görülebilmektedir. Diğer bir farklılık ise Roma’da dönüşüm yüze yapılırken burada yüz özelliklerine, heykelin gövdesindeki düzenlemelere ve bilhassa saça yoğunlaşmıştır⁵³.

Anıların lanetlenmesi, değiştirilmesi, yok edilmesi uygulamasının her dönemde farklı şekillerde uygulandığından bahsedilmişti. Mısır’da karşılaşılan uygulamalarda birbirlerinden oldukça farklıdır. Hatshepsut’un kadın oluşunun beraberinde getirdiği zorluklar ve yaşadığı iktidar mücadelesi onun Mısır’ın tarihi hafızasından silinmek istenmesine yol açmıştı. Akhenaton’un dini ve siyasi bir devrim ile Amon kültürünü silmeye, tarihten yok etmeye çalışırken getirdiği ve halkının inanması için de zorladığı Aton kültü, beraberinde onun da sonunu getirmişti. Akhenaton’da tarihi kayıtlardan silinmek istenmişti. Tarihi değiştirmek, halkın alıştığı benimsediği bir inancı özellikle dini inancı değiştirmeye çalışmak aslında onun Mısır’ın tarihinden yok edilmeye zorlanmasına yol açacaktı. Roma’da gerçekleştirilen damnatio memoriae kararı da aslında bu şekildedir. Diktatörlük ve zorbalığın getirdiği zorunlu değişimin siyasi ve belki de bazı zamanlarda dini bir sonucudur.

1.1.3. Assur Uygarlığı

Assur İmparatorluğu, MÖ 2000 yılları ile MÖ 612 yıllarına kadar devam etmiş ve ilk olarak Assur şehri ve çevresinde küçük bir devletti. Ancak imparatorluk, ilk bin yılının ilk yarısında Mezopotamya, Suriye, Elam ve aynı zamanda kısa bir süre Mısır’ı da içine almış büyük bir imparatorluk olmuştur. Assur tarihi genel olarak üç döneme ayrılır: Eski Assur Dönemi MÖ 2000 - 1600, Orta Assur Dönemi MÖ 1500 - 1000, Yeni Assur Dönemi MÖ 1000 – 612⁵⁴. Assur İmparatorluğu genel olarak iki gelişim evresi ile tanımlanır. İlki Orta Assur döneminde elinde olan Yukarı Mezopotamya’daki toprak haklarını tekrar eline aldığı ve yakınındaki bölgeleri de topraklarına kattığı MÖ 934’den MÖ 745’e kadar olan dönemdir⁵⁵. Çalışmada Assur dönemine ilişkin aktarılan örnekler Yeni Assur Dönemine aittir.

---

⁵³ Varner 2004: 14.

⁵⁴ Sever 1987: 421.

⁵⁵ Kuhrt 2010 b: 124.

Yakındoğu'da en erken zamanlardan bu güne kadar, işlenen suçlara verilecek cezai yaptırımlar oldukça ilginçtir. İntikam ve politik anlamda uygun olan dönüşüm örneklerine burada sıklıkla karşılaşılmaktadır. Uzuvar kırılır, yüz şekil değiştirir ve konuşma, görme ve hatta üreme gibi kişinin yaşamsal faaliyetlerine devam etmesi için gerekli tüm yetileri kasıtlı olarak yok edilirdi. Temsillerin gerçek hali ile temsile kasıtlı zarar verildikten sonraki hali ne kadar yakınsa yani hala tanınabilir durumdaysa, istenen aşağılama, lanetleme, devirme olgusu o denli başarılı gerçekleştirilmiş demektir⁵⁶.

Lanetleme olgusu, yukarıda da değinildiği gibi Yakındoğu'da her zaman suç için verilebilecek en uygun ceza olarak görülmüştür. Ancak lanetleme yalnızca bir kişinin temsiline zarar vermek amacıyla değil zarar vermek isteyen kişi ve kişileri lanetlemek için de kullanılmıştır. MÖ 2400 yıllarının başlarında Mezopotamya'da hemen her kraliyet temsiline lanetler yerleştirilmiştir. Bu lanetleme korumak istedikleri yapıya göre değişkenlik göstermektedir. Belli bir anıtı, heykeli, kabartmayı korumak amacıyla yapılan lanetlemelerdir. Eğer lanetleme yapılmış temsile kasıtlı zarar verilirse ki bu genel olarak kralların portreleri için geçerlidir, bu durumlarda zarar veren kişi hadım edilir ve soyu sonlandırılırdı⁵⁷.

İran'dan gelen Med'ler ve Güney Mezopotamya'daki Babilliler, Assurların boyunduruğu altındaydılar ve Assur yönetimine karşı isyan etmişlerdi. Assurlar yenildi ve halk intikamını bu yenilgi sonucunda aldı. Sennacherib (MÖ 704- 681), Ninova'yu başkent seçmişti ve burada "Palace Without a Rival" sarayını inşa etti. Duvarlarında gücünü ve ihtişamını temsil eden kabartmalar vardı. Tasvir edilen sahnelerden bir kaç Lachish'in yıkımı ve kuşatmalardır. Kabartmaların birçoğu şehrin MÖ 612 yılında ele geçirilmesiyle kasıtlı olarak tahrip edildi veya yok edildi⁵⁸.

Sennacherib, Lachish sahnesinde, mağlup edilmiş şehirden ganimet alırken resmedilmiştir ve arkalıklı bir taht üzerinde oturmaktadır. Bu sahneden Sennacherib'in yüzü keskin bir aletle kasıtlı olarak çıkarılmıştır⁵⁹ (Resim 7). Sahnenin diğer öğelerine bakıldığında herhangi bir kasıtlı hasar söz konusu değildir. Buradan yüzün bilinçli

---

⁵⁶ Nylander 1980: 331.

⁵⁷ Bahrani 1995: 374.

⁵⁸ Bahrani 1995: 366.

⁵⁹ Nylander 1980: 331.

olarak sahneden çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda Sennacherib'i temsil eden bir yazıtta kasıtlı olarak tahrip edilmiş, kralın adı ve ünvanı çıkarılmıştır⁶⁰.

Assurlarda benzer bir diğer uygulama Sennacherib'in torunu Assurbanipal içindir. Assurbanipal MÖ 668 – 630 yıllarını yönetmiştir⁶¹. Sennacherib'in temsillerinin başına gelenler Assurbanipal ve kraliçesi Ashur – Sharrat'ın temsillerinin de başına gelmiştir. Assurbanipal'in Ninova'daki yeni sarayında bulunan kabartmada kasıtlı zarara maruz kalmıştır (Resim 8). Burada Assurbanipal ve kraliçesinin yüzleri ve kralın sağ eli tahrip edilmiştir⁶². Sahnede bulunan müzisyenler ve hizmetkârlar ile karşılaştırıldığında hasarın kasıtlı olduğu sonucuna varılmaktadır çünkü sahnedeki diğer tüm unsurlar tam olarak görülebilmektedir⁶³.

Assurbanipal, MÖ 653'de Til – Tuba savaşında Elamites'in yenilgisini betimleyen bir kabartmayı Palace Without a Rival'in dekorasyonuna eklemiştir. Bu kabartma ile anlatılmak istenen, Elamitlere yeni hükümdarlığın bir tanıtımı olmalıdır. Burada Elam kralının yüzü saldırıya uğramıştır. Diğer figürler olduğu gibi bırakılmıştır. Bir başka panelde ise Elamlıların gerçek kralı Teumman savaş sırasında öldürülmüş ve başını kesen bir Assur askerini canlandırmaktadır, bu askerın yüzü de kasıtlı olarak tahrip edilmiştir⁶⁴.

Kabartmalar üzerindeki kasıtlı tahribi anlayabilmek için, kabartmanın geri kalanına bakmak gerekmektedir ve burada örnek olarak gösterilen kabartmalarda kasıtlı tahrip edildiği düşünülen figürler dışında, askerler, görevliler veya mahkûmların figürlerinde bir hasar söz konusu değildir. Bu nedenle buradan hareketle Sennacherib, Assurbanipal ve kraliçesi Ashur – Sharrat'ın temsillerinin, kasıtlı olarak saldırıya uğradığı sonucu çıkarılmaktadır.

---

⁶⁰ Varner 2004: 12.

⁶¹ Kuhrt 2010 b: 159.

⁶² Bahrani 1995:367.

⁶³ Nylander 1980: 331.

⁶⁴ Bahrani 1995:367.

2. ROMA CUMHURİYET DÖNEMİ ÖRNEKLERİ

Genel olarak kabul gören düşünce Roma'nın MÖ 753 yılında kurulduğu ve son kral Tarquinius Superbus'un MÖ 510 yılında tahtan indirilmesi olayı her ne kadar efsane olarak görülse de arkeolojik araştırmalarla desteklenerek doğruluğu kanıtlanmıştır. Daha sonra Roma halkı Cumhuriyeti benimsemiş ve senatonun önderliğinde yeni bir siyasal rejime geçilmiştir.

Roma'nın Cumhuriyet dönemi MÖ 509-27 yılları arasında olup Roma bu dönemde ilk olarak İtalya'da ardından Akdeniz Bölgesi'nde hâkimiyet kurmuştur. Bu dönem içerisinde tecrübe edilen başarılar ve yenilgiler sayesinde siyasi ve idari açıdan kazanımlar elde etmiş birçok uygarlıkla etkileşime girerek kültürel anlamda gelişmiş bir toplum haline gelmiştir⁶⁵.

Damnatio Memoriae Roma imparatorluk dönemine özgü bir terimdir ancak uygulama olarak daha eskilere dayandırıldığından çalışmanın ilk bölümünde de bahsedilmiştir. Roma İmparatorluk döneminden önce, Cumhuriyet döneminde de uygulamaya ilişkin örnekler verilmek istenmiştir. Bu anlamda ilk örnek; Roma'nın ilk diktatörü Larcus tarafından ilk *magister equitum*⁶⁶ ilan edilen Spurius Cassius'tur⁶⁷. Yaşlı Plinius, "Naturalis Historia" adlı eserinde Spurius Cassius Vecellinus'un MÖ 485 yılındaki ölümünden sonra anılarının lanetlendiğini, evinin ve onu hatırlatacak maddi değerlerin yok edildiğini bildirmektedir⁶⁸. Halikarnaslı Dionysos'da Yaşlı Plinius ile aynı bilgileri vermektedir. "Antiquitates Romanae" adlı eserinde Spurius Cassius'un Tellus Tapınağı önünde dikilen bronz heykelinin senatörlerin emriyle eritildiğinden bahsetmektedir⁶⁹. Ancak Tellus Tapınağı'nın MÖ 268 yılına kadar yapılmadığından bu bilgilerin hatalı olduğunu tespit edebilmekteyiz.

Damnatio Memoriae uygulamasının diğer cumhuriyet dönemi örnekleri; Spurius Maelius, Marius Manlius Capitolinus, Marius Vitruvius Vaccus, Gracchi ve Lucius Saturninus'un yanında yer alan M. Fulvius Flaccus'un evi tahrip edilmiş ve yıkılmıştır. Palatine tepesinde yer alan Flaccus'un evinin yerine, mimarının S. Lutatius Catullus

---

⁶⁵ Barrow 1965: 20, 21.

⁶⁶ Diktatör tarafından atanan süvari birliği komutanı, bir anlamda başkomutan.

⁶⁷ Eutr. I. İÖ 500: 39.

⁶⁸ Plin. nat. XXXIV, XXX.

⁶⁹ Dion.Hal.ant. VIII, LXXIX.

olduğu bir portiko inşa edildi. Aslında bu durum da Flaccus'un hafızasını yok etmek için iyi bir yöntem olarak görülmüştür⁷⁰.

Cumhuriyet döneminde gerçekleşen önemli örnekler arasında Marius ve Sulla gelmektedir. Sulla'nın Mithridates'e karşı yaptığı harekât sırasında Marius siyasi anlamda bir yükselişe geçmiştir ve bu sırada Sulla'yı düşman ilan ederek evini ve eşyalarını yok etmiştir. Bu dönemde Sulla'nın Iugurthine zaferlerinin anısı olarak Numidian Kralı Bocchus'un koyduğu anıt bilinçli olarak tahrip edilmiştir. Kalkanın etrafı zafer tanrıçasıyla kuşatılmıştır ve zafer tanrıçasının yüzleri kabartma üzerinden yüzleri kesilmiştir. Burada zafer figürlerine verilen zararlar anlatılmak istenen mesaj Sulla'nın askeri başarılarını yok saymak, geçersiz kılmaktır. Marius'un ölümünden sonra ise Sulla benzer uygulamayı Marius için gerçekleştirmektedir. Marius'a ait portreler indirildi ve Capitoline'de bulunan zaferlerini anan kupalar yok edildi. Ayrıca Sulla, yalnızca Marius'a yönelik bir yok etme girişiminde bulunmadı aynı zamanda Marius'un yandaşlarının da görsel öğelerini yok etti. Çünkü Marius ve yandaşları düşman ilan edilerek öldürüldüler⁷¹. Marius'un ölüme mahkûm edilen yandaşlarının isimleri Sulla'nın yandaşları tarafından da eleştirilmeye başlandıklarından teşhir edilmiştir⁷². Burada bir diğer önemli örnek ise, nümizmatik alanında yapılan ilk damnatio memoriae girişimidir. Bu anlamda ilk örnek Marius için gerçekleştirilmiştir. Sulla tarafından, Marius sikkeleri countermark ibaresi ile yeniden tedavüle koyulmuştur⁷³. Ancak Caesar, Marius'un görselleri için koyulmuş yasağı kaldırarak, onları restore etmiş ve yerlerine koydurmuştur⁷⁴.

Cumhuriyet dönemine ilişkin bir diğer önemli örnek Caesar'ın suikastçısı Brutus için gerçekleştirilmiştir. Marcus Antonius, Brutus'un başını keserek Roma'ya göndermiştir ve Caesar'ın yontusunun önüne attirmiştir⁷⁵. Burada verilmek istenen mesaj, temsillerin adeta bir ruh taşıdığı olmalıdır. Bir diğer cezalandırılan kişi ise Cicero'dur. Marcus Antonius, Cicero'nun başını ve ellerini keserek Roma Forum'unda sergilemiştir⁷⁶. Cicero'nun Palatine tepesinde yer alan evi tahrip edilmiş, Tusculum ve

---

⁷⁰ Varner 2004: 16.

⁷¹ Plut. *Caes.* V, II.

⁷² Atlan 2014: 152.

⁷³ Varner 2004: 18.

⁷⁴ Plut. *Caes.* VI, I, V.

⁷⁵ Suet. *Aug.*, XIII.

⁷⁶ Plut. *Cic.* XLVIII, VI, XLIX, II.

Formia'daki villaları ise yıkılmıştır. Yine bu örnek de vatan haini olarak görülen Cicero için mimari anlamda uygulanan, damnatio memoriae kararının bir sonucu kabul edilebilir⁷⁷.

Cumhuriyet döneminde gerçekleşen önemli diğer iki örnek ise, Marcus Antonius ve VII. Cleopatra'dır. Marcus Antonius, Roma'nın halk düşmanı ilan edilmiştir⁷⁸. MÖ 31 de gerçekleşen Actium savaşındaki yenilgisinden sonra Antonius'un portreleri kaldırılmış ve yok edilmiştir. Doğum günü lanetli gün olarak kabul edilmiş ve Marcus soyadının herhangi birisi tarafından kullanılması yasaklanmıştır⁷⁹. Marcus Antonius'un onu temsi eden görsellerinin yok edilmesi, imparatorluk döneminde devrilen imparatorların görsellerinin yok edilmesi ve değiştirilmesi anlamında önemlidir⁸⁰.

Plutarch ve Cassius Dio'nun kaydettiği üzere, Cleopatra düşman ilan edilerek savaş açılmıştır⁸¹. Bu anlamda verilen bilgiler doğru ise, Roma'nın resmi anlamda düşman ilan edilen tek kadındır. Ancak Cleopatra'nın intihar sonucu ölümünden sonra ona ait temsillerinin yok edildiğini gösterir herhangi bir kanıt yoktur⁸².

Kültürel hafızadan silme, görüldüğü üzere her dönemde karşılaşılan bir durumdur. Bu durum, zamanın getirilerine göre değişiklik gösterse de verilmek istenen mesaj aynıdır. Diktatörlük, vatan hainliği gibi suçlamalarla devlet yöneticileri, askerler veya halktan kimseler bu uygulamaya maruz kalabilir. Bu uygulama, itibarsızlaştırma amacı taşıdığı için Romalılar açısından en ağır cezaydı çünkü Roma vatandaşı olmak onlar için çok önemli ve gurur vericiydi. Roma Cumhuriyet döneminde damnatio memoriae cezasına çarptırılan kişilerin ortak özellikleri hırslı ve başarılı olmak için her yolu denemiş kimseler olmalarıydı ve sonuç olarak vatan haini ilan edilerek Roma'nın tarihi hafızasından çıkarılmak istendiler.

---

⁷⁷ Varner 2004: 16.

⁷⁸ Suet. *Aug.*, XVII.

⁷⁹ Cass. Dio. XIX., III.

⁸⁰ Varner 2004: 19.

⁸¹ Cass. Dio. L. IV. IV. - Plut. *Ant.* LX. I.

⁸² Varner 2004: 19.

3. ROMA İMPARATORLUK DÖNEMİ

MÖ 27 yılına gelindiğinde Roma’da büyük bir devrim olmuştur. Bu devrim sonucunda yaklaşık olarak 500 yıl süren cumhuriyet rejimi yıkılmış ve yerini İmparatorluğa bırakmıştır. Kabul görüldüğü üzere bu geçiş bir bıçak gibi keskin olmamıştır ve Cumhuriyetin son yüz yılında buna taban hazırlayan birçok olay meydana gelmiştir. Bu olayların kahramanlarından biri ünlü Romalı Siyasetçi Gaius Iulius Caesar’dır. Öncelikle MÖ 60 yılında Pompeius ve Crassus ile birlikte I. Triumvirliği kurmuşlardır⁸³. Ardından Caesar, Roma Senatosunun da desteğini alarak ve Roma’nın o an ki siyasi ve idari durumundan faydalanarak kendisini “Diktatör” ilan ettirmiştir. Devamın da senatoda Caesar düşmanları oluşmaya başlanmış ve bunların sonucunda Diktatör Caesar, Brutus ve yandaşları tarafından öldürülmüştür. Lakin Caesar öldürülmeden birkaç ay evvel yeğeni Gaius Octavianus Thurinus’u evlat edinmiş ve yasal mirasçısı olarak göstermiştir. Caesar’ın öldürülmesinin ardından yasal varisi Gaius Iulius Caesar Octavianus, Roma siyasi tarihinde ve Roma senatosunda sahne almaya başlamıştır. Caesar’ın ölümünün ardından Octavianus, Antonius ve Lepidus, II. Triumvirliği kurmuşlardır⁸⁴. MÖ 36 yılında II. Triumvirlik bozulmuştur ve Antonius VII. Cleopatra ile evlenmiştir.

Octavianus, Iulius Caesar’ın öldürülmesinden sonra onun intikamını almak ve devlet yönetimini ele geçirmek için mücadele etmiştir. Antonius, VII. Cleopatra ve Octavianus arasında gerçekleşen Actium Savaşı’nda Octavianus MÖ 31 yılında galip gelmiştir⁸⁵. Augustus, İmparatorluk döneminin ve dolayısıyla Iulius Claudius Hanedanlığı’nın ilk imparatoru olmuştur.

Roma İmparatorluk Dönemi’nde uygulanan kınama için *damnatio memoriae* terimi kullanılmıştır, modern bir terimdir ve aslında bu dönem süresinde tam anlamıyla gerçekleştirilen bir karardır. Roma İmparatorluk Dönemi boyunca gerek imparatorlara, askerlere, gerekse kınanmış kişilerin yakınlarına uygulanmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi süresince kararın uygulandığı imparatorlar, ilk olarak Iulius Claudius Hanedanlığı’na mensup olan çalışmanın da konusunu oluşturan Caligula ve Nero

---

⁸³ İplikçioğlu 2007: 85.

⁸⁴ İplikçioğlu 2007: 90.

⁸⁵ Tekin 2016: 222. “Actium zaferi sonrasında Octavianus Roma’nın ve tüm Akdeniz dünyasının en büyük lideri olarak görülmüştür ve ona tüm askeri gücün lideri anlamını taşıyan başkomutan yani *imperator* unvanı ve beraberinde *Augustus* unvanları verilmiştir. Bu unvan sonra gelen imparatorlar tarafınca da kullanılmıştır”.

olmuştur. Bir diğer kınanmış imparator ise Flaviuslar Hanedanlığı'na mensup olan Domitianus'dur. Ardından sırasıyla Commodus, Geta ve Elagabalus gelmektedir. İsimleri geçen imparatorların adına *damnatio memoriae* kararı çıkarılmıştır. Bu karar uygulanırken senatonun kararı ön plandadır ancak ordu ve imparatorlar da bu hususta söz söyleme hakkına sahiptirler. Bu nedenle Caligula adına çıkarılan kararın amcası Claudius tarafından tam olarak gerçekleştirilmesine müsaade edilmediği bilinmektedir⁸⁶. Ayrıca senato kararı olmaksızın yapılan uygulamalar da vardır çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu uygulamalara değinilecektir.

3.1. IULIUS- CLAUDIUS'LAR HANEDANLIĞI

Yukarı da belirtildiği gibi İmparatorluk döneminin ilk yöneticisi Augustus olmuştur. Augustus, Caesar'ın yeğeni ve evlat edindiği oğludur. Actium Savaşı'nda gösterdiği başarıların sonucunda imparatorluğun doğusunu düzenlemiştir. MÖ 30 yılında Mısır Roma'nın eyaleti olduktan sonra uzun süredir devam eden iç savaşlar dönemi kapanmış bu durumda Roma'da Cumhuriyet Dönemi'nin bittiğini ve monarşinin başladığını göstermektedir. MÖ 30 ve MS 14 yıllarında hüküm sürmüştür. Augustus ile başlayan *principatus* devri sadece devletin kurumlarını değiştirmemiş Akdeniz Dünyasında uzun sürecek *Pax Romana*⁸⁷ döneminin de başlangıcı olmuştur⁸⁸. Ardından *adoption*⁸⁹ yoluyla Tiberius'u evlat edinerek Augustus'dan sonra gelen imparator Tiberius olmuştur. Tiberius 14-37 yıllarını yönetmiştir. Tiberius'dan sonra Caligula 37-41, Claudius 41-54 ve Iulius Claudius'lar Hanedanlığı'nın son imparatoru olan İmparator Nero ise 54-68 yıllarını yönetmiştir.

Bu dönem bilindiği üzere İmparator Caligula ve Nero'nun vatan hainliği ile suçlanarak adlarına *damnatio memoriae* kararının çıkarıldığı dönemdir. Onlar dışında birçok kimsenin de kınanması işlemi gerçekleştirilmiştir ve imparatorların yakınlarının da hatırları lanetlenmiştir. Tabi ki onlar dışında belirli suçlamalarla vatan haini ilan edilerek, anısı lanetlenen kişiler de vardır.

Iulius-Claudius'lar hanedanlığından bu karara mahkûm edilmiş isimler ise şu şekildedir; Iulia Maior, Agrippa Postumus, Iulia Minor, Agrippina Maior, Drusus

⁸⁶ Varner 2004: 6.

⁸⁷ Latince "Roma'nın Barışı" anlamına gelmektedir. Roma İmparatorluğu'nun barış sürecini anlatmak için kullanılan bir terimdir.

⁸⁸ İplikçioğlu 2007: 106.

⁸⁹ Roma hukukunda evlat edinme.

Caesar, Sejanus olarak bilinen Lucius Aelius Seianus, Livilla, Valeria Messalina, Agrippina Minor, Claudia Octavia, Claudia Antonia, Iulia Livilla, Iulia Drusilla, Lollia Paulina ve Domitia Lepida'dır⁹⁰.

3.1.1. Gaius Iulius Caesar Germanicus

Caligula lakabıyla tanınan Gaius Iulius Caesar Germanicus, 31 Ağustos 12 tarihinde Antium'da doğdu. Annesi Agrippina Maior babası ise Germanicus'dur. Caligula, Drusus Maior'un torunudur. Anne tarafından ise Iulia'nın torunu olan Caligula, Iulius'lar ve Claudius'lar sülalesinden olduğu için her iki sülalenin de kanını taşımaktadır⁹¹. 37 yılında Roma'nın üçüncü imparatoru olmuştur. Caligula'nın imparator olduğu ilk zamanlar, Tiberius'un baskıcı tarafından bıkmış olan kesim için oldukça güzel geçmişti. Ancak süreç içinde Caligula'nın senatörlerle olan ilişkisi bozuldu ve Caligula megaloman bir yapıya büründü⁹². Caligula her konuda aşırılıkları ile ünlendi. Büyük bir özgüvenin yanında büyük korkaklığı ruhsal bozukluklarının olduğunu göstermektedir. Tanrıları küçümser bir tavır takınırken gök gürültüsünden korkması bunu kanıtlar niteliktedir⁹³.

Caligula'nın aşırılıklarına dayanamayan senato, halk ve diğer devlet kurumları bir ölüm planı hazırlayarak 24 Ocak 41 yılında karısı Miloneia Caesonia ve küçük kızı Iulia Drusilla ile birlikte öldürülmüştür⁹⁴.

Caligula genel olarak tasvir edilirken, idealize bir Iulius – Claudius olarak resmedilmiştir çünkü portrelerin tasviri Caligula'nın gençlik yıllarına denk gelmektedir⁹⁵. Caligula, uzun boya, soluk tene, ince boyuna ve ince bacaklara sahipti. Onun ince bacaklarına rağmen iri olan vücudunun dikkat çektiği ve orantısızlığa neden olduğu söylenmektedir. Ayrıca Caligula'nın dikkat çeken başka bir özelliği ise onun saçlarının seyrek olduğudur. Bu durumundan hoşlanmayan Caligula'nın, saçlarına ilişkin konuşulmasını dahi yasakladığı bilinmektedir⁹⁶.

---

⁹⁰ Varner 2004: 86, 104.

⁹¹ Özgan 2013a: 226.

⁹² Suet. *Cal.* XIII, XVI.

⁹³ Suet. *Cal.*, LI.

⁹⁴ Varner 2004: 21.

⁹⁵ Doğer 2009: 76.

⁹⁶ Suet. *Cal.* L.

Caligula'nın tespit edilebilmiş dört portre tipi mevcuttur. Ancak temelde Caligula'nın en belirgin fizyonomik özellikleri geniş kafatası, çökmüş şakaklar, alın ve başın arkasının dışarıya çıkıntı yapması ve çeneye doğru daralan yüzdür⁹⁷. Bu tipler oluşturulurken genel olarak önemli bir an, bir zafer konu alınmıştır. Caligula'nın I. Tipi Caligula'nın prenslik dönemini örneklendirmektedir. Worcester'deki portre I. Tip için güzel bir örnektir. Caligula'nın geniş kafatası, derin gözleri ve çökmüş şakakları portre de iyi bir şekilde betimlenmiştir. Saç, başın üzerinde şapka gibi durmaktadır fakat bu özellik Iulius – Claudius Hanedanlığı'nın bir özelliği olmasına karşın, burada Caligula'nın alını üzerindeki saç tutamları derin ve dolgun işlenerek bu görüntü hafifletilmiştir. Caligula'nın II. portre tipi ise New Haven Tipi olarak bilinmektedir. Geniş kafatası, çukur şakakları, geniş burun delikleri, birbirine yakın gözleri ve dar olarak işlenen ağız ile genel Caligula tipindedir. Genç bir imparator tasviri söz konusudur. Çizgisel saçları sağ tarafa doğru taranmıştır. Alın üzerine yerleştirilen saç tutamları ise kulak önüne doğru taranmıştır⁹⁸. Ayrıca Bu tipin yalnızca İtalya'da bulunduğu ve bu durumda ikinci tipin yaygınlaşmadığı anlamına gelmektedir⁹⁹. Caligula'ya ait III. portre tipi ise Scloss – Fasanerie Tipidir. New Haven portre tipinin bir devamı niteliğindedir ve farklı olarak saç stili örnek gösterilebilir. Buradaki farklılık, ense saçlarının daha uzun işlenmesi ve alın üzerindeki ayrılmış saç tutamlarıdır. Caligula'nın IV. ve son portre tipi ise Ny Carlsberg Glyptothek'den Kopenhag portre tipidir. Burada Caligula despot bir kişilik olarak tasvir edilir çünkü Caligula'nın son dönemlerinde işlenmiş bir tiptir. Genel fizyonomik özellikleri aynıdır. Saç stili, New Haven tipini andırmaktadır. Ancak daha yoğun ve daha çizgisel tasvir edilmiştir. Ayrıca farklı olarak uzun favorileri göze çarpmaktadır.

3.1.1.1. Caligula'nın Görsellerinin İmhası ve Parçalanması (Levha 26-33)

Caligula'nın uygunsuz davranışları, aşırılıkları nedeniyle hakkında damnatio memoriae kararı uygulanmıştır ve bu kararın bir sonucu olarak adına yapılan anıtlara zarar verilmiştir. Her ne kadar Caligula için uygulanan kararın, tam anlamıyla Claudius'un emriyle uygulanmadığı söylene de Claudius'un, geceleri Caligula'nın portrelerinin kaldırılmasına izin verdiği bilinmektedir. Ayrıca Caligula portresinin

---

⁹⁷ Özgan 2013 a: 229.

⁹⁸ Doğer 2009: 76.

⁹⁹ Varner 2004: 22.

olduğu birçok sikke senato kararıyla eritilmiştir¹⁰⁰. Caligula'nın temsilleri, kamusal alanlardan çıkarılarak kasten zarar verilmiştir ve birçok portre örneği bir başka imparatoru temsil etmesi için yeniden işlenmiştir¹⁰¹. Ayrıca bazı portreleri de tahrip edilerek veya edilmeyerek suya atılmıştır. Bu uygulamadaki amaç, portreyi yok etmek ya da portre sahibinin arınması için olabilir.

Caligula'nın kasten saldırıya uğramış portre örnekleri nadirdir. Bu anlamda verilebilecek ilk örnek İsviçre Özel koleksiyonundan olan bronz portredir (Kat. No. 1). Küçük bronz portrede, boynun arkasındaki saçlar öne doğru taranmaktadır. Saçların uçları aşağıya doğru eşit olacak şekilde kıvrılmaktadır. Caligula'nın ana tip saç modelinin basit bir örneğini oluşturmaktadır. Geniş çıkıntılı alın, hafif kalkık bir burun ve içe çökmüş yanaklar, ince dudaklar ile tasvir edilmiştir¹⁰². Burada, alın bölgesinde derin keski darbeleri net bir şekilde görülebilmektedir. Aynı şekilde devam eden sağ gözün altı ve sol gözün altında, ağız bölgesinde, dudanın üzerinde devam eden darbeler boyun bölgesine gelindiğinde de devam etmektedir. Belli bölgelerde çekiç ve keski benzeri bir aletle saldırıya uğradığına dair izler vardır.

Caligula'nın bir diğer saldırıya uğramış portre örneği ise Aquileia'da Museo Archeologico'da bulunan mermer parçadır (Kat. No. 2 - Çizim 1). Caligula'ya ait olduğu düşünülen ağız ve çene parçasının büyük bir heykel yontusundan kalan parçalar olduğu düşünülmektedir. Adına çıkarılan damnatio memoriae kararı nedeniyle olasılıkla çekiç veya bir keski yardımıyla parçalanmıştır. Sadece başın, ağız ve çenenin alt kısmı korunmuştur¹⁰³.

Trieste'den başka bir örnek ise sakatlanmaya maruz kalmıştır (Kat. No. 3 - Çizim 2). Klasik Caligula portrelerinden farklı olarak burada Caligula'nın alın kısmı yandan çıkıntı yapmaktadır ve yüzünün alt kısmı daha geniş görünmektedir. Alt dudak geriye çekilmiştir¹⁰⁴. Portrede saldırıya uğrayan bölgeler gözler, burun ve çene bölgesidir. Kasten tahrip genel olarak bu bölgelere yapılmaktadır. Gözler, olasılıkla ince uçlu bir alet yardımıyla birkaç kez darbeye maruz kalmıştır. Burun ise yine keski veya çekiç benzeri bir alet ile birkaç defa vurularak kırılıp bırakılmıştır. Çenede ise çok

---

¹⁰⁰ Johansen 1987: 93.

¹⁰¹ Varner 2004: 22.

¹⁰² Jucker – Boschung 1989: 50.

¹⁰³ Johansen 1987: 97, 104.

¹⁰⁴ Jucker – Boschung 1989: 37.

ciddi bir tahrip söz konusu olmamakla birlikte dudağın hemen altından bir darbe almıştır. Kulaklarda herhangi bir darbe söz konusu değildir. Başın arkasında ise modern dübel deliği bulunmaktadır.

Başka bir örnek ise İspanya Tharsis’de, Roma kuyusunun eski dolgusunda bulunan mermer portredir (Kat. No. 4 - Çizim 3). Su kuyusundan çıkarılan portrede, çıkarıldığı yer sebebiyle ciddi aşınma söz konusudur. Suya atılmadan önce buruna kasıtlı hasar verilmeye çalışılmıştır¹⁰⁵. Bu hasar “T” formunu andırmaktadır.

Diğer bir örnek Roma’dan mermer portredir (Kat. No. 5 - Çizim 4). Yoğun tahrip söz konusu olan portre, burun ve ağız direk olarak keski benzeri bir alet yardımıyla baştan çıkarılmıştır bu anlamda çarpıcı bir örnektir belki de burada ki amaç Caligula’yı susturmak olabilir¹⁰⁶. Ağız ve burun direkt olarak portre üzerinden silinmiştir.

Tiber Nehri’nden ele geçen bir başka örnek ise minyatür bronz bir portredir (Kat. No. 6). Portreyi yok etme amacı ile olasılıkla Tiber Nehri’ne atılmıştır. Bu şekilde birçok portre Tiber’den ele geçmiştir. Minyatür bronz büstte, Caligula’nın tipolojisi, ana tipinde olduğu gibi, ense kısmında saç sola doğru ve aşağıya doğru taranır. Arka kısımda beş yatay sıraya bölünmüştür. Gözler ise, uygun bir şekilde yeniden işlenmiştir¹⁰⁷.

Caligula’nın kültürel hafızadan çıkarılması, yalnızca portre ve sikke gibi anıtlarında gerçekleşmedi. Çalışmanın katalog bölümünde verilen örneklerde de anlaşılacağı gibi cameo, kemer, yazıtlar gibi tüm adına yapılan onursal anıtlardan adı çıkarıldı ya da adına inşa edilen somut olgulara zarar verildi.

Bu anlamda çalışmanın katalog bölümünde bulunan 7. örnek kalsedondan yapılmış bir cameo’dur. Caligula’dan Claudius için yeniden işlenen örnekte Claudius’un orta yaşlılık döneminden bir görüntü sergilenmiş olmalıdır¹⁰⁸. Viyana’da

---

¹⁰⁵Suya atma işlemi, portreden kurtulma ya da portreyi koruma amacıyla gerçekleştirilmiş olabilir. Bir diğer sebep ise tuzlu suyun arındırıcı güce sahip olduğu yönündedir. Bu sebepten suya neden atıldığı konusunda kesin bir sonuca varmak mümkün değildir. Ancak bu uygulama cezalandırma ve onurunu zedeleme amacıyla da Roma’da oldukça yoğun şekilde uygulanmıştır. Hatta Otho’nun Ostia’dan ele geçen bir portresinin kanalizasyona atıldığı bilinmektedir.

¹⁰⁶Varnier 2004: 23. Çalışmanın ilk bölümünde ifade edildiği gibi karar, portreler üzerinde gerçekleştirirken genel olarak duyu organlarına zarar veriliyordu.

¹⁰⁷Jucker - Boschung 1989: 50.

¹⁰⁸Jucker - Boschung 1989: 51, 52.

bulunan cameo örneği oldukça nadirdir. Cameo'nun boyutu nedeniyle böyle bir örnekte dönüşümün gerçekleştirilmesi oldukça zordur bu anlamda da önemli bir örnektir. Caligula burada başlangıçta Claudius'un alnının üzerindeki geniş ve orta saç sırasında bulunan ana tip saç modelinin bir örneği ile capite velato giyinmiş olarak gösterilmiştir¹⁰⁹. Böyle bir örnekte dönüşüm oldukça zordur. Burada corona civica ile Claudius tasvir edilmiştir. Yeniden işlemeyi gerçekleştiren sanatçı, Caligula portresinin altına ikinci bir saç sırası eklemiştir ve bu şekilde alnın boyutunu küçültmüştür. Alın üzerinde verilen yatay oluklar, çukur olarak betimlenmiş yanaklar ve güçlü nazo-labial çizgiler Claudius'un bilinen olgun ifadesinin verilmesi açısından önemlidir¹¹⁰.

Çalışmadaki 8 numaralı katalog örneği ise bir kabartmaya ait mermer parçadır. Yazıtından da anlaşılacağı gibi kabartma, Caligula'ya adanmış olmalıdır. Kabartmanın sağ tarafında örtülü bir kadın figürü görülmektedir. Yazıtın varlığından dolayı figürün Germania'nın bir kişileştirmesi olarak yorumlanmıştır. Kabartmada figürlerin ve atın kafaları kırık ve eksiktir. Kabartmanın sağ üst tarafı kırık ve eksiktir. Atın üzerinde bulunan Caligula kısa kollu bir chiton giymektedir¹¹¹. Kabartma olasılıkla Caligula adına çıkarılan karardan sonra saldırıya uğramıştır ve sonucunda Caligula'nın başı kabartma üzerinden çıkarılmıştır.

Katalogun 9 numaralı örneği ise Caligula için olduğu tahmin edilen heykel kaidesine ait mermer bir yazıttır. Buradan anısı silinmek istenen ad kazıma yöntemi ile düzenli bir şekilde çıkarılmıştır. Olasılıkla işlem yapılırken keski veya ege benzeri bir alet kullanılmıştır.

Sikkeler ve portreler üzerinde olduğu gibi Caligula'nın adı yazıtları üzerinden de çıkarılmış, halka açık gösterimden kaldırılmıştır. Caligula döneminde restorasyonu tamamlanan Pompei Tiyatrosu'ndan adı Claudius tarafından çıkarılmıştır¹¹². Portrelerde uygulanan dönüşüm gibi burada da yeniden işleme söz konusu olmuştur denilebilir. Kuzey Afrika'da bulunan Thugga'da Caligula'yı onurlandırmak için inşa edilen bir kemerde bulunan yazıtta yine adı unvanları Claudius ile değiştirilmiştir¹¹³. Silinen diğer

---

¹⁰⁹Jucker - Boschung 1989: 116.

¹¹⁰ Varner 2004: 27.

¹¹¹Jucker - Boschung 1989: 92.

¹¹² Varner 2004: 41.

¹¹³ Cass. Dio. LX. VI. VIII.

yazıtların Milano, Pompeii, Dalmaçya, Samos, Bologna, Kyzikos ve Alexandria'dan olduğu bilinmektedir¹¹⁴.

Bir diğer aşağılayıcı kınama örneği ise, Claudius'un, Roma'daki Saepta Iulia yakınlarında başlayan amphitiyatro gibi birçok yapının inşasının tamamlanmasına izin vermemesi olmuştur¹¹⁵. Bu durumda her ne kadar Claudius'un Caligula'nın kınanmasına müsaade etmediği söylene de aslında Caligula hakkında bu kararın kısmi bir göstergesi olarak, birçok anıtsal materyaline zarar verildiği görülmektedir.

3.1.1.1.1. Caligula'nın Sikkeleri Üzerinde Gerçekleştirilen Uygulamalar (Levha 34-36)

Sikkeler üzerinde gerçekleştirilen *damnatio memoriae* kararı net bir şekilde gerçekleştirilmemiştir. Portrelerde olduğu gibi kimi zaman saldırıya uğramış, kimi zaman ise metal içeriğinin kullanılması için eritilerek yok edilmiştir. Çalışma içerisinde yer verilen sikkeler de görüleceği gibi bazı durumlarda ise countermark kullanılarak sikkenin dolaşımdan kaldırıldığı ve daha sonra tekrar dolaşıma sokulduğu anlaşılmaktadır¹¹⁶. Bazı sikkeler üzerinden ise imparatorun adı ve ünvanları çıkarılmıştır. Caligula'nın sikkelerinde ise yapılan farklı bir uygulama Gaius'un "C" si çıkarılmıştır¹¹⁷.

Caligula'nın portre özellikleri Germania Superior'da aes sikkeleri üzerinde kasıtlı olarak tahrip edilirken H. Jucker'e göre %9.5'i ilk olarak "C" ifadesini yok etmiştir¹¹⁸. Caligula sikkeleri tahrip edilirken keski, eğe ve çekiç gibi aletler kullanılmıştır¹¹⁹. Caligula'nın sikke üzerindeki isminde yapılan değişiklik *damnatio memoriae* kararının bir getirisi olarak eski yasal bir yaptırım olan hafızası silinmek istenen imparatorun ailesinin onun *praenomen*lerini¹²⁰ kullanamaması için getirilmiş bir düzenleme olmalıdır.

Sikkeler, imparatorlar için çok önemliydi. Çünkü onların politikalarını yansıtıyor ve propaganda amacı da taşıyorlardı. Bu anlamda imparatorların en somut anıtlar olarak

¹¹⁴ Varner 2004: 41.

¹¹⁵ Suet. *Cal.* XXI.

¹¹⁶ Tekin 1994: 24. Countermark ibaresinin görüldüğü sikkelerde bu ibare sikkenin herhangi bir köşesine basılırken çalışmada kullanılan sikkelerde de görüleceği gibi bu ibare kararın uygulandığı imparatorun yüzüne, boynuna vurularak onurunun zedelenmesi amaçlanmış olmalıdır (Resim 9).

¹¹⁷ Varner 2004: 24.

¹¹⁸ Jucker 1982: 117.

¹¹⁹ Varner 2004: 24.

¹²⁰ Antik Roma'da kullanılan ismin önün gelen "ön ad".

görülmektedir. Caligula için de tabii ki bu durum söz konusuydu fakat uygulanan karar sebebiyle sikkelerin rastgele imhası ve tahribi söz konusu olmuştur. Bu tahrip ve imha özel şahıslar ve askerler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunun yanı sıra senato kararı ile yapılan uygulamalar da olmuştur. Ayrıca senato veya princepsin yetkisi ile hareket etmek zorunda kalmadan gerçekleştirilebilmiştir¹²¹. Senato'nun Caligula ile ilişkilendirilmek istemediğini, "SC" ibaresinin olduğu aes sikkelerinde özellikle hedef alındığı görülmektedir¹²². Her ne kadar Caligula sikkeleri dolaşımda kalmış gibi görünse de halkın gözünde devrilmiş bir imparator ve onun yaptığı onursuzluklar vardı. Ayrıca bronz sikkeler değersiz kabul edilmişlerdir¹²³.

Caligula'nın sikkelerinde resmi olarak tahrip edilme biçimleri de gerçekleştirildi. Buna örnek olarak Caligula'nın "Vesta aes" sikkesinde, "C CAESAR" ibaresini yok edebilmek için "TICA (Tiberius Claudius Augustus)" countermarkı vurulmuştur¹²⁴ (Resim 9). Countermark ibaresi sikke üzerine basılırken bazı durumlarda imparatorun yüz hatlarını yok etmek için basılmıştır. Yine benzer şekilde belki de sesini kesmek ya da boyunduruğu altında olmadıklarının ifadesi için boyun bölgesi hedef alınmıştır. Countermark ile işaretlenmiş sikkelerin Ren'de bulunan askerlere ödeme yapmak amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir. Ayrıca, Claudius'un otoritesinin bir göstergesi olarak görüldüğü de düşünülebilir¹²⁵. Bu noktada, ordunun damnatio memoriae kararının uygulama biçiminde, oldukça önemli bir rolü olduğu ortaya çıkmaktadır.

Caligula'nın kültürel hafızadan daha yoğun bir şekilde çıkarılması için senato, 43 yılında bronz sikkelerini toplama kararı aldı ve eritilmesini emretti¹²⁶. Bu durumun yalnızca Roma darphaneleri için uygulandığı görülmektedir. Fakat Caligula'nın 41 yılındaki ölümü ve de senatonun 43 yılındaki kararı ve kabulü arasında geçen iki yıl, senatonun Caligula'nın anısına olan nefreti gösterir niteliktedir¹²⁷. Senato'nun kararının hemen yürürlüğe girmemesine karşın yine de Caligula'nın kınanmasının aslında resmi bir yönünün de olduğu görülmektedir. Eyaletlerdeki küçük bronz sikkelerin azlığı,

---

¹²¹ Varner 2004: 24.

¹²² Bay 1972: 122.

¹²³ Varner 2004: 24.

¹²⁴ New York, American Numismatic Society, env.1953.171.1082. Darp yeri Roma olan bronz sikkenin ölçüleri 10.36 g. ve çapı 28 cm'dir. Ön yüzde Caligula'nın başı sola dönmüş vaziyettedir ve "TICA" countermarkı tam yüzüne gelecek şekilde vurulmuştur.

¹²⁵ Varner 2004: 24.

¹²⁶ Cass. Dio. LX.XXIII.III.

¹²⁷ Varner 2004: 23.

sikkeler için uygulanan damnatio memoriae kararının etkili bir şekilde gerçekleştirildiğini göstermektedir¹²⁸. Galia'daki yerel darphanelerde ise, Caligula'nın portresinin bulunduğu aes sikkeleri olasılıkla 43 yılından daha da geç bir tarihe kadar basılmaya devam ettiği görülmüştür. Bu durumda eyaletler arasındaki uygulamanın farklılığına işaret etmektedir¹²⁹.

Çalışmanın Katalog bölümünde yer verilen sikkeler, damnatio memoriae kararının uygulama farklılıklarının gösterimi amaçlanarak seçilmiştir. Bu noktada Katalog 10-17¹³⁰ arasında numaralandırılmış sikkeler “C” ibaresinin silindiği örneklerdir. 15 numaralı katalogdaki sikke ise barındırdığı çizikler ve kasıtlı saldırının açık kanıtlarını taşıması sebebiyle çarpıcı bir örnektir. Ayrıca Caligula'nın başının arkasına vurulan countermark ibaresi yine sikke üzerinde kararın resmi olarak uygulandığını gösterir. Katalog 18 ise kişisel nefretin bir dışavurumu olarak karşımıza çıkan güzel örneklerden biridir. Olası bir keski aleti ile tam olarak Caligula'nın başının arka kısmından kulağına ve boyuna doğru atılan dikey kesik ve üzerine atılan yatay kesik göz hizasından atılmıştır. Belki de burada da duyu organları hedef alınmıştır ki bu durumda portrelerde karşılaşılan durum ile benzerlik gösterir. Katalog 16 da görülen sikke, Caligula'nın sağında ve solunda bulunan countermark ibaresi bulunmaktadır. Ayrıca burada adı ve ünvanlarının tıraşlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Katalog 19'da bulunan sikke altın bir sikkedir bu anlamda arka yüzde görülen Caligula portresinin üzerine dikey uzun bir kesik atılmıştır. Nero'nun iki altın sikkesine de zarar verilmiştir (Kat. No. 64 -69) ve 69 numaralı örnekte bulunan kesikle benzerlik gösterir. Olasılıkla sikkenin gerçekliği kontrol edilmek istenmiş olabilir. Fakat bu durumu anısı lanetlenen imparatorların portreleri üzerinde bilinçli olarak gerçekleştirmiş oldukları düşünülebilir. Katalog 14, 15, 17, 18, 19, 20 ve 21 numaralı sikkelerde kasıtlı saldırı net şekilde görülmektedir. Özellikle yüz hedef alınmıştır. Aynı zamanda ünvanlarının sikke üzerinden silinmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Katalog 17 numaralı sikkede ise saldırının yanında aynı zamanda göz ve burun hizasında bir countermark ibaresi görülmektedir.

---

¹²⁸ RPC: 699.

¹²⁹ Jucker – Boschung 1989: 29, n. 12.

¹³⁰ Katalog 10-15-16-18-19-20 numaralı örneklerin çizimleri yapılmıştır. Çizim 11 – 16 arasında bulunan örnekleri oluşturmaktadırlar. Çizimler çalışmanın “Levhalar” başlığı altında yer almaktadır.

3.1.1.2. Caligula'nın Yeniden İşlenen Portreleri (Levha 37-54)

Caligula adına çıkarılan karar sonucunda bazı portrelerinin onu itibarsızlaştırmak amacıyla sakatlandığına değinilmişti. Caligula'nın anılarının yok edilmesine ilişkin ikinci bir yöntem ise temsillerinin farklı bir imparator için yeniden işlenmesidir. Bu hem çok daha ekonomik bir yöntem olarak görülmüş hem de kültürel hafızadan çıkarılmak istenen kişi istenildiği gibi başkasına dönüştürülmüştür. Caligula'nın yeniden işlenmiş birçok portresi özellikle Claudius'a dönüştürülmüştür. Bu durum Claudius'un, Caligula'nın halefi olmasıyla ilişkilidir. Çünkü yeniden işleme genellikle halefi veya selefi için yapılır fakat daha geç ya da daha erken tarihlerde imparatorluk yapmış biri içinde yapılan dönüşüm örnekleri vardır¹³¹.

Caligula'nın portreleri çoğu kez Augustus, Claudius, Titus gibi imparatorların portrelerine dönüştürülmüştür. Çalışmanın devamında yeniden işlenen portre örneklerine değinilecektir.

3.1.1.2.1. Caligula / Augustus (Levha 37-40)

Caligula'nın temsilleri birçok kez Augustus için yeniden işlenmiştir. Dönüşüm Caligula'nın halefi olan Claudius'dan daha kolay bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Çünkü Claudius'un realist portre stili Caligula'nın genç ve dinamik görünümünden oldukça farklıydı fakat Augustus ile bu yönden benzerliği bulunmaktaydı. Bu benzerlik sebebiyle de dönüşüm daha kolay gerçekleştirilmiştir. Caligula'dan Augustus için yeniden işlenen portrelerden onüç tanesi hayatta kalmıştır¹³².

Caligula'nın Augustus için işlenmiş bir portresi Nin'de bulunmuş ve şuan da Zadar Müzesi'nde korunmaktadır (Kat. No. 22). Augustus'un başında bulunan fizyonomi ve saç detayları Caligula'dan işlenmiş bir Augustus portresi olduğunu göstermektedir¹³³. Caligula burada kalça bölümünde bir manto ile tasvir edilmiştir ve bu durum nadirdir. Tanrı İüpiter'in bu şekilde tasvir edildiği düşünüldüğünde verilmek istenen mesaj açıktır¹³⁴. Caligula portresi Augustus için yeniden işlenirken alnın üzerinde saç tutamlarının dizilişine özen gösterilmiştir ve Augustus'un Prima Porta tipine dönüştürülmüştür. Caligula'nın orijinal portresindeki fizyonomi uzun üçgen bir

¹³¹ Varner 2004: 25.

¹³² Varner 2004: 30.

¹³³ Varner 2004: 32.

¹³⁴ Hoff 2009: 246.

yüz, kavisli kaşlar ve yüksek bir alın ile korunmuştur. Çene bölgesi orijinalden korunmuştur ancak Augustus'a özgü çene üzerindeki çukur sonradan eklenmiş olmalıdır¹³⁵. Dönüşüm geçiren portrelerde olan gerçekleşen sorunlar burada da söz konusudur. Yeniden işleme sırasında mevcut mermer kullanıldığı için kütleli olarak küçülür ve bu durumda belirli bir orantısızlığa neden olur. Baş vücuda oranla daha küçük görülmektedir.

J. Paul Getty Müzesi'nde bulunan bir örnek ise yine Caligula'dan Augustus için yeniden işlendiği düşünülmektedir (Kat. No. 23). Fakat son yapılan araştırmalara göre aksi bir durum söz konusudur. Augustus ve Caligula portrelerinin ön yüzeyleri üst üste hizalandığında Augustus'un yüzünün büyük bir kısmının Caligula'nın yüzünden birkaç milimetre çıkıntı yaptığı görülmektedir. Eğer gerçekten Caligula'dan Augustus için yeniden işlenmiş olsaydı bu durumun tam tersi olacaktır. Aynı şekilde kulaklara bakıldığında da, üst üste konan portrelerde, kulak boşluğunun hizalanması Augustus'un yüzünün Caligula'nın yüzünden yaklaşık 6 milimetre üstüne çıkmasına neden olmuştur. Kulakların ikincil bir yeniden işleme sırasında konum olarak değiştirilmesi olası olmadığı için Getty Augustus'unun Caligula'dan işlenmediği anlaşılacaktır. Ancak yine Augustus'un başka bir tip portresinden ikincil olarak işlendiği daha doğru olacaktır¹³⁶.

Vatikan Müzesi'nde bulunan bir diğer örnek ise Cerveteri'de bulunmuştur (Kat. No. 24). Caligula portresinden Augustus'un Prima Porta tipi için yeniden işlenmiştir. Portreye bakıldığında yeniden işlenmiş çoğu portrede olduğu gibi ciddi bir orantısızlık söz konusudur. Dönüştürme portrelerde mevcut mermer kütlesi kullanıldığı için baş genel olarak küçük kalırken boyun ve vücut orantısal olarak çok daha büyük görülmektedir. Burada farklı olarak boyun tendonlarının daha şişkin gösterilmeye çalışılmıştır. Alın üzerindeki saç tutamları üzerinde keski izlerinin hale görülebilmesine karşın Augustus'un Prima Porta düzenlemesi için oldukça başarılı bir dönüştürme portre olarak kabul edilmektedir¹³⁷.

Marcellus Tiyatrosu yakınlarında bulunan Augustus portresi ise yine Caligula'nın ana portre tipinden Prima Porta tipi için yeniden işlenmiştir (Kat. No. 25). Parriian mermerinden yapıldığı düşünülen portre şuan da Conservatori Sarayı'nda

---

¹³⁵ Kolega 2017: 20.

¹³⁶ Pollini 2010: 42, 43.

¹³⁷ Varner 2004: 31.

korunmaktadır¹³⁸. Alın üzerinde bulunan saç yoğun olarak yeniden işlenmiştir. Caligula'nın boynun üzerinde bulunan saç tutamları Augustus için dönüşüm esnasında çıkarılmıştır ve bu bölgenin düz görünmesine neden olmuştur. Başın tepe kısmı günümüze ulaşmamıştır¹³⁹.

3.1.1.2.2. Caligula / Tiberius (Levha 41-43)

Tiberius portrelerinin Augustus ile baba oğul olmamalarına rağmen ona olan benzerliği dikkat çekicidir. Tiberius, imparator olduğu yıllarda çok genç olmamasına rağmen genç tasvir edilmiştir. Tiberius'un üç portre tipi vardır. I. portre tipi prenslik dönemine aittir. II. tipi ise evlatlık edinildiği tip III. ve son portre tipi ise artık imparator olduğu ve olgun tasvir edildiği portrelerdir¹⁴⁰.

Caligula'nın portreleri Tiberius içinde birkaç kez dönüşüme uğramıştır. Çalışma içinde buna verilecek ilk örnek şuanda Paris Louvre Müzesi'nde bulunan mermer portredir (Kat. No. 26). Saç stili Tiberius'a göre yeniden işlenmiştir. Yeniden işleme esnasında oluşan orantısızlık başın üzerine yerleştirilen *corona civica*¹⁴¹ ile saçlara verilen hacim sebebiyle oluşmuştur. Sağ kulak ve sol kulak arasında da fark vardır. Sol kulağın dışa doğru çıkıntı yaptığı görülmektedir.

Tiberius için yeniden işlenmiş bir diğer portre ise şuanda Louvre Müzesi'nde bulunan, Capri'de bulunmuş mermer portredir (Kat. No. 27). Portre, Tiberius'un Chiaramonti tipi için dönüştürülmüştür. Saç tutamları, Tiberius'un saç şekline uygun olarak işlenmiştir. İki göz arasında boyut itibariyle farklılıklar mevcuttur. Sol göz, sağ göze oranla daha büyük görünmektedir. Dudaklar geriye çekilmiş ve oldukça küçük betimlenmiştir.

Roma, Chiaramonti Müzesi'nde bulunan bir başka örnek ise 2 metre boyutunda mermer bir heykeldir (Kat. No. 28). Baş ve gövdenin yapımında farklı mermerler kullanılmıştır. Bu durum ikincil kullanım için işlenen bir portrenin olabileceğini göstermektedir.

¹³⁸ Boschung 1993: 149.

¹³⁹ Varner 2004: 31.

¹⁴⁰ Özgan 2013 a: 215, 222.

¹⁴¹ Genel olarak meşe yaprağından yapılan bir çeşit Roma tacıdır.

3.1.1.2.3. Caligula / Claudius (Levha 44-52)

Anıtların ikincil kullanımı Roma'da nadir bir durum değildi. Özellikle anısı lanetlenen imparatoru kültürel hafızadan çıkarmanın en ekonomik yolu olarak görülüyordu. Caligula'nın halefi olan Claudius, özellikle portrelerde ikincil bir kullanımda akla ilk gelen isim oldu ve birçok Caligula portresi Caligula'nın adına çıkarılan damnatio memoriae kararı sonrasında Claudius'a dönüştürüldü¹⁴².

Claudius'un iki portre tipi mevcuttur. Claudius'un gerçekçi tasviri yeni bir modanın başlangıcı sayılabilir. İmparatorluğu sırasında yaratılan tip en yaygın tiptir ve en gerçekçi, orta yaşlı hali canlandırılmıştır. Ana tip olarak adlandırılır. Alnın üzerinde taranmış saçlar kısaç benzeri bir model oluşmuştur. Daha genç yüz özellikleri ile resmedildiği tipi ise Kassel tipi olarak adlandırılır Olasılıkla Caligula döneminde oluşan tipte Claudius'un saç stili sağ tarafa doğru ayrılmış şekilde resmedilmiştir¹⁴³.

Bu anlamda verilebilecek ilk örnek şuanda Berlin Müzesi'nde bulunan mermer portredir (Kat. No. 29). Portre Caligula'dan Claudius için yeniden işlenmiştir. Portreye bakıldığında Caligula'nın genç ve dinamik görünümünü Claudius için yeniden işlerken alın çatılmış ve bu şekilde ince kırışıklıklar oluşturulmuştur. Aynı şekilde ince nazo-labial çizgiler de portre üzerinde verilmiştir. Yeniden işlenen portrelerde oluşan orantısızlık burada da mevcuttur ve kulaklar şekillendirilirken birbirinden farklı olduğu göze çarpmaktadır¹⁴⁴.

Bir diğer dönüşüm örneği ise şuanda Roma Vatikan Müzesi'nde bulunan mermer portredir (Kat. No. 30). Portre yeniden işlenirken Claudius'un saç bukleleri alın üzerine bir sıra halinde yerleştirilerek Caligula'nın daha düşük ve daha geniş olan alnı daraltılmak istenmiştir. Portre, birçok yeniden işleme belirtisi göstermektedir. Burada baş üzerine yerleştirilen corona civicanın boyutu orantısal olarak fazla büyüktür. Yeniden işleme sırasında corona civicanın büyüklüğünün de sebebiyle yüz çok küçük görünmektedir. Başın arka kısmı büyük oranda restorasyon geçirmiştir. Yine aynı şekilde boyuna bakıldığında yüz orantısında oldukça geniş olduğu göze çarpmaktadır¹⁴⁵.

¹⁴² Caligula'nın dönüştürülmüş portrelerinin çoğunluğu Claudius'un imgeleri için yeniden işlenmiştir. Aslında bakılırsa Caligula portrelerinin Claudius için tekrar işlenmesi oldukça zordur. Caligula genç tasvir ediliyordu. Claudius'un gerçekçi portre stili, deri üzerindeki kırışıklıklar, derin nazo-labial çizgilerin verilmesi, portre üzerinde çalışan heykeltıraşları zorlamış olmalıdır.

¹⁴³ Kleiner 1992: 129, 135.

¹⁴⁴ Jucker - Boschung 1989: 113.

¹⁴⁵ Varner 2004: 28.

Roma'da ele geçen bir diğerk mermer portre ise Caligula'dan Claudius için yeniden işlenen güzel örneklerden birisidir (Kat. No. 31). Burada, damnatio memoriae kararının uygulandığı imparatorların, onlardan sonra gelen imparatorların portrelerinin üzerindeki etkisinin önemi gözlenebilmektedir. Çünkü portrelerin yeniden işlenmesi söz konusu olduğunda genellikle 'halefi' veya 'selefi' için yeniden işlenmektedir. Söz konusu portrede Caligula'nın ana tipinden, Claudius'un ana tipi için yeniden işlenmiştir. Caligula'nın ense kısmındaki saçlar orijinal portreden korunmuştur. Şakaklar ve alın üzerindeki saçlar Claudius portresinin yeniden işlenmesinin bir sonucudur¹⁴⁶. Tekrar işlemeden kaynaklı anormallikler aşağıdan bakıldığında fark edilmemektedir. Yeniden işlenen portre olasılıkla kaide üzerine veya bir niş içine yerleştirilmek için tasarlanmış olabilir¹⁴⁷.

Caligula'nın Claudius için işlenen portresi ise şuanda Vatikan Müzesi'nde bulunan mermer portredir (Kat. No. 32). Roma'da ele geçen portre Caligula'nın genç ve klasik havasını korumaktadır. Yüz, Claudius'un yaşlılık belirtileri verilerek dönüşüme uğramıştır. Gözlere çökmüş ifadenin verilebilmesi için yeniden oyulmuştur. Mevcut saç stili bırakılmıştır ve üzerine Claudius'un saç stiline unsurları eklenmiştir¹⁴⁸.

Caligula'nın bir diğerk Claudius için işlenmiş mermer portresi ise şuanda Louvre Müzesi'nde korunmaktadır (Kat. No. 33). Claudius'un ana tipi için yeniden işlenmiştir. Burada Claudius frontal duruşuyla resmedilmiştir. Realizmin etkileri portre üzerinde görülebilmektedir. Claudius'un yüzündeki olgunluk ifadesi bu portreye güzel bir şekilde yansıtılmıştır. Fakat diğerk birçok yeniden işleme portrede olduğu gibi burada da vücut ve başın anatomik olarak orantısızlığı göze çarpmaktadır. Baş vücuda oranla çok küçük görünmektedir.

Şuanda Woburn Manastırı'nda korunmakta olan bir diğerk örnek ise yine Caligula'dan Claudius için yeniden işlenmiştir (Kat. No. 34). Burada keskin bir şekilde eğimli kafatası dikkat çekicidir. Alnın üstü ise yine anormal derece büyük görülmektedir. Yüz ise doğal olmayacak şekilde düz görülmektedir. Ağız asimetriktir ve sol taraf sağ taraftan net görülebilecek şekilde daha düşüktür. Caligula'nın ana tip saçının büyük çoğunluğu korunmuştur. Bununla birlikte, heykeltıraş alın üzerinde

---

¹⁴⁶Jucker - Boschung 1989: 120.

¹⁴⁷ Varner 2004: 26.

¹⁴⁸Jucker - Boschung 1989: 114.

olgunluk belirtisi yatay oluklar vererek kırışıklık elde edilmiştir. Burun üzerinde bulunan dikey kırışıklıklar, derin nazo-labial çizgiler, çökmüş yanaklar, yağlı bir gıdı aynı amaçla portre üzerine eklenmiştir. Geç Cumhuriyet Dönemi'nde yaratılan *veristik stilde*¹⁴⁹ en gerçekçi Claudius portrelerinden birisi yaratılmıştır¹⁵⁰.

Roma'da ele geçen bir diğer örnek ise şuanda Mantova'da korunmaktadır (Kat. No. 35). Caligula'dan yeniden işlenmiş olan Claudius portresinde bu kez yaşlılığın belirtileri, olması gerektiği gibi değildir. Ancak nazo-labial çizgiler, gözlerin altındaki çökmüş ifade, alın üzerindeki yatay oluklar az da olsa portre üzerinde yerleştirilmiştir. Olgunluk ifadeleri alın ve yanak bölgesinde daha belirgin şekilde verilebilirdi.

Şuanda Perugia Müzesi'nde korunmakta olan bir diğer portre ise Carsulae'de ele geçirilmiş olan mermer portredir (Kat. No. 36). Claudius için yeniden işlenen portrede nazo-labial çizgiler, alında yatay olarak verilen oluk şeklindeki çizgiler olgunluk ifadesinin verilebilmesi için sonradan eklenmiştir. Claudius'un alınının o dikdörtgen şeklinin verilebilmesi için ise Caligula'nın orijinal portresindeki alın üzerindeki saç bukleleri kısaltılmıştır. Yüz ve boyun oranıtısı burada da anatomiye uygun değildir. Boynun genişliği dikkat çekicidir¹⁵¹.

Velleia'da Iulius Claudius Bazilikası'nda ele geçen bir diğer portre ise şuanda Parma Ulusal Arkeoloji Müzesi'nde korunmaktadır¹⁵²(Kat. No. 37). Caligula portresinden Claudius için yeniden işlenen portrede, capite velato giymiş bir imparator tasvir edilmiştir. Yüze olgunluk ifadesi nazo-labial çizgiler, gözaltındaki çökmüş ifade ve alın üzerindeki yatay oluklar ile verilmeye çalışılmıştır. Claudius'a özgü dikdörtgen alın ile tasvir edilmiştir. Heykelin geneline bakıldığında ise baş vücuda oranla daha küçük görünmektedir.

3.1.1.2.4. Caligula / Titus (Levha 53-54)

Caligula'nın portrelerinden bir kaçı da Titus için yeniden işlenmiştir. Çalışma içerisinde bu anlamda verilecek ilk örnek İzmir'de bulunmuş olan ve şuanda Atina Ulusal Müzesi'nde bulunan mermer portredir (Kat. No. 38). Caligula'nın ana tipinden

---

¹⁴⁹ Veristik Stil; özellikle Geç Roma Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan bir portre stilidir. Gerçekçiliğin esas alındığı bu stilde, yaşlılık döneminde oluşan kırışıklıklar derin çizgiler halinde verilmektedir.

¹⁵⁰ Varner 2004: 26.

¹⁵¹ Varner 2004: 30.

¹⁵² Varner 2004: 38.

Titus için yeniden işlenmiştir. Portrede, Caligula'nın alın şekli değişmeden kalmıştır¹⁵³. Baş, sol ve sağ profil arasında farklılıklar gösterir. Üst dudak verilirken çok ince verilmiştir bu sebeple de Caligula'nın portrelerinin bir özelliği olan alt dudağın daha geride olan görüntüsü ortadan kaybolmuştur¹⁵⁴.

Caligula'nın Titus için işlenen bir başka portresi ise Fontvieille'den ele geçmiş mermer bir portredir (Kat. No. 39). Burada başın ve boynun arkasında görülen düz yüzeyler *capite velato* giymiş bir Titus portresi olduğunu göstermektedir. Saçın merkezi, Caligula portresinden korunmuştur¹⁵⁵. Titus'un karakteristik olan gıdı, dolgun çene görüntüsü burada da verilmiştir.

3.1.2. Nero Claudius Caesar Augustus Germanicus

Nero, 37'de Antium'da doğdu. Tam adı Nero Claudius Caesar Augustus Germanicus'tur. Domitius Ahenobarbus ve Iulia Agrippina yani Agrippina Minor'un oğludur. Doğduğunda verilen asıl adı ise Lucius Domitius Ahenobarbus'tur¹⁵⁶. Anne tarafından Caligula'nın yeğenidir. Nero'nun annesi Agrippina, Roma tarihinde oldukça etkili bir isim olmuştur. Oldukça hırslı, güçlü bir kadın figürü olarak tarihe geçen Agrippina özellikle de Claudius ile 49 yılında yaptığı evliliğinden sonra karakterini tam olarak göstermiştir. Elbette ki amacı oğlu Nero'nun imparator olmasıdır. Nero üvey babası Claudius tarafından 50'de adoption yolu ile evlatlığa bunun sonucunda da veliahtlığa kabul edilmiştir. 14 yaşında Agrippina'nın ısrarı üzerine toga virilisi giymiş, senatör ve proconsül ünvanlarını almıştır. 54 yılında Agrippina'nın Nero'nun imparator olabilmesi için Claudius'u zehirleyerek öldürdüğü düşünülmektedir ve Nero 17 yaşında iken imparator ilan edilmiştir¹⁵⁷.

Nero tiyatro, müzik, şiir, spor etkinliklere düşkün bir imparatordu. Lyra çalıp şarkı söylemekten, araba yarışlarına katılmaktan keyif aldığı bilinmekteydi¹⁵⁸. Zevk ve sefa düşkünü olan Nero'nun 64 yılında Roma'yı yakma girişimi ile 9 gün içerisinde birçok yapının topluca yok olmasına neden olur. Yerine inşa ettirdiği "Domus Aurea" için kurduğu "nihayet içinde yaşanacak insan gibi bir ev oldu" cümlesinden zevk ve

---

¹⁵³Jucker - Boschung 1989: 45.

¹⁵⁴ Varner 2004: 236.

¹⁵⁵Jucker - Boschung 1989: 46.

¹⁵⁶ Suet. *Nero*. VI.

¹⁵⁷ Suet. *Nero*. VIII.

¹⁵⁸ Doğer 2009: 79.

sefasına ne kadar düşkün olduğu anlaşılmaktadır. Nero için senato, 68 yılında damnatio memoriae kararını ilan etmiştir ancak o askerlerin yakalamalarına fırsat vermemiş ve intihar etmiştir. Ardından Nero adına yapılmış olan birçok anıta kasıtlı olarak zarar verilmiş anısı lanetlenmiştir. Ancak Nero'nun bedenine ölümünden sonra zarar verilmedi hatta 200 sestertius gibi yüksek bir maliyetle cenaze töreni gerçekleştirilmiştir. Bedeni yakıldıktan sonra Mars meydanından görülen Hortuli tepesinde bulunan Domitius aile gömütüne konuldu ve bu gömüt değerli kabul edilen mermerlerden yapılmış bir lahittir¹⁵⁹. Gerçekleştirilen cenaze törenine rağmen yine de Nero'nun Augustus Mozolesi'ne gömülmemesi önemlidir. Kendisinden önce Iulia Maior, Iulia Minor, Agrippina Maior, Drusus Caesar, Caligula, Agrippina Minor gibi Nero'da Augustus Mozolesi'nden dışlanmış ve başka bir yere gömü işlemi yapılmıştır. Bu durum, resmi olarak kabul gören "Iulian gens" üyeliğinden ölümünün hemen sonrasında, sembolik olarak iptal edildiğini gösteren bir örnektir. Ayrıca bu durum Iulius Claudius Hanedanlığı'nın Nero'nun anısının ve sonuç olarak itibarının lanetlenmesini kabul ettiğini göstermektedir¹⁶⁰.

Nero'nun halka açık görsel hafızasının bizzat kendisinin de devrilmesine neden olduğu düşünülmektedir. Suetonius bu duruma ilişkin Nero'nun bir yontusunun başına Yunanca olarak "kavga daha yeni başlıyor, bas git haydi" şeklinde bir yazıyı yazdırıldığını söylemektedir¹⁶¹. Başka bir yazı ise yine Nero'nun bir portresine yapıştırılmış ve onun "çuvalı hak ettiğini" ilan etmişlerdir. Papaz katillerinin bir çuval içerisinde köpek, maymun, yılan ve bir de tavuk ya da horoz dahil edilerek, deri bir çuval ile birlikte dikilerek sonunda suya atıldığı bir ceza yönteminden bahsedilmiştir. Burada belki de Nero'nun papaz katili olarak nitelendirilmesi, annesi Agrippina Minor'u öldürmesi üzerine yapılmış olabilir¹⁶².

Antik kaynaklar ve hayatta kalan arkeolojik verilere göre Nero'nun portre, anıt, sikke, yazıt gibi tüm somut materyallerinin kasıtlı saldırıları Galba ve Vespasianus tarafından son derece ciddi bir şekilde gerçekleştirildiğini bildirmektedir¹⁶³. Vindex

---

¹⁵⁹ Suet. *Nero*. L.

¹⁶⁰ Varner 2004: 47.

¹⁶¹ Suet. *Nero*. XLV.

¹⁶² Varner 2004: 47.

¹⁶³ Tac. Hist. I. XX. – Suet. *Galb*. XV.

isyanında¹⁶⁴, Rufus Gallus'un birlikleri, Nero'nun heykellerini devirmişler ve ölümünden hemen sonra onun tüm görsel hafızasının silinmesi istenmiştir¹⁶⁵. Nero'nun ölümünün ardından belli bir grup aleyhinde gösteri yapmışlar ve heykellerini Roma Forum'una sürüklenmiştir. Aynı zamanda Nero'nun yanında yer alan muhbirlerinden Aponius, gladyatör Spiculus'da Nero ile aynı kaderi yaşamışlardır. Gladyatör Spiculus, Nero heykellerinin altına atılarak öldürülmüştür¹⁶⁶.

Nero tipolojik olarak değerlendirildiğinde, son derece yağlı bir boyun, yağlı bir yüz, keskin ve derin gözler, çatık kaşlar ile kısaca betimlenebilmektedir. Nero'nun bilinen beş portre tipi mevcuttur. İlk tipi Claudius'un evlatlık edindikten sonra toga virilisi giydiği tipidir. II. tipi ise annesi Agrippina ile profilden tasvir edilmiş sikkeleri 54 yılında basılmış ve I. Tipe benzemektedir. Ancak yüzünde daha olgun bir ifade vardır. III. tip ise Cagliari tipi olarak bilinmektedir. 55 yılında sikkeler üzerinde ilk kez yetişkin Nero'nun betimlendiği görülmektedir. Burada Nero'nun saç stili değişmemiştir. Ancak boyun yapısı, çenesi ve yanakları da dahil olmak üzere daha yağlı resmedilmiştir. IV. tip ise Thermenmuseum tipi olarak adlandırılır. 59 yılına gelindiğinde oluşturulan tip sikkeler ve mermer portrelerde tasviri söz konusudur. Burada genç tasviri söz konusu olan Nero, biraz daha kilo almış olarak resmedilmiştir. Yağlı yüz yapısı ve gözleri derinleştirilmiştir. Çatık kaşları ona kızgın bir ifade katmaktadır. Burada alını bir taç şeklinde saran kıvrıkcık saç stili önemlidir. Bukleler sağ şakak üzerinde yön değiştirirler ve "çatal" motifi oluştururlar¹⁶⁷. Son portre tipi olan V. Tip ise Münih Tipi olarak adlandırılmaktadır. İlk olarak 64 yılında basılan sikkelerde bulunabilir. Burada alın üzerine yerleştirilen saç buklelerinin sola kıvrılmış olduğu görülmektedir¹⁶⁸. Derin gözleri, olasılıkla yağlı betimlenen yüz ve boyun yapısı nedeniyle, neredeyse görünmeyecek kadar küçük işlenmiştir.

3.1.2.1. Nero'nun Görsellerinin İmhası ve Parçalanması (Levha 55-66)

Nero'yu görsel hafızadan çıkarmak ve onurunu zedelemek amaçlanarak portrelerine kasıtlı hasar verilmiş ya da başka bir imparatorun imgesine

¹⁶⁴ 67 yılı sonları ve 68 yılı başlarında Galia Lugdunensis eyaleti valisi Vindex'in Nero'nun vergi politikalarına karşı başlattığı isyandır.

¹⁶⁵ Cass. Dio. LXIII. XV. I.

¹⁶⁶ Plut. *Galb.* VIII. V.

¹⁶⁷ Bergmann – Zanker: 322.

¹⁶⁸ Bergmann – Zanker: 326.

dönüştürülmüştür. Saldırıda bulunulmuş ve ele geçen portre sayısı oldukça azdır. Bu anlamda nadir ve saldırının da iyi betimlenebileceği ilk portre çalışmanın katalog bölümünde verilen 40 numaralı örnektir (Çizim 5). *Damnatio Memoriae* kavramının, uygulama biçiminin farklılık gösterdiğinden bahsedilmişti. Bu anlamda Kos portresi iyi bir örnektir. Burada saldırının antropomorfik öğelerini görebilmekteyiz. “T” biçiminde kasıtlı uygulanan saldırıda kaşlar, gözler, burun, dudaklar ve çene zarar görmüştür. Bu durum diğer kasıtlı tahrif edilmiş portre örneklerinde de görülebilmektedir. Bu durum “*poena post mortem*” yani “ölümden sonra ölüm” olarak da anlatılmaktadır¹⁶⁹. Olasılıkla işlem gerçekleştirilirken keski, eğe gibi bir aletten yardım alınmıştır. Portre, olasılıkla saldırıya uğradıktan sonra kamuya açık bir alanda gösterimde bırakılmıştır. Nero'nun Yunan hayranlığı bilinmektedir. Söz konusu portre bu anlamda, imparatorluğun Yunanca konuşulan bölgelerinde bulunan görsel hafızasına verilen kasıtlı zararın varlığına ilişkin önemli veriler sağlamaktadır. Nero'nun Yunanlılar'ın Achaea eyaletince özgürleştiren imparator olarak adlandırıldığı ve belki de bu nedenle bu kahramanca tanınırlığı ortadan kaldırmak için Kos portresinin kasıtlı saldırısı ve sonrasında kamuoyunda gösterimi gerçekleştirilmiş olabilir¹⁷⁰.

Nero'nun kasıtlı saldırıya uğramış bir diğer örneği ise 41 numaralı katalogda yer almaktadır (Çizim 6). Büstün, heykeltıraş Zanda'nın bir hediyesi olarak 1883 – 1886 tarihleri arasında müzenin envanterine kaydedildiği biliniyor ve F. Barreca'ya göre büst, İtalya anakarasından ele geçirilmiştir¹⁷¹. Portre şuanda Museo Nazionale'de yer almaktadır. Kos portresinde görülen kaşlar, gözler, burun, dudaklar ve çene üzerindeki yıkım burada da görülmektedir. Ayrıca burada görülen her iki köprücük kemiğine çizilen “X” önemlidir. Ayrıca “VICTO” sağ göğüs üzerine yazılmıştır. “X” olarak oyulan işaretler baş ve boynun ayrılması için üzerinde çalışan heykeltıraşın kullandığı bir yöntem olmalıdır. “VICTO” ise “o fethedilen” anlamına geldiği düşünüldüğünde yazıtın neden yazıldığı da anlaşılmaktadır. Burada Nero'nun alt edildiği mesajı verilmiş olmalıdır¹⁷².

---

¹⁶⁹ Caligula'nın kasıtlı zarar görmüş bronz büstü ile bu anlamda benzerlik göstermektedir (Kat. No. 1). Burada belki de amaç portrenin adeta kişinin ruhunu taşıdığı inancı içinde görmemesi, duymaması, koku almaması ve susması yönünde olabilir.

¹⁷⁰ Varner 2004: 49. “T” şeklinde yapılan yıkımın net bir şekilde görülebilmesi için söz konusu portrenin çizimi yapılmıştır. Çalışmanın “Levhalar” bölümüne eklenmiştir.

¹⁷¹ Hiesinger 1975: 115, n. 10.

¹⁷² Varner 2004: 50.

Fransa Viyana'dan bir örnek ise, oldukça hasarlı ele geçmiştir (Kat. No. 42 - Çizim 7). Şehrin Odeum'unda gerçekleşen kazılarda ele geçmiştir. Portrenin şimdi ele geçen görüntüsü, Galia'daki Vindex isyanı ile bağdaştırılmıştır. Sonrasında ise ele geçen portre parçası Odeum yakınlarında depolanmış veya gömülmüş olabilir. Ele geçen parçaya göre, Münih tipinin ikinci bir görüntüsü de olabilir¹⁷³. Kısmen korunan portre parçası, saçların işlenme şekli alın üzerine düşen saç bukleleri dolayısıyla Nero'ya atfedilmiştir. Portre parçasının ikincil bir kullanım için Domitianus'a dönüştürüldüğü düşünülmektedir ancak ele geçen parçaya bakılarak bu yorumun doğru olarak yapılması oldukça güçtür¹⁷⁴.

Çalışmada Katalog 43'de bulunan bir örnek ise Syracuse'dan şehrin Forum'undan ele geçmiştir (Çizim 8). Nero'nun II. portre tipi için işlenmiştir. Burada Nero'nun başında bir corona civica bulunmaktadır. Ancak şuan bir kısmı görülebilmektedir. Corona civica'nın varlığı başın bir imparatora ait olduğunu gösterir hatta tek başına Nero'ya ait olduğunu da kanıtlar niteliktedir. Corona civica başın 54'den sonra yapıldığının bir göstergesidir¹⁷⁵. Kos portresinde olduğu gibi olasılıkla Forum'da gösterimde kalmış ve portreye yapılan kasıtlı saldırıların ardından orada depolanmış veya gömülmüş olabilir. Bu durumda Viyana'dan ele geçen portrede olduğu gibi, kasıtlı saldırının dışında, Viyana'da Nero'nun görsel hafızasının kaldırıldığını kanıtlar nitelikte bir örnektir¹⁷⁶.

Günümüzde British Müzesi'nde korunmakta olan bronz büst ise Sussex'de bulunan Alde Nehri'nden ele geçmiştir (Kat. No. 44). Nero'nun II. Portre tipi canlandırılmıştır. Ölüm sorası gerçekleştirilen istismarın açık kanıtlarını sunduğu için önemli örneklerdendir. Olası eski adıyla Comilodonum'dan gelen baş, orijinal heykelinden çıkarılmış, Alde Nehri'ne atılarak yok edilmek istenmiştir. Bu birçok somut materyalin Tiber'den çıkarılmasının da nedenidir ve bu anlamda önemli bir taşra örneğidir¹⁷⁷. 33 cm boyutlarında olan bronz büst, Claudius ile özdeşleştirilmektedir

---

¹⁷³ Bergmann – Zanker 1981: 332.

¹⁷⁴ Varner 2004: 238.

¹⁷⁵ Hiesinger 1975: 115.

¹⁷⁶ Varner 2004: 50.

¹⁷⁷ Varner 2004: 72, 73.

ancak Claudius ile gelenek olarak tam eşleşmemektedir. Bu tarz portre örnekleri diğer heykellerden alınan kalıplara dayandırılmaktadır¹⁷⁸.

Ayrıca, Exeter’de eski bir çöp toplama alanında bulunan parça, mermerden bir kartalın, İüpiter olarak tasvir edilmiş, saldırıya uğramış bir Nero portresi olduğu öne sürülmüştür. Kasıtlı tahrip edilen materyalin, kalıntılarının dağınık buluntu alanları, Nero’nun hakkında çıkarılan kararın bir anda gerçekleştiğini gösterebilir. Aynı zamanda Galba’nın yeni rejimine olan sadakatin, gösterilmesi için bir yol olarak görülmüş olabilir. Yeniden işlenen ya da olduğu gibi bırakılan birçok portre ile karşılaştırıldığında, kasıtlı saldırı sonucu tahrip olan portrelerin azlığı, daha çok Nero için ikincil kullanımın ve de depolamanın kültürel hafızadan çıkarmak için uygulandığı sonucunu gündeme getirir. Nero’dan önce bu uygulamanın mağduru Caligula’nın da hayatta kalan mermer ve bronz görsellerinin azlığı göz önünde bulundurulduğunda bu durum birbiri ile benzerdir¹⁷⁹.

Nero hakkında çıkarılan karar sonucunda adına yaptırılan onur yazıtları, heykelleri, sikkeleri, onun idaresi altında yapılan inşaatlar ve bunlar gibi tüm anıtsal değer taşıyan materyalleri saldırıya uğramış, yağmalanmış ya da ikincil kullanım için dönüştürülmüştür.

Nero hakkında uygulanan damnatio memoriae kararının anıtsal yapıları üzerinde verilebilecek ilk örnek ise kuşkusuz Domus Aurea’dır. Ancak, öncelikle Palatine ve Esquiline’ e uzanan bir saray yaptırdı ve buraya “geçit” adını verdi yani “Domus Transitoria”. Daha sonra burası Nero’nun sebep olduğu büyük çaplı yangında çok büyük oranda tahrip oldu ve görkemli Domus Aurea’yı yaptırdı¹⁸⁰. Domus Aurea, Roma İmparatorluğu’nun en önemli ve ünlü anıtsal yapılarından biridir Söz konusu yapı, kompleks olarak inşa edildi ve toplamda 2.6 km²’lik bir alanı kaplıyordu. Nero, bu yapıyı Palatine ve Esquiline’ i birbirine bağlayacak şekilde inşa ettirdi¹⁸¹. Görkemli inşa edilmiş olan bu yapı, dış cephesindeki altın yaldızlı kaplamalardan dolayı Domus Aurea ismini almıştır. Nero’nun kültürel hafızadan silinme girişimlerinden dolayı Domus Aurea ciddi zarar görmüştür. Hatta Otho’nun burada yaşamasına ve bu yapının tamamlanması için yüksek meblağlar ayırmasına rağmen yapı yıkılmıştır veya

---

¹⁷⁸ Hiesinger 1975: 116, n. 17.

¹⁷⁹ Varner 2004: 50.

¹⁸⁰ Suet. *Nero*. XXXI.

¹⁸¹ Varner 2004: 77.

dönüşüme uğramıştır. Daha sonra Vespasianus döneminde ise başka amaçlar için kullanılmıştır¹⁸². Saray içerisinde bulunan yapay göl boşaltılmış yerine “Amphitheatrum Flavium” kurulmuştur. Bu yapının hayatta kalan bazı kısımlarını Traianus kendi adına yaptırdığı hamam yapısında kullanmıştır¹⁸³. Yapımına 72 yılında Vespasianus’un başladığı ve 80 yılında Titus’un tamamladığı “Colosseum” tam olarak Domus Aurea’nın karşısına inşa edilmiştir. Olasılıkla buradaki amaç, Nero’dan kalan harabeye dönmüş yapının yeni Flavius Hanedanlığı’nın yaptırdığı görkemli yapı ile aynı ortamda olmasıydı. Sonuç olarak Nero’nun yıkımı gösterilirken yeni hanedanlığın başlangıcını etkili bir görsel propaganda ile taçlandırmış oldular¹⁸⁴. Bu yapının Nero’dan hemen sonra tahrip edilmesi veya başka amaçlarla kullanılmak için bazı kısımlarının kamuya açılması, hakkında uygulanan kararın etkili bir sonucudur.

Bahsi geçen devasa Domus Aurea için Nero elbette ki aynı görkemlilikte bir imgesini böylesine bir alanın atriumunda sergilemek isteyecekti. Bu anlamda ünlü Colossus heykeli Nero’nun antik çağda dönüşüm geçirmiş en ünlü heykelidir. Nero, ünlü heykeltıraş Zenodorus’u Güneş Tanrısı Sol / Helios’un özellikleriyle kendi yüz hatlarının resmedildiği, yaklaşık 100-120 Roma ayağı ebatlarında bronz bir heykelini tasarlaması için görevlendirmiştir¹⁸⁵ (Resim 10). Sonunda Nero’nun, Domus Aurea’nın atriumu için merkezinde bir görüntüsünün olması amaçlanmıştı. Ancak devasa bronz heykeli Nero’nun 68 yılındaki ölümü sırasında henüz tamamlanmamıştı ve Nero’nun hakkında çıkan damnatio memoriae kararı sonucunda heykel, 75 yılında Velleia’ya Güneş tanrısının bir görüntüsü olarak adanmıştır. Cassius Dio, bu heykelin bazılarına göre Nero’nun yüz özelliklerine sahip olduğunu bazılarına göre ise Titus’un yüz özelliklerine sahip olduğunu bildirmektedir¹⁸⁶. Daha sonra Hadrian döneminde Colossus, Colosseum’a yakın bir yere taşındı ve II. yüzyılın sonlarında heykel, Commodus’un yüz portre özellikleriyle Herkül’ün bir görüntüsü için yeniden işlendi. Fakat Commodus için de uygulanan damnatio memoriae kararından sonra IV. yüzyılın başlarında heykel, Maxentius’un tanrılaştırılmış oğlu Romulus için bir kez daha adanmıştır. Colossus, birçok kez dönüşüme uğramıştır ancak her zaman Nero ile ilişkilendirilmiştir. Colossus, Horti Maiani’de gösterilmekte olan ve Nero’nun ölümü

---

¹⁸² Suet. *Otho*. VII.

¹⁸³ Roth2006: 320.

¹⁸⁴ Varner 2004: 78.

¹⁸⁵ Plin. nat. XXXVI. XVIII. XLV.

¹⁸⁶ Cass. Dio. LXV. XV. I.

üzerine yıldırımla yok edilen boyut olarak 100 ayak ölçüsünde olan, Nero'nun boyalı portresinin de bir yansıması olabilir¹⁸⁷.

Anıtsal değer taşıyan örneklerden bir diğer örnek cameo'dur. Kataloğun 45-46 ve 47 numaralı örnekleri portrelerde görülen dönüşüm cameo'larıdır. Bu örnekler ilginçtir. Çünkü bu tarz kütleli olarak küçük olan materyallerin üzerinde çalışmak kolay değildir. Dönüşüm bu nedenle kolay yapılamamaktadır. Ancak yapılan yeniden işleme sırasında da buna bağlı olarak orantısızlıklar söz konusudur. Portrelerde çalışmak daha kolay olmasına rağmen orada da yapılan oran sorununun cameo gibi bir mücevherde olması da normal karşılanmalıdır.

Katalog 48'ye gelindiğinde Nero'nun annesi Agrippina ile Sebasteion Kompleksi 9. Odasında bulunan rölyefi vardır. Rölyef, ikincil bir kullanım geçirmiştir. Bulunduğu yerden çıkarıldıktan sonra kuzey bulunan dükkânlardan birinde kaldırım levhası olarak kullanıldığı bilinmektedir. Rölyefin üzerinde kararın uygulanışı ya da nefretin bireysel bir göstergesi olarak, rölyefin üst köşelerinin bulunmayışı ve arka bölümde bazı kısımların pürüzsüzleştirilmiş olması söylenebilir. Ayrıca üst kısımda iki kesik ve Agrippina'nın sağ kolunun üzerinde arka plan boyunca açılmış delik ikincil kullanımın bir göstergesi kabul edilebilir¹⁸⁸.

Sebasteion Kompleksinden bir diğer örnek 49 numaralı katalogda yer almaktadır. Kompleksin güney portikosundan gelmektedir. Rölyef, Ermenistan'ın dizlerini çökmüş olarak resmedilmiş bir kişileştirmesi ile onu mağlup eden Nero'yu sahnelemektedir. Nero'nun başı yoktur ve ayrı olarak bulunmuştur. Ayrıca yazıt üzerinden "NEPΩN" silinmiştir. Bu yazıtlar üzerinden gerçekleştirilen damnatio memoriae kararının yansımasıdır. Ayrıca bu Aphrodisias'daki Nero'nun kötü imajının bir göstergesidir. Baş, parçalanmış ve yüz hatları kırık ve eksik olmasına rağmen bu durumun kasıtlı yapıldığına dair bir kanıt bulunamamıştır¹⁸⁹.

Sebasteion'dan bir diğer örnek ise yine bir rölyeftir. Rölyef 9-10 numaralı odaların kalıntılarında bulunmuştur¹⁹⁰(Kat. No. 50). Burada, Nero, solda ayakta durur

---

¹⁸⁷ Varner 2004: 66, 67.

¹⁸⁸ Varner 2004: 73.

¹⁸⁹ Smith1987: 119, 120. Panel ve parçalanmış baş, Sebasteion'un güney portikosunda bulunan diğer rölyeflerin buluntuları gibi, kompleks yapının en son döşeme seviyelerinin üzerinde keşfedilmiştir. Bu durum Güney portikonun çöküşüne kadar rölyefin yerinde kaldığını göstermektedir.

¹⁹⁰ Smith 1987: 104 – 106, no. 4.

vaziyette ve sol elinde bir küre tutuyor ki bu durum dünyayı hükümünün bir temsili olabilir. Sağ elinde ise bir asa bulunmaktadır ve sağ omuzunda bir *paludamentum*¹⁹¹ vardır. Nero'nun sağ yanında küçük yabancı bir erkek çocuğu vardır. Burada Nero'nun adı Ermenistan Paneli'nde olduğu gibi tahrip edilmek ya da yerinden kaldırmak yerine yazıt değiştirilmiştir.

İtalya Luni'den ele geçmiş bir diğer rölyef üzerinden Nero başı ise, rölyef üzerinde gerçekleştirilen dönüşümün bir örneği olduğu için önemlidir (Kat. No. 51). Baş, Nero'nun IV. Portre tipinden Augustus'un Prima Porta tipi için yeniden işlenmiştir.

Bir diğer örnek ise Nero olduğu düşünülen mermer heykelin yüzü tamamen kesilmiştir (Kat. No. 52). Heykelin Nero stilinde işlenmesi bir yana yüzünün kesilmiş olması *damnatio memoriae* kararının bir sonucu olabilir ancak yine de parçanın Nero'ya ait olduğu konusunda kesin bir değerlendirme yapmak güçtür.

Çalışmanın 53. Kataloğunu oluşturan örnek, henüz hayatta herhangi bir parçasına ulaşılamayan Iulius Claudius dönemi kemeridir. Söz konusu kemer, Nero'nun 68 yılında basılan sikkelerinden anlaşılabilir¹⁹². Nero Kemer, Nero'nun Ermenistan'daki başarısı sonrasında 58 yılında adanmış olmalıdır. Kemerin 62'de Roma'nın Capitoline tepesine inşa edildiği bilinmektedir. Katalogda verilen sestertius üzerinde kemerin bir tasviri söz konusudur¹⁹³. Olasılıkla Nero'nun adına uygulanan *damnatio memoriae* kararı sonrası kemer tahrip edilmiştir.

Günümüzde Mainz Ulusal Müzesi'nde korunmakta olan kireç taşından İüpitör sütunu Nero adına dikilmiştir¹⁹⁴ (Kat. No. 54). Sütun "Samus" ve "Severus" isimli iki yerel heykeltıraş tarafından tasarlanmıştır. Yerel kireçtaşından yapılmış olan sütun 9 metre yüksekliğindedir. Tahrip olmuş sütundan ikibin parça korunmuştur. Mainz Ulusal Müzesi'nin avlusuna bir kopyası dikilmiştir. Söz konusu sütunun yazıt bölümünden Nero adına çıkarılan karar sonucunda ismi çıkarılmıştır¹⁹⁵.

---

¹⁹¹ Roma'da yüksek rütbeli görevliler tarafından giyilen bir tür renkli şal.

¹⁹² Varner 2004: 77.

¹⁹³ Kleiner 1992: 156.

¹⁹⁴ Kleiner 1992: 157, 158.

¹⁹⁵ Varner 2004: 79.

3.1.2.1.1. Nero'nun Sikkeleri Üzerinde Gerçekleştirilen Uygulamalar (Levha 67-73)

Nero'nun portrelerine yapılan saldırı, sikkelerinde de görülmektedir. Ancak sikkelerde uygulanan karar daha farklı işlenmektedir. Sikkelerde bu uygulama bazı bölgelerde senato kararı ile toplatılıp eritilmiş, bazı bölgelerde ise countermark ibaresi ile dolaşıma bir kez daha sokulmuştur. Bireysel nefretin de getirisi ile bazı sikkeler karalanmış, Nero'nun adı ve ünvanları sikkeler üzerinden çıkarılmak istenmiş, boğazına kesik atılmış ya da countermark ibaresinin sikke üzerine basımı kasıtlı olarak Nero portresinin üzerine denk getirilerek portresinin sikke üzerinde görünmesi engellenmiş ve bir çeşit nefret aracı olarak kullanılmıştır.

Çalışmanın katalog bölümünde verilen örnekler ilk olarak kişisel nefretin ürünü olduğu düşünülen sikkelerdir. Katalog 55'de verilen örnek, darp yeri Lugdunum'dur (Çizim 17). Günümüzdeki ismi Lyon'dur. Sikkenin belli bir kısmı kırık ve eksiktir. Sikke üzerinde öncelikle ön yüzde lejantın silinmeye çalışıldığı göze çarpmaktadır ve aynı zamanda portre üzerinde derin dikey kesikler atılmıştır. Arka yüzde oturmakta olan tanrıça Roma üzerine de atılmış olan kesikler, Roma'ya karşı olan nefreti vurgular niteliktedir.

Katalog 56'de bulunan sikke örneği ise ilginçtir (Çizim 18). Sikkenin ön yüzünde Nero'nun portresi olduğu gibi bırakılmıştır. Ancak lejant sikke üzerinden tıraşlanmıştır. Arka yüz ise tamamen tıraşlanarak pürüzsüzleştirilmiştir. Sikkenin, arka yüzüne üzerine çizilen "III • V" ifadesinden dolayı bir oyun aracı olarak kullanıldığını düşündürmektedir¹⁹⁶.

Katalog 57'e gelindiğinde ön yüzde Claudius ve arka yüzde ise Nero başı resmedilmiştir (Çizim 19). Sikke üzerinde yuvarlak bir delik açılmıştır. Ayrıca Claudius ve Nero'nun da başı üzerine keski benzeri bir alet yardımıyla olasılıkla zarar verilmeye çalışılmıştır. 58 numaralı katalog örneğinde de aynı şekilde şiddetin ve öfkenin izleri sikke üzerinde görülebilmektedir. Sikkede Nero'nun portresi üzerine çapraz derin kesikler atılmıştır. Boyun üzerinde de derin bir kesik söz konusudur. Ayrıca lejant da silinmeye çalışılmıştır. Arka yüzde de sol üst köşede yatay uzun kesikler atılmıştır.

---

¹⁹⁶ Sikke belki de Nero'nun tiyatroya, oyunlara, müziğe olan ilgisi ile bağlantılı olarak, ironi yapma amacıyla bir oyun aracı olarak kullanılmıştır.

Nero'nun aşırılıkları sonucu oluşan nefret sikkeler üzerine bu şekilde yansımış olmalıdır.

Sikkeler üzerinde gerçekleşmesi zor olan bir diğer uygulama portrelerde olduğu gibi bir dönüşüm yaşanmasıdır. Ancak bir sikke üzerinde bu durum gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Kat. No. 59). Sikke üzerinden Nero ismi, silinmek istenmiş ve portresinin Vespasianus ya da Vitellius'a dönüştürülmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır¹⁹⁷.

Saldırıya maruz kalmış bir diğer sikke örneği ise (Kat. No.60), Roma'da darp edilmiştir. Sikkenin üzerinde Nero'nun başı üzerinde yoğunlaşmakta olan küçük darbeler söz konusudur. Matkap darbelerine benzeyen bu izler, Nero'nun adının olduğu bölümde de vardır ve adı sikke üzerinden silinmeye çalışılmıştır. Bu şekilde sikkenin bir Nero sikkesi olduğu anlaşılmakta ancak onurun tam manasıyla zedelenebilmesi için de sikkeye bu şekilde zarar verilmiş olabilir. Saldırıya maruz kalmış diğer sikke örnekleri ise 61-69¹⁹⁸ arasında kataloglandırılmıştır. 62 numara olarak kataloglandırılan sikke de Nero'nun prenslik dönemi resmedilmiştir (Çizim 20). Sikke üzerinde Nero'nun boynuna yatay derin bir kesik atılmıştır. Burada belki de amaç, küçük yaşlardan Nero'nun sesini kesmek olabilir. Kasıtlı tahrip edilmiş olan 65 numaralı katalog örneği ise Roma'da darp edilmiştir. Sikke, kasıtlı saldırının gösterildiği iyi bir örnektir. Yüz olası matkap darbeleri ile tanınmaz hale getirilmeye çalışılmıştır. 69 numaralı katalog ise altın bir sikke örneğidir. Nero'nun portresi üzerine derin dikey bir kesik atılmıştır. Caligula'nın altın bir sikkesinde de bu kesğin aynısı görülmektedir. Bu anlamda önemli bir örnektir.

Nero sikkeleri, Roma ve Roma'nın yakın eyaletlerinde daha katı bir şekilde uygulanmıştır. Ancak il sikkelerinin de Nero hakkında çıkarılan karardan etkilendiği görülmektedir. Bu sikkelere verilebilecek güzel örneklerden birisi Smyrna'dan 70 numaralı katalog örneğidir¹⁹⁹. Arka yüz yatar vaziyette resmedilen kişinin Nero olduğu düşünülmektedir ve saç modeli bir keski ile sikke üzerinden çıkarılmıştır. Burada amaç olasılıkla Nero'nun saçsız tasviri ile onu gülünç duruma düşürmek olmalıdır²⁰⁰.

¹⁹⁷ Çalışmanın 82 numaralı kataloğunda bulunan örnek ile örtüşmektedir. Olasılıkla Katalog 59 numaralı örnekten 82 numaralı örneğe dönüştürülmek istenmiştir. Söz konusu sikkelerin dönüşümleri net bir şekilde anlaşılabilmesi için çizimleri yapılarak alt alta verilmiştir (Çizim 30).

¹⁹⁸ Katalog 62 – 63 – 64 – 65 -66 – 67 olarak numaralandırılan örneklerin çizimleri yapılmıştır. Çizim 20 – 25 arasında verilen çizimler, çalışmanın “Levhalar” başlığı altındadır

¹⁹⁹ RPC I: 495, n. 2490.

²⁰⁰ Varner 2004: 51.

Portre örneklerinde olduğu gibi sikke üzerinde yapılan kasıtlı saldırıların, yeni imparatora olan sadakatin bir göstergesi olarak uygulandığı ve bunun bireysel aşağılama yöntemi olduğu düşünülmektedir. D. Salzman, countermark baskılı sikkelerde olduğu gibi, saldırıya uğramış sikkelerin dolaşımında, daha kabul edilebilir hale getirdiğini savunmuş olsa da saldırıya uğramış sikke sayısı oldukça azdır²⁰¹.

Sikkeler üzerinde resmi olarak gerçekleştirilen damnatio memoriae kararının uygulama şekli ise bir anlamda countermark ibaresidir. Nero'nun sikkeleri çoğu kez countermark ile işaretlendiler²⁰². Katalog 71-82 arasındaki sikke örneklerinde, countermark ibaresinin, damnatio memoriae uygulaması açısından Nero sikkeleri üzerindeki yansımalarıdır. Katalog 72-77²⁰³ arasında verilen countermark ibaresinin olduğu sikke örnekleri darp yerlerinin Lugdunum olduğu örneklerdir. Katalog 71-74 arası sikke örneklerinin üzerine “SPQR²⁰⁴” countermarkının vurulduğu görülmektedir. Nero'nun portresini “SPQR” countermarkı ile şekil olarak değiştirmeyi amaçlamış olmalıdır²⁰⁵. Aynı zamanda dikta rejimini halka dayatan imparatorun boynuna vurulan ibare senatonun ve halkın daha güçlü olduğu anlamına da gelebilir. Bu sikkelerde countermark vurulurken seçilen alan oldukça önemlidir. Özellikle yüzün ve boynun hedef alındığı görülmektedir. Tripolis’de Nero’nun sikkeleri Galba, Otho, Vespasian için countermark ile işaretlendiler²⁰⁶. Özellikle Galba’nın “ΓΑΑΥΑ” countermarkı ile Perinthus²⁰⁷ (Kat. No. 78-79 Çizim 29-30), Nicaea²⁰⁸ (Kat. No. 80) ve Nicomedia²⁰⁹ (Kat. No. 81-82) sikkeleri, Nero’nun yüz özelliklerini ortadan kaldıracak şekilde damgalanmıştır. Galba’nın eyaleti olan Hispania’da Nero’nun denariusu bu karardan etkilenen bölgelerden biri olmuştur²¹⁰. Tripolis’de Galba’nın countermarkı gibi Otho ve Vespasianus’un isimleri de sikkeler üzerinde bir countermark ibaresi ile

---

²⁰¹ Salzman 1984: 298. Ayrıca Salzman, Nero’nun hiçbir altın sikkesinde sakatlama olmadığını söylese de çalışmanın 69 numaralı kataloğunu oluşturan altın sikkede Nero’nun portresi hedef alınmıştır. Burada sikkenin gerçekliği kontrol edilmek istenmiş olabilir fakat bunun için başın hedef alınması çok normal bir uygulama değildir.

²⁰² Varner 2004: 51.

²⁰³ Katalog 73 ve 77 numaraları örneklerin çizimleri, Çizim 26 ve 27 olarak “Levhalar” başlığı altında verilmiştir.

²⁰⁴ Senatus Populusque Romanus; Roma Senatosu ve Halkı.

²⁰⁵ Varner 2004: 50, 51.

²⁰⁶ Varner 2004: 51.

²⁰⁷ RPC I: 1758 A, 1760 A.

²⁰⁸ RPC I: 2060.

²⁰⁹ RPC I: 2083B, 2084.

²¹⁰ Varner 2004: 51.

vurgulanmıştır²¹¹. Thessalonika, Prusa, Caesarea, Samaria ve Nysa(Scythopolis)'da, Nero sikkeleri her şehrin kendi adıyla countermark damgası vurularak işaretlenmiştir. Ayrıca Nero sikkesi yerel Nicopolis Senatosu tarafından toplatılmış olabilir. Countermark ibaresinin yoğun kullanımı, Nero sikkelerinin kullanımı geçerli kılabilme ve yeni imparatorun egemenliğini halka duyurmak amacıyla kullanılmıştır. Nero'nun sikkelerinin countermark ile işaretlenmesi, aslında toplatılıp eritilmemesi için daha pratik ve ekonomik bir çözüm olarak görülmüş olmalıdır. Otho'nun imparatorluğu döneminde, Nero'nun adını temize çıkarmak istemesi düşünüldüğünde Tripolis'de bulunan Otho countermarkı (Resim 11) oldukça ilgi çekici bir örnektir. Aslında bu da yerel darphanelerin imparator hakkında uygulanan karara uyarken bazen de kendi inisiyatiflerini kullanarak karara uymadıklarını gösterir niteliktedir²¹².

3.1.2.2. Nero'nun Yeniden İşlenen Portreleri (Levha 74-94)

Başlangıçta Nero'yu temsil eden, günümüze ulaşan kırktan fazla mermer portresi diğer imparatorların temsilleri için yeniden işlenmişlerdir. Bu portrelerden onaltı tanesi, 68-69 yıllarında yaşanan karışıklıklar sonucunda Flavius Hanedanlığı'nın kurucusu olan Vespasian için yeniden işlendiler. Söz konusu portreler, Vespasianus'un imparatorluğu sırasında kullandığı portre tiplerinin, daha genç ve idealize edilmiş bir türü için kullanılmıştır²¹³.

Çalışmanın bu bölümünde Nero'nun ikincil kullanım için yeniden işlenen portre örneklerine yer verilmiştir. Bu anlamda verilebilecek örnekler Augustus, Vespasianus, Titus, Domitianus ve Nerva için olacaktır. Üç Flavius prensi olan Vespasianus, Titus ve Domitianus için yeniden işlenen çok sayıda portre, ekonomik bir gereklilik olarak görülmüş olmalıdır. Ancak başka bir sebep olarak da dönüşümün kolay yapılabilir oluşu dönüşümün nedenlerden biridir. Vespasianus, Nero'nun aşırılıkları nedeniyle tükenmiş olan hazineyi teslim almıştır. Suetonius'un bildirdiğine göre, Vespasianus tutumlu bir kişiliğe sahipti²¹⁴. Bu nedenle de Nero'nun önceden var olan portrelerini yeni imparatora benzeterek dönüştürmek, yok etmekten daha az maliyetli olacağı için portrelerde yeniden işleme daha yoğun uygulanmıştır.

---

²¹¹ RPC I: 647, n. 4520.

²¹² Varner 2004: 51.

²¹³ Kleiner 1992: 172, 173.

²¹⁴ Suet. *Vesp.* XVI.

3.1.2.2.1. Nero / Augustus (Levha 74-75)

Yeniden işlenen portre örneklerinin genel olarak halefi veya selefi için dönüştürüldüğünden bahsedilmiştir. Ancak Caligula'da olduğu gibi Nero'da da geçmişe dönerek yeniden işleme söz konusu olmuştur. Roma'nın ilk imparatoru olan Augustus'un popülerliği her dönem devam etmiştir ve Nero'nun ona olan fiziksel benzerliği yeniden işlemede kolaylık sağlamıştır. Nero'dan Augustus için yeniden işlenen portrelerden yedi tanesi hayatta kalmıştır ve hepsi Augustus'un Prima Porta tipi içindir²¹⁵.

Çalışmada bu anlamda verilebilecek ilk örnek, 83 numaralı katalogda yer alan şuanda Roma'da Colonna Sarayı'nda korunmakta olan mermer portredir. Nero'nun ikinci portre tipinden, Prima Porta tipi için yeniden işlenmiştir. Burada başın kendisinin olmayan büyük bir heykel üzerine monte edildiğini görmekteyiz²¹⁶. Portrenin Nero'ya benzerliği göze çarpmaktadır. Nero'nun Roma Kapitol Müzesi'nde bulunan ikinci portre tipinden işlenmiştir²¹⁷. Alın üzerindeki saçlar Augustus'un saç tipi için yeniden işlenmiş ve alın açılmıştır. Kulaklar geriye çekilmiştir. Kaşlar çatılmıştır.

Şuanda Vatikan Müzesi'nde korunmakta olan bir diğer portre, Nero'nun üçüncü tipinden Augustus'un Prima Porta tipi için yeniden işlenmiştir²¹⁸(Kat. No. 84). Saç şeklinin büyük bir bölümü Nero'nun orijinal portresinden korunmuştur ancak altına düşen saç bukleleri Augustus tipi için yeniden işlenmiştir. Burada yeniden işlemenin bir getirisi olan asimetri söz konusu olmuştur. Sağ göz, sol göze oranla daha geniştir ve ağzın sağ tarafı daha uzun işlenmiştir²¹⁹.

3.1.2.2.2. Nero / Claudius (Levha 76)

Nero'nun Claudius için tekrar işlenmiş bir portresi çalışmanın 85 numaralı katalogunda verilmiştir²²⁰. Şuanda Walters Sanat Galerisi'nde korunmakta olan mermer portrede birçok orantısızlık vardır. Burun, alt dudak, çene ve kulaklar modern restorasyonlardır ve baş, antik dönemde yanaklar ve çene üzerinde yeniden işlemenin

---

²¹⁵ Varner 2004: 61.

²¹⁶ Varner 2004: 239.

²¹⁷ Pollini 2010: 69.

²¹⁸ Pollini 2010: 89.

²¹⁹ Varner 2004: 239.

²²⁰ Pollini 2010: 74.

işaretlerini üzerinde barındırmaktadır²²¹. Başın arkasında işlenen derin saç bukleleri Nero portrelerinin karakteristik özelliğidir ve yeniden işleme sırasında dönüştürülmemiştir. Ağızın etrafı yeniden işlenmiştir ve alın üzerinde yüzde ki derin oluklar Claudius'un olgun ifadesini verebilmek için oyulmuş olmalıdır.

3.1.2.2.3. Nero / Vespasianus (Levha 77-84)

Bekleneceği gibi, Nero'nun görsellerinin daha çok Vespasianus'un II. tip idealleştirme tipine dönüştürülmesi doğaldır. Vespasianus için işlenen Nero portrelerinden on tanesi, yaygın olarak yayılan ana tipinden daha az üretilmesine rağmen II. tip için yeniden işlendi. Portreyi yeniden işlemek üzerinde çalışan heykeltıraşlar için elbette ki Nero'nun genç olarak işlenmiş portrelerini Vespasianus'un genç portre tipine dönüştürmek daha kolay olacaktı. Caligula'nın Claudius için yeniden işlenen portre örneklerinde olduğu gibi, Vespasianus'un en idealist portre örnekleri Nero'dan yeniden işlenen portreler olmuştur²²².

Vespasianus'un en klasikleştirilmiş portresi Nero'dan işlenmiştir. Çalışmanın 86 numaralı katalogunda yer alan portrede, başın dış hatları değiştirilerek Vespasianus'a benzetmeye çalışılmıştır²²³. Şuanda Lucus Feroniae'de korunmakta olan baş, Nero'nun IV. portre tipinden Vespasianus'un II. portre tipi için yeniden işlenmiştir²²⁴.

Nero'nun Vespasianus için yeniden işlenen bir diğer portresi Cleveland Müzesi'nde korunmaktadır²²⁵ (Kat. No. 87). Portre, Nero'nun IV. tip portresinden Vespasianus'un II. tip portresi için yeniden işlenmiştir. Başın üzerinde iki dübel deliği kalıntısı görülebilmektedir. Başın arkasında ense bölümündeki iki keskin çizgi göze çarpmaktadır. Yüzde Vespasianus'un olgun ifadesinin verilebilmesi için özellikle alın üzerinde yatay olarak derin oluklar işlenmiştir.

Roma'dan ele geçmiş şuanda Ny Carlsberg Glyptothek Müzesi'nde korunmakta olan, Nero'nun II. tipinden Vespasianus'un II. portre tipi için yeniden işlenmiş mermer portredir (Kat. No. 88). Gözler ve kaşlar Nero'dan korunmuştur. Burun eksik ve kulaklar hasarlıdır²²⁶. Baş üzerine bir corona civica yerleştirilmiştir. Ancak burada bir

²²¹ Bergmann – Zanker 1981: 346.

²²² Varner 2004: 52.

²²³ Pollini 1984: 552.

²²⁴ Varner 2004: 243.

²²⁵ Pollini 1984: 548.

²²⁶ Bergmann – Zanker 1981: 341.

farklılık söz konusudur. Başın üzerinde oldukça küçük görünmekte olan corona civica, Nero'nun orijinal saç kütesinden işlendiğini düşündürmektedir²²⁷.

Africa Proconsularis'den ele geçmiş bir diğer mermer portre ise Nero'dan Vespasian'ın II. tip portresi için yeniden işlenmiştir (Kat. No.89). Orijinal portrelere göre yüz, oldukça düz işlenmiştir. Kulaklar ise oldukça büyük görünmektedirler. Çene ve dudak arasında işlenen kıvrım dikkat çekmektedir. Yeniden işleme sırasında oluşan asimetri boynun sağ yanında görülen genişlik ile açıklanabilir²²⁸.

Roma'dan ele geçen bir diğer örnek ise çalışmada 90 numaralı kataloğu oluşturur. Nero'nun IV. tip portresinden Vespasianus'un II. tipi için yeniden işlenmiştir. Alın üzerindeki derin ve yatay oluklar Vespasianus'un olgun görüntüsünü verir. Kulaklar büyük ve dışa çıkıntı yapacak şekilde işlenmiştir. Saçın daha dolgun işlenişi ve boynun kıvrımları diğer portre örneklerinden farklıdır. Boyun kıvrımları başın dönüşüyle çelişmektedir²²⁹.

Şuanda Baltimore Müzesi'nde korunmakta olan bir diğer portre, Roma'dan ele geçmiştir (Kat. No. 91). Portrede ilk dikkat çeken şey ve yeniden işlemenin de bir kanıtı olan özellik, yüzde ve saçta oluşan düz görünümdür. Yeniden işlenmiş portrelerde oluşan asimetri burada da oluşmuştur. Burun ucunda ve sağ kenarında bir miktar hasar, renk değişikliği olmasına rağmen iyi korunmuş bir örnektir²³⁰.

Çalışmanın 92 numaralı kataloğunda ise Nero'nun II. portre tipinden Vespasianus'un ana tipi için yeniden işlenmiştir. Kafada ciddi bir orantısızlık söz konusudur. Başın sol tarafı ciddi bir çıkıntı yaparak orantısızlığı oluşturmaktadır. Alın oldukça garip işlenmiştir ve yatay derin oluklar oldukça yapay bir görünüm kazandırmaktadır. Çıkıntı yapan kaş ortası ve dışa doğru yükselen kaşlar çatik ve kızgın bir ifade katmıştır. Gözler ve ağız, yüz üzerinde derinleşerek işlenmişlerdir²³¹.

93 numaralı katalogda yer alan örnek, Nero'nun II. portre tipinden Vespasianus'un ana portre tipi için yeniden işlenmiştir. Portre 1908 yılında Porziano Kalesi yakınlarında keşfedilmiştir ve Vespasianus'un en gerçekçi ve yaşlı yüz hatlarının

---

²²⁷ Varner 2004: 242.

²²⁸ Bergmann – Zanker 1981: 344.

²²⁹ Bergmann – Zanker 1981: 337.

²³⁰ Pollini 1984: 553.

²³¹ Bergmann – Zanker 1981: 343.

abartılmasından dolayı dikkat çekici bir örnek olarak karşımıza çıkar²³². Fakat yarım kalmış ya da bakıldığında görünecek bölümleri tekrar işlendiğini düşündürmektedir. Aynı zamanda başın üst kısmındaki saçlar keskin bir alet yardımı ile düzeltilerek bırakılmıştır²³³.

3.1.2.2.4. Nero / Titus (Levha 85-87)

Nero'nun birkaç portresi Vespasianus'un en büyük oğlu olan Titus için yeniden işlenmiştir. Sikkelerden elde edilen bilgilere göre Titus'un iki portre tipi mevcuttur. I. portre tipi en yaygın olanıdır. I. tip için saç modeli, başın arkasında uzun bukleler ve yüzün çevrelendiği kısımda saçın başın arkasındaki saç buklelerine oranla daha kısa ve kıvrıkcık saç tutamları başın arka kısımdan ileri doğru taranmıştır. Yüz, geniş betimlenmiştir. Alın genel olarak kare şeklinde ve yatay derin oluklarla resmedilmiştir. Kaşlar kavisli, gözler alt ve üst kapakları belirgin verilmiştir. Çene etli ve yuvarlak işlenmektedir ve çene işlenirken genel olarak bir gamze ile resmedilmiştir. Bu onun için ayırıcı bir özelliktir. Herculaneum'dan ele geçen mermer bir kopya bu türün örneğini oluşturur²³⁴.

II. portre tipi ise, saç kompozisyonundaki farklılıklarla karşımıza çıkmaktadır. Saç tutamlarının alın üzerindeki düzenlenişi farklıdır. Bu saç tutamları Herculaneum tipine göre daha düzenlidir. Soldan sağa taranmış, sol gözün dış köşesi üzerinde bu yönü tersine çeviren bir veya iki bukle bulunmaktadır. Bu tip Erbach tipi olarak anılmaktadır²³⁵.

Nero'dan Titus için işlenen portrelerin çoğu, Titus'un ilk tipine dönüştürülmüştür. Bu durumda yeniden işlemenin daha sonra veya Titus'un yönetiminde değil Vespasianus'un idaresi altında iken gerçekleştiğini gösterir²³⁶.

Çalışmanın katalog bölümünde bulunan 94 numaralı örnek, günümüzde Louvre Müzesi'nde korunmaktadır. Nero'nun Cagliari tipinden Titus için yeniden işlenmiştir. Titus için çalışılan portre, Nero'nun orijinal portresinden izler taşımaktadır. Saçlar, gözlerin şekli, konumu üzerine büyük ölçüde çalışılmamıştır. Portre üzerinde ikincil bir

---

²³² Varner 2004: 54.

²³³ Bergmann – Zanker 1981: 410.

²³⁴ Kleiner 1992: 173, 174.

²³⁵ Varner 2004: 55.- Kleiner 1992: 173, 174.

²³⁶ Varner 2004: 56.

çalışma gerçekleştiren heykeltıraş, boynun arka bölümündeki saçları yeniden işlemiştir fakat alın üzerindeki saçların geriye çok fazla çekilmesinden dolayı baş olduğundan daha büyük, şiş bir görünüme ulaştığı göze çarpmaktadır. Titus portresine bakıldığında Nero'ya olan benzerliği dikkat çekicidir²³⁷.

Çalışmanın 95 numaralı kataloğunda yer alan bir diğer Nero'dan Titus için yeniden işlenen portre ise yine Nero'nun Cagliari portre tipinden dönüştürülmüştür. Titus'un I. portre tipi için yeniden işlenen portreye, burun, başın sol yarısı ve sağ kulak eklenerek restore edilmiştir. Alın üzerine düşen saç bukleleri Flaviuslar'a özgü bir stilde işlenmiştir. Alın üzerinde bulunan kırışıklıklar yine dönemin sanatını yansıtır. Portrenin yüzü ise dar ve oval işlenişiyile aslında Titus'un bilinen yüz özellikleri dışındadır²³⁸.

Günümüzde Ny Carlsberg Glyptothek Müzesi'nde korunmakta olan ve İtalya'dan ele geçen bir diğer örnek ise Nero'nun III. portre tipinden Titus'un I. portre tipi için yeniden işlenmiştir (Kat. No. 96). Nero'nun başının arkasındaki saç bukleleri Titus için işlenirken değiştirilmemiştir. Yüz özellikleri ve gözlerin şekli Nero'yu hatırlatır şekildedir. Alın ve sağ şakağın üzerinde bulunan saç bukleleri ters işlenmiştir ve bu durum Nero portresinden korunmuştur. Yeniden işlenirken alın üzerine derin yatay oluklar eklenmiştir²³⁹.

3.1.2.2.5. Nero / Domitianus (Levha 88-94)

Domitianus, Vespasianus'un küçük oğludur. Nero'ya Vespasianus'dan ve Titus'dan fiziksel olarak ve yaş itibariyle daha fazla benzemektedir. Bu nedenle olacak ki Nero'dan Domitianus için yeniden işlenen portre sayısı oldukça fazladır. Domitianus'un üç portre tipi vardır ve bu portre tiplerinin üçü de 69-96 yıllarını kapsayan dönüştürülmüş portreler arasında temsil edilmektedir.

Domitianus'un ilk portre tipi 72-75 yıllarına ait sikkelerde görülmektedir. II. portre tipi 75'den başlayan sikkelerde kullanılmıştır. III. portre tipi ise 81 yılından başlayan sikkelerde görülmektedir²⁴⁰.

Nero'dan Domitianus için işlenen portrelerden, çalışma içerisinde verilen ilk örnek 97 numara ile kataloglandırılmış, günümüzde Roma Ulusal Müzesi'nde

²³⁷ Bergmann – Zanker 1981: 375.

²³⁸ Bergmann – Zanker 1981: 376.

²³⁹ Varner 2004: 246.

²⁴⁰ Varner 2004: 57.

korunmakta olan mermer portredir. Domitianus'un ilk portre tipinin inşası açısından oldukça önemli bir örnektir. Nero'nun Münih tipi portresinden dönüştürülmüştür. Sağ kulağın ve sağ şakağın üzerinde dönüşümün izleri görülebilmektedir²⁴¹.

Günümüzde Kapitol Müzesi'nde korunmakta olan bir diğer portre örneği ise oldukça ince işçilik gerektiren bir örnektir (Kat. No. 98). Bu denli keskin uçlu bukleler yeniden işlemenin bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ense üzerinde yoğunlaşan saç bukleleri ve uzunluğu da Nero'nun bir özelliğidir. Buklelerin hacmi uyumsuz görünmektedir ve yüz halen Nero'yu anımsatmaktadır. Ayrıca portre 16. yüzyılın sonlarında ve 17. yüzyılın başlarında bir Nero büstüne eklenmiştir²⁴².

Domitianus'un villasından ele geçen bir portre örneği de çalışmanın 99. kataloğunu oluşturmaktadır. Nero'nun IV. tip portresinden Domitian'ın I. portre tipi için yeniden işlenmiştir. Nero'nun ense saçları tekrar işlenerek Domitianus'a benzetmeye çalışılmıştır. Nero'nun göz şekli de portre üzerinde korunmuştur. Kulakların dışa dönül işlenişi ve yağlı gıdı Nero portresinden korunmuştur²⁴³.

Katalog 100'de bulunan örnek Civico Müzesi'nde korunmaktadır. Nero'nun IV. tip portresinden Domitianus'un I. tipinin kaba bir versiyonu olarak yeniden işlenmiştir²⁴⁴. Yerel bir Domitian portre örneği olduğu düşünülmektedir. Dönüşümden önce Nero portresi iken de yine olasılıkla yerel bir örnekti. Kulakların önünde bulunan saç buklelerinin büyük bir kısmı ve favoriler Nero'nun izleridir ve hala görülebilen ön kısımda bulunan saç bukleleri yine orijinal Nero portresinden korunmuştur²⁴⁵.

Vatikan'dan ele geçmiş 101 numaralı katalogda Cagliari tipi Nero portresinden Domitianus'un I. portre tipine dönüştürülmüştür. Alın üzerindeki saç düzeni Domitianus saç stili için tekrar düzenlendi. Nero'nun şakaklar ve kulakların üzerinde bulunan saç düzeni ise portre üzerinde bırakıldı. Portre üzerinde ikincil kullanım için çalışan heykeltıraş Nero'nun ense üzerinde bulunan uzun saç buklelerini temizledi fakat keski izleri hala görülebilmektedir. Nero'nun dışarıya dönmüş kulakları ise geriye çekilerek yeniden işlenmiştir. Son olarak ikincil kullanım için yeniden işlenen birçok portrede

---

²⁴¹ Bergmann –Zanker 1981: 350.

²⁴² Bergmann –Zanker 1981: 352.

²⁴³ Varner 2004: 248.

²⁴⁴ Bergmann – Zanker 1981: 359.

²⁴⁵ Varner 2004: 254.

olduğu gibi burada da boyun ve baş arasında orantısızlık vardır. Boyun başa göre geniş bir grnmdedir²⁴⁶.

İtalya Latina'dan ele geçen 102 numaralı katalog rneği Nero portresinden Domitian'ın II. portre tipi için yeniden işlenmiştir. Günümüzde Napoli Ulusal Müzesi'nde korunmaktadır. Çene kısmında parçalanmış olan portrede, sol göz ve burun üzerinde de ciddi hasar söz konusudur. Domitianus hakkında uygulanan damnatio memoriae kararı nedeniyle kasıtlı olarak saldırıya uğramış olabilir.

Katalogun 103 numaralı rneği ise diğer dönüşüme uğramış portre örneklerinden farklı olarak bir değil iki kez dönüşüme uğramıştır. Başlangıçta Nero portresi iken Domitianus için işlenmiştir. Domitianus adına çıkarılan damnatio memoriae kararı sonrasında ise Nerva'ya dnştrlmştir. Yüzde oluşan orantısızlık ve garip denilebilecek ifadenin iki kez dönüşüm nedeniyle olduğu söylenebilir. Başın arkasında görülen sa olasılıkla Nero'nun IV. Portre tipinden korunmuştur. Kalıntılar, başın arka kısmında, kulakların hemen arkasında ve ensede görünmektedir. Nero'nun ense saçlarının tipik uzunluğu hala görülebilmektedir fakat kısaltılmıştır. Kaşlar ve göz kapaklarının tekrar işlendiği görülebilmektedir ki zaten oluşan asimetri bunu kanıtlar niteliktedir. Ancak gözler orijinal portreden kalmıştır. Kulakların byklğu ve dışa dönmüş şekli ise Nero'dan korunmuştur. Gıdının yağlı görüntüsü Nero'dan korunmuştur ancak çene birçok kez işlenmiştir ve bu durumda çenenin ön plana çıkmasına ve yüzün geri çekilmesine neden olmuştur. Boyun ise ideal görünümünün dışındadır. Yüz olması gerekenden küçük, boyun ise olması gerekenden büyük görünmektedir. Portrenin iki kez geçirdiği dönüşüm bu durumun en önemli nedenidir²⁴⁷.

3.2. DÖRT İMPARATOR DEVRİ ÖRNEKLERİ

Dört imparatorluk Devri 69 yılında adını üst üste tahta çıkan Galba, Otho, Vitellius ve Vespasianus'dan almaktadır. Nero'nun 68 yılındaki intiharı ve ardından hakkında çıkarılan damnatio memoriae kararı sonrasında Iulius Claudius'lar Hanedanlığı da son bulmuştur ve yeni bir dönem bařlamıřtır²⁴⁸.

---

²⁴⁶ Bergmann –Zanker 1981: 354.

²⁴⁷ Bergmann – Zanker 1981: 398.

²⁴⁸ zgan 2013b: 13.

3.2.1. Servius Sulpicius Galba

Servius Sulpicius Galba, Gaius Sulpicius Galba ve Mummia Achaica'nın oğludur. 3 yılında doğmuş ve kariyeri süresince birçok görevde bulunmuştur. Germania Inferior'nın komutanlığı, Afrika prokonsüllüğü ve sonunda Hispania Tarraconensis valiliği yapmıştır. Hispania valiliği yaptığı sırada, 68 yılında Nero'ya karşı Gaius Iulius Vindex ile ittifak kurmuştur. Nero'nun ölümünden sonra ise senatonun onayı ile Roma imparatoru ilan edilmiştir²⁴⁹. Başlangıçta oldukça sevilen ve desteklenen Galba, Nymphidius'un²⁵⁰ övgüsünü ve vaad edilen ikramiyeleri ödemeyi reddettiği için praetorians²⁵¹ Galba'dan hoşnut kalmadılar. Germania'da konuşlanmış durumda olan I. ve V. Lejyonlar arasında Galba'ya karşı ciddi bir öfke olmuştu. Askerler ona bağlılık yemini etmeleri istendiğinde Galba'nın görsellerine taş atmışlardır²⁵². Germania Inferior'da bulunan IV. ve XXII. Lejyonlar, Ocak ayının ilk günü imparatora olan öfkelerini onun heykellerini parçalayarak gösterdiler²⁵³.

Sonuç olarak, Germania Superior, Galba'nın otoritesini tamamen reddederek, 2 Ocak 69'da Vitellius'u imparator ilan etmiştir. Otho, Galba'nın imparatorluğunun bitişi planlayan kişidir. 15 Ocak'ta ise Galba Roma Forum'unda praetorians üyeleri tarafından öldürülmüş ve onunla birlikte evlatlık oğlu ve varisi Lucius Calpurnius Piso Frugi Licinianus'da öldürülmüştür. Her ikisinin de cesetleri parçalanmıştır ve kafaları bedenlerinden ayrılmıştır. Hatta Galba'nın başı, adı lanetlenmiş kişilerin infaz yeri olan Sessorium'a atılmış olabilir²⁵⁴. Daha sonra ise Otho, Praetorians tarafından senatonun onayı ile imparator ilan edilmiştir²⁵⁵. Galba'nın ölümü ve ardından hakkında çıkarılan kararı takip eden süreçte heykellerinin yıkılışı, zaman içinde lanetlemenin bir sonucu olmaya devam etmiştir. Galba'nın ölümünden hemen önce temsilleri askeri alanlardan çıkarılmıştır. Bu durum Otho'nun lehinedir. Söz konusu olan Galba'nın temsili onun otoritesinin reddedilişinin bir göstergesi olarak yere fırlatılmıştır²⁵⁶. Galba'nın

---

²⁴⁹ Varner 2004: 105.

²⁵⁰ Gaius Nymphidius Sabinus, 65 – 68 yılları arasında Nero'nun Praetorian muhafızlarının praefectusluğunu (çok çeşitli tipleri olan bir tür resmi görev denilebilir) yapmış Roma'lı bir askerdir.

²⁵¹ Praetorian Muhafızlar; Roma'da ve savaş alanında İmparatorlar tarafından oluşturulan birliklerdir.

²⁵² Tac. *Hist.* I. LV.

²⁵³ Tac. *Hist.* I. LV. III.

²⁵⁴ Plut. *Galb.* XXVIII. II, III.

²⁵⁵ Varner 2004: 105.

²⁵⁶ Tac. *Hist.* I. XLI. I.

ölümünün ardından Roma'daki portreleri yok edilmiştir²⁵⁷. Fakat daha sonra Otho'nun ölümünün ve devrilisinin ardından Galba'nın görselleri şehre konmuş ve öldürüldüğü alana çelenk konmuştur²⁵⁸. Galba'nın görsel materyallerinin, tekrar sergilenmesi, olasılıkla Otho'nun devrilisi ve ardından Vitellius'un tekrar imparator olduğu tarihlere denk gelmektedir ve Galba'nın generallerinden biri olan Antonius Primus'un heykellerinin tekrar dikilmesini emretmesi üzerine gerçeklemiştir²⁵⁹. Senato, Galba'nın onurunu iade etmiştir. Forum'da öldürüldüğü yere bir anıt dikmek istenmiştir fakat Vespasianus bunu desteklememiştir²⁶⁰.

Galba'dan geriye çok fazla görsel materyal kalmamıştır ve hakkında uygulanan damnatio memoriae kararı ve akabinde imparatorluğunun kısa sürmesi onu tanımayı zorlaştırmaktadır. Ancak onu sikkelerinden tanıyabilmekteyiz (Resim 12). Sikkelerinden hareketle Galba'nın oldukça yaşlı bir yüz ifadesi, son derece etli yüz hatları, çatık bir alın ve derin gözleri, kancalı burnu, derin nazo-labial çizgileri ve yağlı bir gıdı ile tasvir edilmektedir. Galba'nın gerçekçi temsilleri onu adına damnatio memoriae kararı uygulanmış selefi Nero'dan ayırmaktadır²⁶¹.

3.2.2. Marcus Salvius Otho

Marcus Salvius Otho, I. Salvius Otho ile Albia Terentia'nın çocukları olarak 38 yılında dünyaya gelmiştir²⁶². Otho, Nero'nun saltanatının son günlerinde halefi olarak seçilmeyi istediği Galba'nın destekçisi olmuştur. Fakat Galba, Otho'yu desteklememiştir. L. Calpurnius Piso, Frugi Licinianus'u varisi olarak seçmiştir. Sonunda Otho, 15 Ocak 69 yılında Galba'nın ve varisinin öldürülmelerine sebep olmuştur. Ardından Vitellius, Otho'nun saltanatına karşı çıkmış ve 16 Nisan 69 yılında onun ölümüne neden olmuştur. Ardından anısını lanetleyerek adını yazıtlar üzerinden sildirmiştir²⁶³. Otho'nun doğum günü yas günü ilan edilmiştir hatta Salvius Cocceianus amcası Otho'nun doğum gününü kutladığı için idam edilmiştir²⁶⁴. Ayrıca Otho'nun bir

---

²⁵⁷ Plut. *Galb.* XXII. III.

²⁵⁸ Tac. *Hist.* II. LV.

²⁵⁹ Tac. *Hist.* III. VII.

²⁶⁰ Varner 2004: 106.

²⁶¹ Varner 2004: 106.

²⁶² Suet. *Otho.* II.

²⁶³ Varner 2004: 107.

²⁶⁴ Suet. *Dom.* X.

tür edebi damnatio memoriae uygulamasına da maruz kaldığı söylenebilmektedir. Juvenal'ın "Satires" adlı eserinde adı ve anısı kötülenmiştir²⁶⁵.

Otho'nun ilginç bir özelliği, kendisini anısı daha önce lanetlenmiş bir imparator ile ilişkilendirmesidir. Hatta Otho, resmi belgelerde ve eyalet yöneticilerine gönderdiği mektuplarda Nero takma adını kullanmıştır. İmparator olduktan sonra yaptığı ilk iş Nero'nun Domus Aurea'sı için bütçe ayırıp tamamlamak istemesidir²⁶⁶. Ayrıca Otho'nun sikkeleri üzerindeki portreleri Nero'nun II. ve de son tipini andırmaktadır.

Otho'nun birçok portresi Nero ile ilişkilendirilmektedir. Çünkü Otho, kısa imparatorluğu süresince Nero'nun heykellerine verilen zararı engellemiş ve yapımına müsaade etmiştir. Ancak yine de Nero'nun hiçbir portre kopyası Otho ile net bir şekilde bağdaştırılmaz bu portrelerin çoğu özel kişileri temsil etmektedir²⁶⁷.

Otho'nun Ostia'dan ele geçen kasıtlı hasarın olduğu net bir şekilde görülen devasa portresi, hakkında uygulanan damnatio memoriae kararının bir sonucu sayılabilir²⁶⁸ (Resim 13). Ostia başında, Otho'nun dalgalı saç tipi, kısa ve geniş alını, büyük gözleri Otho'nun sikkeleri üzerindeki portreleri ile benzerlik gösterir. Portrenin Vitellius imparator olduktan sonra saldırıya uğradığı tahmin edilmektedir. Ayrıca portre saldırıya uğradıktan sonra kanalizasyona atılmıştır²⁶⁹. Dört İmparatorluk Devri karışık geçen bir süreçtir. Bu anlamda anısı lanetlenmiş bir imparatorun, halk tarafından dışlanması ve reddedilişi yeni imparatorun rejimine olan sadakatlerini göstermenin iyi bir yolu olarak görülmüştür. Ostia başında oluşturulan kasıtlı hasar da bu durumu açıklamaktadır²⁷⁰.

---

²⁶⁵ Varner 2004: 107.

²⁶⁶ Suet. *Otho*. VII.

²⁶⁷ Varner 2004: 107.

²⁶⁸ Ostia, Magazzini env. 446, h. 46 cm. Söz konusu portre Ostia'daki Herkül Tapınağı yakınındaki kanalizasyonda bulunmuştur. Mermer portrenin devasa boyutu, portrenin yapımında bir imparatorun amaçlanarak yapıldığını gösterir. Saç stili açısından yalnızca Nero ve Domitian'ı andırmaktadır. Ancak Ostia başı, hiçbir portre tipinin kopyası değildir. Baş, parçalar halinde kırılmış. Olasılıkla çekiç ya da keski benzeri bir alet yardımıyla yanak yüzeyine yayılan darbeler meydana getirilmiştir. Başın arkası kırık ve eksiktir. Yine aynı şekilde alt dudakın altından başlayarak çene, boyun kırık ve eksiktir.

²⁶⁹ Portrenin yok edilme şekli, Caligula ve Domitian'ın minyatür bronz büstleri ve Nero'nun Alde Nehri'ne atılışını anımsatmaktadır. Ancak Ostia başı onlardan daha kötü bir sonla kanalizasyona atılmıştır.

²⁷⁰ Varner 2004: 108.

3.2.3. Aulus Vitellius

Aulus Vitellius 15 yılında dünyaya geldi. Vitellius, 48'de Afrika prokonsülü seçildi. 68 yılında Germania Superior'da huzursuzluk çıkaran birliklerin komutasında görev aldı. 2 Ocak 69'da Vitellius, imparator ilan edilmiştir. Galba'nın ölümü sonrasında, Vitellius'un birlikleri İtalya'ya yürüyerek Otho'yu ve Cremona'nın kuzeyindeki birlikleri yenmiştir ve sonunda Otho intihar etmiştir. Roma askeri ve senato Vitellius'u yeni imparator olarak ilan etmiştir²⁷¹. Fakat daha sonra, doğuda bulunan birlikler Vitellius'u tanımamışlardır ve bu durum Vespasianus'un lehine bir gelişmedir. Vitellius Roma'yı bir süre elinde tutabilmiş olsa da sonunda pes etmiştir. V. Lejyon liderliği ele geçirdi ve Vitellius'un heykellerini değiştirmişlerdir²⁷² ve 20 Aralık 69 yılında Vitellius Forum'a sürüklenerek sıradan bir suçlunun yaşadıklarını yaşamaya maruz kalmıştır. Halkın hakaretlerini dinlemeye zorlanmış ve kendi heykellerinin devrilişini izlemiştir. Galba'nın öldürüldüğü yere bakmak zorunda bırakılmış ve Gemonian Merdivenlerine götürülmüş işkence edilerek öldürülmüştür. Vitellius'un ölümünden sonra bedenine şevkle saldırılmıştır²⁷³. Daha sonra bir kanca yardımıyla sürüklenerek Tiber Nehri'ne atılmıştır. Bu sonuç, o dönem için ölümcül suç işleyenlerin kaçınılmaz bir sonu gibi görünmektedir²⁷⁴. Vitellius, cesedi bu derece küçümsenen, işkence yapılan ilk Roma İmparatoru olmuştur²⁷⁵.

Vitellius'un bedenine yapılan işkence, temsillerine verilen zarar ile bir bakıma aynıdır ve damnatio memoriae kararının bir sonucudur. Askerler, Vespasianus'un tarafına geçmişlerdir ve Vitellius'un temsilleri indirerek yerine Vespasianus'un görselleri getirilmiştir²⁷⁶.

Vitellius'un şuanda Kopenhag'da korunmakta olan devasa bir portresi, sikkeleri üzerindeki portre görüntüsü ile benzemektedir²⁷⁷ (Resim 14). Portre, Vespasianus'un taraftarları tarafından Campus Martius'daki halka açık alandan kaldırılıp depolanmış ya

---

²⁷¹ Suet. *Vitellius*. III.

²⁷² Tac. *Hist.* III. XIII – XIV.

²⁷³ Tac. *Hist.* III. LXXXV. – Suet. *Vit.* XVII. I – II.

²⁷⁴ Tac. *Hist.* III. LXXXV.

²⁷⁵ Varner 2004: 109.

²⁷⁶ Tac. *Hist.* III. XIV.

²⁷⁷ Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi, 655a, env. 3167. Derin gözler, ağır yüz hatları, derin yüz çizgileri, kalın boyun, yağlı gıdı, boynun arkasındaki rulo şeklindeki yağ tabakaları ile tasvir edilmiştir. Baş, iyi korunmamıştır. Kaşlar, gözler, burun, dudak ve kulaklarda genel anlamda aşınmıştır. Ancak bu aşınmanın kasıtlı hasar olup olmadığı net değildir.

da gömülmüş olmalıdır²⁷⁸. Vitellius'un bazı portreleri ise ölümünün ardından Vespasianus için yeniden işlenmiştir. Bu portrelere örnek olarak şuan da Trier'den ele geçen mermer portre²⁷⁹ ile Tiber Nehri'nden ele geçtiği düşünülen²⁸⁰ mermer portre verilebilir.

3.3. FLAVIUS HANEDANLIĞI

Nero'nun intiharı sonrası oluşan karışıklık ile 68-69 yılı arasında yaşanan karmaşadan çalışmanın önceki bölümünde bahsedilmişti. Dört imparator devrinin sonlanmasıyla Vespasianus²⁸¹, Titus²⁸² ve Domitianus'un imparatorluklarını yaptığı hanedanlık 69-96 yılları arasında yaşanan süreçtir. 96 yılında Flaviuslar Hanedanlığı sona erdikten sonra ise Adoption İmparatorlar dönemi başlar²⁸³.

3.3.1. Titus Flavius Domitianus

Tam adı Titus Flavius Domitianus'dur. 24 Ekim 51 yılında Vespasianus'un ikinci oğlu olarak dünyaya gelmiştir²⁸⁴. 81 yılında kardeşi Titus'un ölümü üzerine imparator olmuş ve 96 yılında ölmüştür. Damnatio memoriae kararı ile ölümünden sonra cezalandırılan ilk Roma imparatoru olarak tarihte yerini almıştır. Aynı zamanda resmi olarak hakkında damnatio memoriae kararı uygulanan Nero'dan sonra ikinci

---

²⁷⁸ Varner 2004: 109.

²⁷⁹ Bergmann – Zanker 1981: 349. Rheinisches Landesmuseum, ST 5223. Portre, Vitellius'dan Vespasianus'un II. tipi için yeniden işlenmiştir. Ancak başın arkasında bulunan yağlı katman Vitellius portresinden kalmıştır.

²⁸⁰ Varner 2004: 109. Kestnermuseum. Portre, Vitellius'dan Vespasianus'un ana portre tipi için yeniden işlenmiştir. Vitellius'a özgü olan kalın boyun yapısı, ense kısmında ruloya benzer bir şekilde ikiye bölünmüş olarak görülebilmektedir.

²⁸¹ Tam adı Titus Flavius Vespasianus'dur. Vespasianus 60 yaşlarında iken Iudaea'da Roma ordusuna komutanlık yapmış ve Africa Proconsularis eyaletinin prokonsüllüğünü üstlenmiştir. Nero sonrası yaşanan karışıklıklar sonrasında Roma imparatoru olmuş yeni hanedanlığın ilk imparatoru olmuştur. 69 – 79 yılları arasında imparatorluk yapmıştır. Askerlik görevini yaptığı sırada Flavia Domitilla ile evlenmiş ve iki erkek çocukları olmuştur. Geleceğin imparatorları olan Titus ve Domitianus. Vespasianus adından her zaman övgüyle bahsedilen bir imparator olarak anılmaktadır.

²⁸² Babası ile aynı adı taşıyan Titus, 79-81 yılları arasında imparatorluk yapmıştır. Titus'un imparatorluğu süresince yaşanan en önemli olay şüphesiz Vezüv yanardağı patlaması ve babası Vespasianus'un başlattığı Colloseum'un tamamlanışı olmuştur. Titus, bazı aşırı davranışlarından dolayı Nero'ya benzetilse de birçok iyi tarafının olduğu antik yazarlardan Suetonius tarafından aktarılmaktadır. 81 yılında rahatsızlanan Titus ani ve beklenmedik bir şekilde ölür. Ölümünün beklenmedik bir şekilde gerçekleşmesinden dolayı Domitianus'un yeni imparator olabilmek için kardeşini öldürmesinden şüphelenilir. Titus'un ölümünün ardından Domitianus, Titus'u tanrılaştırır ve anısını onurlandırmak için inşa çalışmalarını başlatır. Hatta ailesi için Vespasian ve Titus Tapınağı ve bir kült portre yontusu yaptırır.

²⁸³ Yazıcı 2017: 167.

²⁸⁴ Suet. *Dom.* I.

imparatordur. Böylece Flaviuslar Hanedanlığı da son bulmuştur ve yeni bir dönem başlamıştır²⁸⁵.

Domitianus 13 Eylül 81 yılında Titus'un ölümünden sonra yeni Roma İmparatoru olmuştur²⁸⁶. Domitianus, son derece yetenekli bir yönetici ve yetenekli bir general olmuştur. Ancak daha sonraları Caligula ve Nero'da gerçekleşen durum, otokratik davranışları ve senato ile arasında yaşanan gerginlikler sonucunda iyi yönleri yok olmuştur²⁸⁷. Domitian'ın imparatorluk yıllarında takındığı tavrı dikta rejiminin belirtisi 85 yılında *ensor perpetuus*²⁸⁸ ünvanını alması ve bu durumun kalıcı olması ayrıca *dominus et deus*²⁸⁹ olarak selamlaması ve Eylül ve Ekim aylarının onun onuru için Germanicus ve Domitianus olarak yeniden adlandırılması örnek verilebilir²⁹⁰.

Domitianus'un bu dikta rejimi ve senatoya karşı olan tavrı sonucunda 18 Eylül 96 yılında suikasta kurban gitti. Kendi karısı olan Domitia Longina'da komploya karışan isimlerden birisi olmuştur²⁹¹. Domitianus'u savunan askerler, Domitianus'un tanrılaştırılmasını ve ona suikast düzenleyenlerin cezalandırılmasını istemişlerdir. Ancak, Domitianus'a zaten kızgın olan senato bu isteği yanıtızsız bırakmış ve onun hafızasını ortadan kaldırmak için oy vermişlerdir²⁹². Dördüncü yüzyılda, Domitian'ın adının anısının dahi silindiğini ve Domitian'ın lanetlenmesi için senatonun imparatorun tüm görsel materyallerinin ve unvanlarının hiçbir kalıntısının kalmaması için güçlü bir motivasyon kaynağı sağladığı bildirilmektedir²⁹³. Domitian'a olan nefrete ve hakkında çıkarılan karara rağmen sütanesi Phyllis, Latina yolu üzerinde kent dışında bulunan evinde Domitianus için ölüm işlemlerini yerine getirmiştir. Domitianus'un küllerini ise gizlice Quirinal'de bulunan Flavius soyunun tapınağına gizlice götürerek Titus'un kızı Iulia'nın küllerine karıştırmıştır²⁹⁴. Domitianus'un sütanesi tarafından defnedilmesi, Nero'nun sütanneleri tarafından gömülmesini hatırlatmaktadır²⁹⁵.

---

²⁸⁵ Özgan 2013 b: 37, 38.

²⁸⁶ Suet. *Titus*. XI.

²⁸⁷ Varner 2004: 111.

²⁸⁸ Cass. Dio. LXVII. IV. III, IV. *Censor perpetuus*; antik Roma'da nüfus sayımını sürdürmekten ve ahlaki denetlemekten, hükümeti mali işlerini denetlemekten sorumlu denetçi.

²⁸⁹ Suet. *Dom*. XIII. *Dominus et deus*; imparatorun hem tanrı hem de hakim görevini yapmasıdır.

²⁹⁰ Suet. *Dom*. XIII.

²⁹¹ Suet. *Dom*. XIV.

²⁹² Suet. *Dom*. XXIII.

²⁹³ Varner 2004: 111.

²⁹⁴ Suet. *Dom*. XVII.

²⁹⁵ Varner 2004: 111.

Domitianus'un fiziksel olarak, uzun boyu, kırmızı teni, büyük gözleri vardır ve oldukça zayıftır. Gençliğinde adil ve yakışıklı biri olarak tanımlanmaktadır. Fakat daha sonra hastalanmış ve bu hastalık uzun sürmüştür bu nedenle saçları dökülmüş ve fiziksel olarak deforme olmuştur. Çıkıntılı bir göbeği ve ince bacakları ile dikkat çekici bir fiziğe bürünmüştür²⁹⁶.

Domitianus'un portre ve sikkelerinde Domitianus Suetonius'un tasviri bir yana son derece düzgün ve yakışıklı yüz hatlarıyla tasvir edilmektedir. Fakat Domitianus'ın daha sonraki portre tipleri, saçsız görünümü kapatmak için başın arka kısmından ön tarafa doğru taranmış şekilde tasvir edilmiştir²⁹⁷. Domitianus'ın portre ve sikke portre tipleri üçe ayrılabilir²⁹⁸. En eski portre tipi, Vespasianus döneminden Caesar olarak konumunu kutlamak amacıyla 72-75 yılları arasında basılan sikkelerde görülmektedir. Domitianus, dolgun ve kıvrıkcık bir saç şekliyle resmedilmiştir. Alnın üzerine düşen kıvrımlı saç bukleleri sağdan sola taranmış şekildedir. Bu saç buklelerinin bir bölümü sağ gözün üzerinde ters yön oluşturur. Domitianus'un burun şekli babasının burnu gibi kancalıdır ve yüzü geniş tasvir edilir. Ağız geniştir ve alt dudağın geriye doğru çekildiği görülmektedir. Çenesi ise kare şeklindedir. II. portre tipi ise 75-81 yılları arasında basılan sikkelerinde görülmektedir. Saç şekli ilk portre tipine benzemektedir. Fakat alın üzerinde kıvrılmış şekildedir ve şakaklardaki saçlarda az da olsa geri çekilme vardır. Anın üzerinde bulunan saçlarda ilk tipten farklı olarak ters yöne dönen saçlarda sağ göz yerine sol göz üzerinde görünmektedir. Yüz hatları ise bu tipte daha ağır ve daha olgun tavır ile işlenmiştir. III. ve son portre tipi ise 81 yılında basılan sikkeleri üzerinde görülmektedir. Domitianus'un imparatorluğunu temsilen tasarlanmıştır. Başın arkasında bulunan uzun saç telleri başın ön kısmına doğru taranmıştır. Alnın üzerinde bulunan kıvrımlı saç telleri, ilk portre tipinde olduğu gibi sağdan sola yönelimini korumaktadır. Ancak sol şakak üzerinde bulunan saç yönünü tersine çevirmiştir. Bu tipte bulunan saçın düzenlemesi Nero'nun son iki portre tipinde bulunan saç düzenlemesine benzemektedir²⁹⁹.

---

²⁹⁶ Suet. *Dom.* XVIII. - Varner 2004: 112. Suetonius'un Caligula ve Nero'da anlattığı gibi bu çirkin tasvirlerine bilhassa yer vermesi bir imparatorun ahlaki açıdan kusurlu bulunmasının bir yansıması olabilir.

²⁹⁷ Varner 2004: 112.

²⁹⁸ Bergmann – Zanker 1981: 349, 370.

²⁹⁹ Varner 2004: 112.

3.3.1.1. Domitianus'un G6rsellerinin İmhası ve Parçalanması (Levha 95-100)

Genç Plinius'un aktardıklarına g6re, Domitianus'ın sayısız altın heykeli, bir moloz ve harabe yığını içinde halka sunulmuştur. Domitianus için, k6stah y6z6n6n kılıçla tehdit edililişinin, baltalarla onun g6rsellerini parçalara ayırmanın bir zevk olduğunu anlatmıştır. Ayrıca kesilmiş uzuvlara ve parçalara ayrılmış g6rsellerine, hepsinden 6nemlisi vahşi ve çirkin portrelerinin ateş içerisine atılıp yandıklarını g6rmenin, ondan intikam aldıkları için mutlu ettiğini belirtmiřtir³⁰⁰.

Genç Plinius'un bu açıklamaları aslında Domitianus'un adına yapılan somut materyallerinin toplu olarak ortadan kaldırılışını temsil etmektedir. Aynı zamanda Domitianus'un temsillerine bu derece canice yapılan saldırı, çalışmanın 6nceki b6l6mlerinde anlatılan imgelerin acı çekebilen varlıklar olarak g6r6ld6ė6n6 kanıtlar niteliktedir. Bu anlamda Plinius'un antropomorfik tasviri çok 6nemlidir. Olasılıkla Plinius'un yaptığı açıklama objektif değildir. Senat6r aristokrasisinin bir 6yesi olan Plinius, olasılıkla Domitianus'un altında zul6m g6ren erkekler için yazmıştır. Plinius, aslında Domitianus'un anıtlarının yok etmek isteyen t6m Roma halkını temsil etmektedir. Roma Forumu'nun Batı kısmında Aemilia Bazilikası ve Iulia Bazilikası arasında bulunan devasa Domitianus'un bronz heykeli Equus Domitianus, kamuya açık olan en 6nl6 heykeliydi. 91 yılında adanmış olan portre, Domitianus'un Germen zaferlerinin anısına adanmıştır. Roma Forumu'nun merkezinde bulunan ve Domitian'ın başarisının g6zel ve devasa bir anıtı olan heykel, Plinius'un aktardığı g6rsellerin yok edilişi betimlemesinde eriyen ilk heykellerden biri olmuřtur³⁰¹.

Domitianus'un Terme'de³⁰² (Resim 15) bulunan ve Kopenhag'dan³⁰³ temsillerinin şuan ki g6r6nt6leri son derece şiddetli hasar verildiğini kanıtlar niteliktedir. Olasılıkla "*poena post mortem*" yani 6l6mden sonra 6l6m uygulaması ile portreler suya atılmıştır. Copenhagen'da (Kat. No. 104) korunmakta olan bronz b6st 1891 yılında Tiber Nehri'nde bulunmuştur. Aynı uygulamayı çalışmanın 6st b6l6mlerinde anlatılan Caligula'nın Tiber'den minyat6r bronz b6st ve mermer

³⁰⁰ Plin. *epist. paneg.* LII. IV, V.

³⁰¹ Varner 2004: 113.

³⁰² Roma Ulusal M6zesi, Massimo Sarayı Hamamı, env. 115191, h. 42 cm.

³⁰³ Bergmann – Zanker 1981: 365, 366. Ny Carlsberg Glyptotek 664, env. 768. Portre, Domitianus'un II. ve III. portre tiplerinin bir karışımı ile oluşturulmuştur. B6st formunun oluşturulurken dibinde akanthus yaprağı motifi bulunmaktadır.

portresinde, Nero'nun ise Alde Nehri'nde bulunan bronz portresini hatırlatmaktadır. Büstün boyut olarak küçük olması Caligula'da olduğu gibi imparatorluk kültürüne adanmış bir kamu veya özel tapınakla ilişkilendirilebileceğini göstermektedir.

Çalışmanın 105. Kataloğunu oluşturan portre ise şuan da Roma-Cermen Müzesi'nde korunmaktadır (Çizim 9). Nero'nun Kos portresinde (Kat. No. 40) görülen antropomorfik hasara benzer şekilde bir tahrip söz konusudur. Sol kulak eksiktir. Kaşlar, gözler, burun ve ağız da "T" formunda bir hasar söz konusudur.

Domitianus'un yazıtları ve onursal anıtları da hakkında uygulanan karar sonucunda tahrip edildi, yok edildi veya değiştirildi. Domitianus'un adı geçen, 400 metin ve yazıt yaklaşık %40'ından silindi ve portrelerinin kamuya açık gösterimden kaldırılması ile karşılaştırılabilecek derecede hafızadan silme girişiminde bulunulduğunu gösteriyor³⁰⁴. Ayrıca silinen yazıtların çok büyük bir kısmı Roma, Hispania ve imparatorluğun doğu yarısında gerçekleştirilmiştir³⁰⁵. Olympia'dan üç onursal yazıt, sporcuların loncasıyla ilişkilendirilen bir binada mimari bloklar olarak yeniden kullanılmıştır³⁰⁶. Domitianus'un ismi Plutarch'ın "De Pythiae Oraculis" in bir el yazmasından bile silinmiş olabilir³⁰⁷.

Mimari anıtlarda ise, Roma'da Domitianus'un birçok kemer inşa ettirdiği bilinmektedir. Hatta oldukça fazla inşa ettirmiş olacak ki bu duruma istinaden kemerlerinden birine Yunanca olarak "yeterli" yazılmıştır³⁰⁸. Birçok kemerin Domitianus'un lanetlenmesi sonrası senato tarafından yıkıldığı bilinmektedir. Clivus Palatinus'u çevreleyen bu kemerlerden birisinin temellerine ve heykel süslemelerine ulaşılmıştır³⁰⁹. Kemer, *Domus Flavia*'ya³¹⁰ anıtsal bir giriş görevi görmüştür ve temellerindeki Traianus dönemi sonrası yapılan değişiklikler Domitianus'un

---

³⁰⁴ Varner 2004: 132.

³⁰⁵ Flower 2001: 630.

³⁰⁶ Flower 2001: 627, n. 12.

³⁰⁷ Varner 2004: 132. n. 186. Silme işlemini Plutarch kendisi yapması çok mantıklı değildir, bu nedenle silme işleminin bir olasılıkla bir kütüphaneci ya da el yazmasının sahibi tarafından yapılmış olması muhtemeldir.

³⁰⁸ Suet. *Dom.* XIII.

³⁰⁹ Varner 2004: 133. n. 189. "Aura" olarak isimlendirilen bir kadın gövdesi. Roma, Roma Ulusal Müzesi, env. 124697.

³¹⁰ Domus Flavia, Roma'da Palatine Tepesi'nde bulunan Domitianus Sarayı'nın bir parçasını oluşturur.

kınamasından sonra yerinden tamamen söküldüğünü gösterir. Ayrıca Domitianus ile ilişkilendirilen her şey değiştirilmiş olmalıdır³¹¹.

Domitianus, Nero gibi inşa ettirdiği çalışmalar genellikle olumsuz terimlerle bir diktatörün aşırı hırslı çalışmaları olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca Domitianus'un tüm inşaatları halefleri tarafından kamulaştırılmıştır. En önemlisi, Domitianus'un inşa ettirdiği 80'li yılların sonunda veya 90'lı yılların başlarında inşa edilen Forum Transitoria'nın, Domitianus'un ölümü ve hakkında uygulanan damnatio memoriae kararı sonrasında Nerva onuruna ithaf edilerek "Forum Nervae" yani Nerva Forum adını almasıdır³¹². Domitianus, Traianus Forumu, pazarları ve hamamları da dahil olmak üzere birçok açıdan doruğa ulaşan planları başlatmıştır.

Çalışmanın katalog bölümünde rölyef üzerinde uygulanan damnatio memoriae kararının Domitianus için uygulama biçimine örnekler verilmiştir. Bu anlamda verilen ilk örnek katalog 106 olarak numaralandırılmıştır. Roma'da Cancellaria Sarayı'ndan ele geçmiştir. A ve B frizlerinde yeniden işleme söz konusudur. A frizinde, Domitianus III. portre tipinden Nerva için yeniden işlenmiştir. Domitianus'un üst ve yanlarında bulunan saç tutamları yeniden işlenmiştir. Alın yeniden şekillendirilmiştir. Bu nedenle, bir orantısızlık oluşmuştur. Gözlerde de meydana gelen orantısızlık, sağ gözün sol göze oranla daha küçük işlenmesi sonucu oluşmuştur. B frizinde ise Domitianus portresi babası Vespasianus 'a dönüştürülmüştür. Burada da yine belli bir orantısızlık söz konusudur. Baş vücuda oranla oldukça küçüktür. Alın geriye çekilmiş ve alın üzerine yatay oluklar açılmıştır. Buruna kanca görünümü verilmiştir³¹³.

Caligula ve Nero'da olduğu gibi Domitianus'unda imgelerine de kasıtlı hasar verildiğine dair örnekler azdır. Ancak çok bilinmeyen Gandolfo Kalesi (Kat. No. 107 - Çizim 10) ve Anacapri'deki Villa Barberini'nin Antiquarium'unda³¹⁴ az bilinen iki Domitianus kabartmasına ciddi hasar verilmiştir. Gandolfo Kalesi kabartması, yüz hatlarının bir keskiyle tamamen ortadan kaldırıldığı bir kabartmadır. Bir kafa ve gövde tamamen ortadan kaldırılmak istenmiştir. Ancak başın yan tarafındaki saç stili kalıntıları Domitianus'un III. portre tipinin bir yansıması olarak portrenin Domitianus'a

---

³¹¹ Varner 2004: 133.

³¹² Kleiner 1992: 192, Suet. *Dom.* V. II.

³¹³ Bergmann – Zanker 1981: 388.

³¹⁴ Varner 2004: 113. Museo della Torre.

atfedilmesini sağlamıştır. Rölyefin arka planı olasılıkla bir zafer figürü içermektedir. Çünkü kanat olabileceğine dair işaretler içermektedir³¹⁵.

Çalışmanın 108 numaralı katalog örneği ise damnatio memoriae kararının uygulama biçimlerinin izlerini çok net üzerinde barındıran bir örnektir. Puteoli'den ele geçen günümüzde Pennsylvania Müzesi'nde korunmakta olan yazıt, 95-96 yıllarına tarihlendirilmektedir. Puteoli sakinleri tarafından söz konusu yazıt tamamen yok edilmiştir³¹⁶. Traianus yönetiminin başlarında silinen yazıt daha sonra iki tanesi korunmuş olan praetorian kabartmalarıyla oyulmuş ve arkası ikincil olarak tekrar kullanılmıştır. Puteoli'yi Sinuessa'ya bağlayan yeni Domitiana Yolu'nun³¹⁷ 95 yılındaki açılışı için Domitianus'u onurlandıran bir yazıt yer alıyordu. Onun kınamasından sonra olasılıkla yazıt yerinde silindi ve silme işlemi kısa bir süre sergilendi. Daha sonra Traianus tarafından 102 yılında açılan Napoli'ye giden yenilenmiş yolun başlangıcını işaret eden bir kemerde tekrar kullanılmıştır. Bu yazıtta önemli olan özellik genel olarak yazıtlardan silme işlemi silinmek istenen kişinin ismine yönelik uygulanırdı fakat bu defa yazıt tamamen silinmiştir, bu nedenle önemli bir örnektir³¹⁸. Bu durum aynı zamanda Puteoli sakinlerinin Domitianus'a olan nefretlerini ve onunla olan ilişkilerini reddettiklerinin görsel bir işaretidir.

3.3.1.1.1. Domitianus'un Sikkeleri Üzerinde Gerçekleştirilen Uygulamalar (Levha 101-104)

Domitianus adına yapılan birçok anıtsal yapıta zarar verildiğinden bahsedilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde ise sikkeleri ele alınacaktır. Katalog 109 ve 113³¹⁹ arasında bulunan sikkeler darphanesinin Roma olduğu sikkelerdir. Bu sikkelerin ortak özelliği sikke üzerinde kasıtlı hasar oluşturulmaya çalışıldığıdır ve Domitianus'un adının ve ünvanlarının tıraşlanarak sikke üzerinden çıkarılmıştır. 109 numaraları katalogda Domitianus'un boyun bölgesine kesikler atılmıştır adı ve ünvanları silinmeye çalışılmıştır. Ancak arka yüzde de bir sunağın önünde duran Domitianus'un yüzü sikke

---

³¹⁵ Varner 2004: 113. Zafer figürünün tahrip edilmiş bir imparator portresi ile birleşimi Domitianus'un saltanatının askeri başarılarının anısına yapılmış olabileceği fakat kınamasından sonra onursuzlaştırmak adına tahrip edilmiş olabileceğini ortaya koyuyor.

³¹⁶ Flower 2001: 625.

³¹⁷ Domitianus'un yönetimi altında 95 yılında tamamlanan büyük Roma yoludur.

³¹⁸ Flower 2001: 627.

³¹⁹ Katalog 109-110-111 olarak numaralandırılan örnekler Çizim 31-32-33 şeklinde çalışmanın "Levhalar" başlığı altında verilmiştir.

üzerinden çıkarılmak istenmiştir. Bu anlamda 111. katalogda bulunan sikke örneği tıpkı portrelerde görülen hasar gibi antropomorfik öğeler içerir. Kulak üzerinde oluşturulan delikler, burun ve göz çevresine verilmek istenen hasar, duyu organlarının hedef alındığını düşündürmektedir ki bu da imparatorun materyallerine atfedilen değer adeta bir göstergesidir. Olasılıkla bir acı çektirme arzusu taşıyan bu uygulama son derece ilginçtir. Kataloğun 112 numaralı sikke örneğinde ise yine Domitianus'un adı ve ünvanları sikke üzerinden çıkarılarak lejant kısmı pürüzsüzleştirilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda Domitianus'un portresine de aynı uygulama yapılmıştır ve kulakları sikke üzerinde görmek zorlaşmıştır. Başın üzerinde saçlar net bir şekilde görülememektedir³²⁰. 114. kataloğa gelindiğinde Domitianus'un başı farklı bir yöntem ile saldırıya uğramıştır (Çizim 34). Duyu organlarına yapılan saldırıda olduğu gibi belki de burada kişisel bir nefret sonucu Domitianus'un başına zarar verilmek istenmiştir.

Darp yeri İskenderiye olan bir diğer örnekte ise Domitianus'un adı ve ünvanları sikke üzerinden özenli bir şekilde çıkarılmıştır. Arka yüzde ise üç geçitli bir zafer kemeri yer almaktadır. Bu kemere günümüzde ulaşamamıştır (Kat. No. 115). Olasılıkla kemer Domitianus için uygulanan karar sonucunda hayatta kalmamıştır³²¹.

Efes'de darp edilmiş diğer bir örnek ise kataloğun 116 numaralı sikkesidir (Çizim 35). Ön yüzde Vespasianus'un defne çelenkli başı görülmektedir. Fakat arka yüzde Vespasianus'un oğulları Titus ve Domitianus yer almaktadır. Burada çok ilginç bir görüntü yer alır. Titus sikke üzerinde olduğu gibi dururken Domitianus'un başı sikke üzerinden özenle çıkarılmıştır. Bu kadar küçük bir materyal üzerinden çok küçük işlenmiş bir görüntüden özenle çıkarılan baş aslında Domitianus'a duyulan nefretin önemli bir kanıtıdır.

Çalışmada 117-120³²² arasında kataloglandırılan sikke örnekleri darp yerleri Kibyra'dır. Domitianus'un portresi Phrygia'da bulunan Kibyra'da olduğu gibi saldırıya uğramıştır. Ön yüzde, Domitianus ve karısı Domitia'nın portresi resmedilmiştir. Fakat

³²⁰ Kataloğun 70 numaralı örneğini oluşturan Nero sikkesinde, arka yüzde imparatorun saçının sikke üzerinden kazındığından bahsedilmişti. Bu uygulamaya göre amaç kınanmış imparatorun gülünç duruma düşürülmesidir.

³²¹ Çalışmanın 53 numaralı kataloğunda bulunan sestertius üzerinde Nero adına yapılan kemerin bir görüntüsü yer almaktadır. Kemere günümüzde ulaşamamasına karşın sikkeler üzerinde bulunması sebebiyle varlığından haberdar olunabiliyor. Aynı şekilde Domitianus'un 115 numaralı sikkesinde yer alan kemere adına uygulanan karar sonra hayatta kalmamış olabilir.

³²² Katalog 119-120-121 olarak numaralandırılan örneklerin çizimleri, Çizim 37-38-39 olarak "Levhalar" başlığı altında verilmiştir.

Domitianus'un portresi ve onun tanımlanmasını sağlayacak tüm olgular sikke üzerinden bir keski yardımıyla kaldırılmıştır. İlginç olan sikke üzerinde karısı Domitia'nın portresinin olduğu gibi bırakılmasıdır. İkisinin yan yana olan görüntüsü tezatlık oluşturur. Katalog 117-120 arası numaralandırılmış Phryg sikkeleri bu anlamda Domitianus için uygulanan damnatio memoriae kararının eşsiz örnekleridir. Daha önce Caligula ve Nero'da olduğu gibi olasılıkla Domitianus sikkeleri de bir kişi veya askerler tarafından tahrif edildiler³²³.

Çalışmanın 118-122 numaralı kataloglarını oluşturan sikkelerde countermark ibaresi yer alır. 117-120 arasında numaralandırılan sikke örneklerinden bahsedilmişti. Domitianus'un sureti sikke üzerinden tamamen kaldırılmasına karşın countermark ibaresi de yer alır. Katalog 121 ve 122 numaralı sikke örnekleri ise countermarkın bilinçli olarak kişinin portresine zarar vermek amacıyla basıldığı sikke örnekleridir³²⁴.

3.3.1.2. Domitianus'un Yeniden İşlenen Portreleri (Levha 105-113)

Domitianus'un sayısız portre örneği yeniden işlenmiştir. Nerva, Titus ve Traianus için bu işlem gerçekleştirilmiştir. Bu örnekler daha çok Nerva ve Traianus için olmuştur. Domitianus'un 14 portresinin büyük çoğunluğu Nerva'yı temsil etmek üzere şekil değiştirdi. Bu sayı, Nerva'nın mevcut bilinen temsillerinin yaklaşık olarak %82'sini oluşturmaktadır³²⁵.

3.3.1.2.1. Domitianus / Titus (Levha 105)

Domitianus'un çok sayıda portresi Nerva ve Traianus için yeniden işlenirken, selefi olan Titus için bilinen sadece iki portresinin dönüşümü mevcuttur. İşlenen dönüştürülmüş portreler olasılıkla tanrılaştırılmış Titus'un ölümünden sonra yaptırılan anıları olarak düşünülerek işlenmişlerdir. Titus'un yaşamı süresince olumlu yönleri ve popülerliği düşünüldüğünde Nerva veya Traianus döneminin başlarında yaptırılması muhtemeldir³²⁶.

---

³²³ Varner 2004: 115. Caligula ve Nero'nun parçalanmış sikkelerinde olduğu gibi Kibyra'dan tahrif edilen sikkeler muhtemelen izole ve kendiliğinden yapılmış bir eylemdir. Yani kişisel nefret ve kınanmış imparatora bilinçli yapılan saygısızlık ve ardından gelen yeni rejime desteği ifade eder.

³²⁴ Bu anlamda Nero için katalog 71-82 arasında bulunan sikke örnekleriyle benzerlik göstermektedir. Burada kişinin onuruna zarar vermek, suretini sikke üzerinden çıkarabilmek amacıyla countermark söz konusu imparatorların portrelerine basılmıştır.

³²⁵ Varner 2004: 115.

³²⁶ Domitian'ın halefleri, yeniden işlenmiş olan Titus portreleriyle onun imparatorluğunun devamlılığını ve aynı zamanda Domitian'ın anısına da saygısızlık edebilirlerdi.

Bu anlamda bahsedilen iki portreden ilki Vatikan'ın Braccio Nuovo Galeri'sinde bulunan devasa bir heykele eklenen devasa Titus portresidir ve Domitianus portresinden işlenmiştir³²⁷. Titus'un Domitianus'dan işlenen bir diğer portresi ise çalışmanın 123. Kataloğunu oluşturmaktadır. Şuan da Vatikan Chiaramonti Galerisi'nde korunmakta olan portre, Domitianus'un III. portre tipinin saç kalıntılarını barındırmaktadır. Başın her iki yanında kalıntılar görülebilmektedir. Başın arkasında bulunan saçın işlenişi, Domitianus'un III. portre tipinin bir özelliğidir³²⁸. Başın üst kısmında bulunan saçların dalgalı görünümü kısmen ortadan kaldırılmıştır. Arkadan bakıldığında baş düz bir görünümde³²⁹.

3.3.1.2.2. Domitianus / Nerva (Levha 106-110)

Yukarıda da bahsedildiği üzere Domitianus'un yeniden işlenmiş portreleri daha çok Nerva içindir. Nerva'nın portre özelliklerini onun adını ve portrelerini içeren Aureus sikkelerindeki tasvirinden ve sikkelerden hareketle portrelerinin adlandırılan mermer ve bronz eserlerinden anlayabilmekteyiz³³⁰. Nerva 96-98 yılları arasında imparatorluk yapmıştır ve bu sırada 66 yaşında olan Nerva, bu iki yıllık imparatorluk süresince tek bir tip portresinin yapılmasından hoşlanmıştır. Sikkeleri ve yeniden işlenmemiş orijinal üç portresinden³³¹ hareketle portrelerinde 66 yaşın kişiye vermiş olduğu olgunluk ifadesi ve o yaşın getirileri portreleri ve sikkeleri üzerine yansıtılmıştır. Nerva'nın portrelerinde onu kalın kıvrıkcık saç bukleleri ile görebilmekteyiz. Domitianus'dan Nerva'ya dönüşümü gerçekleştirmek heykeltıraşlar için oldukça güçtür. Çünkü Nerva ve Domitianus arasında yaklaşık 20 yaş vardır. Nerva'nın olgun yüz yapısını verebilmek için güçlü nazo-labial çizgiler kullanılmıştır. Nerva'nın yüzü uzun denecek kadar ovaldir ve incedir. Domitianus'un ise daha dolgun ve karedir. Nerva'nın gözleri küçük, Domitianus'un ise iri gözleri vardır. Nerva'nın burnu ince ve çengel şeklindedir. Domitianus'un burnu ise daha geniş ve kemerlidir. Nerva'nın boynu uzun

³²⁷ Bergmann – Zanker 1981: 379. Vatikan, Braccio Nuovo 26, env. 2282, fig.47 a – d, h. 26 cm.

³²⁸ Bergmann – Zanker 1981: 380.

³²⁹ Varner 2004: 124. Vatikan Braccio Nuovo ve Vatikan Chiaramonti portrelerinin her ikisi de Titus'un ölümünden sonra yaptırılan portrelerdir ve burada verilmek istenen mesaj, imparatorluk otoritesinin devamlılığı olmalıdır. Her iki dönüşüm portrelerinin yeniden işlenmesi iki kardeşin birbirlerine olan benzerlikleri, dönüşüm işlemi gerçekleştiren heykeltıraşların büyük oranda işlerini kolaylaştırmış olmalıdır.

³³⁰ Özgan 2013 b: 54.

³³¹ Varner 2004: 115, n. 36. Nerva'nın yeniden işlenmemiş üç portresi, Kopenhag Ny Carlsberg Glyptotek, 668, env. 772. Floransa, Uffizi Galerisi, env. 1914.132. Roma Vatikan Müzesi, Cortile Ottagono Salonu 101a, env. 975.

ve incedir en belirgin özelliği ise belirgin bir adam elması olmasıdır. Domitianus'un ise boynu daha kısadır ve bir adam elması yoktur. Tüm bu fizyolojik farklılıklara rağmen yine de Domitianus portrelerinden Nerva için yeniden işleme oldukça yoğun şekilde gerçekleştirilmiştir³³².

Çalışmanın 124. kataloğunu oluşturan portre şuanda Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi'nde korunmaktadır. Nerva'nın tam uzunlukta olan İüpitör betimi, Domitianus'un III. portre tipinin saç modelinden, alın üzerine ikinci bir saç bukle sırası eklenerek dönüştürülmüştür. Çok dikkatli yapılmış bir dönüşüm değildir³³³. Heykel, tek bir mermer bloktan yapılmıştır ve imparatorun kalça kısmında bir manto ile ayak durur vaziyette işlenmiştir. Yüze nazo-labial çizgiler eklenmiş, çenenin Nerva'nın daha dar ve sivri bir çeneye sahip olmasından dolayı portre büyük oranda kesilmesine rağmen yine de Nerva'nın tam bir dönüşümünü göstermez ve daha genç ve idealize edilmiş bir şekli yorumu yapılabilir³³⁴.

Vatikan'ın Busti Salonu'nda bulunan bir diğör mermer yeniden kesilmiş portresi Nerva'nın hayatta kalan en ideal portresidir (Kat. No. 125). Domitianus'un III. portre tipi saç modelinde görülen başın arka kısmındaki saçların ön kısma taranması durumu bu portrede görülebilmektedir. Nerva'nın en ideal ve genç portresidir denilebilir. Nazo-labial çizgiler deri üzerinde çok derinleştirmeden verilmiştir. Bu denli pürüzsüz işlenmiş kıvrımlar Nerva'ya yönelik karakteristik detaylandırmanın yapılmadığını gösterir³³⁵.

Nerva'nın Domitianus'dan yeniden işlenmiş bir başka portre örneği ise şuan da Roma Ulusal Müzeleri içerisindeki Massimo Terme Sarayı'nda korunmaktadır (Kat. No. 126). Tivoli'den ele geçmiş olan portre Domitianus'un III. portre tipinin başın arka kısmındaki saç yapısının öne fırçalanmış halinin açıkça görülebildiği örnektir. Gözler olması gerektiğinden daha derin verilmiştir bu ikincil işlemenin bir sonucu olmalıdır³³⁶. Ağız çevresine derin nazo-labial çizgiler işlenmiştir ve alında ise derin yatay oluklar ile Nerva'nın olgun ve karakteristik yüz yapısı verilmeye çalışılmıştır³³⁷.

---

³³² Varner 2004: 115.

³³³ Bergmann – Zanker 1981: 391.

³³⁴ Varner 2004: 115.

³³⁵ Bergmann – Zanker 1981: 392.

³³⁶ Bergmann – Zanker 1981: 392.

³³⁷ Varner 2004: 118. “Söz konusu portre, Tivoli Herkül Tapınağı'nın Victor kompleksinde Augustus'a adanmış apsizli salonda keşfedilmiştir. Bulunduğı yer göz önünde bulundurulduğunda yeniden işlenen

Çalışmanın 127. Kataloğunu oluşturan bir diğer portre, Domitianus portresinden Nerva için yeniden işlenmiştir. Aslında portre için dönüşüm sırasında yarım bırakılmıştır yorumu yapılabilir. Yeniden işlemenin derin izlerini üzerinde barındıran portrede birçok noktada orantısızlık söz konusudur. Sağ gözün sol göze oranla oldukça büyük işlenmesi, ağızın fazlasıyla küçük verilmesi gibi oran sorunları mevcuttur. Nerva'nın olgun yüz ifadesinin verilebilmesi için nazo-labial çizgiler ve alın üzerinde yatay oluklar oyulmuştur. Ancak başın arkasında tepe kısmından boyuna kadar derin keski izleri vardır bu da portrenin işleme sırasında yarım bırakıldığının bir işareti olarak algılanabilir.

Misenum'daki Augustales Tapınağı'ndan Nerva'nın bir atlı tasviri ise yeniden işlemenin derin izlerini üzerinde barındıran bir örnektir (Kat. No. 128). Portre, bu anlamda yeniden işlenen hayatta kalan tek bronz imparatorluk imgesidir ve ayrıca günümüze ulaşan üç bronz imparatorluk atlı heykelinden biridir. Domitian'a ait yüz hatları, başın arka bölümünden kesilmiş ve yerine Nerva'nın yüz hatları yerleştirilmiştir³³⁸. İmparator, cuirass ve paludamentum ile tasvir ediliyor. Baş ve gövde sağa çevrilmiştir. Belli bir kısmı korunmuş olan at, arka ayakları üzerinde yükselmektedir³³⁹.

3.3.1.2.3. Domitianus / Traianus (Levha 111-113)

Domitianus'un çok sayıda portresi Traianus için yeniden işlenmiştir. Traianus'un IV portre tipi mevcuttur. İlk portre tipinde Augustus örnek alınarak yapılmıştır ve Iulius Claudius'lar özelliklerini barındırır. Yüzde yumuşak bir ifade vardır ve tıraşlı şekilde betimlenmiştir. 103-104 yıllarında basılan sikkeler üzerinde görülebilen II. portre tipi saçların daha hacimli işlendiği, altına düşen buklelerin ortadan ikiye ayrıldığı tiptir. III. portre tipi, Decennalia olarak da bilinir ve 10 yıl tipidir. 55 yaşlarında tasvir edilen Traianus, *paludamentum* ve *balteus*³⁴⁰ ile tasvir edilmiştir. IV. portre tipi ise Traianus sütunu ile paralellik gösterir bu nedenle 112 yılına tarihlenir. III. tipinin daha basit ve dinamik bir formudur³⁴¹.

---

portre ve belki de orijinal Domitianus portresinin imparatorluk kültürle ilişkilendirilmesi gerektiğini vurguluyor olabilir”.

³³⁸ Pollini 2010: 72.

³³⁹ Kleiner 1992: 201.

³⁴⁰ Kılıç kemeri.

³⁴¹ Doğer 2009: 106.

Sabratha'da korunmakta olan bir portre Domitianus'un genç ve idealize edilmiş fizyonomisinin yönlerini önemli ölçüde üzerinde barındırmaktadır (Kat. No. 129). Domitianus'un III. portre tipinin yerel bir gösterimi yeniden işlenmiştir. Traianus'un alın üzerinde işlenen saç buklelerinin soldan sağa taranan II. tipini yansıtır³⁴². Yanaklara işlenen nazo-labial çizgiler net bir şekilde görülmektedir. Baş yeniden işlemenin bir getirisi olarak küçülmüştür ve bu net bir şekilde görülebilmektedir.

Çalışmanın 130. Kataloğunu oluşturan portre ise İtalya'da korunmaktadır. Domitianus'un III. portre tipinden Traianus'un I. portre tipi için dönüştürülmüştür. Anatomik açıdan belli tutarsızlıkların net bir şekilde görüldüğü portrede boyu yukarıya doğru sivri bir şekilde başla birleşiyor ve aynı zamanda başın üst kısmında da bu sivrilik net bir şekilde görülebilmektedir³⁴³.

Domitianus'dan Traianus için yeniden işlenen bir diğer portre ise Issa Forumu'ndan ele geçmiştir ve Split'de korunmaktadır (Kat. No. 131). Domitianus'un III. portre tipinden Traianus için yeniden işlenmiştir³⁴⁴. Burada Domitianus'dan sol kulak ve şakaklar üzerinde izler görülebilmektedir. Yüzün alt kısmında ağız yapısı ise yine Domitianus'u andırmaktadır. Orantısızlığın olduğu portrede yüz kafatası için oldukça büyük ve ağır görünmektedir.

---

³⁴² Varner 2004: 122.

³⁴³ Bergmann – Zanker 1981: 404.

³⁴⁴ Varner 2004: 122. Sabratha ve Split örnekleri Domitianus'un vilayetlerindeki portrelerinin yeniden işlenmesinin oldukça önemli birer kanıtlarıdır.

4. YAKIN DÖNEM ÖRNEKERİ

Çalışmanın ilk bölümünde Assur, Akkad ve Mısır'da damnatio memoriae kararının dönemin koşullarına uygun olacak şekilde gerçekleştirildiğinden bahsedilmişti. Aynı şekilde tezin konusunu da oluşturan damnatio memoriae kararının Roma İmparatorluğu'nda belirtilen tarih aralıkları içerisinde nasıl ve ne şekilde gerçekleştirildiği aktarıldı.

Çalışmanın bu bölümünde ise yakın çağ tarihi içerisinde, günün koşullarına uygun olacak şekilde gerçekleştirilen birkaç uygulamadan bahsedilecektir. Bu anlamda verilecek ilk örnek Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Josef Stalin'dir. 1920'li yıllardan ölümü olan 1952 yılına kadar Sovyetler Birliği'ni diktatörlük rejimi ile yönetmiştir. 3 – 20 milyon insanın Stalin yönetimi altında kıtlık, yargısız infaz, çalışma kampları gibi nedenlerle öldüğü bilinmektedir. Böyle bir rejim altında, Stalin'in ölümü sonrası elbette ki sevgiyle anılmamıştır. Stalin'in heykelleri, portreleri zaman içinde kaldırılmıştır. Belli bir kesim nefret ederken halk içerisinde sempatzanı olan kimselerin varlığından dolayı tepki çekmemek adına Stalin'i kültürel, görsel hafızadan çıkarmak zaman içinde gerçekleştirilmiştir.

Bu anlamda verilecek diğer örnek ise İtalyan faşizmin kurucusu olarak da anılan Benito Mussolini'dir. Stalin gibi bir diktatör olan Mussolini'nin sonu da elbette ki iyi olmamıştır. 1945 yılında öldürülen Mussolini'nin cesedi teşhir edilmiştir. Daha sonra Mussolini'nin yandaşları da öldürülerek cesetleri Loreto Meydanı'nda linç edilerek gösterime sunulmuştur³⁴⁵.

Irak ve Libya'dan verilebilecek yakın dönem örnekleri ise Irak'ın diktatör lideri Saddam Hüseyin ve Libya'nın otoriteryan ya da diktatör olarak anılan lideri Muammer Kaddafi'dir. Saddam Hüseyin, 2006 yılında idam edilerek öldürülmüştür. Muammer Kaddafi ise 2011 yılında linç edilerek öldürülmüştür. Heykelleri yıkılmış ve halkın heykele ve bizzat Kaddafi'nin bedenine nefretle saldırdıkları görüntüler mevcuttur.

Ülkemizde uygulanan ve 2019 yılında kabul edilen uygulama ise Kenan Evren'e yöneliktir. Kasım 2019 tarihinde kabul edilen yasa gereği, 12 Eylül darbesinde büyük

---

³⁴⁵ Vitellius'un cesedinin işkence yapılarak daha sonra suya atılması uygulaması ile benzerlik gösterir. Aynı şekilde kınanmış imparatorların sempatzanları da öldürülmüştür.

rol oynayan Kenan Evren'in, adının geçtiği tüm sokaklar, parklar, bahçeler ve okulların adı değiştirilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümüne ilişkin verilecek son örnek ise, Temmuz 2020'de polis tarafından orantısız güç uygulanarak öldürülen ABD'li George Floyd'un ardından gerçekleştirilen ırkçılık karşıtı eylemlerdir. Bu eylemler sırasında köle tacirlerinin heykelleri birer birer yıkılıp denize atıldı. Örneğin İngiltere'de köle tüccarı Edward Colston anıtının olduğu yere "Black Lives Matter" sloganı atan bir protestocunun heykeli dikildi. Bu durum çalışmanın önceki bölümlerinde aktarılan kınanmış imparatorların portrelerinin suya atılması ile benzerlik gösterir.

Bu anlamda, çalışmanın da konusunu oluşturan *damnatio memoriae* uygulamaları, her ne kadar Roma İmparatorluğu'nda ön plana çıkmış olsa da, farklı zamanlarda uygulanmış ve uygulanmaya da devam edecek gibi görünmektedir. Ancak uygulama elbette ki uygulandığı zamanın getirilerine göre şekillenmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışmanın konusunu, Iulius Claudiuslar döneminin önemli imparatorlarından, 37-41 yılları arası Caligula ve 54-68 yılları arasında Nero, Flaviuslar Hanedanlığı'nın son imparatoru olan 81-96 yılları arasında hüküm süren Domitianus'un haklarında uygulanan damnatio memoriae kararının uygulama biçimleri oluşturmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde damnatio memoriae terimi ve bu kararın uygulama biçimlerine ilişkin genel bilgi verilmiştir. Konunun çıkış noktasını oluşturan damnatio memoriae uygulamasının Roma İmparatorluğu'ndan önce nasıl ve ne şekilde ortaya çıkmış olabileceğine ilişkin araştırma yapılmış ve "Erken Örnekler" başlığı altında Akkad, Mısır ve Assur uygarlıklarından örnekler verilmiştir. Ardından ise Roma İmparatorluğu'na geçişte uygulamanın keskin bir şekilde başlamadığının da bir göstergesi olması açısından Roma Cumhuriyet Dönemi örnekleri verilerek çalışmanın ana teması olan İmparatorluk Dönemi'ne geçiş yapılmıştır.

Roma İmparatorluğu'nda kararın resmi olmamakla beraber uygulandığı bilinen ilk ismi Caligula'dır. Caligula'nın damnatio memoriae uygulamasına ilişkin çarpıcı bulunan örnekleri kataloglandırılmıştır. Bu anlamda saldırıya uğrayan anıtsal parçalar, sikkeler, yeniden işlenen portreleri verilmiştir. Saldırıya uğramış materyaller seçilirken kararın uygulama şeklinin ve belki de nefretin en yoğun şekilde kendini hissettirdiği örneklere yer verilmiştir. Bu anlamda saldırıya uğrayan sikkeler ve portrelerin çizime elverişli örnekleri kırık ve eksik parçaların daha rahat görülebilmesi için çizimleri yapılmıştır. Ardından Nero için aynı işlemler gerçekleştirilerek daha sonra "Dört İmparator Devri Örnekleri" başlığı altında kısa örnekler verilmiştir. Galba, Otho ve Vitellius'un üzerinde bu kararın uygulandığı resmi olarak bilinmemesine karşın en sert uygulamalardan biri Vitellius'un başına gelmiştir. Vitellius'un kendi heykellerinin parçalanışını izlemesi ve linç edilişi çalışmanın son bölümünü oluşturan "Yakın Dönem Örnekleri" bölümünde aktarıldığı üzere Libya'nın devrilmiş lideri Muammer Kaddafi'nin başına gelenleri anımsatmaktadır ve aslında o dönemi daha iyi anlayabilmek için bu döneme bakmak gerektiğini gösteren çarpıcı bir örnektir.

Flaviuslar Hanedanlığı'na gelindiğinde bu karara çarptırılan kişi Domitianus'dur ve çalışmanın başkahramanlarından biridir. Domitianus'un tahrip edilen anıtsal materyalleri ve dönüşüm portreleri Caligula ve Nero'da olduğu gibi kataloglanarak bilgi

verilmiştir. Gerekli görülen ve çizime elverişli parçaların çizimleri yapılmış “Levhalar” başlığı altında verilmiştir.

Tüm yapılan bu çalışmalar ve elde edilen verilere göre başta yola çıkılan sorulara cevap aranmıştır. Üç imparator için seçilen anıtsal objelerin buluntu yerlerine, sikkelerin darp yerlerine göre, Roma merkez baz alınarak çalışmada bulunan eserler ışığında bir karşılaştırma yapılmış ve grafiklendirilmiştir (Grafik 1-2-3). Bu grafiklerin sonucuna göre Roma merkezde kararın daha sert uygulanmış olmasıyla birlikte Roma’dan çok daha uzak olan eyaletlerde dahi uygulamanın izleri saptanmıştır. Sikke üzerinde gerçekleştirilen *damnatio memoriae* uygulamasının net bir şekilde gerçekleştirilemediği bilinmektedir. Ancak çalışmada yer verilen sikke örneklerinden hareketle her üç imparator içinde geçerli olan, Roma’da countermark ibaresinin olduğu sikkelerin azlığı göze çarpmaktadır. Bu durum sikkelerin Roma’da diğer eyaletlere oranla daha çok eritilmiş olabileceğini ve kişisel nefretin de etkisiyle saldırıya uğrayan sikkelerin bu noktada daha fazla olduğu sonucu çıkarılabilir. Aynı zamanda Caligula’nın ele geçen küçük bronz sikkelerinin azlığı dikkat çekicidir ve Gallia’da portresinin yer aldığı aes sikkeleri olasılıkla yerel darphanelerde 43 yılına kadar basılmaya devam etmiştir. Bu durumda eyaletler arası uygulama farklılığı olduğunun bir kanıtıdır. Bununla birlikte Caligula’nın countermarklı sikkelerinin azlığı da göze çarpmaktadır. Ayrıca Caligula’nın sikkeleri bazı bölgelerde eritilmiş, bazı bölgelerde ise sikke üzerinden “C” ibaresi silinme uygulaması daha yoğun gerçekleştirilmiştir. Bu da bir uygulayıcının varlığını işaret eder.

Countermark ibaresi Nero sikkeleri için yoğun kullanılmıştır. Özellikle Lugdunum’un Nero için bu anlamda yeri özeldir. Birçok Lugdunum sikkesi, countermark ibaresinin özellikle boyun ve yüzün hedef alınması sebebiyle çarpıcıdır. Domitianus’da ise verilen örneklere göre Kibyra sikkeleri özelliğindedir. Kararın net bir şekilde uygulandığını kanıtlar nitelikte sikkeler vardır ve çalışmanın katalog bölümünde bu örneklere yer verilmiştir. Domitianus’u Roma ve Asia’da (Grafik 3) ciddi bir silme girişiminin uygulandığı görülmektedir ki bu durum belki de İmparatorluk kültü ile ilişkilendirilebilir. Efes’in *neokoros*³⁴⁶ ünvanı alması ve sonrasında Domitianus adına bir tapınak inşa ettirmesi, o bölgede hafızadan çıkarma, lanetleme, uygulamasının daha ciddi gerçekleştirilmesine neden olmuş olmalıdır.

³⁴⁶ Roma imparatoru tarafından bir şehre, imparatorun propagandasını yapma hakkı verilmesidir.

Sikkeler için bir diğere önemli örnek ise altın sikkelerde dahi nefretin izlerinin görülebmesidir. Caligula ve Nero'nun altın sikkelerine yapılan saldırı bu durumun açık kanıtlarıdır. Altın sikkelere yönelik bu kararın uygulanmadığı söylene de çalışmada yer verilen üç sikkenin saldırıya uğradığı görülmektedir. Olasılıkla bu durum kişisel nefretin sonucudur.

Sikkelerde dönüşümün örneği ise katalog 59'da verilen Nero sikkesidir. Bu sikke nadirdir. Çünkü araştırma sırasında başka bir dönüşüm sikkesi örneği ile karşılaşılammıştır. Söz konusu sikke Vitellius veya Vespasianus'a dönüştürülmek istenmiştir. Dönüştürülmek istenen sikke (Kat. No. 82) ile, katalog 59'da verilen dönüşümün gerçekleştirildiği sikkenin çizimleri yapılmıştır. Bu anlamda karşılıklı verilen çizimlerde dönüşüm net bir şekilde görülmektedir. Ayrıca 82 numaralı katalogda bulunan örnekte aynı zamanda portrelerde uygulanan duyu organlarına verilen zararın bir yansıması olarak kulak üzerinde bir delik açıldığı görülmektedir.

Çalışma içerisinde göze çarpan bir diğere bulgu ise cameolarda gerçekleştirilen dönüşümdür. Cameo değerli bir mücevherdir ve bu nedenle saldırıda bulunulmamış bir başka imparator için yeniden işlenmiştir. Çalışmanın katalog bölümünde Caligula ve Nero için bu örnekler verilmiştir. Dönüşüm, aynı zamanda rölyeflerde de gerçekleştirilmiştir. Rölyef üzerinden çıkarılmak istenen kişinin başı, portrelerde olduğu gibi bir başka imparatora benzetilerek dönüştürülmüştür.

Çalışma kapsamında oluşturulan bir diğere grafik ise üç imparatorun birbirleri arasında seçilen örnekler üzerine karşılaştırmasıdır (Grafik 4). Bu anlamda en ağır uygulamanın imparator Domitianus adına olduğu söylenebilir. Buluntular daha az olmakla birlikte portrede dönüşümün en yoğun olduğu imparator denilebilir. Çalışmada dönüşüm portrelerinin tümüne yer verilmedi ancak Domitianus'un birçok portresi Nerva için yeniden işlenmiştir. Ayrıca Nerva'dan sonra imparator olan Traianus'un optimus princeps imajı sonucunda Domitianus'a kararın Nero ve Caligula'dan daha yoğun bir şekilde uygulaması kaçınılmaz olmuştur. Çünkü Traianus'un güvenilir ve her anlamda beğenilen, sevilen imparator kimliğine tezatlık oluşturan Domitianus'un kötü imajı ölümü sonrasındaki yıkımı kolaylaştırmış olabilir³⁴⁷. Domitianus'un çalışmanın 108 numaralı katalogunda verilen Puteoli yazıtı ise yine damnatio memoriae kararının

---

³⁴⁷ Varner 2004: 135.

çarpıcı örneklerindendir ve uygulamanın birçok aşamasını bünyesinde barındırır. İmparatoru onursallaştırmanın en güzel yolunu seçen Puteoli halkı Domitianus'a 11 satırdan oluşan övgü metni niteliğinde bir yazıt hazırlamışlardır. Bu yazıt bir istisna içerir incelenen çoğu yazıtta adını silmek istenen kişinin ismi karalanırken Puteoli yazıtında yerel halk, tüm yazıtı silme girişiminde bulunmuştur. Olasılıkla övgü niteliğinin yüksek oluşuyla nefret aynı oranda gerçekleşmiştir. Nadir görünen bu örnek sadece Domitianus'un hafızasını silme girişimi için senato kararının resmi uygulamasını gösteren bir yazıt değildir. Puteoli sakinlerinin nefretini içerir. Aynı zamanda yukarıda bahsedilen Traianus'un optimus princeps imajının bir göstergesi de olabilir. Yani onursallaştırılan imparatorun aynı oranda yıkılışı ve beraberinde yeni imparatora övgü mahiyetinde tüm yazıt karalanmış olabilir.

Genç Plinius'un Domitianus'un görsellerinin yıkılıp yakılmasına ilişkin aktardıkları, çalışmanın "Domitianus'un Görsellerinin İmhası ve Parçalanması" bölümünde verilmişti. Bu bilgilere dayanarak Domitianus'un temsillerine yapılan saldırı son derece kin ve nefret içermektedir. Bu durumda saldırının içinde antropomorfik öğeler barındırdığının kanıtı niteliğindedir. Nero'nun çalışmanın 40 numaralı kataloğunda bulunan Kos portresindeki "T" şeklindeki yıkımı da düşünüldüğünde imparatorların temsillerine atfedilen güç anlaşılmaktadır. Antropomorfik yıkımın daha net görülebilmesi için çalışma içerisinde söz konusu portrelerin çizimlerine yer verilmiştir. Olasılıkla burada temsillerin bir ruh taşıdığı ve saldırı sonucunda duyu organlarına zarar verilerek görmeleri, duymaları, konuşmaları engellenmektedir. "Poena post mortem" olarak nitelendirilen bu uygulama, ölümden sonra ölüm anlamını taşır. Bir çeşit cezalandırma yöntemi olarak da düşünülebilir. Duyu organlarına verilen zarar kasıtlı hasar bırakılmış çoğu portrede aynı şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu durum da bir uygulayıcının varlığını işaret eder. Ancak ilginç olan antropomorfik öğeler taşıyan sikkeler de vardır.

Sikkeler üzerine yapılan saldırı çoğunlukla kulak ve göz için gerçekleştirilmiştir. 111. Katalogda verilen Domitianus sikkesi bu anlamda güzel bir örnektir. Kulak bölgesine açılan iki küçük delik görülebilmektedir. Ayrıca yine Domitianus'un katalog 112'de bulunan sikkesinde rahatsız olduğu bilinen, başının kel görünümüne ithafen sikke üzerinden saçları tıraşlanmaya çalışılmış olabilir ki bu durum Nero'nun katalog 70'de verilen sikke örneği ile örtüşmektedir. Amaç imparatoru gülünç duruma

düşürmektir. Ayrıca bu sikkede Domitianus'un kulağı da tıraşlanmaya çalışılmış olabilir. Başında bulunması gereken defne çelengi ise yok edilmeye çalışılmıştır. Bu durum bir bakıma imparatorun temsillerine yüklenen ruhani özelliklerin sikke üzerindeki bir yansımasıdır. Çalışmanın ilk bölümünde aktarılan "Erken Örnekler" başlığı altında Akkad hükümdarı Sargon'un göz ve kulağına açılan kasıtlı darbe yine "T" şeklindeki yıkımın antropomorfik bir sonucudur. Aynı zaman da Sargon başı örneğinde olduğu gibi Roma İmparatorluğu'nda 222-235 yılları arasında hüküm süren Severus Alexander'ın şuan da Carnuntinum Müzesi'nde korunmakta olan bronz büstüne³⁴⁸ yapılan saldırı ile oldukça benzerdir (Resim 16-17).

Aynı şekilde Caligula, Nero ve Domitianus'un birçok temsilinin Tiber Nehri'ne ya da herhangi bir nehre atıldığından çalışma içerisinde bahsedilmişti. Bu anlamda suya atma da kendi içerisinde portrelere atfedilen ruhani gücün bir göstergesi olabilir. Portreyi yok etmek amacı taşıdığı da kesindir. Belki de tuzlu suyun arındırıcı gücünden faydalanılmak istenmiştir. Ancak Otho'nun Ostia portresinin kanalizasyona atılışı ise imparatorun yıkılışının ve aşağılanmanın en net görüldüğü örneklerdendir.

Sonuç olarak, çalışma yalnızca söz konusu üç imparatorun temsillerine uygulanan karar ile geliştirilmemiştir. Damnatio memoriae kararının özünde nerede ortaya çıkmış olabileceği düşüncesi ile başlamış ve günümüze kadar geldiği anlaşılmıştır. Zamansız bir uygulama olması sayesinde Roma döneminde gerçekleştirilen kararı da anlamak daha kolay olmuştur. Çalışmanın katalog bölümünde verilen materyallere ve oluşturulan grafiklere göre her üç imparator da uygulamanın Roma merkezinde daha katı olduğu görülmüştür. Hatta İtalya'nın genelinde ve Roma merkezde dahi uygulamanın farklılığı göze çarpmaktadır. Aynı şekilde Roma'dan çok daha uzakta bulunan Mısır'da dahi uygulamanın izlerine rastlanması da yine çarpıcıdır. Çünkü bu durum hem eyaletlerin inisiyatiflerini hem de kararın izlerinin farklı bölgelerdeki yansımasını göstermesi açısından önemlidir. Roma senatosunun ve merkezi gücün tüm imparatorluk sınırları içinde etkili olabileceğinin göstergesidir.

Kısaca çalışmada verilen örnekler göz önüne alındığında yoğunluğun Roma merkez olmasıyla birlikte, sikkeler üzerine basılan tek tip countermark ibaresi, bir uygulayıcının varlığını işaret eder. Ancak, sikkelerde görülen kişisel nefretin izleri

---

³⁴⁸ Imdahl – Kunisch 1979: 99.

bireylerin söz konusu imparatora olan onursuzluklarını bir anlamda dile getirme biçimi olmuştur. Portrelerde ise durum biraz farklıdır. Portreler olasılıkla belirli bir uygulayıcı tarafından dönüştürülmüş yahut kişinin insani özelliklerini kaybetmesi için duyu organlarına zarar verilerek saldırıya uğramıştır.

Çalışmanın ilk bölümünden son bölümüne kadar değinilen *damnatio memoriae* kararının “zamansız”lığını ve uygulama biçimini anlayabilmek için belki de Saddam heykelinin yıkılış görüntülerinin ya da Muammer Kaddafi’nin linç edildiği o kötü görüntülerin izlenmesi yeterli olacaktır. Böylesine nefretin kusulduğu bir ortamda heykellerin yıkılması, kitaplardan-arşivlerden isimlerin çıkarılması, kişinin somut materyallerinin yok edilmesi, evinin yağmalanması, yandaşlarının öldürülmesi doğal karşılanmalıdır. Son olarak *damnatio memoriae* uygulaması hafızalardan silme, yok etme anlamına gelse de, çalışmada bahsi geçen uygulama mağdurları, aslında en unutulmamış kişilerdir. Belki de uygulama, bireyleri silmekten çok hatırlatmaya yönelik, tamamen onursuzlaştırmak üzerine kurulu olarak kalmış ve günümüzde de o şekilde devam etmiştir...

KATALOG

Kat. No.1. Caligula - Levha 26

Bulunduğu Yer: İtalya?

Korunduğu Yer: İsviçre Özel Koleksiyonu.

Malzeme: Bronz.

Yükseklik: 0. 97 m.

Tanım: Caligula'nın saldırıya uğrayan nadir portrelerinden biridir. Minyatür bronz büst, boyutları itibariyle ve kullanım alanı açısından, kamu, askeri veya bir tapınak alanında sergilendiğini düşündürmektedir. Yüze saldırıldığı net bir şekilde gözlenmektedir. Burada yüz üzerinde duyu organlarına yapılan saldırıdan söz edilebilir. Yanaklara, elmacık kemiklerine, ağza, alına, gözlere küçük çekiç darbeleriyle kasıtlı olarak zarar verilmiştir. Ayrıca boyun üzerinde de belirli alanlarda derin kesikler söz konusudur.

Tarih: 37 – 41.

Kaynakça: Varner 2004, fig. 2 a-b,

Jucker - Boschung 1989, Tafel 27, Kat. 30.

Johansen 1987, fig: 19 a - b.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/caligula> Bild Number: 284. (20.10.2020).

Kat. No. 2. Caligula - Levha 27

Bulunduğu Yer:

Korunduğu Yer: Aquileia Arkeoloji Müzesi, env. 128.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 0.12 m.

Tanım: Caligula'ya ait olduğu düşünülen ele geçirilmiş bu ağız ve çene parçasının, Caligula'nın büyük heykel yontusundan kalan bir parça olduğu düşünülmektedir. Olasılıkla adına çıkarılan damnatio memoriae kararı neticesinde bir çekiç veya herhangi bir keski aleti yardımıyla parçalanmıştır.

Tarih: 37 – 41.

Kaynakça: Johansen 1987, fig. 22 a – b.

Jucker - Boschung 1989, Tafel 39, Kat. No. 49.

Varner 2004, fig. 3.

<https://arachne.dainst.org/entity/1060988> (06.04.2020).

Kat. No. 3. Caligula - Levha 28

Bulunduğu Yer: Hırvatistan, Nin.

Korunduğu Yer: Trieste, Civico Müzesi, env. 2177.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 52 cm.

Tanım: Trieste'de bulunan bir diğer sakatlamaya maruz kalmış örnek ise yine nadir örneklerden birisidir. Bu örnekte görüldüğü üzere burun küçük bir çekiç yardımıyla birkaç darbe sonucu kırılmıştır. Darbeler, kırılan parçaların bulunduğu yerde derin küçük boşluklar oluşturmuştur bu boşluklar net bir şekilde görülebilmektedir. Gözler de aynı şekilde darbelere maruz kalmıştır fakat burun üzerinde olduğu kadar derin darbeler yoktur. Çene de, yine aynı şekilde darbeye maruz kalmıştır. Kulaklara zarar verilmemiştir. Başın arkasında yuvarlak bir delik bulunmaktadır bu deliğin modern dübel deliği olduğu bilinmektedir.

Tarih: 37 – 41.

Kaynakça: Johansen 1987, fig. 29 a – b.

Jucker - Boschung 1989, Tafel 9, Kat. No. 9.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/caligula> Bild Number: 261. (20.09.2020).

Kat. No. 4. Caligula - Levha 29

Bulunduğu Yer: İspanya, Tharsis'de bir Roma kuyusunun eski dolgusunda bulundu.

Korunduğu Yer: Huelva.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 41 cm.

Tanım: Caligula'ya ait olan portre, su kuyusunda kaldığından boyun ve yanak yüzeyinde ciddi aşınma mevcuttur. Burun ve kulaklar eksiktir. Özellikle buruna kasıtlı bir saldırı söz konusu olmuş olabilir. Adına çıkarılan karar nedeniyle suya atıldığı düşünülmektedir. Bu zarar verme ya da koruma amaçlı yapılmış olabilir.

Tarih: 37 – 41.

Kaynakça: Jucker - Boschung 1989, Tafel 15, Kat. No. 16.

arachne.dainst.org/entity/1067673 (06.04.2020).

Kat. No. 5. Caligula - Levha 30

Bulunduğu Yer: Roma.

Korunduğu Yer: J. M. Mayor'un özel koleksiyonu, Madrid.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 30 cm.

Tanım: Caligula'ya ait olan portrede derin tahrip söz konusudur. Yüzün alt kısmı burun, ağız ve çene Caligula'nın uğradığı damnatio memoriae kararı sonucu bir keski yardımıyla kesilmiştir. Yüzeyde belli alanlarda aşınmalar söz konusudur.

Tarih: 37 – 41.

Kaynakça: <https://www.jbagot.com/obra/portrait-of-emperor-caligula> (06.04.2020).

Kat. No. 6. Caligula - Levha 31

Bulunduğu Yer: Tiber Nehri.

Korunduğu Yer: New York, Metropolitan Müzesi.

Malzeme: Bronz.

Yükseklik: 6.8 cm.

Tanım: Caligula adına çıkarılan damnatio memoriae kararı sonrasında adına yapılmış birçok anıt tahrip edilmiş, dönüştürülmüş veya nehre atılmıştır. Bu minyatür bronz büst de aynı şekilde Tiber Nehri'nde bulunmuştur. Suyun arındıracağı düşüncesinden kaynaklı olabileceği gibi olasılıkla amaç yok etmektir.

Tarih: 37 – 41.

Kaynakça: Jucker - Boschung 1989, Tafel 26, Kat. No. 29. 5-8.

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/251821?searchField=All&sortB=y=Relevance&ft=caligula&offset=0&rpp=20&pos=3> (06.04.2020).

Kat. No. 7. Caligula / Claudius - Levha 32

Anıt: Vienne Cameo

Buluntu Yeri: Roma?

Korunduğu Yer: Viyana, Sanat Tarihi Müzesi 18, env. IX A 23.

Materyal: Cameo.

Malzeme: Chalcedony.

Yükseklik: 14. 5 cm.

Genişlik: 10 cm.

Tarih: 1. yüzyıl.

Tanım: Açık gri, gümüş yaldızlı bir cameodur. Viyana cameosu, adına uygulanan damnatio memoriae kararı nedeniyle dönüşüm yaşamış mücevher portrelerinden bir tanesidir. Caligula'dan Claudius için yeniden işlenmiştir. Viyana cameosu bu anlamda nadir bir örnektir. Burada yeniden işleme gerçekleştirilirken boynun uzunluğu, göğüsün boyutu, saç ve corona civicanın kütlesi ile bağlantılı olarak küçük görünmesine neden olmuştur. Bu yüzden yüzün boyutu da küçülmüştür. Claudius'un ana tip portresinin önemli bir özelliği olan ikinci bukle sırası, Caligula'nın bukle sırasının alt kısmına eklenmiştir. Claudius'un yaşlılık belirtileri de eklenmiş ve bu şekilde yeniden işleme tamamlanmıştır. Orijinalinde Caligula, capite velato ile tasvir edilmiş ancak, Claudius

için corona civica, capite velatonun mevcut kütlesinden işlenmiştir. Caligula'nın dokuz cameosundan yalnızca Viyana cameosu yeniden işlenmiştir. Caligula üzerinde bulunan capite velatonun sağladığı geniş alan, bu duruma imkân sağlamış olmalıdır.

Kaynakça: Jucker-Boschung 1989, Tafel 30, Kat. 36.

Varner 2004, fig. 8 a – b.

<https://www.khm.at/de/object/d36ee0cca2/> (25.08.2020).

Kat. No. 8. Caligula - Levha 32

Anıt:

Buluntu Yeri: Kula, Manisa, Türkiye.

Korunduğu Yer: J.J. Winckelmann Antik Kent Müzesi, Trieste, env. 2228.

Materyal: Kabartma Parçası.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 63 cm.

Genişlik: 63 cm.

Tarih: 1. yüzyıl.

Tanım: ΓΑΙΩ ΓΕΡΜΑΝΙΚΩ ΑΥΤΟ - ΚΡΑΤΟΡΙ ΚΑΙΣΑΡΙ ΚΑΘΕΙΕΠΙΩΤΑΙ - ΠΑΣ
Ο ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΤΟΠΟΣ ΓΕΡΜΑ - ΝΙΑ.

“Tümü Caius Germanicus Imperator Caesar'a adanmıştır. Germania”.

Kabartmada Caligula'nın başı, üzerinde durduğu atın başı kırık ve eksiktir. Kabartmanın sağ tarafında Germania'nın kişileştirmesi olduğu düşünülen örtülü bir kadın figürü vardır.

Kaynakça: Jucker - Boschung 1989, Tafel 40, Kat. No. 51.

<https://arachne.dainst.org/entity/1254829> (26.10.2020).

Kat. No. 9. Caligula? / Cerveteri Yazıtı - Levha 33

Anıt: Cerveteri Yazıtı

Buluntu Yeri: İtalya, Cerveteri / Caere, Tiyatro, 1846.

Korunduğu Yer: Cerveteri, Roma, İtalya.

Materyal: Heykel Kaidesinden Bir Yazıtı.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik:

Genişlik:

Tarih: 1. yüzyıl.

Tanım: [PAT[RI] PATR[I]AE-SENATV[S POPV]LVSQ[VE] CAERES.

Heykel kaidesine ait olan bu yazıt, Caligula için yapılmış olabilir. Altta görülen kazınmış alan, Caligula'nın hakkında uygulanan damnatio memoriae kararının bir sonucu olarak adı, yazıt üzerinden kazınmış olmalıdır.

Kaynakça: <http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/Caligula> Bild Number: 145 (08.09.2020).

<https://arachne.dainst.org/entity/1094096> (08.09.2020).

Kat. No. 10. Caligula – Levha 34

Buluntu Yeri:

Darphane: Roma.

Materyal: Gümüş.

Değer:

Ağırlık: 28.12 g.

Çap: 35 mm.

Tanım: Öy: [CC] AESAR – DIVI – AVG – PRON – AVG – P – M – TR – P – III – P – P, Caligula'nın çıplak başı sola dönük vaziyette verilmiştir.

Ay: ADLOCVT üstte, toga giymiş Caligula platform üzerinde ayakta durmakta, sağ elini havaya kaldırmış ve sola dönmüş vaziyettedir. Karşısında beş tane asker durmaktadır ve askerler kalkan ve aquilae tutmaktadırlar. Altta ise “COH” ibaresi yer almaktadır.

Tarih: 39-40

Kaynakça:

<https://www.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=1590438&AucID=3342&Lot=720&Val=f1efe71ed2c6b6c62d1473c935daa7f4> (09.03.2020).

Kat. No. 11. Caligula - Levha 34

Buluntu Yeri:

Darphane:

Materyal: Orichalcum Sestertius.

Değer: Sestertius.

Ağırlık:

Çap:

Tanım: Öy: [CC] AESAR- DIVI- AVG- PRON- PM- TR- III- PP. Caligula'nın defne yaprakları ile süslü başı sol tarafa dönmüş vaziyettedir. Caligula'nın sikkelerinde görülen genel özelliklerden biri olan Caius ve Caesar'in ilk harfi olan “C”nin silinmesi bu sikkede net bir şekilde görülmektedir.

Ay: SPQR- PP- OB- CIVES- SERVATOS ibaresi meşe çelenginin merkezinde dört sıra halinde yer alır.

Tarih: 38-40.

Kaynakça:

<https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=1170346&AucID=2362&Lot=1364> (19.01.2020).

Kat. No. 12. Caligula - Levha 34

Buluntu Yeri:

Darphane: Roma.

Materyal:

Değer: Sestertius.

Ağırlık: 27.09 g.

Çap:

Tanım: Öy: [C C]AESAR-AVG-GERMANICVS-PON M-TR POT. Caligula'nın çıplak başı sola dönmüş vaziyettedir. Bu sikke üzerinde bir tıraşlama söz konusu olabilir ve Caligula'nın sikkelerinde uygulanan "C" ifadesi silinmek istenmiş olmalıdır.

Ay: Meşe çelengi içerisinde dört sıra halinde SPQR-PP-OB CIVES-SERVATOS ifadesi yer alır.

Tarih: 37-38.

Kaynakça:

<https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=1604402&AucID=3394&Lot=296> (19.01.2020).

Kat. No. 13. Caligula - Levha 34

Buluntu Yeri:

Darphane: Roma.

Materyal: Bronz.

Değer:

Ağırlık: 10.86 g.

Çap:

Tanım: Öy: [C C]AESAR – DIVI – AVG – PRON – AVG – PM – TR – P III – P – P, Caligula'nın çıplak başı sola dönmüş vaziyettedir. Damnatio Memoriae'in Caligula için bir sonucu olarak, hatırasının kınandığının anlaşılabilmesi açısından sikkelerinin bazılarında ön adlarının silinmesi durumu söz konusudur. Bu sikkede adının yani Caius'un ilk harfi ve Caesar'in ilk hafi olan "C" sikke üzerinden silinmiştir.

Ay: [V] ESTA üstte yer alır. Vesta oturur vaziyettedir. Asa ve Patera tutmaktadır. S - C ibaresi Vesta'nın sağına ve soluna yerleştirilmiştir.

Tarih: 40-41.

Kaynakça:

<https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=1381088&AucID=2794&Lot=363>
(19.01.2020).

Kat. No. 14. Caligula - Levha 34**Buluntu Yeri:**

Darphane: Roma.

Materyal: Bronz.

Değer:

Ağırlık: 10.5 g.

Çap: 2.7 mm.

Tanım: Öy: [C- CAESAR-AVG] GERMANICVS-PON M-TR [POT]. Germanicus'un başı sola dönmüş vaziyettedir. Yazının büyük bir kısmı silinmiştir. Sikke üzerinde ciddi bir tahrip söz konusudur. Yüz bölgesinde, çenede ve yanaklarda yoğun olarak çizikler mevcuttur. Bu çiziklerin kasıtlı oluşturulduğu söylenebilir. Caligula adına çıkarılan damnatio memoriae kararının, burada etkili olduğu söylenebilir.

Ay: VESTA ibaresi sikkenin üzerinde yer almaktadır. S- C ibaresi bir tahtın üzerinde oturmuş olan Vesta'nın sağına ve soluna yerleştirilmiştir. Vesta sol elinde bir asa tutmaktadır ve sağ elinde patera tutmaktadır.

Tarih: 37- 41

Kaynakça: <https://www.pop.culture.gouv.fr/notice/joconde/01720024804> (26.03.2020), RIC I, 1923 (RIC 38).

Kat. No. 15. Caligula - Levha 35**Buluntu Yeri:**

Darphane: Roma.

Materyal: Bronz.

Değer:

Ağırlık: 9.26 g.

Çap:

Tanım: Öy: CCAESAR-AVG-GERMANICVS-PON M-TR POT.

Caligula'nın çıplak başı sola dönmüş vaziyette verilmiştir. Damnatio Memoriae izleri sikkenin üzerinde net bir şekilde izlenebilmektedir. Caligula'nın başının üzerinde derin kesikler oluşturulmuştur. Sikkenin sağ tarafında, Caligula'nın başının hemen arkasında countermark ibaresi görülmektedir.

Ay: Üstte, "VESTA" ibaresi yer alır. Elinde asa ve patera tutan Vesta, sikkenin merkezinde oturmuş vaziyettedir. "S-C" ibaresi ise arka yüze Vesta'nın sağına ve

soluna yerleştirilmiştir. Damnatio Memoriae izleri arka yüzde de net bir şekilde görülebilmektedir.

Tarih: 37-38.

Kaynakça:

<https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=1484119&AucID=3074&Lot=190> (09.3.2020).

Kat. No. 16. Caligula – Levha 35

Buluntu Yeri:

Darphane: Roma.

Materyal: Bakır.

Değer:

Ağırlık: 28,29 g.

Çap: 34 mm.

Tanım: Öy: [C – CA] ESAR-AVG-GERMANICVS [PON M-TR POT], Caligula'nın çıplak başı sola dönmüş vaziyettedir. Sikkenin sağına ve soluna countermark basılmış.

Ay: Sikkenin etrafı meşe çelengi ile çevrelenmiştir. Merkezde ise dört satır yazı bulunmaktadır. SPQR-P P –OB CATES-SERVATOS.

Tarih: 37–35.

Kaynakça: RIC I 37: 111 (tip) RE I 40: 152.

https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1202310&partId=1&searchText=caligula&page=2 (10.03.2020).

Kat. No. 17. Caligula – Levha 35

Buluntu Yeri:

Darphane: Roma.

Materyal: Bronz.

Değer:

Ağırlık: 8.01 g.

Çap: 28 mm.

Tanım: Öy: C- CAESAR- AVG- GERMANICVS- PON- M- TR- POT. Caligula'nın çıplak başı sola dönmüş vaziyettedir. Caligula'nın portresine çok yakın olabilecek şekilde burun ve göz hizasında bir countermark basılmıştır. Sikke üzerinde yoğun tahrir söz konusudur.

Ay: [VES] TA. Vesta bol dökümlü elbisesiyle sola doğru olacak şekilde tahta oturmuş vaziyettedir. Sağ elinde patera sol elinde ise asayı tutmaktadır. S – C ibaresi Vesta'nın sağında ve solunda olacak şekilde verilmiştir.

Tarih: 37-38.

Kaynakça: RIC I 38, 111.

https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=636446001&objectId=1202294&partId=1
(26.03.2020).

Kat. No. 18. Caligula - Levha 35

Buluntu Yeri: Roma.

Darphane: Roma.

Materyal:

Değer:

Ağırlık: 26 g.

Çap: 35 mm.

Tanım: Öy: CCAESAR-AVG-GERMANICVS-PON M-TR POT. Caligula'nın defne çelenkli başı sola dönmüş vaziyettedir. Caligula'nın başının üzerine dikey ve yatay şekillerde derin kesikler atılmış, bu kesiklerin Damnatio Memoriae kararının bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır. Oldukça pürüzlü bir yüzeye sahiptir ve yeşil, kırmızı-kahverengi patin oluşmuştur.

Ay: Sikkenin etrafını meşe çelengi çevrelemektedir. Merkezde ise dört satır halinde "SPQR-P P - OB.CIVES-SERVATOS" yer almaktadır.

Tarih: 37-41.

Kaynakça:

<https://www.coinarchives.com/a/openlink.php?l=857875|1614|448|67ff5b86eedc4d15513d7962078c6b87> (19.01.2020).

Kat. No. 19. Caligula - Levha 35

Buluntu Yeri: Asya, Güney Asya, Hindistan (1947'den önce).

Darphane: Roma.

Materyal: Altın.

Değer: Aureus.

Ağırlık: 7,61 g.

Çap:

Tanım: Öy: AGRIPPINA-MAT-C-CAES-AVG-GERM. Agrippina'nın başı sağa dönmüş vaziyettedir.

Ay: C-CAESAR-AVG-PON M-TR POT III-COS III. Caligula'nın başı sağa dönmüş vaziyettedir. Caligula'nın başı üzerinde dikey derin bir keski izi bulunmaktadır. Bu keskinin Caligula'ya karşı kasıtlı olarak yapıldığı damnatio memoriae kararının bir sonucu olduğu düşünülebilir.

Tarih: 40.

Kaynakça:

https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1216139&partId=1&searchText=caligula&images=true&page=2
(10.03.2020).

Kat. No. 20. Caligula - Levha 36

Buluntu Yeri:

Darphane: Roma.

Materyal: Gümüş.

Değer: Denarius.

Ağırlık: 3.64 g.

Çap: 19 mm.

Tanım: Öy: C CAESAR-AVG-PON M-TR POT IIII-COS IIII. Caligula'nın defne çelenkli başı sağa dönmüş vaziyettedir. Burada Caligula'nın adına çıkarılan damnatio memoriae kararının bir yansıması olarak yüzünün dikey derin kesikler ile çizildiği görülmektedir.

Ay: DIVVS-AVG-PATER-PATRIAE. Augustus'un başı sağa dönmüş vaziyettedir.

Tarih: 41.

Kaynakça: <http://numismatics.org/collection/1993.111.1> (26.03.2020).

Kat. No. 21. Caligula - Levha 36

Buluntu Yeri:

Darphane: Roma.

Materyal: Gümüş.

Değer: Denarius.

Ağırlık: 2.39 g.

Çap: 17 mm.

Tanım: Öy: C-CAESAR-AVG-GERM-P [M-TR POT]. Caligula'nın defne çelenkli başı sağa dönmüş vaziyettedir. Yazının belli bir kısmı silinmiştir.

Ay: AGRIPPINA-MAT [C-CAES-AVG-GER]M. Agrippina Maior'un büstü sağa dönmüş vaziyettedir. Yazının belli bir kısmı silinmiştir. Agrippina'nın yüzünde hasar mevcuttur.

Tarih: 37-38.

Kaynakça:

<http://www.smbdigital.de/eMuseumPlus?service=ExternalInterface&module=collection&objectId=2366035&viewType=detailView>(26.03.2020).

Kat. No. 22. Caligula / Augustus - Levha 37**Bulunduğu Yer:** Hırvatistan, Nin, Roma Forumu.**Korunduğu Yer:** Zadar Müzesi.**Malzeme:** Mermer.**Yükseklik:** 2.3 m.

Tanım: Portre, Caligula'dan Augustus için yeniden işlenmiştir. Heykel, tek bir mermer bloktan yapılmıştır ve yeniden işleme sonrasında baş, vücuda oranla çok küçük görünmektedir. Saç üzerine bir corona civica yerleştirildiği görülmektedir. Caligula'nın saçlarının kalıntıları, hala corona civica'nın alt kısmından görülebilmektedir. Caligula'nın ense kısmındaki saçları kısaltılmıştır. Öne doğru taranmış uzun bukleler ise sağ kulağının arkasında görülebilmektedir. Caligula'nın orijinal portresinde olduğu gibi tacın ve kulakların boyutları, konuları değiştirilmemiştir ancak yüzün alt kısmına oranla çok büyük kalmışlardır. Yani, portre yeniden işlenirken yüzün alt kısmı daha fazla yontulduğu için oldukça küçük kalmıştır. Orijinalini çok değiştirmeden yapılan boyun, yeniden işleme nedeniyle taç ve yüze oranla çok geniş görünmektedir.

Tarih: 1. yüzyıl.**Kaynakça:** Kolega 2017, 16, 19, 21.

Varner 2004, fig. 20 a - d .

Pollini 2010, fig. 48 a – d.

Kat. No. 23. Caligula / Augustus - Levha 38**Bulunduğu Yer:** Pietrabbondante, İtalya.**Korunduğu Yer:** Los Angeles, J. Paul Getty Müzesi, env. 78. AA. 261.**Malzeme:** Mermer.**Yükseklik:** 39 cm.

Tanım: Caligula'dan Augustus için yeniden işlendiği düşünülen portre, aslında Augustus'un başka bir portre tipinden yeniden işlendiği anlaşılmıştır. Burada yüzler üst üste hizalanarak çizimler oluşturulmuştur. Bu çizimlerin sonucunda Augustus'un yüzünün Caligula'nın yüzünden birkaç milimetre çıkıntı yaptığı anlaşılmıştır. Eğer gerçekten Caligula'dan dönüştürülmüş bir Augustus portresi olsaydı olasılıkla bu durumda Caligula'nın yüzünün çıkıntı yapması gerekirdi. Aynı şekilde kulak boşluğu için, portreler yine üst üste hizalandığında Augustus'un yüzünün Caligula'nın yüzünden 6 milimetre kadar çıkıntı yaptığı görüldü. Kulakların konum olarak yeniden işleme sırasında yerlerinin değişimi mümkün olmadığı için daha önce ortaya atılan düşüncenin doğru olmadığı anlaşıldı. Ancak Getty Augustus portresinin yine başka bir tip Augustus portresinden ikincil bir kullanım için yeniden işlendiği düşünülmektedir.

Tarih: 1. yüzyıl.**Kaynakça:** Varner 2004, fig. 19 a – d.

Pollini 2010, fig. 34 a – d.

<https://arachne.dainst.org/entity/1062014> (08.04.2020).

Kat. No. 24. Caligula / Augustus - Levha 39

Bulunduğu Yer: İtalya, Cerveteri (Caere).

Korunduğu Yer: Vatikan Müzesi, Gregoriano Profano Salonu, env. 9953.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 48 cm.

Tanım: Portre, Caligula portresinden, Augustus'un Prima Porta tipine dönüştürülmüştür. Diğer yeniden işlenmiş portrelerde olduğu gibi burada da yine bir orantısızlık söz konusudur. Boynun hacmi yüze göre oldukça büyüktür. Ancak burada farklı olarak bu orantısızlığın olmaması için boyun tendonlarının daha şişkin gösterildiği anlaşılmaktadır. Alın hizasındaki saçlar Augustus saç stiline uygun şekilde yeniden işlenmiştir. Favoriler ise çok net görülebilir şekilde kısaltılmıştır. İki göz arasında asimetriklikler söz konusudur. Bu durumda gözlerde de bir küçültme yapıldığını kanıtlar. Sol göz sağ göze oranla daha uzun bir görünüme sahiptir. Ağızın köşeleri de kısaltılmıştır ve dudakların sol tarafının üst köşesinde hala keski izleri görülebilmektedir. Yeniden işlenen ağıza bakıldığında asimetriklik oluştuğu gözlenmektedir. Ağızın sağ tarafı ise daha uzun görünmektedir.

Tarih: 41 – 54.

Kaynakça: Varner 2004, fig. 18 a – b.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/caligula> Bild Number: 205. (08.04.2020).

Kat. No. 25. Caligula / Augustus - Levha 40

Bulunduğu Yer: İtalya, Marcellus Tiyatrosu yakınlarında.

Korunduğu Yer: Rome, Conservatori Sarayı, env. 2394.

Malzeme: Mermer (Parian?).

Yükseklik:40.5 cm.

Tanım: Portre, Caligula'nın ana tip portresinden Augustus'un Prima Porta tipine dönüştürülmüştür. Alını daraltmak amacıyla şakaklar yeniden işlenmiş ve bunun sonucunda sol ve sağ şakak arasında bir orantısızlık oluşmuştur. Sol şakak daha derin görünmektedir. Başın tepe kısmı kırık ve eksiktir.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Varner 2004, fig. 17 a – b.

<https://arachne.dainst.org/entity/1075403> (08.04.2020).

Kat. No. 26. Caligula / Tiberius - Levha 41

Bulunduğu Yer: İtalya, Latium, Gabii Forumu.

Korunduğu Yer: Paris, Louvre Müzesi, env. Ma 1239.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 57 cm.

Tanım: Portre, bir Caligula portresinden Tiberius portresi için yeniden yapılmıştır. Saç stili Tiberius'a göre yeniden işlenmiştir. Başın üzerine bir corona civica yerleştirilmiştir. Alın üzerinde bulunan saç çizgisi, alnın şeklini verebilecek şekilde değiştirilmiştir. Şakaklarda da aynı şekilde saçlara belirli bir hacim verilmiştir. Sağ ve sol kulak arasında küçük de olsa bir orantısızlık söz konusudur. Sol kulak daha dışa doğru betimlenirken sağ kulak kafatasına daha yakın tasvir edilmiştir. Ayrıca diğer tüm yeniden işlenen portrelerde olduğu gibi burada da taç, saçlar, yüz ve boyun arasında bir orantısızlık vardır. Yüz; saç, taç ve boyuna oranla küçük görünmektedir.

Tarih: 41 – 50.

Kaynakça: <http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/caligula> Bild Number: 169. (08.04.2020).

<https://arachne.dainst.org/entity/1074754> (08.04.2020).

Kat. No. 27. Caligula / Tiberius - Levha 42

Bulunduğu Yer: İtalya, Campanien, Capri.

Korunduğu Yer: Paris, Louvre Müzesi, env. Ma 1248.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik:

Tanım: Portre, Caligula portresinden, Tiberius'un Chiaramonti tipi için yeniden işlenmiştir. Saç bukleleri, Tiberius'un özelliklerini taşımaktadır. İki göz arasında asimetriklik söz konusudur. Sol göz, sağ göze oranla daha büyük verilmiştir. Dudaklar geriye çekildiği için çok daha küçük görünmektedir.

Tarih: 41 – 50.

Kaynakça: <http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/caligula> Bild Number: 170. (08.04.2020).

Kat. No. 28. Caligula / Tiberius - Levha 43

Bulunduğu Yer: İtalya, Etrurien, Veji Forumu.

Korunduğu Yer: Roma, Chiaramonti Müzesi.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: Tüm Heykel: 2 m.

Tanım: Portre, Caligula portresinden, Tiberius'un Chiaramonti tipi için yeniden işlenmiştir. Ancak, baş ve gövde yapımında farklı mermerler kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum bir dönüşümün sonucu olabileceğini kanıtlar niteliktedir.

Antik dönemde yapılmış bir yeniden işleme, Caligula adına çıkarılan damnatio memoriae kararının bir sonucudur.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: <http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/caligula> Bild Number: 184 (08.04.2020).

Kat. No. 29. Caligula / Claudius - Levha 44

Bulunduğu Yer: Acerra, İtalya.

Korunduğu Yer: Berlin Devlet Müzeleri.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 43.7 cm.

Tanım: Geçmişte Caligula'ya ait olan portre, Claudius için yeniden işlenmiştir.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Jucker - Boschung 1989, Tafel 24, Kat. 23.

<https://arachne.dainst.org/entity/1062647> (06.04.2020).

<http://www.smbdigital.de/eMuseumPlus?service=ExternalInterface&module=collection&objectId=676874&viewType=detailView> (06.04.2020).

Kat. No. 30. Caligula / Claudius - Levha 45

Bulunduğu Yer: İtalya, Umbrien, Otricoli (Otricoli).

Korunduğu Yer: Roma, Vatikan Müzesi, Pio Clementino Galerisi, Salon Rotonda, env. 242.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 71.8 cm.

Tanım: Caligula'nın portresinden yeniden işlenmiştir. Burada başa eklemeye yapılarak çalışılma gerçekleştirilmiştir. Başa, corona civica yerleştirilmiştir. Yüzün ve corona civica'nın boyutu yeniden işleme olduğunu gösterir. Çünkü, yüzün saçlar ve corona civica'ya oranla kütleli olarak küçüklüğü dikkat çekicidir. Başın arka bölümünün büyük bir kısmı restorasyon geçirmiştir. Ancak yine de profilden bakıldığında yüzün büyüklüğü başın boyutuyla tutarsızlık içindedir. Boyun da aynı şekilde yüz için oldukça büyük görünmektedir. Diğer bir farklılık ise, Claudius'un alnı, Caligula'dan daha düşük ve daha geniş görünmektedir. Burada yeniden işlemeyi gerçekleştiren heykeltıraş, Claudius'un saç buklelerini bir sıra halinde eklemiş ve alnın yüksekliğini azaltmıştır.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Varner 2004, fig. 9 a-d.

Pollini 2010, fig. 39 a – b.

<https://catalogo.museivaticani.va/opere/> (06.02.2020).

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/caligula> Bild Number: 126. (25.10.2020).

Kat. No. 31. Caligula / Claudius - Levha 46

Bulunduğu Yer: Roma.

Korunduğu Yer: Roma, Conservatori Sarayı, env. 2443.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 36 cm.

Tanım: Portre, Claudius'un portrelerinin en gerçekçi şekilde resmedilmiş olanı sayılabilir. Burada portre, Caligula'nın ana tipinden, Claudius'un ana tipine dönüştürülmüştür. Caligula'nın saç stiline bir kısmı korunmaktadır. Alnın iki kenarında bulunan bukleler ters yöne çevrilmiştir. Claudius'un favorilerinin kenarında bulunan çıkıntılı yüzeyler, uzunluklarının azaldığını göstermektedir. Sağ kulağının altındaki alan yükseltilmiştir ve bu da kulak memelerinin küçültüldüğünü göstermektedir. Sağ ve sol kulak arasında farklılıklar vardır. Anatomik olarak doğru verilmemiştir. Sağ kulak kafatasına daha yakın işlenmiştir. Portre, ikinci defa işlendiği için, kütle olarak küçülmüştür. Bu da belirli fizyonomik özelliklerin tam olarak verilememesine neden olmuştur. Tekrar işlemenin neden olduğu birçok anormallik başa aşağıdan bakıldığında fark edilememektedir. Yeniden işlenen portre, olasılıkla kaide üzerine veya bir niş içine yerleştirilmek için yapılmış olmalıdır.

Tarih: 40 – 41.

Kaynakça: Varner 2004, fig. 4 a-d.

Jucker - Boschung 1989, Tafel 40, Kat. 50.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/Caligula> Bild Number: 28. (25.10.2020).

Kat. No. 32. Caligula / Claudius - Levha 47

Bulunduğu Yer: Roma.

Korunduğu Yer: Roma, Vatikan Müzesi, Magazzini Galerisi, env. 151.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 26 cm.

Tanım: Portrede, Caligula'nın ana tip saç modeli korunmuş ve Claudius'un ana tip saç modeli oluşturulmaya çalışılmıştır. Mevcut saç stiline üzerine Claudius'un saç stiline özellikleri yerleştirilmiştir. Saçın işlenişi ise, sıva ile doldurularak tamamlanmış denilebilir. Alnın üzerinde bulunan saçları, tamamen değiştirmek yerine küçük eklemeler yapılarak, ilave mermer ve alçı parçaları kullanılarak Claudius ana tip saç modeli verilmeye çalışılmıştır. Bu portrede yeniden işleme sırasında yapılan mermer ve sıva ilaveleri o günün teknolojisi düşünüldüğünde deneme amaçlı yapıldığını düşündürmektedir.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Jucker-Boschung 1989, Tafel 24.5 Nr. 26.

Varner 2004, fig. 11 a – d.

<https://arachne.dainst.org/entity/1081067> (08.04.2020).

Kat. No. 33. Caligula / Claudius - Levha 48

Bulunduğu Yer: Gabii, İtalya.

Korunduğu Yer: Paris, Louvre Müzesi, env. Ma 1231.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 24.5 cm.

Tanım: Heykelin tüm uzunluğu 194 cm'dir. Portre Caligula'dan yeniden işlenmiş bir Claudius ana tip portresidir. Gabii portresinde Claudius frontal bir duruş sergilemektedir ve belinden aşağıya doğru mantosu sarkmaktadır. Burada yeniden işleme sırasında Caligula'dan Claudius'a dönüşümde ilk olarak gösterilmek istenen, realizmin getirdiği üslup olmuştur. Claudius'un olgun yüz ifadesi düşük gözler, alın, göz altındaki çöküş ve olgun ifade net bir şekilde verilmiştir. Ancak diğer tüm yeniden işleme portrelerde de olduğu gibi yine burada da vücut ve baş anatomik olarak birbirlerine uygun görünmemektedir. Baş, vücuda göre oldukça küçük görünmektedir.

Tarih: 37 – 41.

Kaynakça: <http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/Caligula> Bild Number: 16.(06.04.2020).

Kat. No. 34. Caligula / Claudius - Levha 49

Bulunduğu Yer:

Korunduğu Yer: Woburn Abbey.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 40.2 cm.

Tanım: Caligula'nın portresinden Claudius için yeniden işlenen Woburn Manastırı'ndaki portre, Claudius'un en önemli portrelerinden birisidir. Portre, yeniden işlenen çoğu portrede bulunan asimetriklikler ve anatomi bozukluklarının çoğunu içermektedir. Yeniden işlenen portrelerin tamamında görüldüğü üzere bu portrede de boyun yüz için fazla geniş görünmektedir. Yeniden işlenen saç, Claudius'un ana tip saç modeline uymaktadır. Caligula'nın ana tip saç modeli başın arka kısmında ve yanında kalmıştır. Caligula'nın ensesinde bulunan saç bukleleri kısaltılmamıştır. Son olarak, sol şakak üzerinde Caligula'nın saçının değiştirildiği ve mermerin kesildiği açıkça görülmektedir.

Tarih: 50.

Kaynakça: Varner 2004, fig. 5.

<https://arachne.dainst.org/entity/1090994> (06.04.2020).

Kat. No. 35. Caligula / Claudius - Levha 50

Bulunduğu Yer: Roma, İtalya.

Korunduğu Yer: Mantua, Ducale Sarayı.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 0.51 cm.

Tanım: Portre, Caligula'dan yeniden işlenerek Claudius'a dönüştürülmüştür. Caligula'dan Claudius'a dönüştürülen çoğu portrelerde olduğu gibi burada da realizmin getirileri görülmektedir. Nazo-labial çizgiler görülmektedir ve gözlerin altındaki o çökmüş görüntü verilmiştir ancak yine de burada yaşlılığın belirtileri tam anlamıyla doğru şekilde değildir. Saç modeli ve verilen tacın hacmi diğer yeniden işleme portrelerde olduğu gibi yüze oranla çok büyüktür. Bu durumda yine orantısızlığa yol açmıştır. Çene yeniden işlenmiştir. Bu da yüzün genelinden daha geride görünmesine ve boyuna yaklaşmasına neden olmuştur.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Varner 2004, fig. 13 a – c.

Kat. No. 36. Caligula / Claudius - Levha 51

Bulunduğu Yer: Carsulae, İtalya.

Korunduğu Yer: Perugia Müzesi.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 0.65 m.

Tanım: Portre, Caligula'dan Claudius'a yeniden işlenerek dönüştürülmüştür. Nazo-labial çizgiler net şekilde verilerek yaşlılık görüntüsü elde edilmiştir. Alında verilen oluk şeklindeki çizgilerde olgun ifadenin verilmesi için önemlidir. İki gözün altında verilen gözaltı torbaları da aynı nedenle gösterilmiştir. Caligula'nın portresindeki alnın üzerinde verilen bukleler kısaltılarak verilmiştir. Bu şekilde Claudius'un dikdörtgen şeklindeki aln görüntüsü verilebilmiştir. Yeniden işleme portrelerde görülen yüzün boyuna göre daha küçük olma durumu burada da söz konusudur.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Varner 2004, fig. 15 a - c.

Pollini 2010, fig. 40 a – d.

Kat. No. 37. Caligula / Claudius - Levha 52

Bulunduğu Yer: Velleia, Aemilia, İtalya.

Korunduğu Yer: Parma, Ulusal Arkeoloji Müzesi, env. 834.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 32.5 cm.

Tanım: Heykelin yüksekliği 2.11 m'dir. Caligula'nın portresinden yeniden işlenerek Claudius'a dönüştürülmüştür. Burada ayakta bir şekilde capite velato giymiş Claudius canlandırılmıştır. Diğer Claudius'a dönüştürülen portrelerde olduğu gibi burada da verilmek istenen olgunluk ifadesi görünmektedir. Alındaki oluk şeklinde verilmiş çizgiler, gözaltındaki çökmüş ifade ve nazo-labial çizgilerle, portre dönüştürülmüştür. Claudius'a has olan dikdörtgen alın da aynı şekilde oluşturulmuştur. Heykelin geneline bakıldığında başın vücuda oranla daha küçük olduğu da yine göze çarpmaktadır.

Tarih: 37 – 54 .

Kaynakça: Varner 2004, fig. 34 a- b.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/caligula> Bild Number: 69. (06.04.2020).

<https://arachne.dainst.org/entity/1075183> (06.04.2020).

Kat. No. 38. Caligula / Titus - Levha 53

Bulunduğu Yer: İzmir.

Korunduğu Yer: Atina Ulusal Müzesi, env.348.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 29.5 cm.

Tanım: Portre, Caligula portresinden Titus için yeniden işlenmiştir. Başın sol profilden görüntüsü, sağdan net bir şekilde farklılık göstermektedir. Portrede dudaklar da yeniden işlenmiştir. Üst dudak neredeyse çizgi şeklinde verilmiştir. Bu şekilde Caligula portrelerinde görülen alt dudağın daha geride olan görüntüsü ortadan kaybolmuştur ve Titus'un özelliğiyle daha uyumlu görünmektedir.

Tarih: 69 – 96.

Kaynakça: Jucker - Boschung 1989, Tafel 22, Kat. 21. 1 – 4.

Varner 2004, fig. 24.

arachne.dainst.org/entity/1061424 (05.04.2020).

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/caligula> Bild Number: 289. (05.04.2020).

Kat. No. 39. Caligula / Titus - Levha 54

Bulunduğu Yer: Monako, Fontvieille.

Korunduğu Yer: Arles, Réattu Müzesi.

Malzeme: Mermer

Yükseklik: 46.2 cm.

Tanım: Portre, Caligula portresinden Titus için yeniden işlenmiştir. Başın ve boynun arkasında görülen düz yüzeyler, capite velato'lu bir Titus portresi olduğunu düşündürmektedir. Saçın merkezinde bulunan saç figürleri Caligula'nın portresinden korunmuştur. Portrede kulaklar ve burun ciddi hasar görmüştür. Portrede Titus'un çene kısmı, diğer Titus portrelerinde görülen gıdı ve dolgun çene görüntüsünü vermektedir.

Tarih: 69 – 96.

Kaynakça: Jucker - Boschung 1989, Tafel 23, Kat. 22, 1 – 4.

Varner 2004, fig. 23.

arachne.dainst.org/entity/1061148 (06.04.2020).

Kat. No. 40. Nero - Levha 55

Bulunduğu Yer: Kos.

Korunduğu Yer: Kos Müzesi, env. 4510.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik:

Tanım: Kos Adası'nda bulunan Nero'ya ait baş, Nero için uygulanan damnatio memoriae kararından sonra, kararın uygulandığı en net örneklerden biridir. Kos portresi, bir heykel ya da büstten kesilmiş veya kırılmıştır. Burada Nero'nun yüz hatları belirli değildir. Ancak onu tanımak için yeterlidir. Portrede yüz, keskin bir alet yardımıyla "T" formunda tahrip edilmiştir. Duyu organlarına verilen zararın en net görüldüğü portrelerden birisidir. Kaşlara, gözlere, buruna ve ağıza çok açık şekilde kasıtlı olarak zarar verilmiştir.

Tarih: 55'den önce.

Kaynakça: Varner 2001b, 48.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/nero> Bild Number: 138 (08.04.2020).

<https://arachne.dainst.org/entity/1105686> (08.04.2020)

Kat. No. 41. Nero - Levha 56

Bulunduğu Yer: İtalya.

Korunduğu Yer: Cagliari, Ulusal Müze, env. 6122.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 51 cm.

Tanım: Nero'nun Cagliari portresi muhtemelen, keskin bir alet yardımıyla saldırıya uğramıştır. "T" biçimli yapılmış olan yıkım, kaşlar, gözler, burun ve çene ciddi hasar görmüştür. Bu nedenle yüz hatları belirli değildir ve şekil değiştirmiştir. Her iki köprücük kemiğine "X" çizildiği görülmektedir. Aynı zamanda sağ göğüs üzerinde "VICTO" yazmaktadır. Burada "o fethedilen" manası taşıdığı düşünüldüğünde aşağılayıcı bir unsur olduğundan önemli bir yer tutar. Sağ göğsüne yazılan "VICTO" olasılıkla Nero'yu alt ettiklerini ve bu nedenle de alaycı bir tavırla cezalandırılması amacıyla yazılmış olmalıdır. Ancak tabii ki köprücük kemikleri üzerinde çizilmiş olan "X", baş ve gövdeyi birbirinden ayırmak için kullanılmış olan işaretlerde olabilirler.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Hiesinger 1975, pl. 24, fig. 41 - 42.

Varner 2004, fig. 42.

<https://arachne.dainst.org/entity/1063628> (08.04.2020).

Kat. No. 42. Nero - Levha 57

Bulunduğu Yer: Fransa Viyana, Odeum.

Korunduğu Yer: Viyana Arkeoloji Müzesi, Fransa.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 19.5 cm.

Tanım: Nero'ya ait olduğu düşünülen şuanda Vienne'da bulunan portre parçası, Nero'nun IV. Portre tipine aitti. Bu parça H. Jucker'a (1981a 304-6) göre Domitian'a dönüştürülmüş bir portre olmalıdır. Ancak parça çok fazla tahrip edildiğinden bunu net bir şekilde anlamak zordur.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Varner 2004, fig. 44.

Bergmann – Zanker 1981, 332.

Kat. No. 43. Nero - Levha 57

Bulunduğu Yer: Syracuse, Roma Forumu.

Korunduğu Yer: Syracuse, Ulusal Müze, env. 6383.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 25 cm.

Tanım: Nero'ya ait olduğu düşünülen ve Syracuse'da bulunan parçalanmış yüz, muhtemelen Nero için uygulanan damnatio memoriae kararı sonrasında aniden ortaya çıkan bir yıkımın sonucu olabilir. Syracuse Roma Forumu'nda sergilenmiş ve yıkım sonucunda gömülmüş yahut saklanmış olabilir. Ulaşılan parçadan hareketle olasılıkla Nero'nun başında bir corona civica bulunuyordu.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Hiesinger 1975, pl. 20, fig. 32.

Varner 2004, fig. 43.

Kat. No. 44. Nero - Levha 58

Bulunduğu Yer: Sussex'de bulunan Alde Nehri.

Korunduğu Yer: Londra, British Müzesi, env. 1965.12-1.1.

Malzeme: Bronz.

Yükseklik: 33 cm.

Tanım: Nero'nun bronz büstü Sussex'de bulunan Alde Nehri'nden ele geçmiştir. Hakkında çıkarılan damnatio memoriae kararı sonucunda nehre atıldığı düşünülmektedir. Aynı şekilde nehre atılmış Caligula ve Domitian'a ait büstlerde vardır. Nero'ya ait baş, muhtemelen orijinal heykelden çıkarılmıştır ve nehre atılmıştır.

Tarih: 55'den önce.

Kaynakça: Varner 2004, fig. 90.

<https://arachne.dainst.org/entity/1105682> (08.06.2020).

Kat. No. 45. Nero - Levha 59

Anıt:

Buluntu Yeri:

Korunduğu Yer: Paris, Ulusal Kütüphane, env. 251.

Materyal: Cameo.

Malzeme: Sardonyx.

Yükseklik: 8.8 cm.

Genişlik:6.6 cm.

Tarih: 31 – 68.

Tanım: Cameo, Nero'dan Galba için yeniden işlenmiştir. Yeniden işlemeyi gerçekleştirirken Galba'ya özgü olan o derin nazo-labial kıvrımlar verilmiş ve alın üzerinde olgunluk ifadesi için oluk şeklinde yatay çizgiler oluşturulmuştur. Dalgalı saç şekli ise Nero'nun III. tipinden korunmuştur. Galba'nın adem elması karakteristik özelliğidir ve bu da boyun üzerinde de işleme yapılmasına neden olmuştur. Sikkeler üzerinde görülen Galba'nın karakteristik burun şekli, burada verilmek istenmiştir. Bu nedenle buruna köprü şekli verilerek kanca şeklini alması sağlanmıştır. Boyun başın oranına bakılırsa oldukça geniştir. Bu da orantısızlığa neden olmuştur. Ayrıca alından itibaren dönüşüm verilirken yüzde kabartmanın azlığı göze çarpmaktadır.

Kaynakça: Born-Stemmer 1996, fig. 55.

Varner 2004, fig. 74.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/nero> Bild Number: 623. (12.08.2020).

Kat. No. 46. Nero - Levha 59

Anıt:

Buluntu Yeri: Roma?

Korunduğu Yer: Domschatz Müzesi.

Materyal: Cameo.

Malzeme: Sardonyx.

Yükseklik:7.1 cm.

Genişlik:6.4 cm.

Tarih: 1. yüzyıl.

Tanım: Cameo, Nero II. portre tipinden Domitianus için yeniden işlenmiştir. Yeniden işlenen çoğu portrede olduğu gibi burada da belli orantısızlıklar söz konusudur. Saç ve yüz şekli, başın genelinde küçülmeye gidecek şekilde büyük olacak şekilde yeniden işlenmiştir. Bu durumda yüze orantılandığında, boyun, corona civica ve saç şeklinin oldukça büyük görünmesine neden olmuştur. Nero'nun saç bukleleri alnın üzerinden, kulakların önünden ve enseden kesilerek Domitianus için yeniden işlenmiştir. Ancak, Nero'nun II. portre tipine ait olan saç kalıntılarının izleri hala görülebilmektedir. Başın üzerindeki bukleler de Domitianus'un dalgalı saç şekline göre yeniden işlenmiştir. Nero'nun gaga şeklindeki burnuna kanca şekli verilerek dönüştürülmüştür.

Kaynakça: Varner 2004, fig. 69.

Kat. No. 47. Nero - Levha 59

Anıt:

Buluntu Yeri: Fransız Özel Koleksiyonundan.

Korunduğu Yer: Berlin Devlet Müzeleri, env. 1983.11.

Materyal: Cameo.

Malzeme: Sardonyx.

Yükseklik:3.1 cm

Genişlik:3.5 cm.

Tarih: 1. yüzyıl.

Tanım: Cameo, Nero'nun III. tipinden Traianus için yeniden işlenmiştir. Bu tarz materyallerde dönüşümü gerçekleştirmek, alan kısıtlı olduğu için oldukça zordur ve bu nedenle de yeniden işlenenler oldukça önemlidir. Burada Nero'nun saç şeklinin ters yönüne doğru bir sıra saç bukleleri alnın üzerine eklenerek yeniden işlenmiştir. Çene şekli değiştirilmiştir ve nazo-labial çizgiler eklenerek Traianus'a dönüştürülmüştür.

Kaynakça: Varner 2004, fig. 75.

Kat. No. 48. Nero - Levha 60

Anıt: Nero, Agrippina ile Bereket Boynuzu.

Buluntu Yeri: Aphrodisias, Sebasteion Kompleksi 9. Oda.

Korunduğu Yer: Aphrodisias Müzesi.

Materyal: Rölyef.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 172 cm.

Genişlik:142.5 cm.

Tarih: 54 – 59.

Tanım: Rölyef, Sebasteion Yapı Kompleksi'nin kuzey porticosunda ortaya çıkmış olmalıdır. Rölyef, Agrippina'nın 59 yılındaki ölümünden önceki bir tarihte yapılmış olmalıdır. Rölyefte sağda Nero ve solda annesi Agrippina Minor resmedilmiştir. Agrippina'nın sol elinde bir bereket boynuzu görülmektedir. Nero cuirass giymiştir ve Agrippina, Roma ve Concordia tanrıçalarının birleşimi olarak tasvir edilmiştir. Rölyefte, cuirass giyen Nero'nun II. portre tipi kullanılmıştır. Agrippina ise ilahi bir ikonografi içinde sahnede resmedilmiştir. Nero'nun hakkında uygulanan damnatio memoriae kararından sonra, rölyefle alakalı bilgiler kısıtlı olsa da bulunduğu yerden çıkarıldığı ve kuzeyde bulunan dükkanlardan birisinde yüzü aşağıya bakacak şekilde kaldırım levhası olarak kullanıldığı bilinmektedir. Rölyefin üst köşelerinin olmaması ve arka bölümde bazı kısımların pürüzsüzleştirilmiş olması, üst tarafta iki kesik ve Agrippina'nın sağ kolunun üzerinde arka plan boyunca açılmış bir deliğin var oluşu rölyefin ikincil bir kullanım geçirdiğini göstermektedir.

Kaynakça: Varner 2004, fig. 91.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/nero> Bild Number: 64. (12.04.2020).

<https://arachne.dainst.org/entity/3557164> (12.04.2020).

<http://aphrodisias.classics.ox.ac.uk/tr/tr-sebasteionreliefs.html> (08.10.2020).

Kat. No. 49. Nero - Levha 61

Anıt: Nero ve Mağlup Ermenistan.

Buluntu Yeri: Aphrodisias, Sebasteion.

Korunduğu Yer: Aphrodisias Müzesi.

Materyal: Rölyef ve Yazıt.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 160 cm.

Genişlik: 113 cm.

Tarih: 54 – 68.

Tanım: Rölyef, Sebasteion Kompleksi'nin güney portikosundan ele geçmiştir. Nero, militarist bir özellikte tasvir edilmiştir. Ermenistan'ın kişileştirmesi, dizlerini bükerek yere doğru çökerken, Nero ise onu mağlup eden kişi olarak resmedilmiştir. Nero'nun başı yoktur ve ayrı şekilde bulunmuştur. Alttta bulunan yazıtın ise değiştirildiği bilinmektedir. Yazıttan Nero'nun adı silinmiştir. Başlangıçta yazıt şu şekildedir:

APMENIA   [NEPΩN (I)]
K ΛΑΥΔΙΟΣ
ΔΡΟΥΣΟΣ
ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒ
ΑΣΤΟΣ ΣΕΒ
ΜΑΝΙΚΟΣ

“NEPΩN” ismi yazıttan silinmiştir. Sonradan değiştirilen yazıt ise şu şekildedir: ΚΛΑΥΔΙΟΣ -ΔΡΟΥΣΟΣ - ΚΑΙΣΑΡ – ΣΕΒΑΣΤΟΣ – ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ.

Genel olarak Iulius Claudius Hanedanlığı'nın üyeleriyle ilişkilendirilebilecek isimler yazmaktadır. Panel, ikincil bir kullanım geçirmemiştir. Çünkü rölyef üzerinde Nero'nun II. tipinin kullanımı ve Iulius Claudius Hanedanlığı ile ilişkili isimlerin kullanımı, rölyefin ikincil bir kullanımına müsaade etmemiş olmalıdır. Bu nedenle sadece yazıt üzerinden Nero'nun adı silinmiştir. Yani yazıt üzerindeki değişiklik yeterli görülmüştür. Ayrıca yazıt üzerinden Nero'nun adının silinmesi, Aphrodisias'daki kötü imajının da bir göstergesi olmalıdır.

Kaynakça: R.R.R. Smith 1987, 117 – 118.

Varner 2004, fig. 92 a – c.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/nero> Bild Number: 23 – 63 – 239. (12.04.2020).

Kat. No. 50. Nero - Levha 62

Anıt: Genç Barbar ve Tropaion ile Nero.

Buluntu Yeri: Aphrodisias, Sebasteion.

Korunduğu Yer: Aphrodisias Müzesi.

Materyal: Rölyef.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik:

Genişlik:

Tarih: 50 civarı.

Tanım: Rölyefte Nero, Dünyayı hükmünün bir temsili olarak solda ayakta durur vaziyette sol elinde bir küre tutmaktadır. Sağ elinde olasılıkla bir asa bulunmaktaydı. Sağ omuzunun üzerinde ise bir paludamentum vardır. Nero'nun sağ yanında küçük bir yabancı erkek çocuğu tasvir edilmiştir. Bu panel daha çok Claudius'u “DIVUS” olarak temsil ediyor olmalı ve Nero'nun imparatorluk yıllarının başlarında yapılmış olabileceğini gösteriyor. Nero ve Mağlup Ermenistan Paneli'nde olduğu gibi burada da olasılıkla rölyef gösterimden kaldırılmadı yalnızca yazıt değiştirildi. Özellik olarak ise yine Nero'nun II. portre tipi ve Iulius Claudius Hanedanlığı özellikleri görülmektedir. Bu nedenle Nero için uygulanan damnatio memoriae kararı sonrasında, yazıt tekrar değiştirilmiştir gerçekten de portre, Nero'nun babası Germanicus ile ilişkilendirilmiş olmalıdır.

Kaynakça: Varner 2004, fig. 93.

R. R. R. Smith 2008, Tafel 55.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/nero> Bild Number: 286. (12.04.2020).

Kat. No. 51. Nero - Levha 63

Anıt:

Buluntu Yeri: İtalya, Luni.

Korunduğu Yer: İtalya, Ulusal Arkeoloji Müzesi Luni Salonu, env. CM 1033.

Materyal: Rölyef.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 43 cm.

Genişlik:

Tarih: 1. yüzyıl.

Tanım: Nero'nun IV. portre tipinden Augustus'un Prima Porta tipi için yeniden işlenmiştir. Nero'nun IV. tip saç şekli ense kısmında ve başın üzerindeki dalgalı saç da olduğu gibi görülebilmektedir. Boynun arkasındaki kısımda buklelerin ayrı şekilde görünümü Nero'nun bir özelliğidir. Sağ kulaktan başlayarak şakak ve başın üzerindeki dikdörtgen kesik olasılıkla burada metalden bir tacın bulunduğu göstergesidir. Alın üzerindeki saç tutamları Augustus'un Prima Porta tipinin saç düzenlemesi için yeniden işlenmiştir.

Kaynakça: Varner 2004, fig. 73.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/nero> Bild Number: 708 – 711 - 712.
(12.04.2020).

Kat. No. 52. Nero? - Levha 64

Anıt:

Buluntu Yeri:

Korunduğu Yer: Civico Müzesi, env. EI – 19.

Materyal:

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 164 cm.

Genişlik:

Tarih: 54 – 68.

Tanım: Nero'ya ait olduğu düşünülen heykelde yüz tamamen kesilmiştir. Omuzdan aşağıya doğru ve bel gölgesinde sarılı şekilde bir manto vardır. Nero stilinde hazırlanmış olsa da yüzü kesilmiş olduğundan belirlemek zordur. Ancak Nero için uygulanan damnatio memoriae kararı sonrasında yüzünün heykel üzerinden kazındığı ve belki de bu nedenle ikincil bir kullanım için beklediği düşünülebilir.

Kaynakça: <http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/nero> Bild Number: 698.
(12.04.2020).

Kat. No. 53. Nero - Levha 65

Anıt: Nero Kemerli Tasvirli Sestertius.

Buluntu Yeri: İtalya, Latium.

Korunduğu Yer: Zürich.

Materyal: Sestertius.

Malzeme: Bronz.

Yükseklik:

Genişlik:

Tarih: 64 - 67.

Tanım: Henüz hayatta kalan herhangi bir parçasına ulaşılamayan Iulius – Claudius dönemine ait bir kemerdir. Olasılıkla Nero'nun 68 yılında ölümüyle hakkında uygulanan damnatio memoriae kararının sonucu olarak yıkılmıştır. Nero Kemerli, bronz sikkelerinden anlaşılabilir. Roma'daki Nero Kemerli, Nero'nun Ermenistan'daki başarılarından sonra 58 yılında adanmıştır. Kemerin, 62 yılında Roma'daki Capitoline tepesinde inşa edildiği bilinmektedir. Katalogta verilen sestertius, 64 – 67 yılları arasında Nero tarafından bastırılmıştır.

Kaynakça: Kleiner 1992, fig. 131.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/nero> Bild Number: 15 – 33. (16.04.2020).

Kat. No. 54. Nero - Levha 66

Anıt: Mainz'deki İüpitör Sütunu.

Buluntu Yeri: Mainz.

Korunduğu Yer: Mainz Ulusal Müzesi, env. S 137.

Materyal: Sütun.

Malzeme: Kireçtaşı.

Yükseklik: 988 cm. Yazıt Alanı: 76.5 x 69.5 cm.

Genişlik:

Tarih: 54 – 68.

Tanım: Yazıt: I (ovi) O (ptimo) M (aximo) / PRO [SA]L(UTE) [NERO] [NIS] CLAU[D]I CAE/SARIS AU[G(USTI)] IMP(ERATORIS) / CANABA[RI] PU[BLI]CE / P(UBLIO) SULPICIO SCRIBONIO / PROCULO LEG [(ATO)] AUG(USTI) P[R(O)] P[R(AETORE)] / CURA ET IMPENSA / Q (UINTI) IULI PRISCI ET / Q (UINTI) IULI AUCTI // [S]AMUS ET SEVERUS VENICARI F(FILII) / SCULPSEUNT.

Nero adına dikilen sütunun yazıt bölümünden, hakkında uygulanan damnatio memoriae kararı nedeniyle "NERO-NIS" çıkarılmıştır.

Kaynakça: Kleiner 1992, 157-158, fig.132.

<https://arachne.dainst.org/entity/3524227> (18.05.2020).

Kat. No. 55. Nero - Levha 67

Buluntu Yeri:

Darphane: Lugdunum.

Materyal: Bronz.

Değer: Sestertius.

Ağırlık: 17.59 g.

Çap: 28 mm.

Tanım: Öy: Nero'nun defne yaprakları ile süslü başı sağa dönmüş vaziyettedir. Sikke, neredeyse yarı yarıya kesilmiştir. Ayrıca derin çizikler ve dikine kesikler mevcuttur. Burada Nero adına uygulanan damnatio memoriae kararının etkili olduğu söylenebilmektedir.

Ay: Roma, zırhı ile sola doğru oturmuş vaziyettedir. Kalkanlar sağ tarafta yer almaktadır. Sikkenin altında "ROMA" ibaresi okunabilmektedir ve sol tarafta ise "S" ibaresi görülmektedir.

Tarih: 66.

Kaynakça:

<https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=808353&AucID=1512&Lot=310>
(19.01.2020).

Kat. No. 56. Nero - Levha 67

Buluntu Yeri:

Darphane: Tralles.

Materyal: Bronz.

Değer:

Ağırlık: 6.96 g.

Çap: 19 mm.

Tanım: Öy: Nero'nun çıplak başı sağa dönük vaziyettedir. Sikkenin etrafı tıraşlanmıştır.

Ay: Sikkenin yüzeyi pürüzsüz olacak şekilde tıraşlanmıştır. "III • V" ifadesi pürüzsüz yüzeye kazınmıştır. Nero adına çıkarılan damnatio memoriae kararının bir sonucu olarak madalyonun kasıtlı bir şekilde seçildiği ve Nero'nun oyun oynamayı sevmesinden dolayı bir ironi yapılmak istenmiş olabilir.

Tarih: 54-68.

Kaynakça:

<https://www.coinarchives.com/a/openlink.php?l=1589402|3340|351|7bd90ad6fba1b588db34ee6e3e616eb1> (19.01.2020).

Kat. No. 57. Nero - Levha 67

Buluntu Yeri:

Darphane: Roma.

Materyal: Gümüş.

Değer:

Ağırlık: 2.85 g.

Çap:

Tanım: Öy: TI- CLAVD- CAESAR- AVG- GERM- PM- TRIB- POT- PP. Claudius'un defne çelengiyle süslü başı sağa dönmüş vaziyettedir. Başın tam karşısında açılan delik sikkeye kasıtlı zarar verildiğini düşündürmektedir. Ayrıca ön yüz ve arka yüzde portre başının üzerine keski benzeri bir aletle tanınmaz hale getirilmiştir.

Ay: NERO- CLAVD- CAES- DRVSVS- GERM [PRINC IVVENT]. Nero'nun çıplak başı sola dönmüş vaziyettedir.

Tarih: 50-54.

Kaynakça:

[https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1213527&partId=1&searchText=nero&images=true&&page=8\(26.03.2020\)](https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1213527&partId=1&searchText=nero&images=true&&page=8(26.03.2020)).

Kat. No. 58. Nero - Levha 67

Buluntu Yeri:

Darphane: Roma.

Materyal: Bronz.

Değer: Sestertius.

Ağırlık: 24.36 g.

Çap: 33 mm.

Tanım: Öy: Nero'nun defne çelenkli başı sağa dönmüş vaziyettedir. Sikkenin birçok alanında tahrip edildiği görülmektedir. Nero'nun yüzünde çok derin dikey ve yatay kesikler mevcuttur. Bu kesikler çapraz olarak oluşturulmuştur. Aynı şekilde Nero'nun boynunda da oldukça derin bir kesik söz konusudur. Olasılıkla damnatio memoriae kararının bir sonucudur.

Ay: Ianus Tapınağı'nın ön görünümü resmedilmiştir. "S-C" ifadesi tapınağın sağına ve soluna yerleştirilmiştir. Kafesli pencere kısmı sağ taraftadır ve çelenk asılı çift kapı sola doğrudur. Yüzeyde birçok modern kesimde vardır.

Tarih: 66.

Kaynakça:

[https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=1047249&AucID=2043&Lot=692\(19.01.2020\)](https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=1047249&AucID=2043&Lot=692(19.01.2020)).

Kat. No. 59. Nero - Levha 68

Buluntu Yeri:

Darphane: Roma.

Materyal:

Değer: Dupondius.

Ağırlık: 16.23 g.

Çap: 30 mm.

Tanım: Öy: [NERO] CLAVD-CAESAR-AVG-GERM-PM-TR-IMP-PP. Nero'nun başı sola dönmüş vaziyettedir. Nero yazısının silindiği görülmektedir. Portrenin ise Vitellius'a veya Vespasian'a daha çok benzetilmek amacıyla yeniden canlandırıldığı düşünülmektedir. Bir çeşit sikke üzerinde dönüştürme yaşadığı söylenebilir bu anlamda ilginç bir örnektir.

Ay: Viktoria, uçar vaziyette sola doğru bakmaktadır. Elinde çelenk ve palmiye yaprağı tutmaktadır. Sikke veya madalyonun sol tarafında "VICTORIA" sağ tarafında ise "AVGVSTI" yazmaktadır. Aynı zamanda Victoria'nın sağ ve solunda olacak şekilde "S-C" ibaresi yer alır. Sikkenin alt kısmında ise II değer ibaresi yer alır.

Tarih: 64.

Kaynakça:

<https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=714597&AucID=1321&Lot=254> (19.01.2020).

Kat. No. 60. Nero - Levha 68

Buluntu Yeri:

Darphane: Roma.

Materyal:

Değer: Sestertius.

Ağırlık: 25.08 g.

Çap: 35 mm.

Tanım: Öy: NERO-CLAVD-CAESAR-AVG-GER-PM-TR-P-IMP-PP. Nero'nun defne yaprakları ile süslü başı sol tarafa dönmüş vaziyettedir. Sikkenin üzerinde özellikle Nero'nun başının olduğu bölgede hasar mevcuttur ve bu kasıtlı bir hasardır. Nero'nun adı ise kasıtlı olarak silinmek istenmiş olabilir. O bölgede diğer bölgelere oranla daha büyük bir tahrip söz konusudur.

Ay: Sikkenin alt bölümünde "ROMA" ibaresi görülmektedir. "S-C" ifadesi ise tanrıça Roma'nın sağına ve soluna gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Roma, kalkanın üzerine oturur şekilde resmedilmiştir. Sağ elinde zafer tanrıçası tutar şekildedir ve sol elinde ise hançer vardır. Ön yüzdeki tahribin arka yüzde olmadığı aksine arka yüzün oldukça güzel bir şekilde kaldığı göz önünde bulundurulduğunda ön yüzdeki tahribin kasıtlı olduğu sonucu çıkarılabilir.

Tarih: 54- 68.

Kaynakça:

<https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=1598121&AucID=3372&Lot=82>(19.01.2020).

Kat. No. 61. Nero - Levha 68

Buluntu Yeri:

Darphane: Roma.

Materyal: Bronz.

Değer: Sestertius.

Ağırlık: 25.08 g.

Çap: 35 mm.

Tanım: Öy: [NE]RO-CLAVDIVS-CAESAR-AVG-GERM-TR P-IMP-PP. Nero'nun defne çelenkli başı sola dönük vaziyettedir. Nero'nun damnatio memoriae kararının ardından sikke tahrif edilmiş olabilir. Nero ismi saldırıya uğramış ve Nero'nun yanak bölgesinde üç adet derin çukur oluşturulmuştur.

Ay: Sikkenin üst bölgesinde quadriga bulunan bir zafer takı merkezde yer alır. Zafer Takının sağında ve solunda olacak şekilde S-C ibaresi bulunmaktadır.

Tarih: 64.

Kaynakça:

<https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=327756&AucID=587&Lot=143>(19.01.2020).

Kat. No. 62. Nero - Levha 68

Buluntu Yeri:

Darphane:

Materyal: Gümüş.

Değer: Denarius.

Ağırlık:

Çap: 18 mm.

Tanım: Öy: NERO-CLAVD-CAES-DRVSVS-GERM-PRINC-IVVENT. Nero'nun genç tasviri, Claudius imparatorluğu altında yapılmıştır ve başı sola dönük vaziyettedir. Bol dökümlü giysisiyle tasvir edilmiştir. Burada önemli nokta Nero'nun boynundaki kesiktir. Nero'nun 68 yılındaki intiharı sonrasında uygulanan damnatio memoriae kararının bir sonucu olarak kişisel nefretle yapılmış olabilir.

Ay: SACERD-COOPT-IN-OMN-CONL-SVPRA-NVM-EX-SC. Tripod üzerinde simpulum yer alır ve sağında ise bir lituus ve patera bulunur.

Tarih: 51.

Kaynakça:

[https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=19653&AucID=21&Lot=239\(28.03.2020\)](https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=19653&AucID=21&Lot=239(28.03.2020)).

Kat. No. 63. Nero - Levha 69**Buluntu Yeri:**

Darphane: Roma.

Materyal: Gümüş.

Değer: Denarius.

Ağırlık: 3.36 g.

Çap: 17 mm.

Tanım: Öy: NERO-CLAVD-DIVI F-CAES-AVG-GERM-IMP-TR P-COS. Burada Nero annesi Agrippina Minor ile tasvir edilmiştir. Nero'nun anısının lanetlemesi durumu yüzüne atılmış uzun iki çentikle görülebilmektedir. Bu büyük olasılıkla kişisel bir nefretin sonucudur.

Ay: AGRIPP-AVG-DIVI-CLAVD-NERONIS-CAES-MATER-EX-SC. Burada bir fil quadrigası üzerinde iki erkek figür yer alır ve bu iki figürün Roma İmparatorluğu'nun ilk imparatoru Augustus ve Nero'nun selefi Claudius olduğu düşünülmektedir.

Tarih: 55.

Kaynakça:https://www.landmuseum-stuttgart.de/sammlung/sammlung-online/dk-details/?dk_object_id=7952 (27.03.2020).

Kat. No. 64. Nero - Levha 69**Buluntu Yeri:**

Darphane: Roma.

Materyal: Aureus.

Değer:

Ağırlık: 6.63 g.

Çap: 20 mm.

Tanım: Öy: NERO-CAESAR-AVGVSTVS. Nero'nun defne yaprakları ile süslü başı sağa dönmüş vaziyettedir. Burada Nero'nun yanak bölgesine atılmış çentikler dikkat çekmektedir.

Ay: CONCORDIA-AVGVSTA. Concordia, sağ elinde patera ve sol elinde bereket boynuzu ile oturur vaziyettedir.

Tarih: 65.

Kaynakça:https://www.landmuseum-stuttgart.de/sammlung/sammlung-online/dk-details/?dk_object_id=7626 (02.10.2020).

Kat. No. 65. Nero - Levha 69

Buluntu Yeri:

Darphane: Roma.

Materyal: Gümüş.

Değer: Denarius.

Ağırlık: 2.25 g.

Çap:

Tanım: Öy: NERO-CAESAR-AVGVSTVS. Nero'nun defne yaprakları ile süslü başı sağa dönmüş vaziyettedir. Sakallı tasvir edilmiştir. Burada yüz bölgesine kasıtlı saldırı söz konusudur.

Ay: AVGVSTVS-GERMANICV. Nero toga giymiş ayakta tasvir edilmiştir. Sol diz bükülü şekildedir. Sağ elinde Victoria sol elinde ise bir küre tutmaktadır.

Tarih: 64-65.

Kaynakça:

https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1213486&partId=1&searchText=nero&images=true&&page=1 (27.03.2020).

Kat. No. 66. Nero - Levha 69

Buluntu Yeri:

Darphane: Syria.

Materyal: Gümüş.

Değer: Drahmi.

Ağırlık: 2.92 g.

Çap:

Tanım: Öy: ΝΕΡΩΝΟΣ- ΚΑΙΣΑΡ [...] ΤΟΥ. Nero'nun defne çelenkli başı sağa dönük vaziyettedir. Sikke sol taraftan başlanarak tıraşlanmaya çalışılmıştır. Bir kısmı düzeltilmiştir. Yazılar tahrip edilmiştir. Nero'nun yanak bölümünde iki adet çizik mevcuttur. Aynı zamanda boyun bölümünde de bir hasar vardır. Sikkenin sağ tarafında ise yine bazı alanlarda çizikler söz konusudur. Nero'nun yüzünün hemen karşısında countermark ibaresi yer alır ancak tahrip olmuştur.

Ay: Sağ tarafta şimşek üzerinde kartal betimi vardır. Arka yüzde de birçok alan tahrip olmuştur. Sol bölümde bu tahrip net şekilde görülmektedir.

Tarih: 54-68.

Kaynakça:

https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.

aspx?objectId=1304853&partId=1&searchText=nero&images=true&page=2
(28.03.2020).

Kat. No. 67. Nero - Levha 70

Buluntu Yeri:

Darphane: Caesarea Mazaca.

Materyal: Gümüş.

Değer: Drahmi.

Ağırlık: 6.48 g.

Çap:

Tanım: Öy: NERO-CLAVD-DIVI-CLAVD-F- CAESAR-AVG-GERM[A]. Nero'nun defne çelenkli başı sağa dönük vaziyettedir. Yanak bölgesindeki derin ve uzun çizimin damnatio memoriae kararının bir sonucu olabileceği düşünülmektedir.

Ay: DIVOS-CLAVD-AVGVST-GERMANIC-PATER-AVG. Claudius'un defne çelenkli başı sağa dönük vaziyettedir.

Tarih: 63-65.

Kaynakça:

https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1304173&partId=1&searchText=nero&images=true&page=1
(29.03.2020).

Kat. No. 68. Nero - Levha 70

Buluntu Yeri:

Darphane: Lugdunum.

Materyal: Bakır.

Değer: Dupondius.

Ağırlık: 14.39 g.

Çap:

Tanım: Öy: [NERO CL]AVD-CAESAR-AVG-GER-P M-TR P-IMP-PP. Nero'nun defne çelenkli başı sola dönük vaziyettedir. Nero'nun anısının lanetlenmesi sonucunda isminin sikke üzerinden silindiği ve alanın pürüzsüzleştirildiği görülmektedir.

Ay: MAC-AVG. Altta S-C. Macellum Magnum'un önden görüntüsü verilmiş. Kubbeli merkezi bölümü iki katlı ve basamakları ile gösterilmiş. İki katı, portiko ile çevrili; orta alanda basamakların üzerinde, sol elinde uzun bir asa tutan erkek figürü bulunmaktadır.

Tarih: 65.

Kaynakça:

https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.

aspx?objectId=1202042&partId=1&searchText=nero&images=true&&page=7(27.03.2020).

Kat. No. 69. Nero - Levha 70

Buluntu Yeri: Hindistan (?).

Darphane: Roma.

Materyal: Altın.

Değer: Aureus.

Ağırlık: 7.56 g.

Çap:

Tanım: Öy: NERO-CAESAR-AVG-IMP. Nero'nun çıplak başı sağa dönmüş vaziyettedir. Nero'nun başından aşağıya derin uzun bir kesik atılmıştır. Nero için uygulanan damnatio memoriae kararının bir sonucu olabilir.

Ay: PONTIF MAX-TR P VIII- PP ve EX-SC. Miğferli ve asker kıyafetli Virtus, sağ eli dizindeki parazoniumda ve sol elinde dikey mızrak tutar şekilde merkezde yer almaktadır.

Tarih: 61-62.

Kaynakça:

[https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1216041&partId=1&searchText=nero&images=true&&page=8\(27.03.2020\).](https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1216041&partId=1&searchText=nero&images=true&&page=8(27.03.2020))

Kat. No. 70. Nero - Levha 70

Buluntu Yeri:

Darphane: Smyrna.

Materyal: Bronz.

Değer: Dupondius.

Ağırlık: 4. 10 g.

Çap: 20 mm.

Tanım: Öy: ΕΠΙ - ΤΙ - ΚΛΑΥΔΙΟΥ - ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ. Nemesis ayakta sağa bakmaktadır

Ay: ΤΡΑ ΤΙ [ΚΛΑ][Υ]-ΚΩΚΑΝΔΡΟΥ - Κ ΖΜΥ[Ρ]. Nero olduğu düşünülen figür uzanmış vaziyettedir. Burada önemli olan nokta, sikke üzerinden saçlarının tıraşlanmasıdır. Bu da imparatoru saçsız göstererek gülünç duruma düşürmek için yapılmış olabilir.

Tarih: 68 – 69.

Kaynakça: RPC I, 495, no. 2490.

Kat. No. 71. Nero - Levha 71

Buluntu Yeri:

Darphane: Roma.

Materyal: Bronz.

Değer: Dupondius.

Ağırlık: 13. 25 g.

Çap: 30 mm.

Tanım: Öy: NERO-CLAVD-CAESAR-AVG-GERM-PM-TRP-IMP-PP. Countermark: SPQR. Nero'nun defne çelenkli başı sağa dönmüş vaziyettedir. Basılan countermark Nero'nun yüzüne denk gelecek şekilde vurulmuştur.

Ay: VICTORIA-AVGVSTI-SC II. Zafer tanrıçası kanatlı ve bol dökümlü elbisesiyle sola hareket ederken tasvir edilmiştir. Zafer tanrıçasının sağına ve soluna denk gelecek şekilde S – C ibaresi resmedilmiştir.

Tarih: 62 – 68.

Kaynakça: New York, American Numismatic Society, env. 1953.171.1308.

Kat. No. 72. Nero - Levha 71

Buluntu Yeri:

Darphane: Lugdunum.

Materyal: Bakır.

Değer:

Ağırlık: 9.91 g.

Çap:

Tanım: Öy: IMP-NERO-CAESAR-AVG P-MAX- TR P-PP. Nero'nun çıplak başı sağa dönmüş vaziyettedir. Nero'nun boynunda sikkenin tekrar tedavüle girdiğinin göstergesi olan countermark ibaresi yer alır. Countermark: SPQR.

Ancak burada Nero'nun boynuna vurulan countermark, anısına uygulanan lanetleme sonucu bir işlem olmalıdır.

Ay: Victoria uçar şekilde merkezde yer almaktadır ve her iki elinde kalkan vardır. "S-C" ibaresi sağına ve soluna gelecek şekilde yazılmıştır.

Tarih: 66.

Kaynakça:

[https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1201787&partId=1&searchText=nero&images=true&page=1\(27.03.2020\)](https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1201787&partId=1&searchText=nero&images=true&page=1(27.03.2020)).

Kat. No. 73. Nero - Levha 71

Buluntu Yeri:

Darphane: Lugdunum.

Materyal: Bakır.

Değer:

Ağırlık: 8.73 g.

Çap:

Tanım: Öy: NERO-CLAVD-CAESAR-AVG-GER-PM-TR P- IMP-P. Nero'nun çıplak başı sağa dönük vaziyettedir. Nero isminin silinmeye çalışıldığı görülüyor ve sikkenin tedavüle koyulduğunu gösteren countermark ibaresi Nero'nun boynuna basılmıştır. Countermark: SPQR.

Ay: Merkezde Ara Pacis, ön paneller ve merkezi çift kapı ile sunak bulunmaktadır. "S-C" ibaresi sunağın sağında ve solunda olacak şekilde yer almıştır. Altta; ARAPACIS.

Tarih: 65.

Kaynakça:

https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1201818&partId=1&searchText=nero&images=true&page=9
(27.03.2020).

Kat. No. 74. Nero - Levha 71**Buluntu Yeri:**

Darphane: Lugdunum.

Materyal: Bronz.

Değer:

Ağırlık: 9.25 g.

Çap:

Tanım: Öy: [NERO-CLAVD-CAESAR-AVG ...]. Nero'nun çıplak başı sağa dönmüş vaziyettedir. Yazı silinmeye çalışılmıştır. Nero'nun yüzüne countermark ibaresi basılmıştır. Bunun nedeni anısına uygulanan lanetlemenin bir sonucu olabilir. Tedavüle tekrar giren sikkelere basılan countermark ibaresi bilinçli olarak Nero'nun yüzüne basılmıştır ve bu şekilde tanınırlığı yok edilmeye ve itibarı zedelemeye çalışılmıştır. Countermark: SPQR.

Ay: GENİO [AVGVSTI]. Merkezde Genius vardır. "S-C" ibaresi sağına ve soluna gelecek şekilde verilmiştir.

Tarih: 64-65.

Kaynakça:

https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1201811&partId=1&searchText=nero&images=true&page=4
(27.03.2020).

Kat. No. 75. Nero - Levha 72

Buluntu Yeri:

Darphane: Lugdunum.

Materyal: Bronz.

Değer: Dupondius.

Ağırlık: 13.69 g.

Çap:

Tanım: Öy: IMP-NERO-CAESAR-AV[G-P-MAX-TR P-PP]. Nero'nun defne çelenkli başı sola dönmüş vaziyettedir. Countermark ibaresi çene ve boynu kaplayacak şekilde basılmış. Countermark: PR.

Ay: SECVRITAS-AVGVSTI. Securitas, tahta yaslanmış şekilde tasvir edilmiştir. Altta SC ibaresi yer alır.

Tarih: 67.

Kaynakça:

https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1201841&partId=1&searchText=nero&images=true&&page=4
(27.03.2020).

Kat. No. 76. Nero - Levha 72

Buluntu Yeri:

Darphane: Lugdunum.

Materyal: Bakır.

Değer: As.

Ağırlık: 9.21 g.

Çap:

Tanım: Öy: [IMP NE]RO-CAESAR-AVG-P MAX-TR P-PP. Nero'nun çıplak başı sağa dönmüş vaziyettedir. Nero'nun yüz bölgesine countermark damgası vurulmuştur. Countermark: P R.

Ay: Victoria elinde kalkanı ile sola doğru uçmaktadır. "S-C" ibaresi sağına ve soluna gelecek şekilde yerleştirilmiştir.

Tarih: 66.

Kaynakça:

https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1201788&partId=1&searchText=nero&images=true&page=8
(27.03.2020).

Kat. No. 77. Nero - Levha 72

Buluntu Yeri:

Darphane: Lugdunum.

Materyal:

Değer: Sestertius.

Ağırlık: 27.02 g.

Çap:

Tanım: Öy: IMP-NERO-CAESAR-AVG-PON T-MAX-TR POT II. Nero'nun defne çelenkli başı sola dönmüş vaziyettedir. Boynunda countermark ibaresi vardır. Countermark: X.

Ay: ANNONA-AVGVSTI-CERES. Annona sağda oturur vaziyettedir. Elinde bereket boynuzunu tutuyor. Solda oturan Ceres'e bakıyor. Aralarında çelenkli sunakta ise modius var. Altta S-C.

Tarih: 66.

Kaynakça:

<https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=103664&AucID=111&Lot=1535>
(26.03.2020).

Kat. No. 78. Nero - Levha 72

Buluntu Yeri: Thracia.

Darphane: Perinthos.

Materyal: Bakır.

Değer: As.

Ağırlık: 27.13 g.

Çap: 32 mm.

Tanım: Öy: [ ] CAESAR-AVG-GERM-P M-TR P-IMP-P P. Nero'nun defne çelenkli başı sağa dönük vaziyettedir.

Ay: Dörtnala giden iki atlı sağa.

Tarih:

Kaynakça: RPC I. 1758A.

Kat. No. 79. Nero - Levha 73

Buluntu Yeri: Thracia.

Darphane: Perinthos.

Materyal: Bakır.

Değer: As.

Ağırlık: 9.38 g.

Çap:

Tanım: Öy: NERO-CLAVDIVS-CAESAR-AVG-GERM-P M[TR P]. Countermark: ΓΑΛΒΑ. Nero'nun defne çelenkli başı sağa.

Ay: S-C. Neptün ayakta durmaktadır ve elinde zıpkın ve yunus tutarak sağa dönük vaziyettedir.

Tarih:

Kaynakça: RPC I. 1760A.

Kat. No. 80. Nero - Levha 73

Buluntu Yeri: Bithynia

Darphane: Nikaia

Materyal: Bakır.

Değer: As

Ağırlık: 10.65 g.

Çap: 27 mm.

Tanım: Öy: ΝΕΡΩΝ-ΚΛΑΥΔΙΟΣ-ΚΑΙΣΑΡ-ΣΕΒΑΣΤΟΣ-ΓΕΡΜΑΝΙ. Countermark: ΓΑΛΒΑ. Nero'nun ışın taçlı başı sağa dönmüş vaziyettedir.

Ay: ΠΟΠΠΑΙΑ-ΣΕ[ΒΑ]ΣΤΗ. Poppea, Securitas'a benzetilerek resmedilmiş ve sağa dönük vaziyette oturmaktadır.

Tarih: 62.

Kaynakça: RPC I. 2060. – Martini 2018: 72, F12.2.

Kat. No. 81. Nero - Levha 73

Buluntu Yeri: Bithynia.

Darphane: Nikomedia.

Materyal: Bakır.

Değer: As.

Ağırlık: 25.10 g.

Çap: 27 mm.

Tanım: Öy: [ ]-ΚΑΙΣΑΡ-ΣΕΒΑΣΤΟΣ-[ ]. Countermark: ΓΑΛΒΑ.

Nero'nun defne çelenkli başı sağa dönük vaziyettedir.

Ay: ΝΕΙΚΟΜΗΔΗΩΝ. Nero, atın üzerinde sağa dönük vaziyettedir. Elinde mızrak tutan asker önünden gitmektedir.

Tarih:

Kaynakça: RPC I. 2083B.

Kat. No. 82. Nero - Levha 73

Buluntu Yeri: Bithynia.

Darphane: Nikomedia.

Materyal: Bakır.

Değer: As.

Ağırlık: 11.63 g.

Çap: 27 mm.

Tanım: Öy: [ΚΛ]ΑΥΔΙΟΣ-ΚΑΙΣΑΡ-ΣΕΒΑΣΤΟΣ-ΓΕΡ[ ]. Countermark: ΓΑΛΒΑ. Nero'nun ışın taçlı başı sağa dönmüş vaziyettedir.

Ay: ΝΕΙ[ΚΗ Σ]ΕΒΑΣΤΗ. Nike, elinde tuttuğu çelenk ile ilerlemektedir.

Tarih:

Kaynakça: RPC I. 2084.

Kat. No. 83. Nero / Augustus - Levha 74

Bulunduğu Yer: İtalya, Latium.

Korunduğu Yer: Roma, Colonna Sarayı, env. 54.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 34.5 cm.

Tanım: Portre, Nero'dan Augustus portresine yeniden işlenmiştir. Baş, kendisinin olmayan büyük bir heykelin üzerine eklenmiştir. Başın arka kısmının büyük bir bölümü kulağın önünden başlayarak modern restorasyondur. Yeniden işleme, Augustus'un Prima Porta tipi için gerçekleştirilmiştir. Bu durum alnın üzerindeki saç bukleleri temel alınarak yapılmıştır. Nero'dan yapılan dönüşümde, sağ kulağının üzerinde ve ense kısmındaki II. tipe özgü saç bukleleri görülebilmektedir. Portreye bakıldığında genel anlamda hala Nero'ya benzerliği göze çarpmaktadır.

Tarih: 69-96.

Kaynakça: Pollini 2010, fig. 11, 69.

Varner 2004, fig. 70.

http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/nero/D_Sculpture (08.04.2020).

Kat. No. 84. Nero / Augustus - Levha 75

Bulunduğu Yer: Vatikan.

Korunduğu Yer: Roma, Vatikan Müzesi, Busti Salonu, env. 715.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 33 cm.

Tanım: Portre, Nero'dan Augustus'un Prima Porta tipine dönüştürülmüştür. Bunu yaparken özellikle alnın üzerine düşen saç buklelerini dönüştürmüşlerdir ancak saç şeklinin büyük bir kısmı Nero'nun orijinal portresinden kalmıştır. Yeniden işlenen portrelerdeki tüm sorunlar burada da gözlenmektedir. Yüzde, yeniden işleme belirli asimetrikliklere neden olmuştur. Sağ göz sol göze oranla daha geniştir ve ağzın sağ tarafı daha uzundur.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Pollini 2010, fig. 50, 89.

Varner 2004, fig. 72 a – b.

Kat. No. 85. Nero / Claudius - Levha 76

Bulunduğu Yer:

Korunduğu Yer: Baltimore, Walters Sanat Galerisi.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 70.4 cm.

Tanım: Portre, Nero'dan Claudius için yeniden işlenmiştir. Claudius'un olgun görüntüsü alın üzerindeki oluk şeklindeki çizgilerle verilmeye çalışılmıştır. Burun, alt dudak, kulaklar ve çene modern restorasyonlardır. Fakat, yanak bölgesi ve çene de yeniden işleme belirtileri görülmektedir.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Pollini 2010, fig. 19, 74.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/nero> Bild Number 27 (25.10.2020).

<https://art.thewalters.org/detail/29805/portrait-of-emperor-nero-re-carved-as-claudius/> (25.10.2020).

Kat. No. 86. Nero / Vespasianus - Levha 77

Bulunduğu Yer: İtalya, Latium, Lucius Feroniae (Capena), Bazilika Forumu.

Korunduğu Yer: Lucus Feroniae.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 34 cm.

Tanım: Portre, Nero'nun IV. tip portresinden Vespasianus'un II. tip portresi için yeniden işlenmiştir. Burada gözler ve kaşlar özellikle Nero'nun IV. tip özelliklerini barındırır. Burada Vespasian'ın genel fizyonomik özelliklerinden farklı olarak Nero'nun portre tipinden hareketle daha genç bir şekilde tasvir edildiği görülmektedir.

Tarih: 69 – 79.

Kaynakça: Pollini 1984, pl. 72, fig. 6 – 7.

Pollini 2010, fig. 23, 76.

Varner 2004, fig. 46 a – d.

http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/nero/D_Sculpture Bild Number 3. (08.04.2020).

Kat. No. 87. Nero / Vespasianus - Levha 78

Bulunduğu Yer:

Korunduğu Yer: Cleveland Sanat Müzesi, env. 1929.439.2.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 41 cm.

Tanım: Portre, Nero'nun IV. tipinden Vespasianus'un II. tipi için yeniden işlenmiştir. Başın üzerinde iki demir dübelin kalıntıları görülmektedir. Bunun dışında başın üst kısmı pürüzsüzleştirilmiştir. Başın arka alt kısmında ensenin biraz üzerinde oldukça keskin bir çizgi görülmektedir. Kulakların üzerindeki ve favorilerinde bulunan buklelerin stili Nero'nun orijinal portresinde olduğu gibi kalmıştır, değiştirilmemiştir. Bu durum da Nero'nun IV. tip özelliğini yansıtır niteliktedir. Aynı şekilde gözlerde büyük ölçüde orijinal portreden korunmuştur. Aynı şekilde alt dudakta Nero portresinden korunmuştur. Genel olarak Vespasianus'un portreleri şekillendirilirken kafa yapısına uygun olacak şekilde tepe kısmı daha kubbe formu olacak biçimde düzenlenmiştir. Nero'dan Vespasianus'a yeniden işlenirken de aynı form, sıva yardımıyla verilmiştir. Alın ise, orijinal portreden korunmuş olan virgül biçimindeki bukleler, Iulius – Claudius hanedanlığı portreciliğini sergilemektedir.

Tarih: 69 – 96.

Kaynakça: Pollini 1984, pl. 72, fig. 1 – 4.

Pollini 2010, fig. 21, 75.

Varner 2004, fig. 49 a – c.

http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/nero/D_Sculpture Bild Number: 72. (08.04.2020).

Kat. No. 88. Nero / Vespasianus - Levha 79

Bulunduğu Yer: Roma.

Korunduğu Yer: Kopenhag, Ny Carlsberg Glyptotek 463, env. 1979

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 41 cm.

Tanım: Nero'dan Vespasianus'un II. tipi için yeniden işlenmiştir. Gözler ve kaşlar Nero'nun II. portre tipinden korunmuştur. Portre yeniden işlenmiş ve çene üzerinde değişiklikler yapılmıştır. Alt dudak ve çene arasında bir çizgi oluşturarak çene çizgisi daha belirgin hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu şekilde çene küçültülmüştür. Yüze genel bakıldığında çene daha geride bir görünümündedir. Başında bir corona civica taşımaktadır.

Ancak diğer corona civica örneklerinde olduğundan farklı bir şekle sahiptir. Oldukça küçük görünmektedir. Bu da olasılıkla Nero'nun orijinal saç kütlesinden tekrar işlendiğini akla getirmektedir.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: 18 a- b.

Varner 2004, fig. 47 a – d.

<https://arachne.dainst.org/entity/1068688> (25.10.2020).

Kat. No. 89. Nero / Vespasianus - Levha 80

Bulunduğu Yer: Kartaca, Tunus.

Korunduğu Yer: Londra, British Müzesi, env. 1890.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik:

Tanım: Portre, Nero'dan Vespasianus'un II. portre tipin için yeniden işlenmiştir. Başın üzerinde Nero'ya ait saç modelini çıkarmak için kazıma işlemi yapılmıştır ve de yüzey pürüzlü bırakılmıştır. Nero'nun III. tipine özgü şakaklarının üzerindeki saç bukleleri yeniden işlenmiş portre üzerinde halen görülebilmektedir. Ön plana çıkan kulaklar, geriye çekilmiş alt dudak Nero'dan kalmıştır. Nero'nun çenesine ait kalıntılar, profilden bakıldığında görülebiliyor. Yeniden işleme genelde asimetriye neden oluyor ve yine bu portrede de boynun sol tarafındaki genişlik daha fazla görülmektedir.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Bergmann – Zanker 1981, fig. 20.

Kleiner 1992, fig. 138, 172.

Varner 2004, fig. 50 a – b.

https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=465568&partId=1&searchText=nero&images=true&page=9
(29.03.2020)

Kat. No. 90. Nero / Vespasianus - Levha 81

Bulunduğu Yer: Roma.

Korunduğu Yer: Vatikan Müzesi, Chiaramonti Galerisi, env. 1291.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 39 cm.

Tanım: Nero'nun IV. tip portresinden Vespasianus'un II. tip portresine yeniden işlenmiştir. Portreye Vespasianus'un yaşının verdiği olgunluğu yansıtabilecek yaşlılık belirtileri eklenmiştir. Kaş ve göz ifadelerine bakıldığında olgunlukla birlikte bir kızgınlık ifadesi de söz konusudur.

Tarih: 69 - 79

Kaynakça: Bergmann – Zanker 1981, fig. 15 a – d.

Varner 2004, fig. 51 a – e.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/nero> Bild Number: 314-315-316-317.
(08.04.2020).

Kat. No. 91. Nero / Vespasianus - Levha 82

Bulunduğu Yer: Roma.

Korunduğu Yer: Baltimore, Walters Sanat Galerisi, env. 23-119.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 36.6 cm

Tanım: Nero'dan Vespasianus'a yeniden işlendiği düşünülmektedir. Portrede dikkat çeken öğeler, yüzde ve saç stilindeki düz görünümdür. Ayrıca diğer yeniden işlenmiş portrelerde olduğu gibi burada da yine başın duruşunda bir asimetriklik söz konusudur. Başın sol tarafı daha büyük adeta şişmiş gibi bir görünüme sahiptir. Yine aynı şekilde sol kulak sağ kulağa göre daha fazla dışa dönmüş görünmektedir.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Pollini 1984, pl. 73, fig. 10 – 11 – 12.

<https://art.thewalters.org/detail/872/head-of-an-emperor/> (08.04.2020).

Kat. No. 92. Nero / Vespasianus - Levha 83

Bulunduğu Yer: Apollon Tapınağı, Bulla Regia.

Korunduğu Yer: Tunus, Bardo Müzesi, env. C 1025.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 46 cm.

Tanım: Portre, Nero'nun II. tip portresinden Vespasianus'un ana tipine yeniden işlenmiştir. Kaşlar orijinal portredeki gibi kalmıştır fakat gözler yeniden işlenmiştir. Sağ gözün sol gözden daha küçük olduğu görülmektedir.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Bergmann – Zanker 1981, fig. 19.

Varner 2004, fig. 54.

Kat. No. 93. Nero / Vespasianus - Levha 84

Bulunduğu Yer: Porziano Kalesi, İtalya.

Korunduğu Yer: Roma Ulusal Müzesi, env. 38795.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 31 cm.

Tanım: Portre, Nero'nun II. tipinden Vespasianus'un ana tip portresine dönüştürülmek istenmiştir. Ancak yarım kalmış ya da bakıldığında görünecek bölümleri dönüştürülmüştür. Çünkü, Nero'nun II. tip portre saç stiline özgü olan boynunun sağ tarafında saç görünmektedir. Başın üst kısmındaki saçlar bir keski aleti yardımıyla düzeltilerek bırakılmıştır. Vespasianus'un ana tip portreleri içerisindeki en gerçekçi portresi sayılmaktadır.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Bergmann – Zanker 1981, fig. 66 a – d.

Varner 2004, fig. 52 a – d.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/nero> Bild Number: 357-358. (08.04.2020).

Kat. No. 94. Nero / Titus - Levha 85

Bulunduğu Yer:

Korunduğu Yer: Louvre Müzesi, Paris, env. MA 3562.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 44 cm.

Tanım: Nero'nun Cagliari tipinden Titus için yeniden işlenmiştir. Burnun bir bölümü kırık ve eksiktir. Ayrıca sağ kulak yoktur. Portre, Nero'dan Titus için yeniden işlenirken saçlar, gözlerin şekli, konumu büyük oranda değiştirilmemiştir. Portreye bakıldığında Nero'ya olan benzerliği dikkat çekicidir. Portre için yeniden işleme çalışmasını yapan heykeltıraş, boynun arkasındaki saçı yeniden işlemiştir. Ancak alın üzerindeki saçları çok fazla geriye taramıştır. Bu nedenle de başın olduğundan daha kabarık, şiş bir görünümü vardır.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Bergmann – Zanker 1981, fig. 44 a – c.

<https://arachne.dainst.org/entity/1074769> (08.04.2020).

Kat. No. 95. Nero / Titus - Levha 86

Bulunduğu Yer:

Korunduğu Yer: Herzog Anton Ulrich Müzesi, Braunschweig.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 75 cm.

Tanım: Portre, Nero'nun Cagliari tipinden Titus için yeniden işlenmiştir. Portreye, burun başın sol yarısı ve sağ kulak eklenerek restore edilmiştir ve yüzey asitle temizlenmiştir. Portre, Titus'un I. tipine dönüştürülmüştür. Alın üzerindeki saç bukleleri Flaviuslar'a özgü işlenmiştir ve alın üzerindeki kırışıklıklar da yine döneme özgü stili yansıtmaktadır. Portrenin yüzü oldukça dar, oval olarak işlenmiştir ve bu özellik Titus'un özelliği değildir.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Bergmann – Zanker 1981, fig. 45 a – d.
<https://arachne.dainst.org/entity/1095030> (08.04.2020).

Kat. No. 96. Nero / Titus - Levha 87

Bulunduğu Yer: İtalya.

Korunduğu Yer: Kopenhag, Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi 664a, env. 1843.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 44. Cm.

Tanım: Nero'nun III. tip portresinden Titus'un I. tip portresine yeniden işlenmiştir. Ancak, boynun arkasındaki uzun saç buklelerinin izleri hala görülmektedir. Yüz özellikleri ve gözlerin şekli Nero'yu hatırlatmaktadır. Alın ve sağ şakağın üzerindeki bukleler, ters işlenmiştir ve bu durum Nero'nun portresinden korunmuştur. Ayrıca yeniden işlenirken portrede alnın üzerine derin çizgiler oluk şeklinde gösterilmiştir.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Varner 2004, fig. 56 a – d.

Kat. No. 97. Nero / Domitianus - Levha 88

Bulunduğu Yer: Roma.

Korunduğu Yer: Roma, Ulusal Müzesi, env. 226.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 35 cm.

Tanım: Nero'nun Münih tipi portresinden, Domitianus'un ilk portre tipine yeniden işlenmiştir. Sağ kulağın önünde ve sağ şakağın üzerinde dönüşümün izleri görülebilmektedir. Gözler, geniş burun, alnın alt kısmı ve kaşlar hala Nero'nun Münih ve Worcester tiplerine andırmaktadır

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Bergmann – Zanker 1981, fig. 25 a – d.

Varner 2004, fig. 63 a – d.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/nero> Bild Number: 40 -41- 42 -43. (08.04.2020).

Kat. No. 98. Nero / Domitianus - Levha 89

Bulunduğu Yer:

Korunduğu Yer: Roma, Kapitol Müzesi. env. 427.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 19 cm.

Tanım: Portre 16. veya 17. yüzyılın başlarında Nero büstüne eklenmiştir. Portre, oldukça ince işlenmiştir. Bu kadar keskin uçlu bukleler bir dönüşümü göstermektedir.

Tarih: 69 – 79.

Kaynakça: Bergmann – Zanker 1981, fig. 26 a – b.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/nero> Bild Number: 141-142-143-144-145. (08.04.2020).

Kat. No. 99. Nero / Domitianus - Levha 90

Bulunduğu Yer: Tusculum'da bulunan Domitian Sarayı, İtalya.

Korunduğu Yer: Boston, Güzel Sanatlar Müzesi env. 88.639.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 35 cm.

Tanım: Nero'nun IV. tip portresinden Domitianus'un I. tip portresi için yeniden işlenmiştir. Nero'nun IV. tipine özgü saç şekli korunmuştur. Ensede bulunan saçlar tekrar işlenmiştir. Nero'nun göz şekli de aynı şekilde korunmuştur. Dışa dönük kulaklar ve yağlı gıdı da yine aynı şekilde Nero'nun portresinden korunmuştur.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Bergmann – Zanker 1981, fig. 30 a – b.

Varner 2004, fig. 64 a – c.

Kat. No. 100. Nero / Domitianus - Levha 91

Bulunduğu Yer:

Korunduğu Yer: Vasto, Civico Müzesi.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 28 cm.

Tanım: Nero'nun IV. portre tipinden, Domitianus'un I. tipi için yeniden işlenmiştir. Muhtemelen yerel bir portredir. Hatta orijinal Nero portresinin de yerel bir portre olduğu düşünülmektedir. Kulakların önünde bulunan saç buklelerinin büyük bir kısmı ve favoriler Nero'dan korunmuştur. Hala görülebilen kafatasının ön kısmındaki bukleler, yine orijinal Nero portresinin saç stilini göstermektedir.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Bergmann – Zanker 1981, fig. 32 a – d.

Varner 2004, fig. 65.

<https://arachne.dainst.org/entity/1095112> (08.06.2020).

Kat. No. 101. Nero / Domitianus - Levha 92

Bulunduğu Yer: Vatikan, Roma.

Korunduğu Yer: Klasik Heykel Müzesi, Münih, Almanya, env. Nr. DFG 54.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 30 cm.

Tanım: Cagliari tipi bir Nero portresinden, Domitianus'un ilk portre tipi için yeniden işlenmiştir. Alın üzerindeki saç düzeni için Domitianus'un saç stili uygulanmıştır. Ancak şakaklar ve kulakların üzerinde bulunan saç düzeni Nero'nun orijinal portresinde olduğu şekilde bırakılmıştır. Portre üzerinde yeniden çalışan heykeltıraş, ense üzerinde çalışırken uzun olan Nero'nun saç buklelerini temizlemiştir. Fakat keski izleri hala görülebilmektedir. Nero'nun dışarıya dönmüş görünen kulakları da yeniden işlenmiştir. Geriye çekilerek daha küçük görünmesi sağlanmıştır. Bunlar dışında boyun, yeni portre hacmine oranla oldukça geniş bir görünüme sahiptir.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Bergmann – Zanker 1981, fig. 28 a – d.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/nero> Bild Number: 363 (08.04.2020).

<https://arachne.dainst.org/entity/1219962> (08.04.2020).

Kat. No. 102. Nero / Domitianus - Levha 93

Bulunduğu Yer: Latina, İtalya.

Korunduğu Yer: Napoli Ulusal Müzesi. env. 120 – 216.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 24.5 cm.

Tanım: Nero portresinden Domitianus'un II. tip portresi için yeniden işlenmiştir. Neapal'de korunmakta olan portre ciddi hasar görmüştür. Çene kısmından parçalanmış ikiye bölünmüştür. Sol göz ve burun da aynı şekilde tahrip olmuştur. Söz konusu tahrip Domitianus için uygulanan damnatio memoriae kararı sebebiyle olabilir.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Bergmann – Zanker 1981, fig. 35 a – d.

<https://arachne.dainst.org/entity/6121504> (08.04.2020).

Kat. No. 103. Nero / Domitianus / Nerva - Levha 94

Bulunduğu Yer: Veleia, Aemilia, İtalya.

Korunduğu Yer: Parma, Ulusal Antika Müzesi. env. 146 (1870), 827 (1954).

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 36.5 cm.

Tanım: Portre, diğer yeniden işlenmiş portrelerden farklı olarak iki kez dönüştürülmüştür. Başlangıçta bir Nero portresiyken Domitianus'a dönüştürülmüştür ve daha sonra da Nerva portresi için yeniden işlenmiştir. Nero'nun IV. tip saç modelinin kalıntıları başın arka kısmında, kulakların hemen arkasında ve ensede görülebilmektedir. Nero'nun ensede bulunan uzun saç bukleleri kısaltılmıştır fakat yine de gözlemlenebilmektedir. Kaşlar ve göz kapakları açıkça yeniden işlenmiştir. Bu çok net görülmektedir çünkü ciddi bir asimetri söz konusudur. Ancak gözlerin şekli orijinal portreden kalmıştır. Kulakların büyüklüğü ve dışa çıkmış olan görüntüsü Nero portresinden korunmuştur. Nero'nun yağlı gıdı görüntüsü de fark ediliyor. Ancak çene hatlarının birçok kez işlenmesi yüzün, çeneden geri çekilmesine sebep olmuştur. Boyun olması gerekenden geniş ve yüz olması gerekenden küçük bir görünüme sahiptir. Bu durumun oluşmasında portrenin birçok kez işlenmiş olması çok büyük etkidir.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Bergmann – Zanker 1981, fig. 57 a – e.

Varner 2004, fig. 61 a – e.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/nero> Bild Number: 186.

Kat. No. 104. Domitianus - Levha 95

Bulunduğu Yer: Tiber Nehri.

Korunduğu Yer: Kopenhag, Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi, env. 768.

Malzeme: Bronz.

Yükseklik: 14 cm.

Tanım: Domitianus'a ait olduğu düşünülen bronz büst, Tiber Nehri'nde bulunmuştur. Burada büstün nehre atılmasındaki amaç adına uygulanan damnatio memoriae kararı nedeniyle olduğu yönündedir. Caligula ve Nero'nun da aynı şekilde nehirden bulunmuş bronz portreleri vardır. Portreyi yok etme amaçlı yapıldığı düşünülen nehre atma uygulaması, belki de hatırası lanetlenen imparatorların arınması ya da portrelerine zarar verilmemesi için nehre atılmışlardır. Caligula'nın minyatür portrelerinde oldu gibi, portrenin küçük boyutu, normalde imparatorluk kültürü için adanmış bir kamu yapısı ile ya da tapınak ile ilişkilendirilebilir.

Tarih: 81 – 96.

Kaynakça: Lahusen – Formigli 2001, fig. 99 b.

Varner 2004, fig. 134.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/domitian> Bild Number: 82 – 83. (08.06.2020).

Kat. No. 105. Domitianus - Levha 96

Bulunduğu Yer:

Korunduğu Yer: Roma-Cermen Müzesi, Köln, Almanya, env. 2002,2.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 80 cm.

Tanım: Portrenin Domitianus'a ait olduğu düşünülmektedir. Domitianus'un öldürüldükten sonra adına uygulanan damnatio memoriae kararı sonucunda tahrip edilmiş olabilir. Nero'nun Kos portresine benzer bir şekilde antropomorfik şekilde zarar verilmeye çalışıldığı düşünülmektedir. Alın bölgesi akabinde kaşlar, gözlerin üst kısmı, burnun tamamı, ağız ve çene kırık ve eksiktir. Ayrıca sol kulak da eksiktir.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: <https://arachne.dainst.org/entity/1094205> (08.06.2020).

Kat. No. 106. Domitianus / Cancellaria Reliefs - Levha 97

Anıt: Cancellaria Rölyef.

Buluntu Yeri: Roma, Cancellaria Sarayı.

Korunduğu Yer: Roma, Vatikan Müzesi, Gregoriano Profano Galerisi, env. 13389/90/91.

Materyal: Rölyef.

Malzeme: Luna Mermeri (?).

Yükseklik: Rölyef A: 2.06 m.

Genişlik: Rölyef A: 5,083 m.

Tarih: 81 – 96.

Tanım: Cancellaria Rölyeflerinin A Frizindeki Domitian'ın III. portre tipi, Nerva için yeniden işlenmiştir. Alnın üzerinde bulunan saç tutamları kaldırılmıştır. Yeni saç düzenlemesine gidilmemiştir. Alın yeniden şekillendirilmiş ve bu nedenle bir orantısızlık oluşmuştur. Alında fazlasıyla, geriye doğru bir eğim söz konusudur. Orantısızlık gözlerde de mevcut ve sağ göz, sol gözden küçük görünmektedir. Ancak ilk bakışta dikkat çekmemektedir. Buruna çengel şekli verilmiştir. Yanaklar derine çekilmiştir. Çene hattı küçültülmüş ve yüz ovalleştirilmiştir. Çene hattının geriye çekilmesinden dolayı doğal bir görünümde değildir. Sol yanak üzerinde ve boyun bölgesinde törpü izleri hala görülebilmektedir.

Cancellaria Rölyeflerinin B Frizindeki Domitianus portresi ise Vespasianus için yeniden işlenmiştir. Baş, vücut ile orantısızdır ve vücudun heybetli yapısına uygun oranla oldukça küçük görünmemektedir. Alın geriye çekilerek, üzerine yatay oluklar açılmıştır ve bu şekilde Vespasianus'un olgun görünümünü sağlanmaya çalışılmıştır. Buruna, aşağıya doğru uzatarak kanca görünümü verilmiştir. Gözler derine çekilmiştir. Kaşlar çatılmış ve alın üzerinde bu ifadenin deri üzerinde verdiği sonuç yansıtılmış, kızgın ifade net bir şekilde görülmektedir.

Kaynakça: Baumer 2007, 108.

Bergmann – Zanker 1981, Kat. No. 30.

Last 1948, plate: 1.

Varner 2004, fig. 122a – b.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/domitian> Bild Number: 34 – 35.

Kat. No. 107. Domitianus - Levha 99

Bulunduğu Yer: İtalya, Latium, Domitian Villası.

Korunduğu Yer: Gandolfo Kalesi.

Malzeme: Mermer kabartma parçası.

Yükseklik: 48 cm.

Tanım: Parçalara ayrılmış kesik kabartma parçası. Yüz hatları ciddi saldırıya uğramış, ortadan kaldırılmıştır. Ancak Domitianus'un III. tip saç modelinin izleri hala görülebilmektedir. Arka plandan anlaşılana ise bu parçanın daha büyük bir kompozisyon içerdiğini göstermektedir. Arka kısımda kanat izleri görülmektedir bu durumda Domitianus'un askeri bir başarısını simgelemek ve kutlamak için yapılmış olabileceğini gösterir.

Tarih: 69 – 96.

Kaynakça: Varner 2004, fig. 108 a – b.

http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/domitian/D_Sculpture Bild Number: 57.
(08.06.2020).

Kat. No. 108. Domitianus / Puteoli Yazıtı - Levha 100

Anıt: Puteoli Yazıtı.

Buluntu Yeri: Puteoli.

Korunduğu Yer: Pennsylvania Müzesi.

Materyal: Yazıt.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 162 cm.

Genişlik: 114.5 cm.

Tarih: 95 – 96.

Tanım: 2. yüzyılın başlarından kalmış olduğu düşünülen, üç Romalı askerinin yer aldığı rölyefin, arkasında silinmiş bir anıtsal yazıtın olduğu keşfedildi. Gri tonlarında olan mermerin Yunanistan'dan ithal edildiği ve Napoli Körfezi'nde bulunan liman kenti olan Puteoli'de dikilmiş iki farklı imparatorluk anıtında farklı zamanlarda kullanılmış olduğu görülmektedir. Yazıt, damnatio memoriae kararının uygulandığı günümüze ulaşan en güzel örneklerden biridir. Burada onurlandırılmış olan ve ölümünün ardından uygulanan karar nedeniyle onuru elinden alınmış olan kişi Domitianus'dur. Bu yazıt oldukça nadir bir örnektir çünkü bir yazıtın tamamen silinmesi genel olarak söz konusu değildir. Bilhassa eğer materyal ikincil olarak farklı bir amaçla kullanılacaksa. Yazıt üzerinden silme genellikle anısı lanetlenen kişinin direk ismine yönelik uygulanır ve karalanırdı. Silme işleminin keski işaretlerinden hareketle sağ elini kullanan bir kişi tarafından yapıldığı ve metnin çoğunun soldan sağa olacak şekilde karalandığı tespit edilmiştir. Bu

eğimli bir açıyla ışık yardımıyla saptanabilir ve genel olarak kelimelerin sonları açıktır. Tespit edilen yazıt şu şekildedir:

“IMP CAESARI
DIVI VESPASIANI F
DOMITIANO AVG
GERMAN PONT MAX
TRIB POTESST XV IMP XXII
COS XVII CENS PERPET P P
COLONIA FLAVIA AVG
PUTEOLANA
INDULGENTIA MAXIMI
DIVINIQVE PRINCIPIS
VRBI EIVS ADMOTA”.

Yazıt, 11 satırdan oluşmaktadır ve harf boyutları yaklaşık olarak 11 cm ile altta yaklaşık olarak 7 cm arasında değişmektedir. Yazıtın sağ üst köşesindeki “RI” çok net okunabilmektedir. Heykel, yapılan işlemin görsel etkisini arttırmak amacıyla başlarda silinmiş yazıtın üzerinde bırakılmış olabilir ya da parçalanarak kaldırılmış olabilir.

Kaynakça: Flower 2001, fig. 1- 2 – 6 – 7.

Kat. No. 109. Domitianus - Levha 101

Buluntu Yeri: İtalya.

Darphane: Roma.

Materyal: Bakır.

Değer: As.

Ağırlık: 9.96 g.

Çap: 27 mm.

Tanım: Öy: IMP-CAES-DOMIT-AVG-GERM-PM-TR P VIII-CENS-PER-PP. Domitianus'un defne çelenkli başı sağa dönmüş vaziyettedir. Domitianus'un boyun bölgesinde kesikler mevcuttur. Sikke üzerinden Domitianus'un adı ve ünvanları silinmeye çalışılmış olmalıdır.

Ay: COS XIII-LVD-SAEC-FEC. Domitianus, sunağın önünde ayakta durmaktadır. Elinde patera tutar vaziyettedir. Paterayı sunağa doğru uzatmaktadır. Karşısında ise lyr ve flüt çalan iki kişi durmaktadır. Altta: S-C.

Tarih: 88.

Kaynakça:

<http://www.smbdigital.de/eMuseumPlus?service=ExternalInterface&module=collection&objectId=2361666&viewType=detailView> (29.03.2020).

Kat. No. 110. Domitianus - Levha 101

Buluntu Yeri:

Darphane: Roma.

Materyal: Bronz.

Değer: Sestertius

Ağırlık: 24.86 g.

Çap:

Tanım: Öy: [IMP-CAES-DOMIT] AVG-GERM-COS[XI CENS-POT-P P]. Domitianus'un defne çelenkli başı sağa dönmüş vaziyettedir. Sikke üzerinden Domitianus adı ve ünvanları silinmeye çalışılmış olabilir.

Ay: Domitianus solda ayakta durmaktadır. Karşısında iki memur ve hayvan derisi başlıklı iki asker vardır. Burada Domitianus'un kafası sikke üzerinden çıkarılmıştır. Ön yüzdeki unvan eksiklikleri de düşünüldüğünde bu durumun damnatio memoriae'dan kaynaklandığı sonucuna varılabilir. Memur, Domitianus'un ellerini sunak üzerinden tutmaktadır. Alttı S-C.

Tarih: 85.

Kaynakça:

[https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1200730&partId=1&searchText=domitian&page=2\(27.03.2020\)](https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1200730&partId=1&searchText=domitian&page=2(27.03.2020)).

Kat. No. 111. Domitianus - Levha 101

Buluntu Yeri:

Darphane: Roma.

Materyal: Bronz.

Değer: Sestertius.

Ağırlık: 23.24 g.

Çap: 32.5 mm.

Tanım: Öy: [IMP-CAES-DOMIT]-AVG-GERM-COS IX-CE [NS-POT-PP]. Domitianus'un defne çelenkli büstü sağa dönmüş vaziyettedir. Yazının belli bir kısmının Domitianus'un ismi ile birlikte tıraşlanarak silindiği görülmektedir. Duyu organları zarar görmüştür.

Ay: Alttı S-C. Domitianus, sikkenin sol tarafında ayakta durmaktadır. Sunağın üzerinden elini önünde bulunan iki askerden birinin doğru uzatmaktadır.

Tarih: 85.

Kaynakça: <http://numismatics.org/collection/1995.11.589>.

Kat. No. 112. Domitianus - Levha 101

Buluntu Yeri: Avusturya, Sankt Pantaleon-Erla.

Darphane: Roma.

Materyal: Gümüş.

Değer: Denarius.

Ağırlık: 3.21 g.

Çap: 19.0 mm.

Tanım: Öy: [CAESAR] DIVI F-DOMITIANVS-COS VII. Domitianus'un defne çelenkli başı sağa dönmüş vaziyettedir. Sikkenin sağ bölümü tıraşlanarak pürüzsüzleştirilmiş, üzerinde bir countermark ibaresi yok, ancak silme girişiminde bulunduğu kişisel nefretle yapıldığı düşünülebilir.

Ay: PRINCEPS-IVVENTVTIS. Yanan sunak çelenklerle süslenmiş şekilde sikkenin arka yüzünün merkezini oluşturur.

Tarih: 77-78.

Kaynakça: www.khm.at/de/object/ee87f1ad1c/ (Kunst Historisches Museum Wien). (26.03.2020).

Kat. No. 113. Domitianus - Levha 102

Buluntu Yeri:

Darphane: Roma.

Materyal: Bronz.

Değer: Dupondius.

Ağırlık: 11.11 g.

Çap:27 mm.

Tanım: Öy: IMP-CAES-DOMITIAN-AVG-GERM-COS XI. Domitianus'un başı sağa dönmüş vaziyettedir. Burada sikkenin yüzeyinin tıraşlanarak pürüzsüzleştirmeye çalışıldığı gözlenmektedir.

Ay: Oval kalkanlar, mızraklar trompetlerin üzerinden geçmektedir. Arkada ise vexillum dik olarak verilmiştir. "S-C" ibaresi ise sağına ve soluna gelecek şekilde verilmiştir.

Tarih: 85.

Kaynakça: <http://numismatics.org/collection/1916.192.188>. RIC II, Part I, Domitian 296 (26.03.2020).

Kat. No. 114. Domitianus - Levha 102

Buluntu Yeri:

Darphane:

Materyal: Gümüş.

Değer: Denarius.

Ağırlık: 2.44 g.

Çap:

Tanım: Öy: IMP-CAES-DO[MITIAN]VS-AVG-P M. Domitianus'un defne çelenkli başı sağa dönmüş vaziyettedir. Domitianus'un başı saldırıya uğramıştır.

Ay: Defne çelenginin içinde bir sütun ve sütunun içinde "LVD-SAEC-FEC". Alt alta yazılmıştır. Sütunun iki yanına gelecek şekilde "COS- XIII" yazılmıştır.

Tarih: 81- 96.

Kaynakça:

https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1212491&partId=1&searchText=domitian&images=true&page=4
(26.03.2020).

Kat. No. 115. Domitianus - Levha 102

Buluntu Yeri:

Darphane: Mısır.

Materyal: Patine.

Değer: Drachm.

Ağırlık: 18.45 g.

Çap:

Tanım: Öy: Domitianus'un defne çelenkli başı sağa dönmüş vaziyettedir. Sikkenin etrafını çevreleyen yazılar silindiği için okunamamaktadır.

Ay: Üç geçitli zafer kemeri yer almaktadır. Fred S. Kleiner, bu kemerin Roma'da olduğunu ve Domitianus adına uygulanan damnatio memoriae kararı nedeniyle hayatta kalmadığını öne sürmektedir.

Tarih: 95-96.

Kaynakça:

<https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=83888&AucID=90&Lot=1167>
(19.01.2020).

Kat. No. 116. Domitianus - Levha 102

Buluntu Yeri:

Darphane: Efes.

Materyal: Gümüş.

Değer: Denarius.

Ağırlık: 3.16 g.

Çap: 17 mm.

Tanım: Öy: IMP-CAESAR-VESPAS-AVG-COS II- TR P-PP. Vespasianus'un defne çelenkli başı sağa dönmüş vaziyettedir.

Ay: LIBER-IMP-AVG-VESPAS. Titus ve Domitianus togalarını ve capite velatolarını giymiş ve yan yana ayakta tasvir edilmişlerdir. Her ikisinin de sağ elinde patera bulunmaktadır ve öne doğru uzatılmaktadırlar. Burada Domitianus'a uygulanan damnatio memoriae sonucu başının sikke üzerinden silindiğini görebilmekteyiz.

Tarih: 70.

Kaynakça:

[https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=177759&AucID=226&Lot=594\(19.01.2019\)](https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=177759&AucID=226&Lot=594(19.01.2019)).

Kat. No. 117. Domitianus - Levha 103

Buluntu Yeri:

Darphane: Kibyra.

Materyal: Bakır.

Değer: As.

Ağırlık: 5.77 g.

Çap: 23 mm.

Tanım: Öy: [ΔOMITIANOC]-KAICAP-ΔOMI[TIA-CEBACTH]. Domitianus'un defne çelenkli başı sağa dönmüş vaziyettedir. Domitia'nın dökümlü büstü ise tam karşısındadır. Burada Domitianus'un kasıtlı bir şekilde sikke üzerinden kazındığı görülmektedir.

Ay: ΕΠΙ [ΑΡΧΙΕΡΕΩC-ΚΛΑΥ]-BIANTOC ve ΚΙ-BY. Zeus solda oturur vaziyettedir. Sağ elini uzatmış sol elinde asa tutmaktadır.

Tarih: 93-96.

Kaynakça:

[https://www.coinarchives.com/a/openlink.php?l=1108971|2214|583|d9929dda550bbc25d41a53561c2d4807\(09.01.2020\)](https://www.coinarchives.com/a/openlink.php?l=1108971|2214|583|d9929dda550bbc25d41a53561c2d4807(09.01.2020)).

Kat. No. 118. Domitianus - Levha 103

Buluntu Yeri:

Darphane: Kibyra.

Materyal: Bronz.

Değer:

Ağırlık:6.76 g.

Çap:

Tanım: Öy: [ΔOMITIANOC-KAICAP-Δ]OMITIA-C BACTH. Domitianus'un portresi sağ tarafta verilmiş ve tam karşısında ise Domitia'nın bol dökümlü büstü verilmiştir. Ancak sikke üzerinden Domitianus'un portresi silinmiştir. Portresi üzerinde sekiz köşeli yıldız yuvarlak countermark ibaresi yer alır. Domitianus adına uygulanan damnatio memoriae kararı ile ilişkilendirilir. Domitia'nın portresine ise dokunulmamıştır.

Ay: ΠΙ- ΑΡΧΙΡ^ΑΩC-KΛΑΥ-BIANTOC. Zeus sol tarafta oturur vaziyette işlenmiştir. Sol elinde asa sağ elini uzatmaktadır. Sağına ve soluna gelecek şekilde KI-BY.

Tarih: 81-96.

Kaynakça:

<https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=214749&AucID=295&Lot=375>
(19.01.2020).

Kat. No. 119. Domitianus - Levha 103

Buluntu Yeri:

Darphane: Kibyra.

Materyal: Bakır.

Değer: As.

Ağırlık: 7.22 g.

Çap:

Tanım: Öy: Domitianus ve Domitia'nın başı karşılıklı olarak verilmiştir. Ancak Domitianus'un başı sikke üzerinden tıraşlanarak silinmiştir. Domitia'nın portresi tam bir şekilde korunmaktadır. Sekiz köşeli countermark ibaresi Domitianus'un portresinin olduğu bölüme vurulmuştur.

Ay: Zeus sol tarafta oturur vaziyettedir. Sol elinde asa tutmaktadır. Sağ elini ise öne doğru uzatmaktadır. Sağına ve soluna gelecek şekilde KI-BY.

Tarih: 93-96.

Kaynakça:<https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=711552&AucID=1317&Lot=8490> (19.01.2020).

Kat. No. 120. Domitianus - Levha 103

Buluntu Yeri:

Darphane: Kibyra.

Materyal: Bronz.

Değer :

Ağırlık: 6.08 g.

Çap: 25 mm.

Tanım: Öy: Domitianus'un defne çelenkli başı Domitia'nın portresi ile karşı karşıya verilmiştir. Burada Domitianus, adına uygulanan damnatio memoriae kararı sonucu sikke üzerinden kazınmıştır. Başının olduğu kısma countermark ibaresi vurulmuştur.

Ay: Zeus solda tahtın üzerinde oturmaktadır. Sol elinde asa tutmaktadır. Sağ elini öne doğru uzatmaktadır.

Tarih: 81-96.

Kaynakça:

<https://pro.coinarchives.com/a/lotviewer.php?LotID=1118514&AucID=2234&Lot=328>
(19.01.2020).

Kat. No. 121. Domitianus - Levha 104

Buluntu Yeri:

Darphane: Filistin, Sebaste, Iudaea.

Materyal: Bakır

Değer: As.

Ağırlık: 14.03 g.

Çap: 24 mm.

Tanım: Öy: Domitianus'un başı sağa dönmüş vaziyette verilmiştir. Yazıt okunamamakla birlikte boyun bölgesindeki countermark ibaresi görülmektedir. Countermark: XF.

Ay: Arka yüzde bozulmalar yoğun olduğundan görüntü net şekilde tasvir edilememektedir. Ancak sikkenin merkezinde ayakta eteklerini iki yana açmakta olan tanrıça gözlenmektedir.

Tarih: 81-96.

Kaynakça:

https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1301272&partId=1&searchText=domitian&images=true&page=9
(25.03.2020).

Kat. No. 122. Domitianus - Levha 104

Buluntu Yeri:

Darphane: Filistin, Iudaea.

Materyal: Bronz.

Değer:

Ağırlık: 12.26 g.

Çap:

Tanım: Öy: Sikkenin yüzeyi genel anlamda okunamamaktadır. Ancak Domitianus'un başının olduğu bölgedeki countermark ibaresi net bir şekilde gözlenebilmektedir.

Ay: Sikke yüzeyinde yoğun tahrip olması nedeniyle, tam olarak anlaşılamamaktadır. Ancak diğer örneklerden hareketle oturmakta olan Zeus figürü bu sikkede işlenmiş olabilir.

Tarih: 81-96.

Kaynakça:

https://research.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=1310996&partId=1&searchText=domitian&page=3(26.03.2020).

Kat. No. 123. Domitianus / Titus - Levha 105

Bulunduğu Yer: Roma veya çevresi.

Korunduğu Yer: Roma, Vatikan Müzesi, Chiaramonti Galerisi 31.20, env. 1687.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 33 cm.

Tanım: Domitianus için işlenmiş portre ikincil kullanımda Titus için yeniden işlenmiştir. Baş olasılıkla bir toga büstü ya da heykele yerleştirilmek üzere tasarlanmıştı çünkü sol omuzunda toğanın izleri görülebilmektedir. Domitianus'un III. tipine özgü saç stili başın yanında ve arkasında görülebilmektedir. Çene, yağlı gıdı vurgulanarak yeniden işlendi ve küçültüldü.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Bergmann-Zanker 1981, fig. 48 a-d.

Varner 2004, fig. 128 a-d.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/Domitian> Bild Number: 34-35-36-37. (04.04.2020).

Kat. No. 124. Domitianus / Nerva - Levha 106

Bulunduğu Yer: Roma veya çevresi (Palazzo Orsini).

Korunduğu Yer: Kopenhag, Ny Carlsberg Glyptotek Müzesi, env. 1454.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: Tüm Heykel: 2 m.

Tanım: Domitianus'un III. tip portresinden Nerva için yeniden işlenmiştir. Heykel 2 m uzunluğundadır ve üzerindeki manto ve kollarının büyük bir kısmı modern restorasyondur. Domitianus'un saç şekli aynen bırakılmıştır fakat üzerine bir bukle sırası yerleştirilmiştir. Bunun sonucunda da alın daha geride ve eğimli bir görünüme ulaşmıştır. Bu durumda da Nerva'nın orijinal portrelerinden farklı olarak kafatasının daha uzun, alınının ise daha dar olmasına neden olmuştur. Yeniden işlenirken çenede de farklılıklar yapılmıştır ve geriye çekilmiştir. Ağız ise oldukça küçük bir görünüme

sahiptir. Ayrıca Domitianus'un genç tasviri Nerva'ya dönüşmüş portrede de korunmuştur.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Bergmann-Zanker 1981, fig. 53.

Pollini 2010, fig. 41 a-c.

Varner 2004, fig. 111 a-e.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/Domitian Bild Number: 30.> (12.06.2020).

<https://arachne.dainst.org/entity/1068581> (12.06.2020).

Kat. No. 125. Domitianus / Nerva – Levha 107

Bulunduğu Yer: Roma veya çevresi.

Korunduğu Yer: Roma, Vatikan Müzesi, Salon Busti 317, env. 674.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 48 cm.

Tanım: Domitianus'un III. tipinden Nerva için yeniden işlenmiştir. Domitianus'un III. tip saç modeli kafatasının üst ve yanlarında hala görülebilmektedir. Portrenin bir dönüşüm geçirdiği kulaklara bakıldığında da anlaşılabilir. Sağ kulak sol kulaktan çok daha küçük işlenmiştir. Gözlerin iç köşelerinden burunla birleşerek alına çıkan bölümde dışarıya doğru çıkıntı yapmaktadır. Bu Domitianus'u hatırlatıcı bir özelliktir. Aynı şekilde yeniden işlemenin bir başka göstergesi sağ göz ve sol göz çukurlarının farklılığıdır. Sağ göz çukuru daha derin görünmektedir. Ağız da küçültülmüştür, dudakların sağ ve sol köşelerinde asimetri söz konusudur. Burun da yapılan işleme ise, burnu daraltmaktır ve bu biraz daha eğri görünmesine neden olmuştur.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Bergmann-Zanker 1981, fig. 54 a-d.

Varner 2004, 112 a – b.

<https://arachne.dainst.org/entity/1219919> (12.06.2020).

Kat. No. 126. Domitianus / Nerva - Levha 108

Bulunduğu Yer: Hercules Tapınağı, Tivoli, İtalya.

Korunduğu Yer: Roma, Roma Ulusal Müzesi, Massimo Terme Sarayı, env. 106538.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 46.5 cm.

Tanım: Domitianus'un III. tip portresinden Nerva için yeniden işlenmiştir. Bu portrede yaşlılığın yüzde vermiş olduğu ayrıntılar en gerçekçi şekilde vurgulanmıştır. Domitianus'un III. tip saç şekli olan kafatasının arka bölümündeki geriye doğru taranmış saçlar Nerva'da korunmuştur. Alın üzerinde bulunan yatay oluklar ve burun üzerindeki dikey oluklar yaşlılığın izlerinin en belirgin göstergesi olarak verilmiştir.

Ağız çevresinde ise yine nazo-labial çizgileri net bir şekilde görebilmekteyiz. Oldukça gerçekçi işlenmiş portre olasılıkla Domitianus'un genç tasvirini yok etmek için yapılmış olmalıdır.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Bergmann-Zanker 1981, fig. 55 a-d.

Kleiner 1992, 201.

Varner 2004, fig. 121 a-d.

[http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/Domitian Bild Number: 191 \(12.06.2020\).](http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/Domitian Bild Number: 191 (12.06.2020).)

[https://arachne.dainst.org/entity/1076912 \(12.06.2020\).](https://arachne.dainst.org/entity/1076912 (12.06.2020).)

Kat. No. 127. Domitian / Nerva - Levha 109

Bulunduğu Yer: Nin.

Korunduğu Yer: Zadar Müzesi.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik:

Tanım: Domitianus'un portresinden, Nerva için yeniden işlenmiştir. Portrede birçok asimetri söz konusudur. Portreye ilk bakışta sağ gözün sol göze oranla çok fazla büyük olduğu net bir şekilde görülebilmektedir. Bu durum portrenin ikincil bir kullanımının göstergesidir. Ağız oldukça küçük tasvir edilmiştir ve bu durum yüz oranına bakıldığında ağızın çok geride görünmesine sebep olmuştur. Alın bölgesinde derin yatay oluklar işlenmiş ve yanaklarda nazo-labial çizgiler verilmiştir. Olasılıkla Nerva'nın olgun yüz ifadesi verilmek istenmiş olmalıdır. Portrenin arkasına bakıldığında ise derin keski izleri başın tepe bölgesinden boyun bölgesine kadar göze çarpmaktadır. Bu durumda olasılıkla yeniden işlemenin bir başka işaretidir. Belki de portre, ikincil bir kullanım için işlenirken yarım bırakıldı ve devam edilmedi.

Tarih: 92 – 100.

Kaynakça:

[http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/Domitian Bild Number: 71-72. \(12.06.2020\).](http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/Domitian Bild Number: 71-72. (12.06.2020).)

Kat. No. 128. Domitianus / Nerva - Levha 110

Bulunduğu Yer:

Korunduğu Yer: Campi Flegreinel Arkeoloji Müzesi, env. 155743.

Malzeme: Bronz.

Yükseklik: Tüm heykel: 128 cm.

Nerva'nın Başı: 30 cm.

Atın Başı: 63 cm.

Tanım: Misenum heykeli, Domitianus'un adına uygulanan damnatio memoriae kararının bir sonucu olarak ulaşılan, dönüştürülen tek imparatorluk portresidir. Baş, Miseno İmparatorluk kült Tapınağı'ndan Nerva'nın mask'ı ile değiştirilmiştir. Domitianus'a ait yüz hatları, başın arka kısmından kesilmiş yerine Nerva'yı temsil etmesi için bir yüz yerleştirilmiştir. Böylelikle başın arka kısmı, Domitianus portresinden korunmuştur. Portre, incelendiğinde eski yapılmış onarımlarından dolayı Domitianus'un saldırıya uğramış olabileceği düşünölmektedir.

Tarih: 1. yüzyıl.

Kaynakça: Lahusen – Formigli 200, 105d.

Varner 2004, fig. 123 a-c.

Pollini 2010, fig. 17, 72.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/Domitian> Bild Number: 148-149-150. (12.04.2020).

Kat. No. 129. Domitianus / Traianus - Levha 111

Bulunduğu Yer:

Korunduğu Yer: Sabratha Müzesi.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: Büst: 53 cm.

Tüm Heykel: 233 cm.

Tanım: Portre, III. tip Domitianus portresinden, II. tip Traianus portresine dönüştüröldü. Domitianus'a özđü sağ stili başın arkasında görölmektedir. Ağızın yeniden işlenmesine rağmen hala Domitianus'u anımsatmaktadır. Yanaklarda nazo-labial çizgiler net bir şekilde görölmektedir. Portrede alın ve burun ciddi hasar görmüştür. Ayrıca yeniden işlenmiş portrede boyun baş ve vücuda göre oldukça kalın görünmektedir. Baş, yeniden işlenmiş olmanın sonucunda küçöldüğu için bu orantısızlık net bir şekilde görölmektedir.

Tarih: 98 – 117.

Kaynakça: Varner 2004, fig. 124.

http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/domitian/D_Sculpture. Bild Number: 5. (12.04.2020).

Kat. No. 130. Domitianus / Traianus - Levha 112

Bulunduğu Yer:

Korunduğu Yer: Ulusal Arkeoloji Müzesi, Venedik, İtalya, env. 249.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 64 cm.

Tanım: Domitianus'un III. tip portresinden Traianus'un I. portre tipi için yeniden işlenmiştir. Modern restorasyon, burunda, çenede, üst dudakta, kaşlarda ve kulakların bir bölümünde yapılmıştır. Başın arkasında saçlar düzeltilmiştir. Anatomik olarak bir tutarsızlık mevcuttur. Boyun yukarıya doğru sivri bir şekilde başla birleşmiş ve aynı şekilde kafatasının üst kısmında da bu sivrilik mevcuttur. Yüz, dönüşüm sırasında çok keskin bir biçimde daraltılmıştır ve bu görüntü çok net fark edilebilmektedir. Şakakların üzerindeki kalın saç tabakası ise olasılıkla bu yüzdendir.

Tarih: 2. yüzyılın 1. çeyreği.

Kaynakça: <https://arachne.dainst.org/entity/1094569> (13.04.2020).

Kat. No. 131. Domitianus / Traianus - Levha 113

Bulunduğu Yer: Issa (Vis) Forum, Hırvatistan.

Korunduğu Yer: Split, Arkeoloji Müzesi, env. C 222.

Malzeme: Mermer.

Yükseklik: 54 cm.

Tanım: Domitianus'un III. tip portresinden Traianus için yeniden işlenmiştir. Bu tipin izleri Traianus düzenlemesinde hala görülebilmektedir. Bu izler, sol kulak ve şakaklar üzerindedir. Yüzün alt kısmı ve ağız yapısı Domitianus'u andırmaktadır. Portrede çoğu ikincil işlemede yaşanan olumsuz durum gerçekleşmiştir ve orantısızlık net bir şekilde gözlenebilmektedir. Baş orantısız görünmektedir. Kafatası kütleli olarak küçültülmüştür ve yüz, kafatası için fazlasıyla büyük, ağır bir görünüme sahiptir.

Tarih: 2. yüzyılın 1. çeyreği.

Kaynakça: Varner 2004, fig. 125 a – b.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/Domitian Bild Number: 74>. (13.04.2020).

KISALTMALAR VE KAYNAKÇA

Metinde kullanılan kısaltmalarda Alman Arkeoloji Enstitüsü ve Amerikan Arkeoloji Enstitüsü'nün önerileri dikkate alınarak kullanılmıştır. Antik kaynakların kısaltmalarında Der Kleine Pauly'nin, Türkçe kısaltmalarda ise Türk Dil Kurumu'nun tavsiyelerine uyulmuştur.

- Akşit 1985 O. Akşit, Roma İmparatorluk Tarihi (İstanbul). Edebiyat Fakültesi Yayınları
- Albertson 2001 F.C. Albertson, "Zenodorus's "Colossus of Nero"", MAAR 46, 95-118.
- Atlan 2014 S. Atlan, Roma Tarihinin Ana Hatları: I. Kısım Cumhuriyet Devri (Ankara). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Bahrani 1995 Z. Bahrani, "Assault and Abduction: The Fate of the Royal Image in the Ancient Near East", Art History 18, 363-382.
- Baker 2013 S. Baker, Eski Roma: Bir İmparatorluğun Yükselişi ve Çöküşü (İstanbul). Say Yayınları
- Barrow 1965 R. H. Barrow, Romalılar, Ender Gürol (çev.)(İstanbul). Varlık Yayınevi
- Baumer 2007 L.E. Baumer, "Mehrschichtige Botschaften An merkungenzu Komposition und Deutung der so genannten Cancellariareliefs", AntK 50, 93-107.
- Bay 1972 A. Bay, "The Letters SC on Augustan Aes Coinage", JRS 62, 111-122.
- Berger 1953 A. Berger, Encyclopedic Dictionary of Roman Law, Philadelphia.
- Bergmann-Zanker 1981M. Bergmann, P. Zanker, "Damnatio Memoriae", JdI 96, 317-412.
- Born-Stemmer 1996 H. Born, K. Stemmer, Damnatio Memoriae Das Berliner Nero-Porträt (Mainz). Philipp von Zabern verlag

- Boschung 1993 D. Boschung, Die Bildnisse des Augustus (Berlin). Gebr. Man. Verlag
- Burnet vd. 2005 A. Burnet, C. Howgego, V. Houchert, Coinage and Identity in The Roman Provinces (London). Oxford University Press
- Butcher 1988 Roman Provincial Coins (London). B.A Seaby Ltd. Press
- Colantoni vd. 2015 L. Colantoni, M. Merola, "Rome's Domus Aurea", Archaeological Diggings 22, 10-15.
- Doğer 2009 E.Doğer, Roma Heykeltıraşlığı (İzmir). Ege Üniversitesi Yayınları
- Duymuş 2009 H. H. Duymuş "Çivi Yazılı Kanun Metinlerinde İlginç Bir Suç Tespit ve Cezalandırma Yöntemi: Suya Atılma", Uluslararası Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi Bildiriler 3, 25-40.
- Erdan 2015 E. Erdan, "İÖ 24-9 Yüzyıllar Arası Önasya'nın Kadın Yöneticileri", Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2/3, 15-26.
- Euthyphr. Eutropius, Kısa Roma Tarihi, Çiğdem Menzilioğlu (çev.)(İstanbul 2018), Alfa Yayınları
- Flower 2001 H.I. Flower, "A Tale of Two Monuments: Domitian, Trajan and Some Praetorians at Puteoli", AJA 105, 625-648.
- Freeman 2003 C. Freeman, Mısır, Yunan ve Roma, Çev. S.K. Angı (Ankara). Dost Kitabevi Yayınları
- Foss 1990 C. Foss, Roman Historical Coins (London). B.A. Seaby Ltd
- Galinsky 2015 K. Galinsky, K Lapatin, Cultural Memories in The Roman Empire (Los Angeles). Published by The J. Paul Getty Museum
- Gibbon 1988 E. Gibbon, Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi Cilt 1, Asım Baltacıgil (çev.)(İstanbul). BFS Yayınları

- Griffin 1987 M.T. Griffin, Nero The End Of a Dynasty (New York). Batsford Ltd
- Gürten 2017 K. Gürten, "Roma'da Devlete Karşı İşlenen Bazı Suçlar ve Cezaları", Ankara Barosu Dergisi 3, 55-79.
- Hanfmann 1964 G. M. A. Hanfmann, Roman Art (Milano). Cory, Adams & Mackay Ltd
- Hannah 2016 R. Hannah, "Nero's "Solar" Kingship and the Architecture of the Domus Aurea", NUMEN 63, 511-524.
- Harmankaya 2013 S. Harmankaya, K. Köroğlu, H. Sivas, Eski Mezopotamya ve Mısır Tarihi, Edt. K. Köroğlu (Eskişehir). Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Hiesinger 1975 U. Hiesinger, "The Portraits of the Emperor Nero," AJA 79 113-124.
- Hoff 2009 R.V.D. Hoff, "Caligula Zur Visuellen Repräsentation eines Römischen Kaisers", AA (2009), 239-263.
- Hornung 2004 E. Hornung, Ana Hatlarıyla Mısır Tarihi, Z. A. Yılmaz (çev.)(İstanbul). Kabalcı Yayınevi
- Imdahl-Kunisch 1979 M. Imdahl, N. Kunisch, Plastik (Bonn). Rudolf Habelt Verlag
- İplikçioğlu 2007 B. İplikçioğlu, Hellen ve Roma Tarihi'nin Ana Hatları, (İstanbul). Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- İnan 1956 A. İnan, Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti (Ankara). Türk Tarih Kurumu Basımevi
- Johansen 1987 F.S. Johansen, "The Sculpted Portraits of Caligula", Ancient Portraits in the J. Paul Getty Museum I, 87-106.
- Jucker 1982 H. Jucker, "Die Bildnisstrafen gegen den toten Caligula", Praestant Interna: Festschrift für Ulrich Hausman, 110-118.

- Jucker - Boschung 1989H. Jucker, D. Boschung, Die Bildnisse Des Caligula (Berlin).
Gebr. Man. Verlag
- Karaoğlan 2019 İ. Karaoğlan, “ Marmaris Müzesi’nden Genç Bir Kadın (Plautilla?) Portresi: Geç Fark Edilen Bir Prenses”, Anadolu Arkeoloji Araştırmalar Dergisi 2, 1-16.
- Kıymet 2019 K. Kıymet, “Hitit Metinlerinde Akad Çağı İle İlgili Kayıtlar” TAD 38/66, 1-66.
- Kolega 2017 M. Kolega, “Primjer damnatio memoriae u Enoni: Kaligula / August”, Ars Adriatica 7, 15-28.
- Köroğlu 2011 K. Köroğlu, Eski Mezopotamya Tarihi (İstanbul). İletişim Yayınları
- Kuhrt 2010 A. Kuhrt, Eski Çağda Yakındoğu Cilt I, Dilek Şendil (çev.)(İstanbul). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Kuhrt 2010 A. Kuhrt, Eski Çağda Yakındoğu Cilt II, Dilek Şendil (çev.) (İstanbul). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Lahusen-Formigli2001 G. Lahusen, E. Formigli, Römische Bildnisse aus Bronze: Kunst und Technik (München). Hirmer Verlag
- Langer-Pfanner 2018 S. Langer, M. Pfanner, “Cancelleriarelief A und B”, Vatikanische Museen Katalog der Skulpturen IV, 18-96.
- Last 1948 H. Last, “On the Flavian Reliefs From the Palazzo della Cancelleria”, JRS 38, 9-14.
- Martini 2018 R. Martini, “Countermarks in the Name “Galba” on Roman Imperial and Provincial Coinages: Considerations on the Countermarks and the Circulation of Local Bronze Coins in Pannonia, Moesia, Thrace and Asia Minor”, GEPHYRA 16, 37-73.

- Nylander 1980 C. Nylander, "Earless in Nineveh: Who Mutilated "Sargon's" Head?", *AJA* 84, 329-333.
- Oğuzoğlu 1952 C. Oğuzoğlu, *Roma Hukuku* (Ankara). Güney Matbaacılık ve Gazetecilik
- Özgan 2013a R. Özgan, *Roma Portre Sanatı I* (İstanbul). Ege Yayınları
- Özgan 2013b R. Özgan, *Roma Portre Sanatı II* (İstanbul). Ege Yayınları
- Özgan 2015 R. Özgan, *Roma Portre Sanatı III* (İstanbul). Ege Yayınları
- Pollini 1984 J. Pollini, "Damnatio Memoriae in Stone: Two Portraits of Nero Recut to Vespasian in American Museum", *AJA* 88, 547 – 557.
- Pollini 1987 J. Pollini, *The Portraiture of Gaius and Lucius Caesar* (New York), Fordham University Press
- Pollini 1990 J. Pollini, "Roman Portraiture Images of Character and Virtue", *J. Paul Getty Museum*, 1 – 44.
- Pollini 2010 J. Pollini, "Recutting Roman Portraits: Problems in Interpretation and The New Technology in Finding Possible Solutions" *MAAR* 55, 23 – 92.
- Pollini 2017 J. Pollini, "The Bronze Statue of Germanicus from Ameria (Amelia)", *AJA* 121, 425 – 437.
- RIC I H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum Vol. I* (London). Oxford University Press, 1923.
- RIC II H. Mattingly, *Coins of the Roman Empire in the British Museum Vol. II* (London). The Trustees of The British Museum Press, 1966.
- Roehrig 2005 C.H. Roehrig, *Hatshepsut: From Queento Pharoah* (New Haven). Yale University Press

- Roth 2006 L.M. Roth, Mimarlığın Öyküsü, E. Akça (çev.)(İstanbul). Kabalıcı Yayınevi
- RPC A. Burnett-M. Amandry-P. P. Ripolles, Roman Provincial Coinage Volume I. From The Death Of Caesar To The Death Of Vitellius (44 Bc - Ad 69), London-Paris 1992.
- Salzmann 1984 D. Salzmann, "Vespasian statt Nero Ein numismatische Palimpest", AA (1984), 295-299.
- Sever 1987 H. Sever, "Asur Siyasi Tarihinin Ana Devreleri", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi 31/1-2, 421-428.
- Smith 1987 R.R.R. Smith, "The Imperial Reliefs From the Sebasteion at Aphrodisias", JRS 77, 88-138.
- Smith 2008 R.R.R. Smith, Aphrodisias: City and Sculpture in Roman Asia (İstanbul). Ertuğ&Kocabıyık Yayınevi
- Suet. Suetonius, On İki Caesar'ın Yaşamı, F. Gül Özaktürk (çev.) (İstanbul 2008). Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Tanilli 2005 S. Tanilli, Yüzyılların Gerçeği ve Mirası Cilt I (İstanbul). Adam Yayınları
- Tekin 1994 O. Tekin, Grek ve Roma Sikkeleri (İstanbul). Yapı Kredi Yayınları
- Tekin 2016 O. Tekin, Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş (İstanbul). İletişim Yayınları
- Thompson 2007 N. L. Thompson, Roman Art (New York). The Metropolitan Museum of Art
- Toynbee 1978 J. M. C. Toynbee, Roman Historical Portraits (London). Thames and Hudson Ltd

- Türkoğlu 2011 H. G. Türkoğlu, “Roma Cumhuriyet ve İlk İmparatorluk Dönemlerinin İdari Yapısı”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 11/2, 251-269.
- Türkoğlu 2017 H. G. Türkoğlu, Roma Hukukunda Suç ve Ceza (Ankara). Seçkin Yayınevi
- Varner 2001 E. Varner, “Portraits, Plots, and Politics: Damnatio Memoriae and the Images of Imperial Women”, MemAmAc 46, 41-93.
- Varner 2004 E. Varner, “Mutilation and Transformation Damnatio Memoriae and Roman Imperial Portraiture”, Monumenta Graeca et Romana 10.
- Yazıcı 2017 A. Yazıcı, “Flavius Hanedanı’nın (MS 69-96) Anadolu Eyalet Yönetimi ve Ekonomi Politikası”, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı 23, 165-181.
- Ziya 1974 U. Ziya, Roma Hukuku (İstanbul). İstanbul Üniversitesi Yayınları
- Ziya 1975 U. Ziya, Roma Hukuku Lügatı (İstanbul). İstanbul Üniversitesi Yayınları
- West 1933 R. West, Römische Porträt-Plastik (München). Gesamtherstellung von F. Bruckmann A.G
- Wheeler 2016 M. Wheeler, Roma Sanatı ve Mimarlığı, Z.K. Erdem (çev.) (İstanbul). Homer Kitabevi

Aşağıda verilen antik kaynakların içeriklerine “The University of Chicago” tarafından paylaşılmakta olan “penelope.uchicago.edu” adresinden ulaşılmıştır.

Cass. Dio Cassius Dio, Roman History.

Dion.Hal.ant. Dionysios Halikarnasseus, Antiquitates Romanae.

Plin.epist.paneg. Plinius Minor, Epistulae Panegyricus.

Plin.nat.	Plinius Maior, Naturalis Historia.
Plut.	Plutarch, The Parallel lives.
Tac. Ann.	Tacitus, Annals.
Tac. Hist.	Tacitus, Histories.

LEVHALAR LİSTESİ

Grafikler, katalogda yer verilen materyallere göre hazırlanmış olup, Grafik 1-2-3, materyallerin buluntu ve darp yerlerine göre oluşturulmuştur. Aynı zamanda sikkeler özelinde saldırının countermark aracılığı ile yapıldığı parçalarda hem tahrip edilen hem de countermark basılan sikkelerin olduğu verilere dahil edilmiştir.

1-2-3. Grafiklerde yer alan “Italia” verisi, Roma merkez ile İtalya arasında dahi uygulama farklılığı olabileceğini göstermek amacıyla dahil edilmiştir. Grafik 4 ise tüm materyaller kullanılarak yapılmıştır. 23 numaralı katalogda verilen örnek, grafiklere dahil edilmemiştir.

Çalışma içerisinde bulunan çizimler, saldırının gerçekleştirildiği sikke ve portreler için kırık ve kesiklerin yani saldırının en net görüldüğü parçalar içinden seçilerek yapılmıştır. Sikkelerde saldırı hangi yüzde gerçekleştirildiyse o yüzün çizimi yapılmıştır. Parçalardaki kırık ve eksik alanlar o bölgede tarama yapılarak gösterilmiştir.

Levha 1: **Grafik 1:** Caligula'nın, çalışmanın katalog bölümünde verilen anıtsal materyallerinin Roma merkez ve bazı eyaletlere göre dağılımı.

Levha 2: **Grafik 2:** Nero'nun çalışmanın katalog bölümünde verilen anıtsal materyallerinin Roma merkez ve bazı eyaletlere göre dağılımı.

Levha 3: **Grafik 3:** Domitianus'un çalışmanın katalog bölümünde verilen anıtsal materyallerinin Roma merkez ve bazı eyaletlere göre dağılımı.

Levha 4: **Grafik 4:** Tezin konusunu oluşturan üç imparatorun haklarında çıkarılan damnatio memoriae kararı sonucunda, katalog bölümünde verilen örnekler üzerinden karşılaştırması.

Levha 5: **Resim 1 – 2 - 3:** Ninova'dan olasılıkla saldırıya uğramış Sargon başı.

Nylander 1980: pl. 43, fig. 1 – 2.

Resim 4: Naram - Sin Kabartması.

Bahrani 1995: 369.

Levha 6: **Resim 5 – 6:** Hatshepsut'un saldırıya uğramış görselleri.

<https://www.britannica.com/place/ancient-Egypt/The-New-Kingdom-c-1539-1075-bce#ref306741> (02.02.2020).

Resim 7: Lachish Kabartması.

https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1856-0909-14_7
(21.02.2020).

Resim 8: Assurbanipal ve kraliçesi Ashur – Sharrat’ın saldırıya uğramış kabartması.

<https://britishmuseum.org/paradise-on-earth-the-gardens-of-ashurbanipal/>
(21.02.2020).

Levha 7: **Resim 9:** Caligula’nın “TICA” countermarklı sikkesi.

<http://numismatics.org/collection/1953.171.1082?lang=tr>(15.10.2020).

New York, American Numismatic Society, env.1953.171.1082.

Resim 10: Nero’nun Domus Aura’sı için tasarlanan devasa bronz heykelinin çizimi.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/Nero> Bild Number: 237.
(02.02.2020).

Resim 11: Otho countermarklı Nero Sikkesi.

<https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/1/4520RPC> 53, 647, no. 4520.
(07.11.2020).

Levha 8: **Resim 12:** Galba tasvirli sikke.

<https://www.coinarchives.com/a/openlink.php?l=1750939|4028|360|af4d4d0734c306b08714336f77a7ea1b> (12.11.2020).

Resim 13: Otho’nun saldırıya uğramış Ostia portresi.

<https://arachne.dainst.org/entity/1073997> (12.10.2020).

Resim 14: İmparator Vitellius’un portresi.

<http://www.arkubid.uni-bonn.de/suche/otho> Bild Number:6 (11.10.2020).

Resim 15: Domitianus’un Terme portresi.

Varner 2004: fig.133.

Museo Nazionale Romano, Palazzo Massimo alle Terme env. 115191.

Resim 16 – 17: Severus Alexander’ın saldırıya uğramış bronz büstü.

Imdahl – Kunisch 1979: 99 – 102.

- Levha 9:**   **Çizim 1:** Caligula - Kat. No. 2
                    Çizim 2: Caligula - Kat. No. 3
- Levha 10:**   **Çizim 3:** Caligula - Kat. No. 4
                    Çizim 4: Caligula - Kat. No. 5
- Levha 11:**   **Çizim 5:** Nero - Kat. No. 40
- Levha 12:**   **Çizim 6:** Nero - Kat. No. 41
- Levha 13:**   **Çizim 7:** Nero - Kat. No. 42
                    Çizim 8: Nero - Kat. No. 43
- Levha 14:**   **Çizim 9:** Domitianus - Kat. No. 105
- Levha 15:**   **Çizim 10:** Domitianus - Kat. No. 107
- Levha 16:**   **Çizim 11:** Caligula – Kat. No. 10
                    Çizim 12: Caligula – Kat. No. 15
                    Çizim 13: Caligula – Kat. No. 16
- Levha 17:**   **Çizim 14:** Caligula – Kat. No. 18
                    Çizim 15: Caligula – Kat. No. 19
                    Çizim 16: Caligula – Kat. No. 20
- Levha 18:**   **Çizim 17:** Nero – Kat. No. 55
                    Çizim 18: Nero – Kat. No. 56
- Levha 19:**   **Çizim 19:** Nero – Kat. No. 57
                    Çizim 20: Nero – Kat. No. 62
                    Çizim 21: Nero – Kat. No. 63
- Levha 20:**   **Çizim 22:** Nero – Kat. No. 64
                    Çizim 23: Nero – Kat. No. 65

- Çizim 24:** Nero – Kat. No. 66
- Çizim 25:** Nero – Kat. No. 67
- Levha 21:** **Çizim 26:** Nero – Kat. No. 73
- Çizim 27:** Nero – Kat. No. 77
- Çizim 28:** Nero – Kat. No. 78
- Çizim 29:** Nero – Kat. No. 79
- Levha 22:** **Çizim 30:** Nero – Kat. No. 82 – 59
- Levha 23:** **Çizim 31:** Domitianus – Kat. No. 109
- Çizim 32:** Domitianus – Kat. No. 110
- Çizim 33:** Domitianus – Kat. No. 111
- Levha 24:** **Çizim 34:** Domitianus – Kat. No. 114
- Çizim 35:** Domitianus – Kat. No. 116
- Çizim 36:** Domitianus – Kat. No. 117
- Levha 25:** **Çizim 37:** Domitianus – Kat. No. 119
- Çizim 38:** Domitianus – Kat. No. 120
- Çizim 39:** Domitianus – Kat. No. 121
-
- Levha 26:** **Kat. No. 1.** Caligula
- Levha 27:** **Kat. No. 2.** Caligula
- Levha 28:** **Kat. No. 3.** Caligula
- Levha 29:** **Kat. No. 4.** Caligula
- Levha 30:** **Kat. No. 5.** Caligula
- Levha 31:** **Kat. No. 6.** Caligula
- Levha 32:** **Kat. No. 7.** Caligula / Claudius
- Kat. No. 8.** Caligula

- Levha 33:** **Kat. No. 9.** Caligula ? / Cerveteri Yazıtı
- Levha 34:** **Kat. No. 10.** Caligula
Kat. No. 11. Caligula
Kat. No. 12. Caligula
Kat. No. 13. Caligula
Kat. No. 14. Caligula
- Levha 35:** **Kat. No. 15.** Caligula
Kat. No. 16. Caligula
Kat. No. 17. Caligula
Kat. No. 18. Caligula
Kat. No. 19. Caligula
- Levha 36:** **Kat. No. 20.** Caligula
Kat. No. 21. Caligula
- Levha 37:** **Kat. No. 22.** Caligula / Augustus
- Levha 38:** **Kat. No. 23.** Caligula / Augustus
- Levha 39:** **Kat. No. 24.** Caligula / Augustus
- Levha 40:** **Kat. No. 25.** Caligula / Augustus
- Levha 41:** **Kat. No. 26.** Caligula / Tiberius
- Levha 42:** **Kat. No. 27.** Caligula / Tiberius
- Levha 43:** **Kat. No. 28.** Caligula / Tiberius
- Levha 44:** **Kat. No. 29.** Caligula / Claudius
- Levha 45:** **Kat. No. 30.** Caligula / Claudius
- Levha 46:** **Kat. No. 31.** Caligula / Claudius
- Levha 47:** **Kat. No. 32.** Caligula / Claudius
- Levha 48:** **Kat. No. 33.** Caligula / Claudius

- Levha 49:** **Kat. No. 34.** Caligula / Claudius
- Levha 50:** **Kat. No. 35.** Caligula / Claudius
- Levha 51:** **Kat. No. 36.** Caligula / Claudius
- Levha 52:** **Kat. No. 37.** Caligula / Claudius
- Levha 53:** **Kat. No. 38.** Caligula / Titus
- Levha 54:** **Kat. No. 39.** Caligula / Titus
- Levha 55:** **Kat. No. 40.** Nero
- Levha 56:** **Kat. No. 41.** Nero
- Levha 57:** **Kat. No. 42.** Nero
Kat. No. 43. Nero
- Levha 58:** **Kat. No. 44.** Nero
- Levha 59:** **Kat. No. 45.** Nero
Kat. No. 46. Nero
Kat. No. 47. Nero
- Levha 60:** **Kat. No. 48.** Nero
- Levha 61:** **Kat. No. 49.** Nero
- Levha 62:** **Kat. No. 50.** Nero
- Levha 63:** **Kat. No. 51.** Nero
- Levha 64:** **Kat. No. 52.** Nero
- Levha 65:** **Kat. No. 53.** Nero
- Levha 66:** **Kat. No. 54.** Nero
- Levha 67:** **Kat. No. 55.** Nero
Kat. No. 56. Nero
Kat. No. 57. Nero
Kat. No. 58. Nero

- Levha 68:**   **Kat. No. 59.** Nero
                  Kat. No. 60. Nero
                  Kat. No. 61. Nero
                  Kat. No. 62. Nero
- Levha 69:**   **Kat. No. 63.** Nero
                  Kat. No. 64. Nero
                  Kat. No. 65. Nero
                  Kat. No. 66. Nero
- Levha 70:**   **Kat. No. 67.** Nero
                  Kat. No. 68. Nero
                  Kat. No. 69. Nero
                  Kat. No. 70. Nero
- Levha 71:**   **Kat. No. 71.** Nero
                  Kat. No. 72. Nero
                  Kat. No. 73. Nero
                  Kat. No. 74. Nero
- Levha 72:**   **Kat. No. 75.** Nero
                  Kat. No. 76. Nero
                  Kat. No. 77. Nero
                  Kat. No. 78. Nero
- Levha 73:**   **Kat. No. 79.** Nero
                  Kat. No. 80. Nero
                  Kat. No. 81. Nero
                  Kat. No. 82. Nero
- Levha 74:**   **Kat. No. 83.** Nero / Augustus

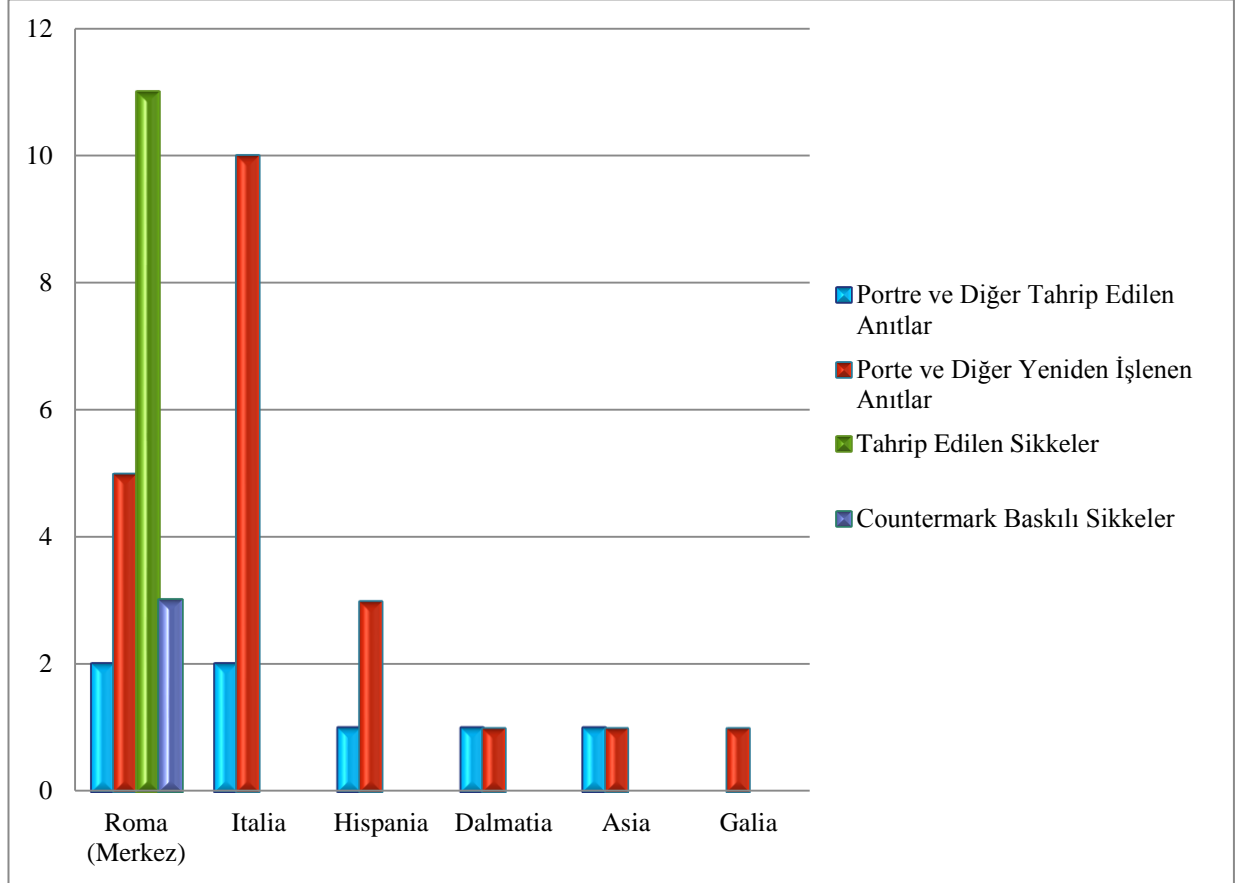
- Levha 75: Kat. No. 84. Nero / Augustus**
- Levha 76: Kat. No. 85. Nero / Claudius**
- Levha 77: Kat. No. 86. Nero / Vespasianus**
- Levha 78: Kat. No. 87. Nero / Vespasianus**
- Levha 79: Kat. No. 88. Nero / Vespasianus**
- Levha 80: Kat. No. 89. Nero / Vespasianus**
- Levha 81: Kat. No. 90. Nero / Vespasianus**
- Levha 82: Kat. No. 91. Nero / Vespasianus**
- Levha 83: Kat. No. 92. Nero / Vespasianus**
- Levha 84: Kat. No. 93. Nero / Vespasianus**
- Levha 85: Kat. No. 94. Nero / Titus**
- Levha 86: Kat. No. 95. Nero / Titus**
- Levha 87: Kat. No. 96. Nero / Titus**
- Levha 88: Kat. No. 97. Nero / Domitianus**
- Levha 89: Kat. No. 98. Nero / Domitianus**
- Levha 90: Kat. No. 99. Nero / Domitianus**
- Levha 91: Kat. No. 100. Nero / Domitianus**
- Levha 92: Kat. No. 101. Nero / Domitianus**
- Levha 93: Kat. No. 102. Nero / Domitianus**
- Levha 94: Kat. No. 103. Nero / Domitianus / Nerva**
- Levha 95: Kat. No. 104. Domitianus**
- Levha 96: Kat. No. 105. Domitianus**
- Levha 97: Kat. No. 106. Domitianus / Cancelleria Reliefs.**
- Levha 98: Kat. No. 106. Domitianus / Cancelleria Reliefs.**
- Levha 99: Kat. No. 107. Domitianus**

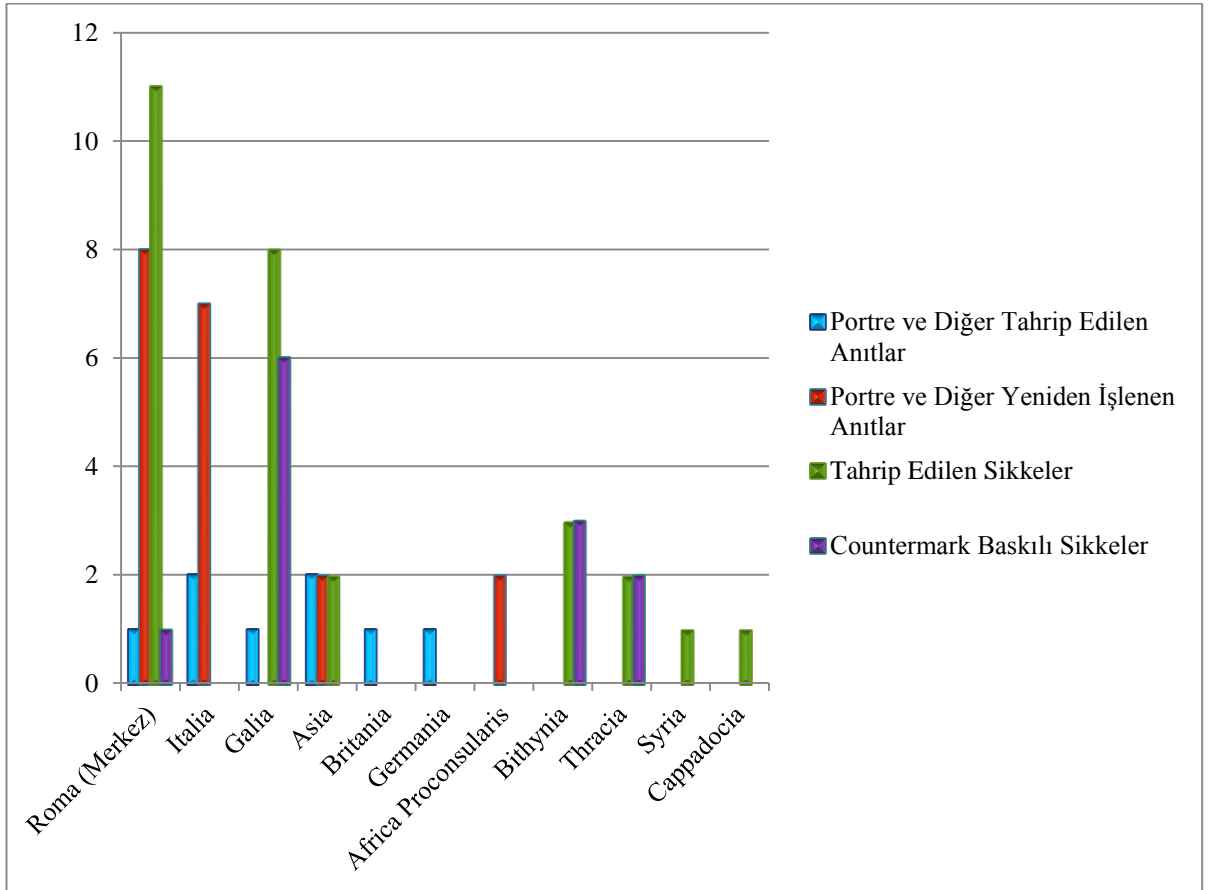
- Levha 100:** **Kat. No. 108.** Domitianus / Puteoli Yazıtı.
- Levha 101:** **Kat. No. 109.** Domitianus
Kat. No. 110. Domitianus
Kat. No. 111. Domitianus
Kat. No. 112. Domitianus
- Levha 102:** **Kat. No. 113.** Domitianus
Kat. No. 114. Domitianus
Kat. No. 115. Domitianus
Kat. No. 116. Domitianus
- Levha 103:** **Kat. No. 117.** Domitianus
Kat. No. 118. Domitianus
Kat. No. 119. Domitianus
Kat. No. 120. Domitianus
- Levha 104:** **Kat. No. 121.** Domitianus
Kat. No. 122. Domitianus
- Levha 105:** **Kat. No. 123.** Domitianus / Titus
- Levha 106:** **Kat. No. 124.** Domitianus / Nerva
- Levha 107:** **Kat. No. 125.** Domitianus / Nerva
- Levha 108:** **Kat. No. 126.** Domitianus / Nerva
- Levha 109:** **Kat. No. 127.** Domitianus / Nerva
- Levha 110:** **Kat. No. 128.** Domitianus / Nerva
- Levha 111:** **Kat. No. 129.** Domitianus / Traianus
- Levha 112:** **Kat. No. 130.** Domitianus / Traianus
- Levha 113:** **Kat. No. 131.** Domitianus / Traianus

LEVHALAR

LEVHA 1

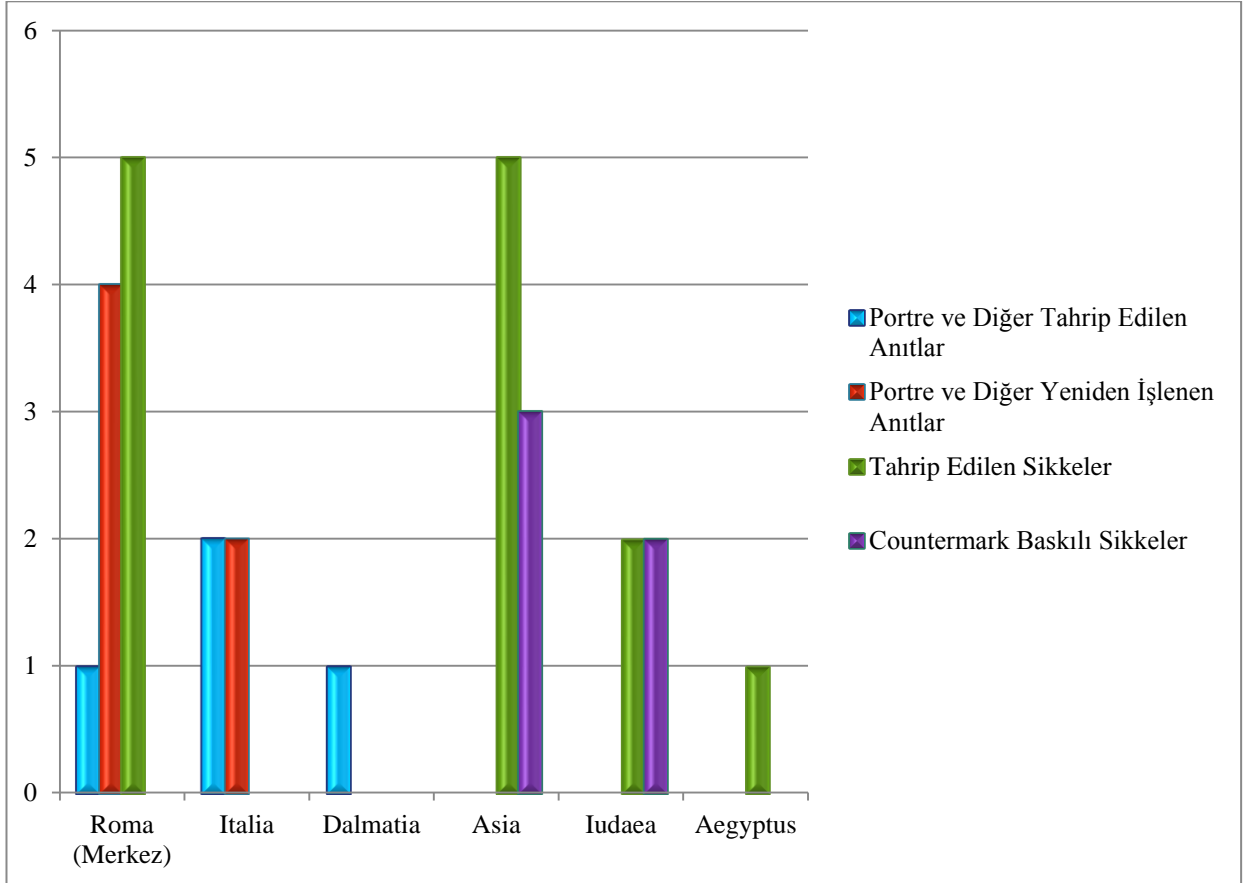

Grafik 1: Caligula'nın, çalışmanın katalog bölümünde verilen anıtsal materyallerinin Roma merkez ve bazı eyaletlere göre dağılımı.

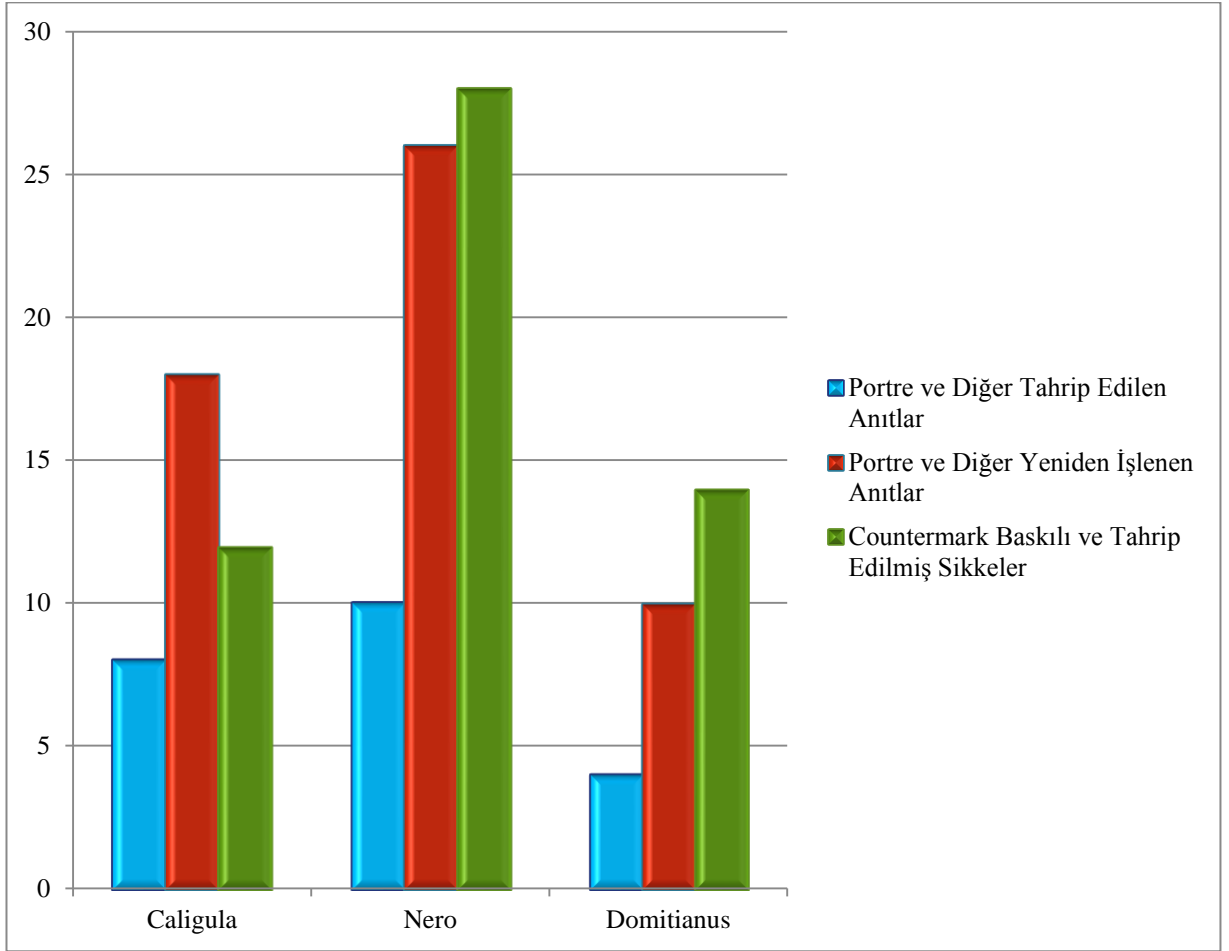

Grafik 2: Nero'nun çalışmanın katalog bölümünde verilen anıtsal materyallerinin Roma merkez ve bazı eyaletlere göre dağılımı.

LEVHA 3

Grafik 3: Domitianus'un çalışmanın katalog bölümünde verilen anıtsal materyallerinin Roma merkez ve bazı eyaletlere göre dağılımı.

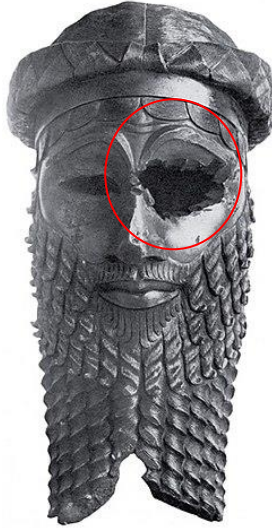

Grafik 4: Tezin konusunu oluşturan üç imparatorun haklarında çıkarılan damnatio memoriae kararı sonucunda, katalog bölümünde verilen örnekler üzerinden karşılaştırması.

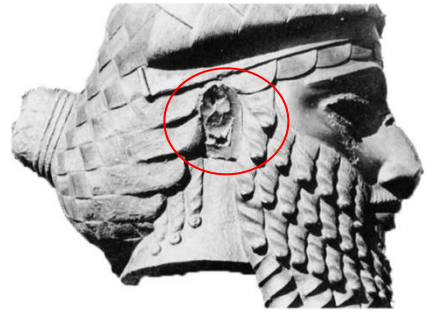
Resim 1.

Resim 2.

Resim 3

Resim 4.

Resim 5.

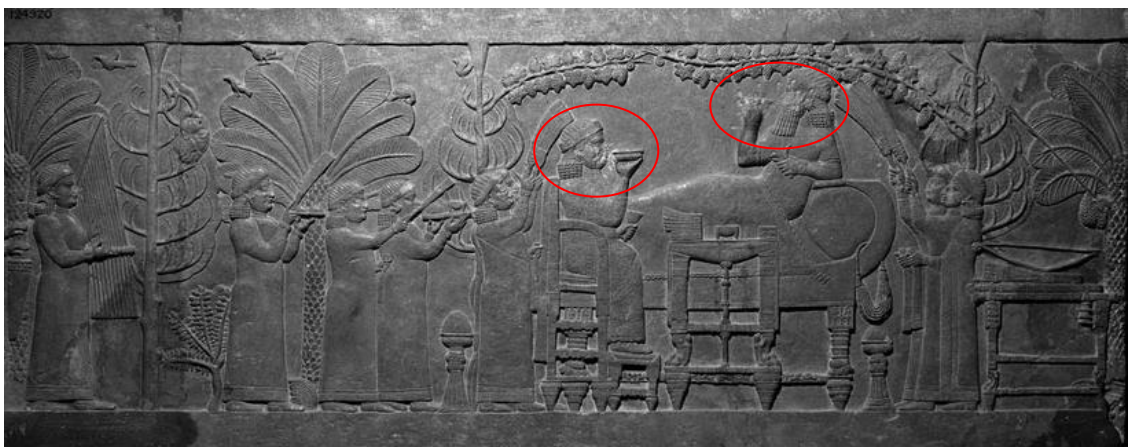
Resim 6.

Resim 7.

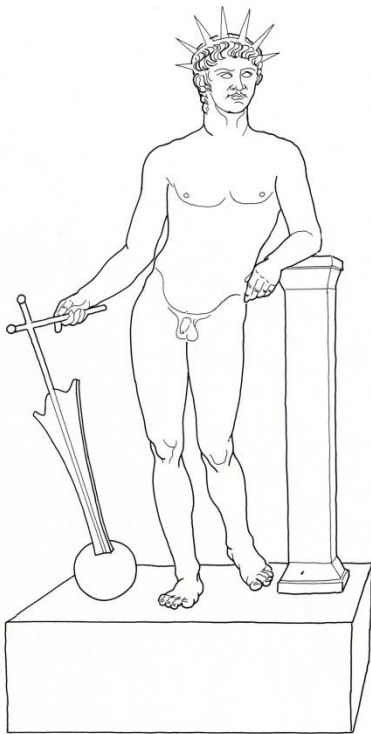
Resim 8.

Resim 9.

Resim 10.

Resim 11.

Resim 12.

Resim 13.

Resim 14.

Resim 15.

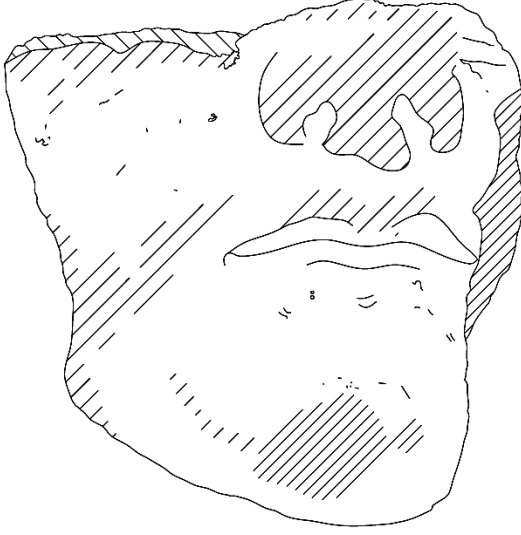
Resim 16.

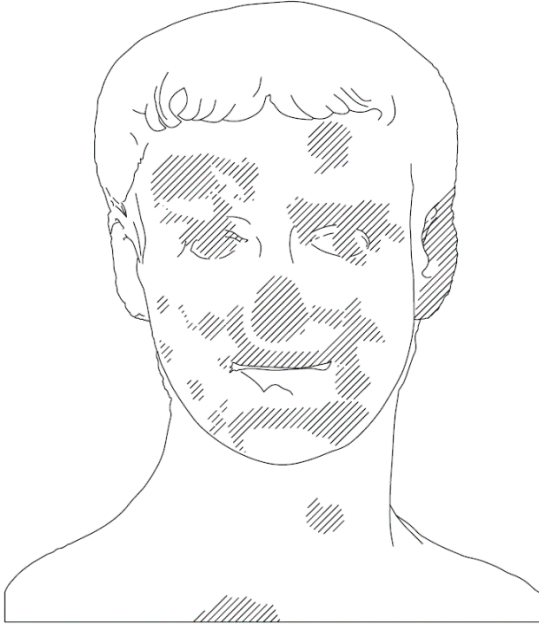
Resim 17.

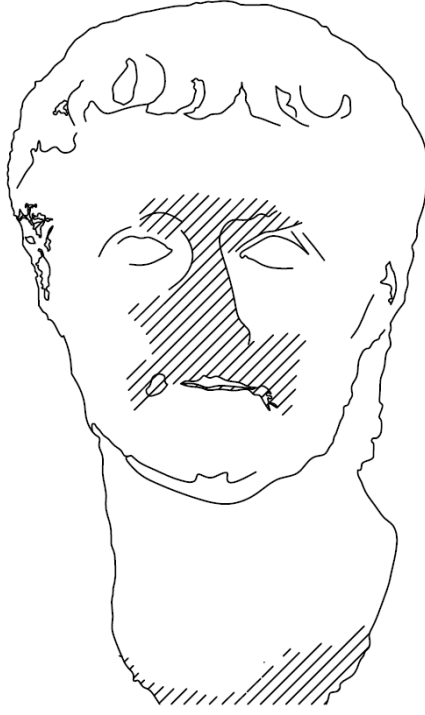
Çizim 1. Caligula (Kat. No. 2).

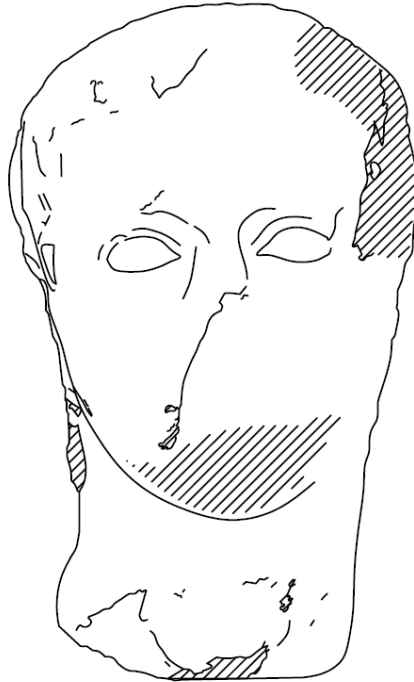
Çizim 2. Caligula (Kat. No. 3).

Çizim 3. Caligula (Kat. No. 4).

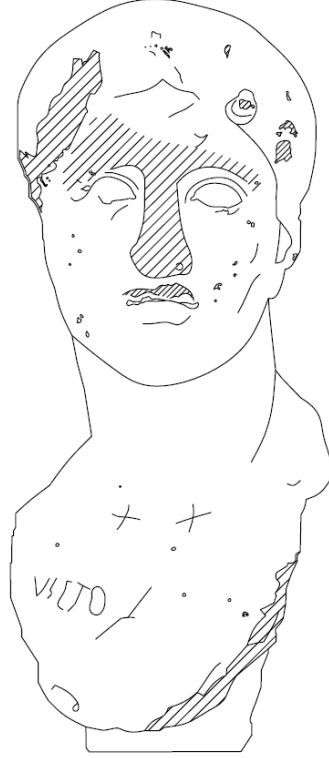
Çizim 4. Caligula (Kat. No. 5).

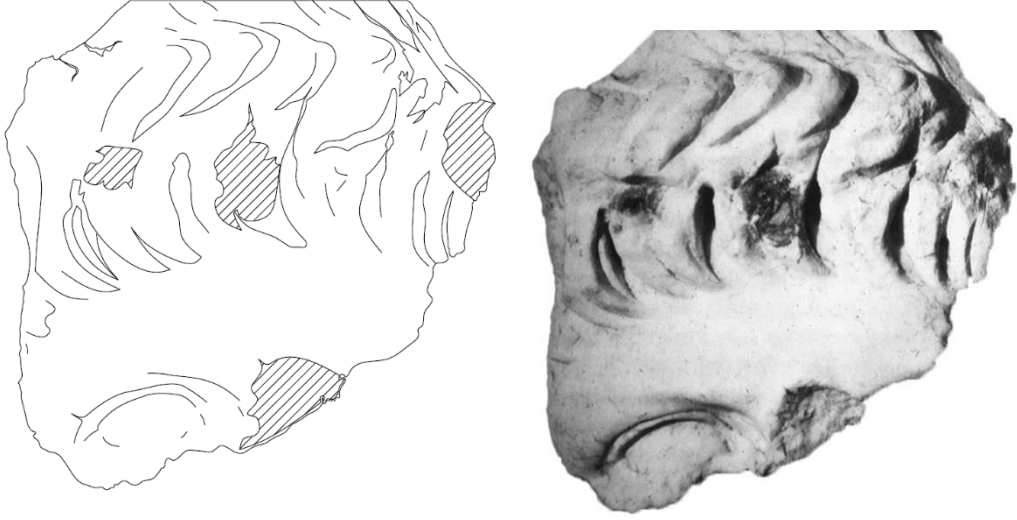
Çizim 5. Nero (Kat. No. 40).

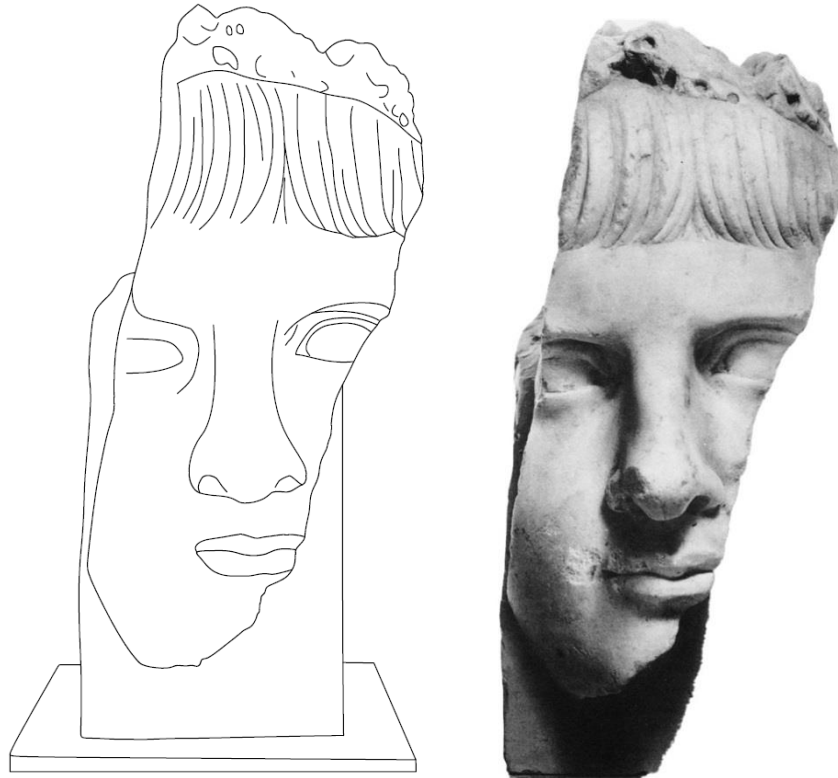
Çizim 6. Nero (Kat No. 41).

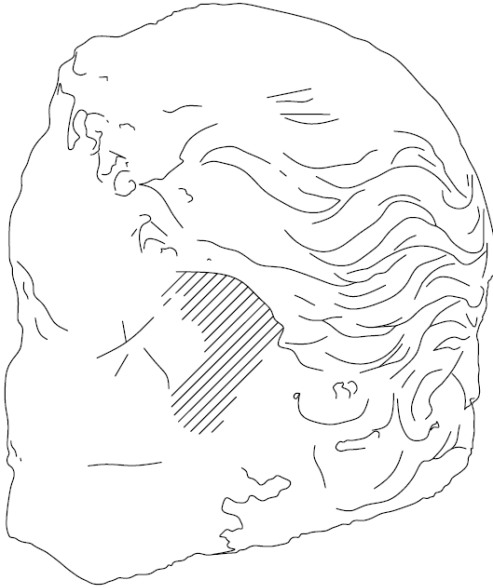
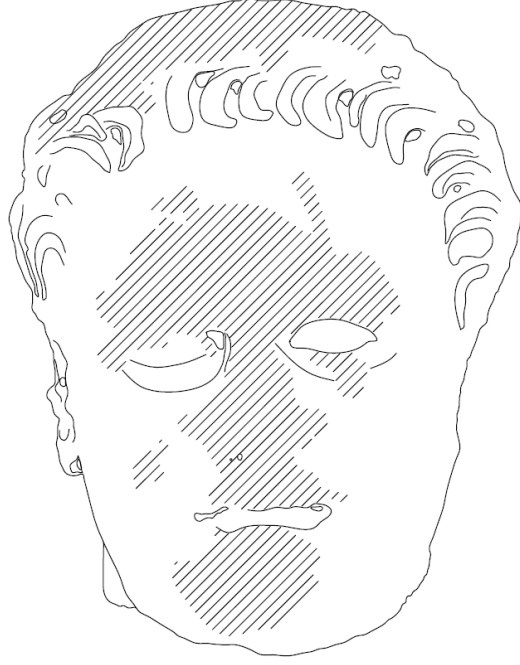
Çizim 7. Nero (Kat. No. 42).

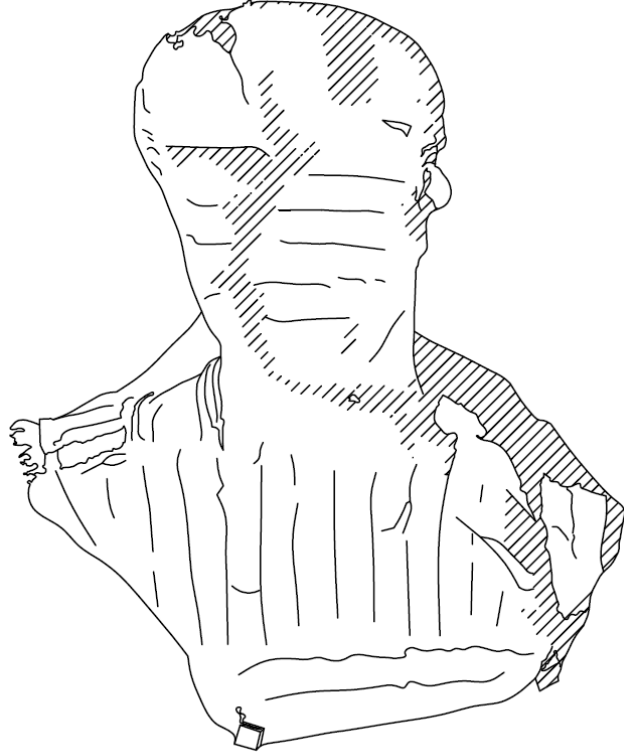
Çizim 8. Nero (Kat. No. 43).

Çizim 9. Domitianus (Kat. No. 105).

Çizim 10. Domitianus (Kat. No. 107).

Çizim 11. Caligula (Kat. No. 10).

Çizim 12. Caligula (Kat. No. 15).

Çizim 13. Caligula (Kat. No. 16).

Çizim 14. Caligula (Kat. No. 18).

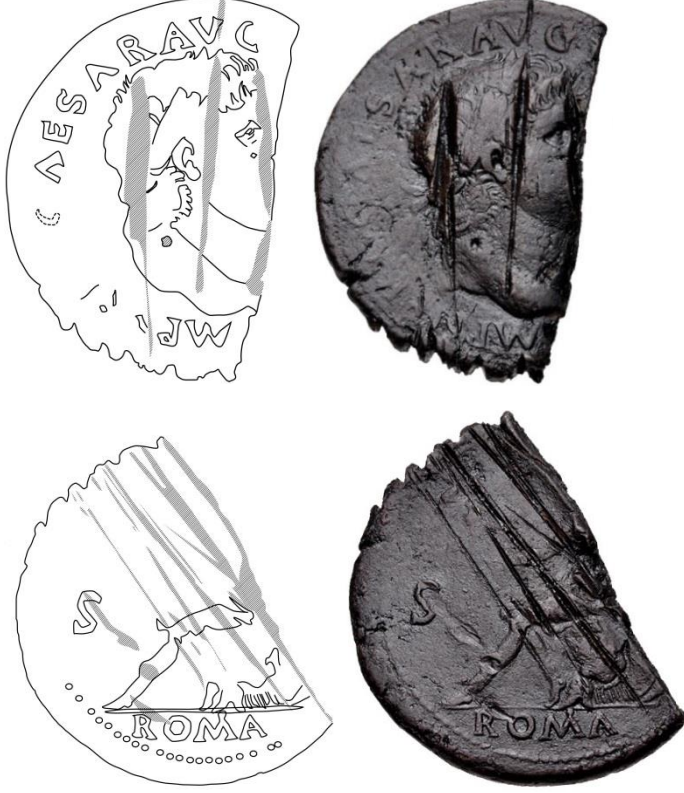
Çizim 15. Caligula (Kat. No. 19).

Çizim 16. Caligula (Kat. No. 20).

Çizim 17. Nero (Kat. No. 55).

Çizim 18. Nero (Kat. No. 56).

Çizim 19. Nero (Kat. No. 57).

Çizim 20. Nero (Kat. No. 62).

Çizim 21. (Kat. No. 63).

Çizim 22. Nero (Kat. No. 64).

Çizim 23. Nero (Kat. No. 65).

Çizim 24. Nero (Kat. No.66).

Çizim 25. Nero (Kat. No. 67).

Çizim 26. Nero (Kat. No. 73).

Çizim 27. Nero (Kat. No. 77).

Çizim 28. Nero (Kat. No. 78).

Çizim 29. Nero (Kat. No. 79).

Çizim 30. Nero (Kat. No. 82 - 59).

Çizim 31. Domitianus (Kat. No. 109).

Çizim 32. Domitianus (Kat. No. 110).

Çizim 33. Domitianus (Kat. No. 111).

Çizim 34. Domitianus (Kat. No. 114).

Çizim 35. Domitianus (Kat. No. 116).

Çizim 36. Domitianus (Kat. No. 117).

Çizim 37. Domitianus (Kat. No. 119).

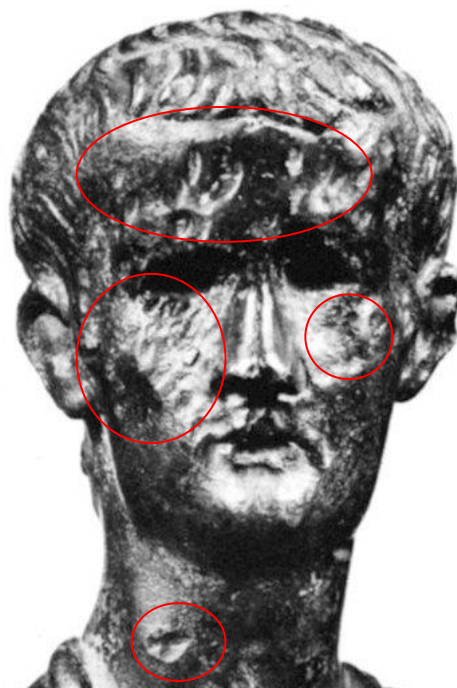
Çizim 38. Domitianus (Kat. No. 120).

Çizim 39. Domitianus (Kat. No. 121).

Kat. No. 1.

Kat. No. 2.

Kat. No. 3.

Kat. No. 4.

Kat. No. 5.

Kat. No. 6.

Kat. No. 7.

Kat. No. 8.

Kat. No. 9.

Kat. No. 10.

Kat. No. 11.

Kat. No. 12.

Kat. No. 13.

Kat. No. 14.

Kat. No. 15.

Kat. No. 16.

Kat. No. 17.

Kat. No. 18.

Kat. No. 19.

Kat. No. 20.

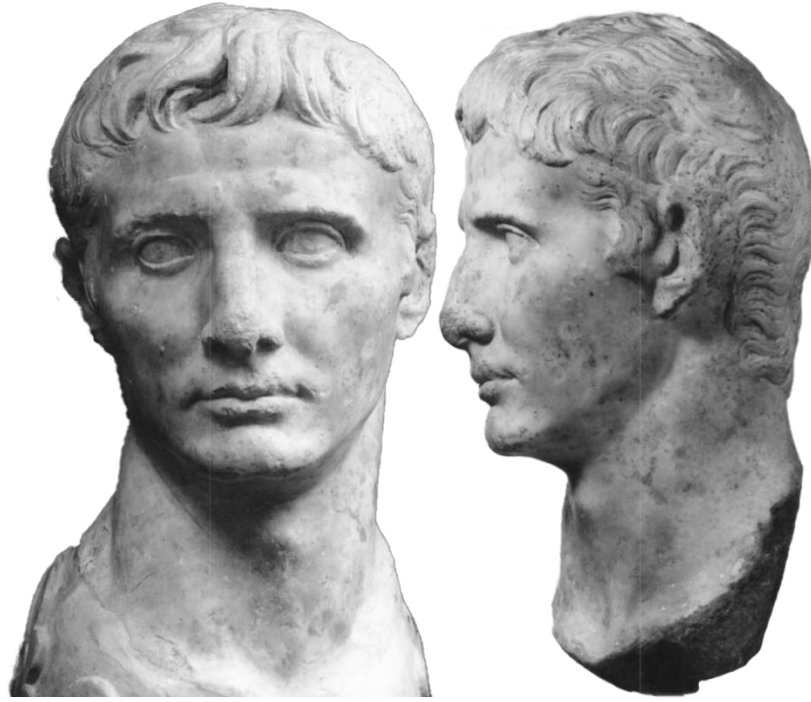
Kat. No. 21.

Kat. No. 22.

Kat. No. 23.

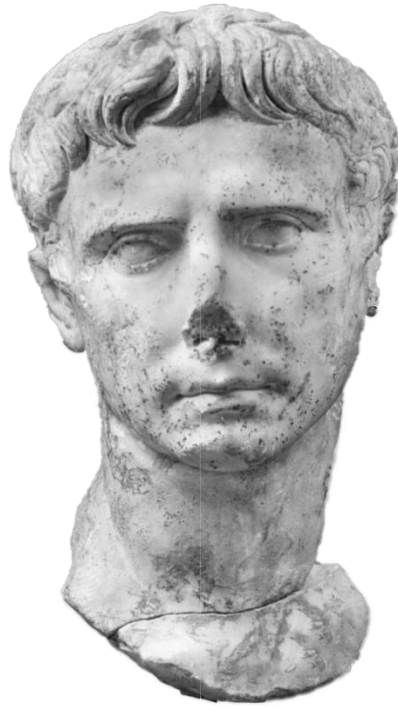

Kat. No. 24.

Kat. No. 25.

Kat. No. 26.

Kat. No. 27.

Kat. No. 28.

Kat. No. 29.

Kat. No. 30.

Kat. No. 31.

Kat. No. 32.

Kat. No. 33.

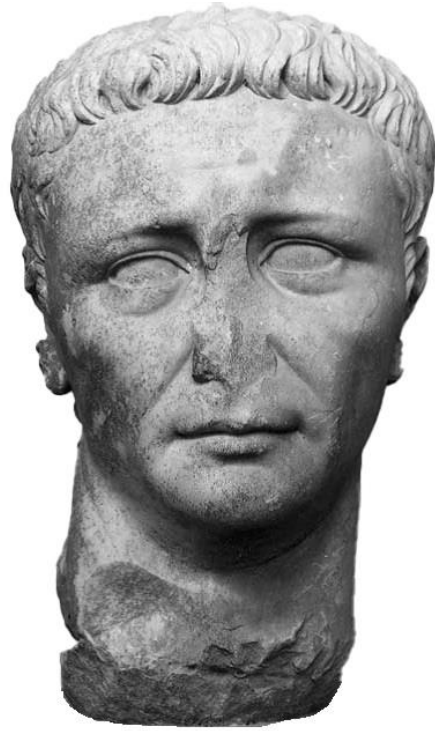
Kat. No. 34

Kat. No. 35.

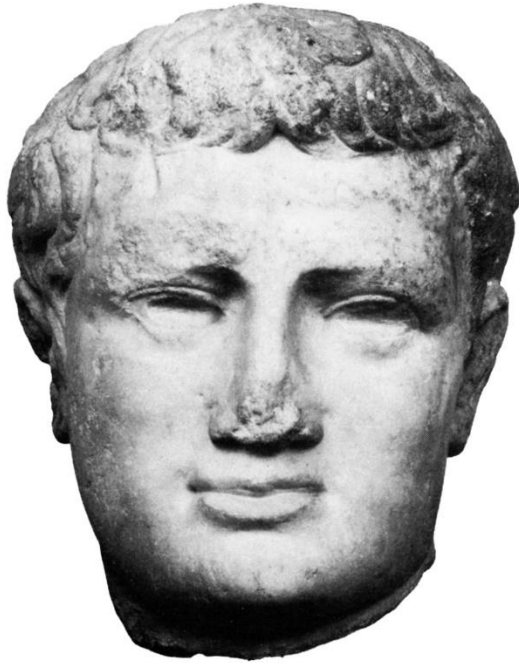
Kat. No. 36.

Kat. No. 37.

Kat. No. 38.

Kat. No. 39.

Kat. No. 40.

Kat. No. 41.

Kat. No. 42.

Kat. No. 43.

Kat. No. 44.

Kat. No. 45.

Kat. No. 46.

Kat. No. 47.

Kat. No. 48.

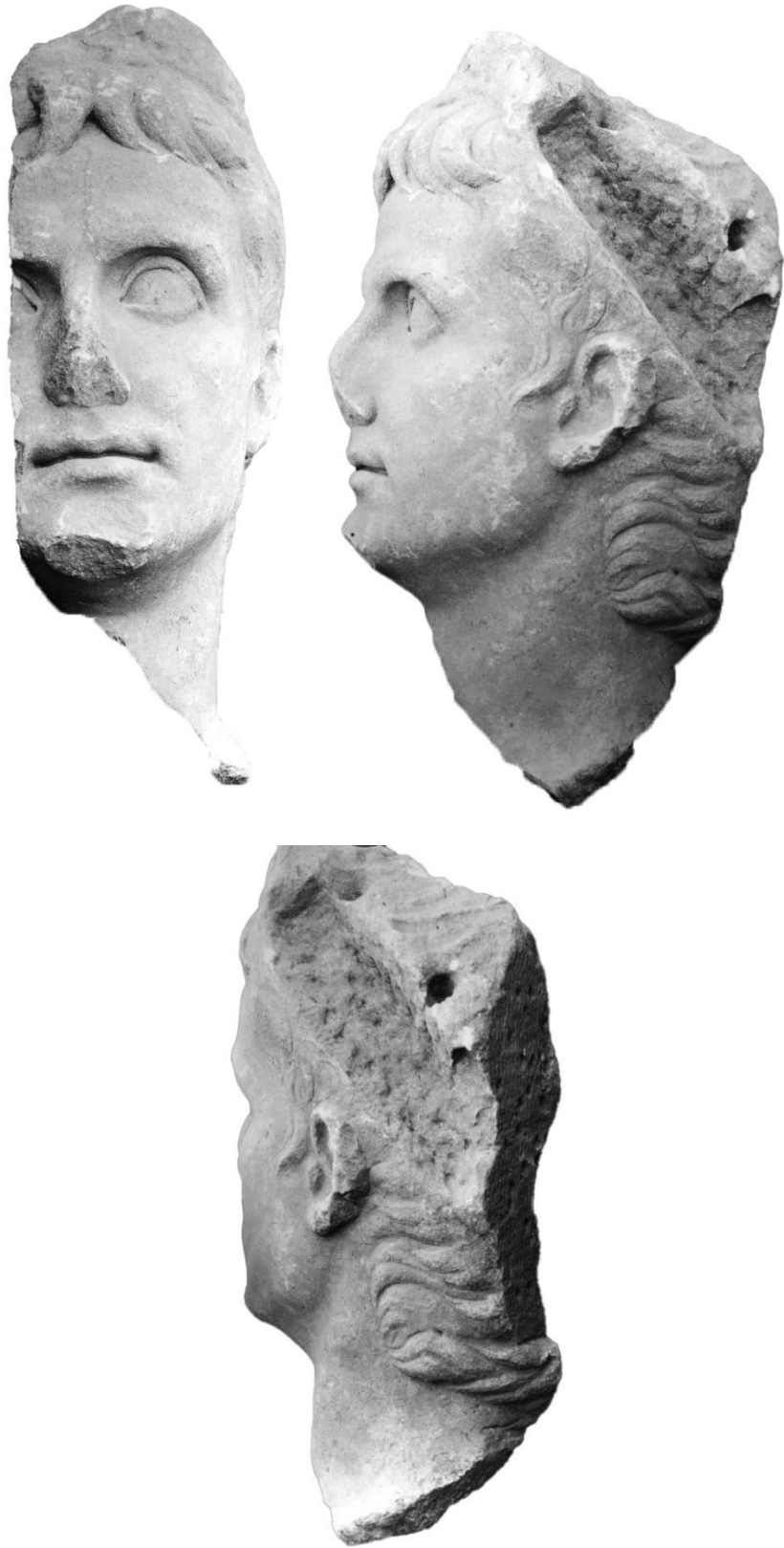
Kat. No. 49.

Kat. No. 50.

Kat. No. 51.

Kat. No. 52.

Kat. No. 53.

Kat. No.54.

Kat. No. 55.

Kat. No. 56.

Kat. No. 57.

Kat. No. 58.

Kat. No. 59.

Kat. No. 60.

Kat. No. 61.

Kat. No. 62.

Kat. No. 63.

Kat. No. 64.

Kat. No. 65.

Kat. No. 66.

Kat. No. 67.

Kat. No. 68.

Kat. No. 69.

Kat. No. 70.

Kat. No. 71.

Kat. No. 72.

Kat. No. 73.

Kat. No. 74.

Kat. No. 75.

Kat. No. 76.

Kat. No. 77.

Kat. No. 78.

Kat. No. 79.

Kat. No. 80.

Kat. No. 81.

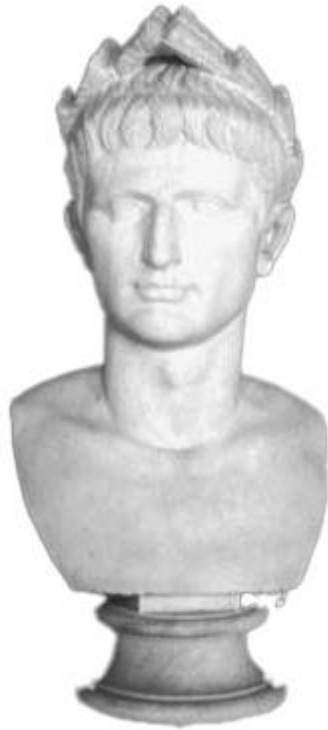
Kat. No. 82.

Kat. No. 83.

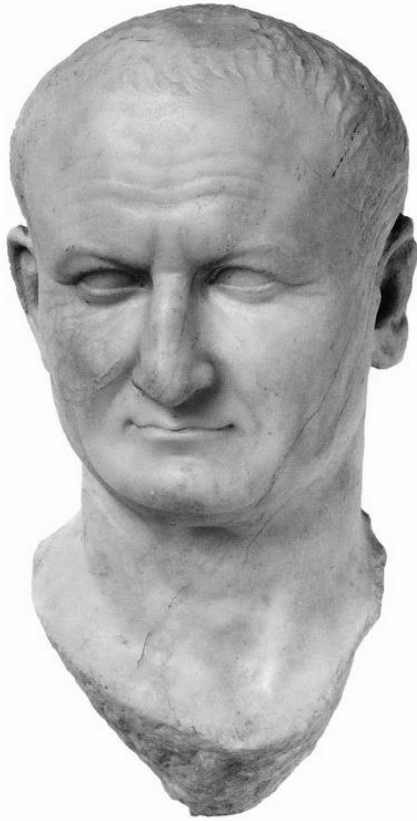
Kat. No. 84.

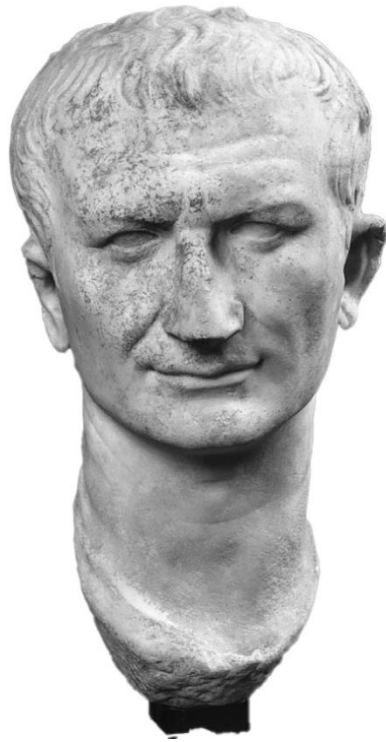
Kat. No. 85.

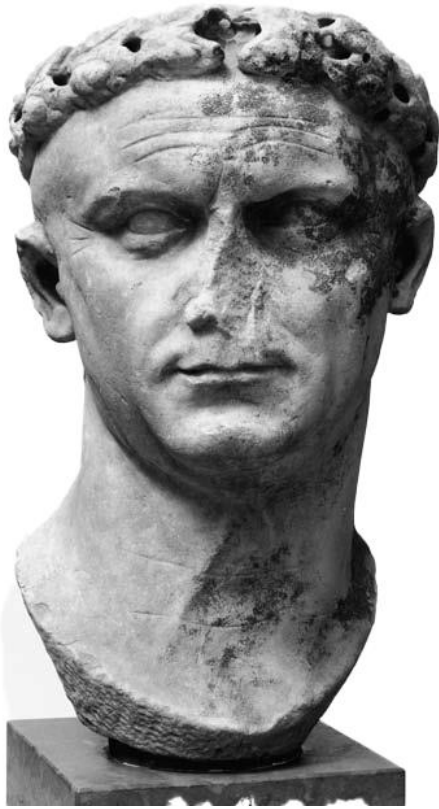
Kat. No. 86.

Kat. No. 87.

Kat. No. 88.

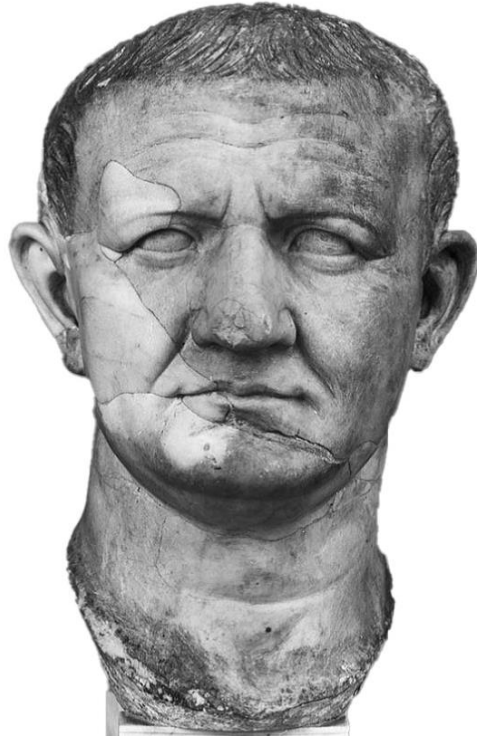

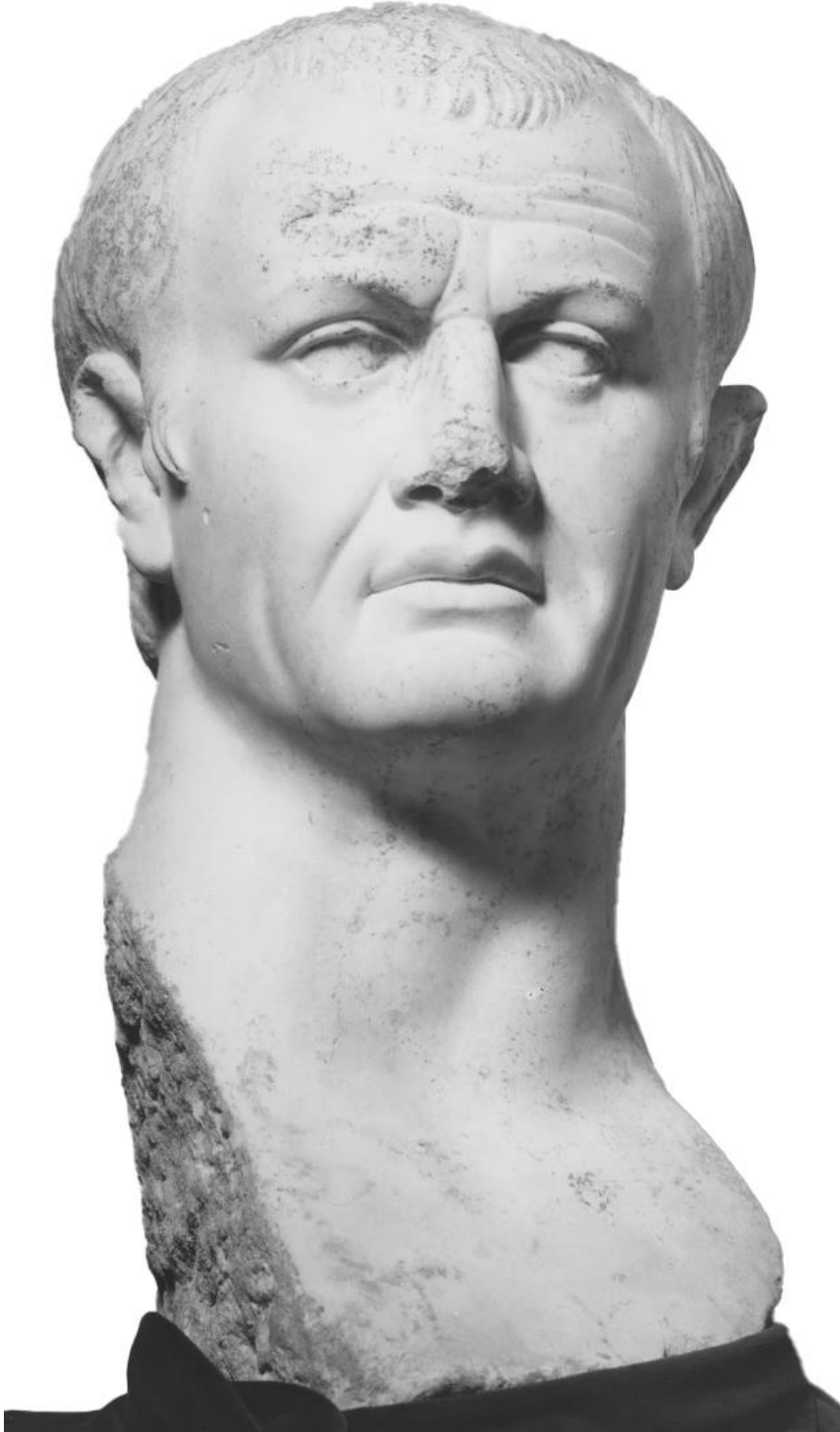
Kat. No. 89.

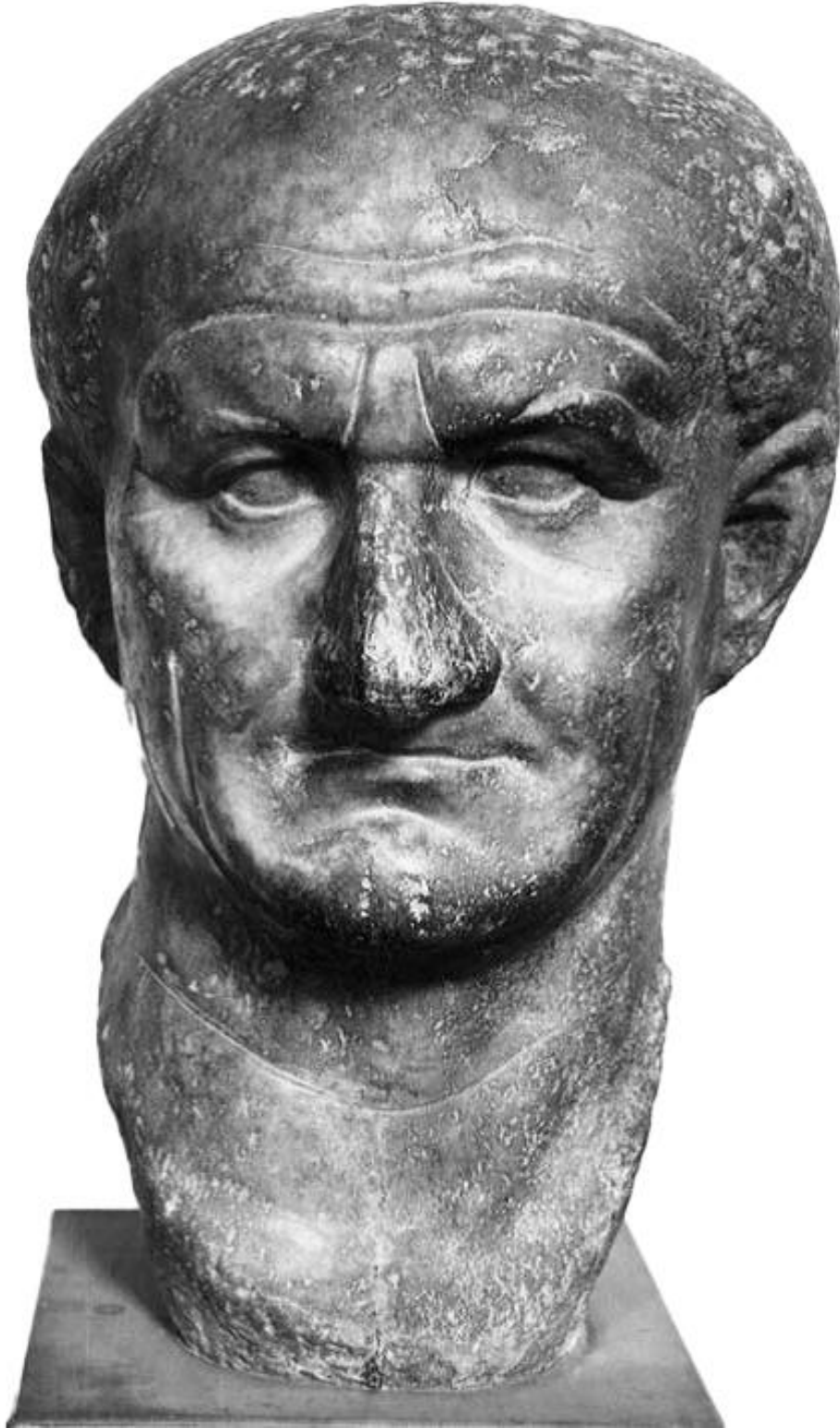
Kat. No. 90.

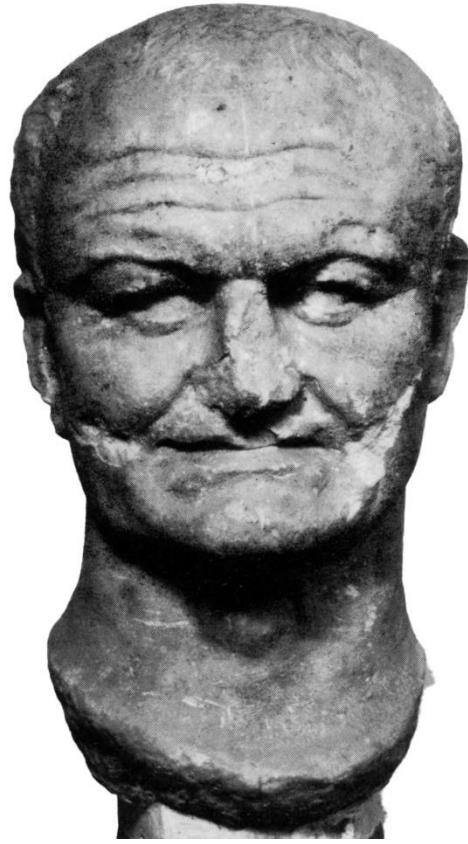
Kat. No. 91.

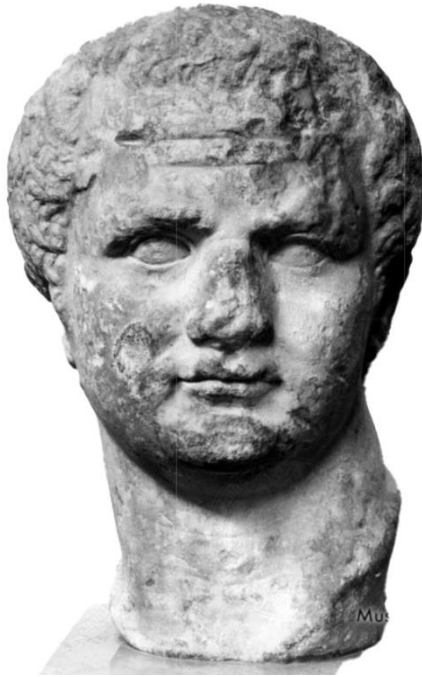
Kat. No. 92.

Kat. No. 93.

Kat. No. 94.

Kat. No. 95.

Kat. No. 96.

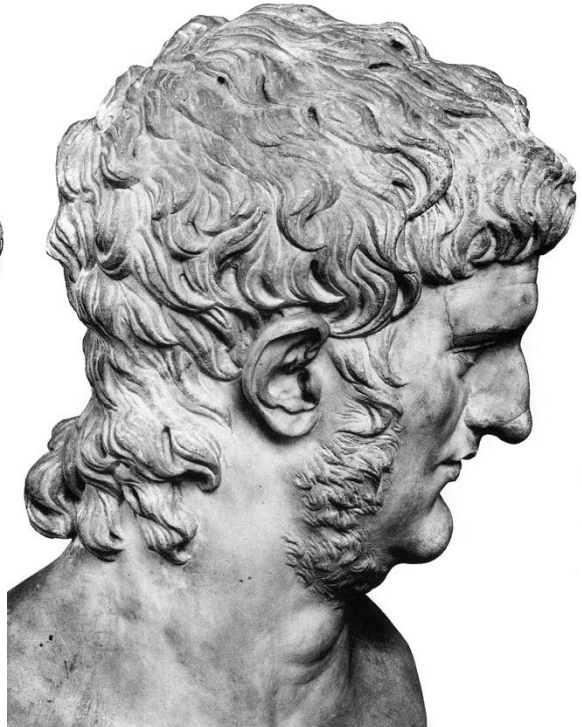
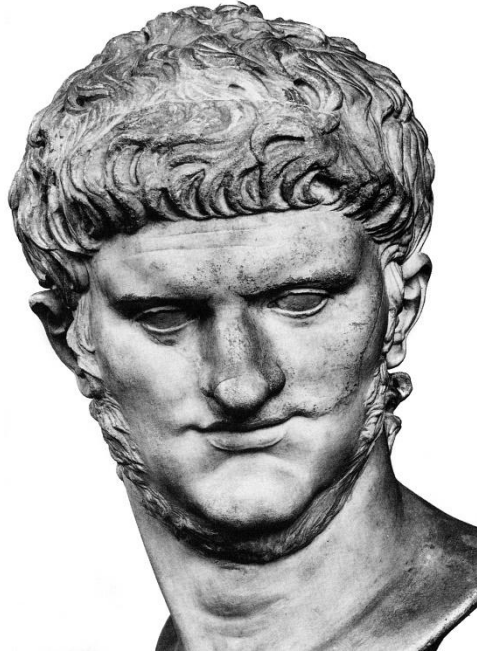

Kat. No. 97.

Kat. No. 98.

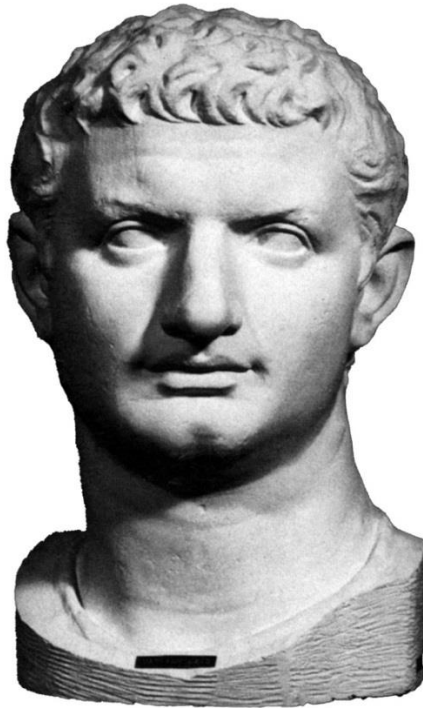
Kat. No. 99.

Kat. No. 100.

Kat. No. 101.

Kat. No. 102.

Kat. No. 103.

Kat. No. 104.

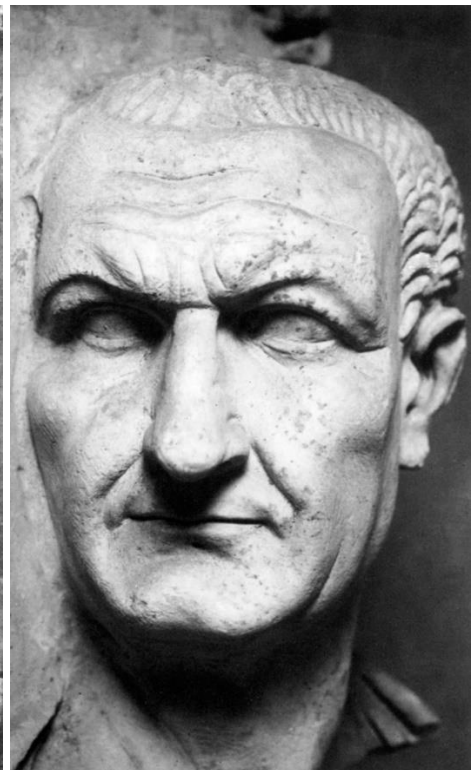
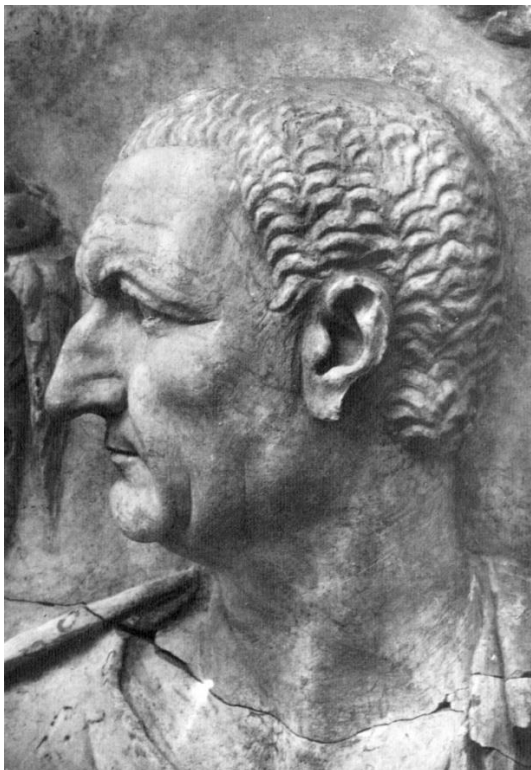

Kat. No. 105.

Kat. No. 106.

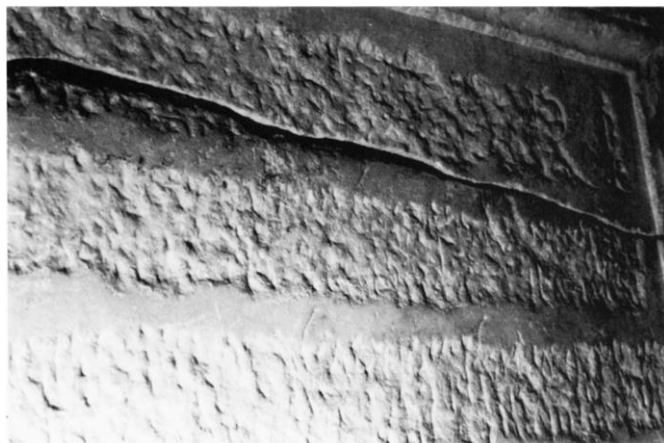

Kat. No. 107.

Kat. No. 108.

Kat. No. 109.

Kat. No. 110.

Kat. No. 111.

Kat. No. 112.

Kat. No. 113.

Kat. No. 114.

Kat. No. 115.

Kat. No. 116.

Kat. No. 117.

Kat. No. 118.

Kat. No. 119.

Kat. No. 120.

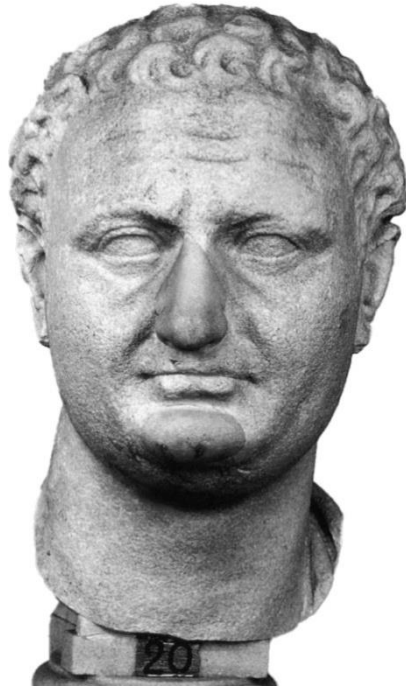
Kat. No. 121.

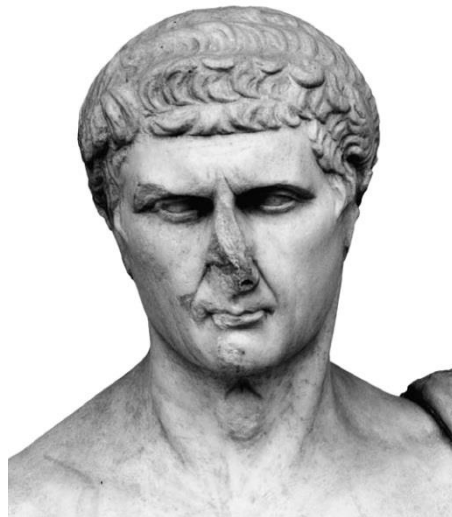
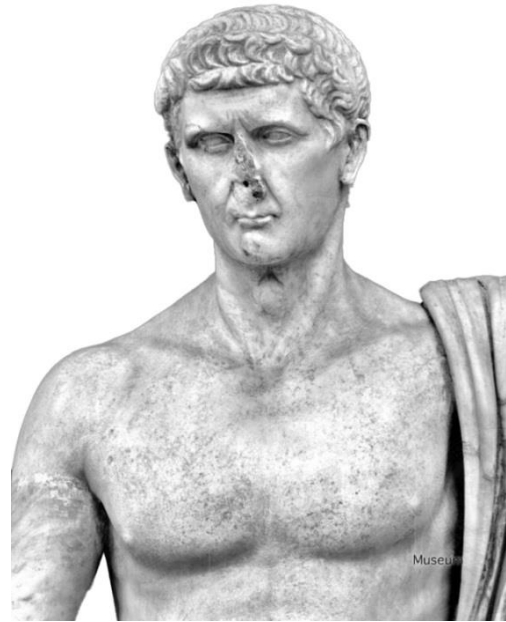
Kat. No. 122.

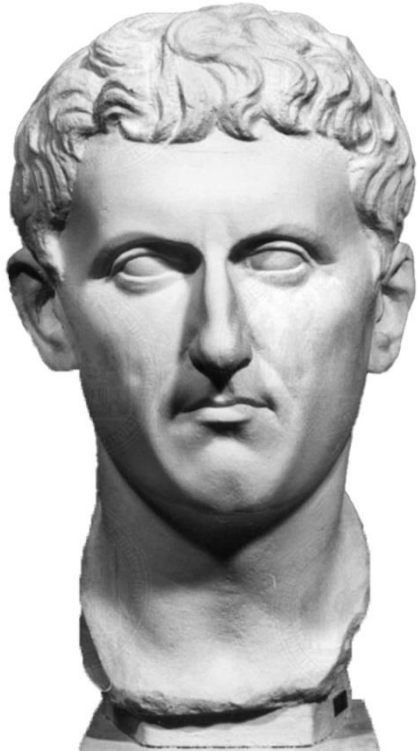
Kat. No. 123.

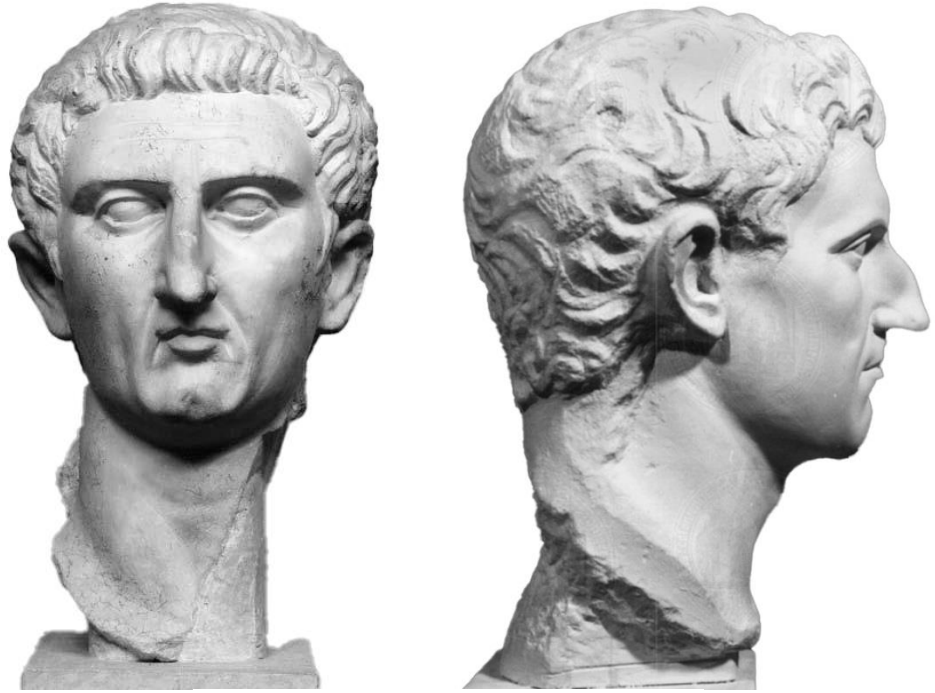
Kat. No. 124.

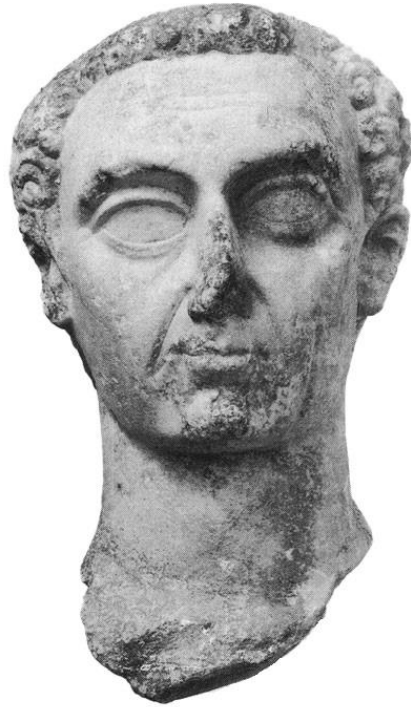
Kat. No. 125.

Kat. No. 126.

Kat. No. 127.

Kat. No. 128.

Kat. No. 129.

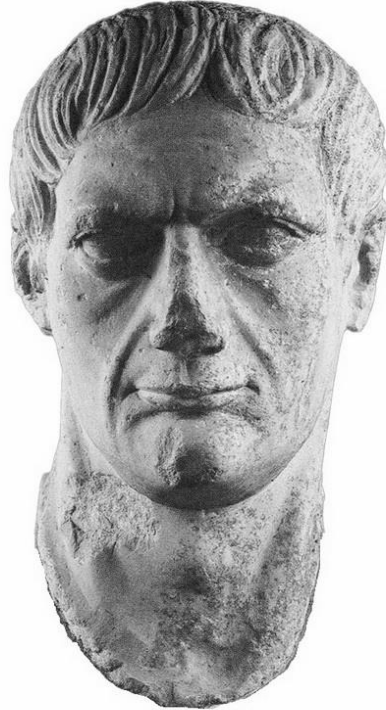

Kat. No. 130.

Kat. No. 131.

ÖZGEÇMİŞ

Düzenlenme Tarihi : 07.01.2021
Doğum Tarihi : 09.11.1993
Doğum Yeri : BURSA
Uyruğu : T.C.
Medeni Hali : Bekar
E- Posta : minelcavdar16@gmail.com

Eğitim Durumu :

2017-2021 **Bursa Uludağ Üniversitesi**
Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Bölümü Yüksek Lisans

2013-2017 **Bursa Uludağ Üniversitesi**
Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Lisans

2012-2013 **Bursa Uludağ Üniversitesi**
Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Lisans programı öncesi
Almanca Hazırlık

2007-2011 **Bursa Çınar Lisesi (Bursa/Osmangazi)**
Ortaöğrenim

1999-2007 **Kamil Sarıaydın İlköğretim Okulu (Bursa/Osmangazi)**
İlköğretim

Yabancı Diller :

Almanca

(A1)

İngilizce

(A2)

Deneyimler :

01.07.2016 – 01. 08. 2016 Gölyazı Nekropol Kazısı (Nilüfer / Bursa)

01.07.2015 – 01. 08. 2015 Barçın Höyük Kazısı (Yenişehir / Bursa)

Bilgisayar Bilgisi :

- MS-Office
- AutoCAD
- Illustrator
- Freehand

Beceriler :

- Teknik Çizim ve Rölöve
- Küçük Buluntu Çizimi
- Çizimlerin Bilgisayar Ortamına Aktarılması

Sertifikalar :

- Bursa'nın Dağ İlçeleri Tarihi ve Kültürel Mimarisi Envanteri Projesi
- Köyümdeki Antik Yaşamı Tanıyorum Projesi
- 39. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu
- "Sarat" Arkeolojik Varlıkların Korunması ve Kurtarılması Sertifikası

Etkinlikler :

- Uludağ Üniversitesi Sualtı Topluluğu
- Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Topluluğu
- BTM Bilim Şenliği Arkeoloji Standı 2013-2014-2015-2016-2019